МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 80

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Журнал включений до Переліку наукових фахових видань України відповідно
до Наказу МОН України № 928 від 11 червня 2026 року (додаток 15) строком на три роки
з 01 червня 2026 року по 31 травня 2029 року з присвоєнням категорії «Б».
Кластер: Гуманітарні науки та мистецтво.
Спеціальність: В11 Філологія.

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 2 від 21.09.2026 р.

Видавнича рада:
С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **Г.П. Пекліна,** д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного університету **Н.М. Шкворченко-Осадца.**

Редакційна колегія серії «Філологія»:
А.Л. Фрумкіна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри германських та східних мов і перекладу, Міжнародний університет; **Т.В. Громко**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германських та східних мов і переклад, Міжнародний університет; **В.В. Громовенко**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний університет; **Ю.В. Шарапановська**, доктор філософії, доцент, директор Фахового коледжу Міжнародного університету, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний університет; **Н.О. Бігунова**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова; **С.В. Форманова**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри «Іноземні мови та переклад», Одеський національний морський університет; **С.Ю. Юхимець**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри «Іноземних мов та перекладу», Одеський національний морський університет; **Bożena Iwanowska**, PhD (Political and Social Sciences), Assistant Professor, Department of Social Sciences; Director of the Academic Center for Holocaust and Genocide Research; Director of the Academic Center for Political Thought and Leadership Research, VIZJA University, Warsaw (Poland); **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор, викладач німецької мови факультету мовознавства, літератури та культурології інституту славістики Технічного університету Дрездена, Технічний університет Дрездена (Німеччина); **Beata Siwek**, Dr habil., Associate professor, Associate professor at the John Paul II Catholic University of Lublin, The John Paul II Catholic University of Lublin.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Міжнародний гуманітарний університет
(Фонтанська дорога, буд. 33, м. Одеса, 65009, e-mail: mgu_rektorat@ukr.net. Тел.: +38 (048) 719-88-38).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року (ідентифікатор медіа – R30-04398).

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2026
© Міжнародний університет, 2026

МОВОЗНАВСТВО

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.111:81'373:81'27:316.346.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.1

Байло Ю. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики іноземних мов та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
https://orcid.org/0000-0003-1491-1254

ЛЕКСИКО-ПРАГМАТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ МОВЛЕННІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню гендерної ідентичності як соціокультурного та лінгвопрагматичного феномену, що конструюється й актуалізується в процесі мовленнєвої взаємодії. Актуальність дослідження зумовлена сучасним переосмисленням гендеру як динамічної соціокультурної категорії та необхідністю аналізу мовних засобів, за допомогою яких особистість представляє себе, здійснює соціальне позиціонування та формує комунікативний образ. Метою дослідження є визначення та систематизація лексичних засобів репрезентації гендерної ідентичності в сучасному мовленні та з'ясування їхніх лінгвопрагматичних функцій у процесах самопрезентації й соціального позиціонування особистості. Теоретико-методологічну основу становлять положення сучасної гендерної лінгвістики, лінгвопрагматики та дискурсивних студій, відповідно до яких гендерна ідентичність розглядається як результат взаємодії мовних, соціальних і культурних чинників. У роботі систематизовано гендерно марковані номінації та лексичні одиниці, пов'язані з традиційними гендерними ролями, схарактеризовано їхній прагматичний потенціал та визначено роль у самопрезентації й соціальному позиціонуванні мовця. Особливу увагу приділено впливу соціокультурного контексту й гендерних стереотипів на інтерпретацію гендерно маркованої лексики та її взаємодії з іншими ресурсами комунікації. Обґрунтовано, що гендерне значення лексичної одиниці не є сталою властивістю, а формується в конкретній комунікативній ситуації під впливом мовленнєвого вибору, соціальних очікувань і прагматичної інтерпретації адресата. Доведено, що мовлення виконує не лише репрезентативну, а й конструктивну функцію, беручи участь у формуванні, підтриманні або трансформації гендерного образу мовця. Перспективу подальших досліджень становить аналіз лексико-прагматичних механізмів гендерної самопрезентації в окремих типах сучасного дискурсу.

Ключові слова: гендерна ідентичність, лексико-прагматичний аналіз, гендерно маркована лексика, мовленнєва репрезентація, мовленнєва самопрезентація, комунікативні стратегії, гендерні стереотипи, соціальне позиціонування.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку гуманітарних наук характеризується посиленням уваги до взаємодії мови, особистості та суспільства, що зумовлює актуальність дослідження ідентичності як феномену, що формується та виявляється у процесі соціальної взаємодії. Одним із її важливих складників є гендерна ідентичність, репрезентація якої здійснюється не лише через поведінку, соціальні ролі та систему цінностей, а й через мовленнєві практики. Мовлення у цьому процесі виступає засобом самопрезентації та соціального позиціонування особистості, а його інтерпретація залежить від комунікативного контексту, соціальних і культурних норм. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах сучасної комунікації, у якій традиційні уявлення про гендерні ролі зазнають переосмислення, а мовні практики стають одним із засобів вираження та конструювання індивідуалізованої ідентичності. Відтак дослідження гендерної ідентичності потребує врахування не лише мовних особливостей, а й комунікативно-прагматичних та соціокультурних чинників їх функціонування. Саме поєднання лінгвістичного, лінгвопрагматичного та соціокультурного підходів дає змогу комплексно простежити механізми мовленнєвої репрезентації гендерної ідентичності.

Актуальність дослідження мовленнєвої репрезентації гендерної ідентичності зумовлена необхідністю поглибленого осмислення взаємозв'язку між мовленням, гендером та соціокультурними процесами. Сучасні мовленнєві практики демонструють варіативність способів самоідентифікації особистості, тоді як традиційні уявлення про нормативні гендерні ролі зазнають переосмислення. У цих умовах мовлення постає не лише засобом відображення соціальних змін, а й механізмом їх реалізації: певні мовні та комунікативні засоби можуть як підтримувати усталені гендерні стереотипи, так і сприяти їх трансформації. Відтак особливого значення набуває лінгвопрагматичний аналіз, орієнтований на встановлення функцій мовленнєвих засобів у процесах самопрезентації та соціального позиціонування особистості.

Мета дослідження полягає у визначенні та систематизації лексичних засобів репрезентації гендерної ідентичності в сучасному мовленні та з'ясуванні їхніх лінгвопрагматичних функцій у процесах гендерної самопрезентації й соціального позиціонування особистості.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

1) визначити теоретичні підходи до розуміння гендерної ідентичності як соціокультурно та мовленнєво конструйованого феномену;

2) систематизувати основні лексичні засоби репрезентації гендерної ідентичності в сучасному мовленні;

3) визначити лінгвопрагматичні функції гендерно маркованих лексичних одиниць у процесах самопрезентації та соціального позиціонування мовця;

4) з'ясувати роль гендерно маркованої лексики у відтворенні, підтриманні та переосмисленні традиційних гендерних стереотипів і соціальних ролей;

5) охарактеризувати взаємодію лексичних засобів із граматичними, просодичними, стилістичними та невербальними ресурсами репрезентації гендерної ідентичності;

6) визначити роль соціокультурного та комунікативного контексту в інтерпретації гендерно маркованих мовленнєвих засобів.

Об'єктом дослідження є мовленнєва репрезентація гендерної ідентичності в сучасній комунікації.

Предмет дослідження становлять лексичні засоби репрезентації гендерної ідентичності та їхні лінгвопрагматичні функції у процесах мовленнєвої самопрезентації й соціального позиціонування особистості, а також особливості їхньої взаємодії з іншими вербальними та невербальними ресурсами комунікації.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів. Метод аналізу та синтезу застосовано для опрацювання теоретичних підходів до понять «гендер», «гендерна ідентичність», «мовленнєва репрезентація» та «мовленнєва самопрезентація». Описовий метод використано для систематизації та характеристики мовних і комунікативних засобів репрезентації гендерної ідентичності. Лінгвопрагматичний метод дав змогу визначити прагматичні функції мовних засобів та їхню роль у самопрезентації й соціальному позиціонуванні мовця. Контекстуально-інтерпретаційний метод застосовано для встановлення значення гендерно маркованих одиниць з урахуванням комунікативної ситуації та соціокультурного контексту. Дискурсивний аналіз використано для виявлення способів конструювання гендерної ідентичності в комунікативному контексті, а методи систематизації та узагальнення – для формулювання основних результатів дослідження.

Мовленнєва репрезентація гендерної ідентичності реалізується через комплекс взаємопов'язаних мовних і позамовних засобів, функціонування яких визначається не лише структурою мови, а й комунікативною ситуацією, соціальними ролями та культурними нормами. Мовлення у цьому контексті постає не лише засобом передачі інформації, а й механізмом самопрезентації та соціального позиціонування особистості. Засоби репрезентації гендерної ідентичності охоплюють лексичні й граматичні одиниці, інтонаційні характеристики та невербальні компоненти комунікації, які можуть не лише виражати гендерну самоідентифікацію, а й впливати на формування суспільних уявлень про гендерні ролі та моделі поведінки [1]. Водночас жоден із цих засобів не має однозначного гендерного значення поза комунікативним і соціокультурним контекстом: його маркованість визначається соціальними ролями, очікуваннями та стереотипами, з якими він співвідноситься.

Лексика є одним із найбільш очевидних рівнів актуалізації гендерної ідентичності. Вибір конкретних слів і термінів може сигналізувати про гендерну належність, соціальну роль, систему цінностей та спосіб самопрезентації особистості [2]. Передусім ідеться про гендерно марковані номінації на позначення осіб чоловічої або жіночої статі, зокрема man, woman, boy, girl, а також назви осіб за професією, соціальною роллю чи родинним статусом. Їхнє функціонування не обмежується позначенням статі: у конкретному дискурсі такі одиниці можуть актуалізувати додаткові соціальні смисли, формувати певний образ особистості або підкреслювати належність мовця чи референта до певної соціальної групи.

Окрему групу становлять лексичні одиниці, що в певному соціокультурному середовищі асоціюються з традиційними гендерними ролями. Так, характеристики courageous і brave можуть стереотипно пов'язуватися з маскулінністю, тоді як gentle – із фемінністю; номінації protector та housewife можуть актуалізувати традиційні уявлення про чоловічу й жіночу соціальні ролі. З лінгвопрагматичного погляду важливим є не лише встановлення наявності таких одиниць, а й визначення їхньої функції у конкретному дискурсі. Лексика, пов'язана із силою, рішучістю, захистом або лідерством, може формувати образ компетентного, авторитетного чи домінантного суб'єкта, тоді як одиниці, пов'язані з турботою, емоційністю, підтримкою та взаємодопомогою, можуть сприяти формуванню образу емпатійного та соціально орієнтованого суб'єкта. Такі асоціації, однак, не є природними властивостями слів, а формуються та закріплюються у певному соціокультурному середовищі.

Іншим важливим рівнем репрезентації гендерної ідентичності є граматична організація мовлення, зокрема граматичні категорії роду, займенникові форми, словотвірні моделі, суфікси та закінчення. У мовах із розвиненою граматичною категорією роду гендерна інформація може бути формально закріплена у структурі іменників, прикметників, займенників та інших частин мови; відповідні граматичні конструкції можуть відображати гендерні відмінності через форми дієслів і прикметників [3]. В англійській мові, яка характеризується значно меншою морфологічною вираженістю граматичного роду, гендерна інформація передусім актуалізується через особові займенники та окремі лексико-граматичні засоби. Зокрема, форми he, him, his та she, her, hers традиційно використовуються для маркування гендеру референта [4].

Водночас сучасні комунікативні практики розширюють можливості займенникової самопрезентації. Використання they як займенника однини в певних контекстах може бути пов'язане з небінарною саморепрезентацією або прагненням уникнути гендерної специфікації; альтернативні прономінальні форми можуть, відповідно, виконувати функцію самопозиціонування [4]. Це дає підстави розрізняти формальне граматичне маркування гендеру та його прагматичну актуалізацію: граматична форма сама по собі не обов'язково є засобом свідомої гендерної самопрезентації, оскільки її значення визначається мовною системою та конкретною комунікативною ситуацією.

Таким чином, вибір займенникової або іншої граматичної форми може бути не лише способом референції, а й прагматично значущим актом самопозиціонування. Граматичні засоби в такому разі функціонують як ресурс підтвердження, уточнення або переосмислення гендерної ідентичності.

Гендерно маркованими можуть бути також словотвірні моделі, зокрема суфікси та закінчення, що вказують на стать або гендерну належність особи. Водночас сучасні мовні практики демонструють тенденцію до переосмислення таких моделей, що пов'язано з процесами мовної нейтралізації та пошуком форм, які не обмежували б соціальну репрезентацію особи традиційною гендерною бінарністю.

Гендерна репрезентація здійснюється не лише через лексичний і граматичний вибір, а й через просодичну організацію мовлення. Інтонація, тембр голосу, висота тону, темп і ритмічна організація висловлення можуть впливати на сприйняття емоційного стану, упевненості, авторитетності та комунікативної позиції мовця. У досліджуваному матеріалі наголошується, що інтонація може передавати емоційний стан і ступінь упевненості мовця, а тембр голосу – впливати на сприйняття його ідентичності [5].

Традиційні гендерні уявлення можуть зумовлювати стереотипне сприйняття певних просодичних характеристик. Так, у деяких соціокультурних контекстах вища тональність, більш виразна інтонація та емоційність можуть асоціюватися з феміністю, тоді як нижчий тембр, стриманість і категоричність – із маскулінністю [6]. Проте такі характеристики не є універсальними показниками чоловічого або жіночого мовлення, оскільки їхнє сприйняття залежить від культурних норм, ситуації спілкування, соціального статусу, професійної ролі та індивідуальних особливостей мовця.

Лінгвопрагматичний потенціал просодії особливо виразно виявляється в її контекстуальній інтерпретації. Одна й та сама інтонаційна модель може сприйматися як прояв упевненості, владності, агресивності, емоційності або, навпаки, невпевненості залежно від комунікативного контексту. Якщо така інтерпретація накладається на гендерні очікування, просодичний засіб стає маркером не лише комунікативного наміру, а й соціально сконструйованого образу мовця.

Важливу роль у конструюванні та сприйнятті гендерної ідентичності відіграють невербальні засоби комунікації, зокрема міміка, жести, пози, контакт очима, просторова організація взаємодії, фізична дистанція, дотик, а також зовнішній вигляд та інші візуальні компоненти самопрезентації. Такі невербальні сигнали доповнюють вербальні засоби та впливають на сприйняття гендерної ідентичності [5].

Міміка, жести та поза можуть передавати емоційний стан, ступінь упевненості, відкритість або стриманість особистості, а їхня інтерпретація може набувати гендерної маркованості. Так, у певних соціокультурних контекстах емоційна виразність і активна жестикуляція можуть асоціюватися з феміністю, тоді як стриманіші жести, демонстративна постава або розширення особистого простору – з маскулінністю. Аналогічні асоціації можуть поширюватися на просторову організацію взаємодії та зовнішність: фізична дистанція, положення тіла, одяг, зачіска та інші візуальні характеристики здатні актуалізувати певні соціальні ролі й гендерні очікування [7].

Водночас невербальна поведінка не є безпосереднім відображенням біологічної статі. Жест, мімічна реакція, поза або особливість зовнішнього вигляду набувають гендерного значення внаслідок соціальної інтерпретації, тому одна й та сама поведінка може оцінюватися по-різному залежно від комунікативної ситуації, особи мовця та культурного контексту.

У цьому зв'язку доцільно говорити про мультимодальну репрезентацію гендерної ідентичності, оскільки вербальні та невербальні компоненти комунікації функціонують у взаємодії. Лексичний вибір може підсилювати певну інтонацію, інтонація – змінювати прагматичне сприйняття висловлення, а жест або міміка – підтверджувати чи модифікувати враження, сформоване вербальним повідомленням. Відтак гендерний образ мовця формується внаслідок комплексної взаємодії різних семіотичних ресурсів комунікації.

Окрім лексичних, граматичних, просодичних і невербальних засобів, гендерна ідентичність може актуалізуватися через стилістичну організацію мовлення та використання риторичних прийомів. Образи, метафори, аналогії та інші засоби образності можуть впливати на сприйняття мовця й формувати певний комунікативний образ. Як зазначено у досліджуваному матеріалі, гендерно специфічні образи та метафори можуть використовуватися для підкреслення або, навпаки, розмиття гендерних ролей і стереотипів [8].

У цьому аспекті важливим є стилістичне позиціонування: мовець може свідомо або несвідомо обирати спосіб організації висловлення, що відповідає певному соціальному образу – рішучого лідера, турботливого комунікатора, експерта, захисника, реформатора тощо. Якщо такий образ має гендерне забарвлення у відповідному соціокультурному середовищі, стилістичні засоби стають компонентом гендерної репрезентації.

Лінгвопрагматичний підхід уможливлює перехід від питання, які мовні засоби пов'язані з гендером, до питання, як і з якою комунікативною метою вони функціонують у процесі гендерної саморепрезентації. Така перспектива дозволяє уникнути спрощеного поділу мовлення на «чоловіче» та «жіноче» й зосередитися на механізмах конструювання соціального значення мовленнєвих практик. У цьому контексті мовленнєві засоби виконують щонайменше три взаємопов'язані функції: ідентифікаційну – сприяють вираженню певного образу себе; позиціонувальну – визначають місце мовця щодо інших учасників взаємодії; соціоконструктивну – беруть участь у відтворенні або трансформації суспільних уявлень про гендерні ролі.

Проведений аналіз засвідчив, що гендерна ідентичність репрезентується в мовленні через взаємодію лексичних, граматичних, просодичних, стилістичних і невербальних засобів, функціонування яких визначається комунікативним та соціокультурним контекстом. Їхнє значення не є фіксованим, а формується у процесі мовленнєвої взаємодії, забезпечуючи самопрезентацію, соціальне позиціонування та відтворення або переосмислення гендерних моделей.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у поглибленому аналізі лінгвопрагматичних механізмів гендерної саморепрезентації в різних типах сучасного дискурсу, зокрема в цифровій комунікації, соціальних мережах та інших мультимодальних середовищах. Особливий інтерес становить вивчення взаємодії вербальних і невербальних засобів у конструюванні гендерної ідентичності та трансформації традиційних гендерних стереотипів у сучасних мовленнєвих практиках.

Література:

1. Ковалевська Т. Ю. Актуальні напрями дослідження вербального впливу. *Одеський лінгвістичний вісник.* 2014. Вип. 3. С. 115–117.
2. Стецик Т. С. Стратегія персуазивності в політичному дискурсі Джона Маккейна (на матеріалі дебатів). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 6 (1). С. 106–108.
3. Акайомова А. Політичний імідж та основні його характеристики *Політичний менеджмент* : наук. журнал. Шайгородський. 2009. № 5. С. 29–35.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 276 с.
5. Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей. *Мова і суспільство*. 2015. Вип. 6. С. 60–69.
6. Маслова Ю.П. Особливості розвитку гендерних лінгвістичних досліджень в Україні й закордоном. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 57. С. 100–104.
7. Бялик В. Д. Лексичний квантор в англомовному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. докт. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2013. 32 с.
8. Каліщук Д.М. Концептуальні стилі англомовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу Дж. Буша мол., Б. Обами) : монографія. Луцьк : АКВА ПРІНТ, 2018. 192 с.

Bailo Iu. Lexico-pragmatic representation of gender identity in contemporary English discourse

Summary. The article examines gender identity as a sociocultural and linguopragmatic phenomenon constructed and actualized in verbal interaction. The relevance of the study is determined by the contemporary reconceptualization of gender as a dynamic sociocultural category and the need to analyze linguistic means of self-presentation and social positioning. The aim of the study is to identify and systematize the lexical means of representing gender identity in contemporary speech and to establish their linguopragmatic functions in self-presentation and social positioning. The framework is grounded in contemporary gender linguistics, linguopragmatics, and discourse studies, which view gender identity as a result of linguistic, social, and cultural interaction. The study systematizes gender-marked nominations and lexical units associated with traditional gender roles, characterizes their pragmatic potential, and determines their role in the speaker's self-presentation and social positioning. Particular attention is paid to the influence of sociocultural context and gender stereotypes on the interpretation of gender-marked vocabulary and its interaction with other communicative resources. It is substantiated that the gendered meaning of a lexical unit is not an inherent and stable property but is formed in a particular communicative situation through the interaction of linguistic choice, social expectations, and the addressee's pragmatic interpretation. The findings demonstrate that speech performs not only a representational but also a constructive function, contributing to the formation, maintenance, or transformation of the speaker's gendered image. Further research may focus on linguopragmatic mechanisms of gender self-presentation in specific types of contemporary discourse.

Key words: gender identity, lexico-pragmatic analysis, gender-marked vocabulary, speech representation, speech self-presentation, communicative strategies, gender stereotypes, social positioning.

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.111'42:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.2

Borysovych O. V.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
English Philology and Intercultural Communication
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
https://orcid.org/0000-0001-8709-2849

Bilas L. M.,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
English Philology and Intercultural Communication
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
https://orcid.org/0000-0002-5514-9799

Pavlichenko L. V.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
English Philology and Intercultural Communication
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
https://orcid.org/0000-0003-3801-2587

LEXICAL AND PRAGMATIC FEATURES OF FAN COMMUNICATION ON THE SOCIAL MEDIA PLATFORM X

Summary. The widespread use of social media has changed the ways in which audiences interact with popular culture, leading to the emergence of online fan communities. An online fandom is examined as a community of people united by a common interest in a particular object of popular culture who actively interact on social media. When fans interact online, they exchange information, express their opinions, emotions, attitudes towards actors, events and other fans, creating a sense of community. Although fan culture has been examined in cultural studies, psychology and media studies, the linguistic organisation of fan communication on social media platforms has received limited scholarly attention.

The aim of this article is to study the linguistic characteristics of fandom communication on the X platform (formerly Twitter), with particular attention to its lexical and pragmatic features. The analysis is based on a corpus of posts and comment threads related to popular films, television series and actors. It identifies the main features of fandom communication on social media, including the construction of group identity, the use of linguistic devices to express evaluation and emotion, parasocial relationships between fans and celebrities and the use of intertextual references.

The results demonstrate that fandom discourse on X is characterised by lexical innovation, the use of personal pronouns (we, us, our vs. they, them, their) and fandom-specific community labels to establish in-group identity, the frequent use of online slang and evaluative language. Fans reduce the perceived social distance between themselves and celebrities through the use of diminutive forms of address and nicknames. Communication within fandom spaces is also highly intertextual, it relies on shared vocabulary, memes and inside jokes based on common knowledge of films, television series, celebrities and fan culture. This study contributes to current research on online communication and language use on social media platforms.

Key words: social media, online community, fan communication, intertextuality.

Introduction. Current linguistic research has shown growing interest in the study of digital discourse and online communities that develop their own norms, communicative practices and distinctive patterns of language use [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Online fan communities known as fandoms are formed on social media platforms around a shared interest in books, films, television series, video games, music or any other forms of popular culture. Members of fan communities actively participate in the interpretation, discussion and creative expansion of media texts. The dynamic nature of fan communication is reflected in the emergence of fandom-specific terminology, the use of slang, hashtags, memes and intertextual references. At the same time, fan interactions rely on such pragmatic strategies as stance-taking, humour, irony and expressions of solidarity which contribute to the successful communication within the fandom community. The analysis of online fandoms demonstrates how they constantly adapt linguistic resources to meet their communicative needs. The present study contributes to research on digital discourse by examining the lexical and pragmatic features of fandom communication on the social media platform X.

Literature review. Although fandoms have existed in various forms for decades, today fan communities mainly function on such social media as X/Twitter, Tumblr, Reddit, Instagram and TikTok.

Online fan activity involves posting, commenting, tagging, reposting, quoting, creating and sharing content on social media platforms. Existing research focuses on such aspects of fandoms as interaction, cooperation, community-building and conflict. Fandoms have been analysed as a social and cultural phenomenon from the perspectives of cultural studies, media studies, sociolinguistics and psychology.

The tradition of studying fan communities was established by Henry Jenkins who argued that fans are active participants constructing their own culture rather than passive consumers [7]. According to Jenkins, fandom is characterised by emotional investment in media texts, collaborative meaning-making, production of transformative works (fanfiction fan art, videos, memes), formation of communities with shared norms, knowledge and practices [8].

Scholars have examined the social, cultural and linguistic characteristics of specific fandoms and their sociolects, the construction of collective identity and in-group membership as well as the discursive practices through which fans negotiate participation in online communities [9; 10; 7; 8; 11]. Studies of fan fiction have explored how fans reinterpret and expand original media texts [12; 13; 14]. Another area of research concerns parasocial relationships between fans and media figures. Recent studies have shown that social media platforms foster the perception of intimacy between fans and celebrities, creating a feeling of emotional attachment [7]. Scholars have also analysed conflicts within fan communities, including toxic fandoms, shipping wars, gatekeeping, fan policing and cancel culture [15; 16].

Research on online fan communities demonstrates that language plays a central role in constructing and maintaining collective identity. As fandoms are built around a shared interest in a cultural object, they generate recognisable linguistic patterns that reflect group membership.

The purpose of the article is to identify and analyse the lexical and pragmatic features of fandom discourse on X (formerly Twitter). The study examines a corpus of 1500 comments collected from the X platform between 2023 and 2026. The corpus includes posts and comment threads from update accounts and fan-run accounts dedicated to films, television series and actors. The study focuses on identifying linguistic patterns that are characteristic of online fandom discourse regardless of the specific fan community. This approach makes it possible to distinguish broader tendencies in fan communication on X. The research uses a combination of content analysis, lexical analysis and discourse analysis to examine the linguistic characteristics of the collected corpus.

Results and discussion. Studies of fan communities on social media platforms have shown that fans develop a shared, community-specific lexicon, referred to as 'fan talk' which they use as a resource for identity construction. Although some aspects of 'fan talk' have been examined, the vocabulary and pragmatic features of online fandoms have not been the subject of systematic linguistic analysis. "Fan talk includes 'special codes' and particular communication styles that are shared within the fandom to create the feeling of fellowship among fans and also alienation from non-fans" [17].

Lexical innovation is one of the defining features of digital communication. Social media provide an environment in which new lexical items are constantly coined and adapted through interaction among users. To differentiate themselves from other groups, members of the film fan community on X create fandom-specific labels. They frequently combine the name of the film, television series, film franchise, film genre or fictional character with the clipped form *twt* ('Twitter') to make compounds, for example *filmtwt* as a general name for this film-related segment of X and more specialized community names, including *dunetwt, marveltwt, bridgertontwt, lokitwt, horrortwt*. These labels help users identify themselves with particular fandoms, signal shared interests and facilitate interaction with fellow fans. The importance of fandom-specific community labels is reflected in the following post, which refers to the television series 'The Pitt' (2025): "*some people on pittwt have never been in other fandoms before apparently*" *(1).*

Portmanteau words are used to create relationship names, known as ships, or labels for memorable celebrity events and public appearances. The blends are made by combining the names of fictional characters or celebrities, or by merging a celebrity's name with the name of the event location into a single lexical item. Examples include *Tomdaya (Tom+Zendaya), Lesmand (Lestat +Armand), Timochella (Timothée + Coachella):* In the following post the coined word refers to the actor's appearance at the Coachella music festival in a concise way: "*timochella alive and well with a lot of hair on his head for jb's performance i could cry rn" (2).*

Another important aspect of community building is the metaphorical conceptualisation of fandoms as nations, families or households. This is reflected in the use of the nouns 'nation', 'family', 'house' in the names of fan-related accounts and in group discussions as the following post illustrates: "*DUNE NATION WAKE UP. DUNE PROPHECY TRAILER JUST DROPPED" (3).* Fans refer to other community members as *besties, family, mutuals,* this way they frame interpersonal relationships in terms of intimacy and solidarity.

Studies of fan discourse demonstrate that fandom communities construct a shared collective identity through the use of first- and third-person pronouns in such expressions as *our fandom, we won, we survived, not in our house; they started it, they know what they are doing.* In these examples the pronoun 'we' indicates membership within the fan community, while 'they' denotes outsiders such as critics or rival fandoms. The opposition 'we-they' is related to the principles of Social Identity Theory developed by Tajfel and Turner [18], which explains how people categorize themselves and others as members of particular groups. According to this approach, individuals define their identities through distinctions between the in-group and the out-group [18]. The formation of collective identity is based on shared characteristics, values and interests. In fandom discourse on X the pronouns 'we', 'us', 'our' refer to an imagined group of individual fans and contribute to the perception of the fandom as a unified community: *BIG DAY FOR US #SPNFamily Our Jared's day! (4).* The pronouns 'they', 'them', 'their' are used to identify rival fandoms, or other groups and to create boundaries between community members and outsiders.

Parasocial relationships in online fandoms are reflected in the ways users refer to their favourite actors and fictional characters as if they were members of their immediate social circle. One of the most distinctive markers of this phenomenon is the use of first names, affectionate nicknames, diminutives, pet names and kinship terms (e.g. *my baby boy, our girl, my husband/wife, princess, our king/queen, pookie, bunny, snookums*). Such forms of address reduce the social distance between fans and celebrities and function as markers of in-group belonging.

The analysis of the vocabulary of film fandoms on X demonstrates the influence of K-pop communities. Due to the popularity and visibility of K-pop fandom there has been a considerable growth in the use of Korean words on social media, where they function as markers of admiration, affection, emotional support. Frequently occurring borrowings include *aegyo (cuteness, charm), oppa (older brother or close older male friend), unnie (older sister or older female friend), jinja (really, for real)*. They keep their original meaning, but become recontextualized within English-language fan communities dedicated to the film industry. One example is the use of the phrase 'If you do X, they (will) jinja kill you' as demonstrated in the post: *on bridgertontwt if you twt about colin and his relationship with his siblings, they jinja kill you (5)*. In this context the borrowed word serves as an intensifier and a marker of common fandom knowledge.

Fans also use a range of internet slang shared across different online communities on social media platforms. Words such as *oomf* (one of my followers), its plural form *oomfs*, the feminine derivative *oomfette*, *moot* (mutual follower) refer to other users without mentioning them directly. In addition to the community-oriented terms, fans use evaluative vocabulary. Common examples include *cringe*, which describes something as awkward or embarrassing, *mid*, which evaluates something as mediocre, *flop*, which refers to a commercial or artistic failure and *khia* which is used as a derogatory term for someone unimportant, a nobody, or someone whose career has been unsuccessful. Positive evaluations are frequently conveyed through Gen Z slang such as *GOAT (greatest of all time)/ate (did very well)/served (presented a great look, attitude or performance)*, which express approval of a person's performance or achievements. As examples 6 and 7 illustrate, these expressions are used to praise actors and creative work: "*Shabana and Gerran are my GOAT actors from The Pitt. They're aces at both comedic and emotional scenes. I really need them to do a comedic project together because their comedic facial expressions and physical comedy are top notch" (6). the pitt writers really ate with their siblingsenemies dynamic mmmmm incredible food (7)*.

Intertextuality constitutes one of the defining features of fandom communication, posts contain references to the films, television series, interviews or public events. Fans use memorable dialogues, quotations, allusions to scenes from films or television series in everyday interactions with each other to recall the original source, evaluate something, express emotions, create a humorous effect or comment on current events. They may also reproduce viral jokes, elements of fanfiction or previous posts. One of the manifestations of intertextuality is the use of recurring phrasal templates or text memes that are easily copied and adapted by fans [19]. They may be fandom-specific and originate from exchanges between fans or refer to a popular film, television series, meme or viral online event. These repeated texts acquire new meanings through constant use and adaptation while preserving their connections to the original text. One example from the research corpus is the phrase *'Blah, blah, blah. Proper name. Place name. Backstory stuff'* that comes from "The LEGO Movie" (2014) where it is used to shorten a detailed explanation. The quotation has become a viral trend on Instagram, TikTok and X. In online communication it is used as a widely recognised meme to summarize long explanations implying that only the essential information is important. Its communicative effect relies on shared cultural knowledge and it serves both as a humorous device and a marker of in-group identity.

In the analysed dataset phrasal templates include expressions of evaluation (*this is cinema*), affective reactions (*giggling and kicking my feet*) and hyperbolic constructions (*I will never recover from this*). They provide efficient, recognizable ways of expressing emotions and stance.

Conclusions. The findings demonstrate that fandom discourse on X is characterised by lexical innovation, fandom-specific vocabulary, evaluative vocabulary and intertextual references that play an important role in constructing in-group identity.

Fandoms are participatory communities in which users actively engage in discussions and produce content which requires new vocabulary. Unlike general internet slang, these words are coined within particular fandoms to satisfy their communicative needs. They become part of the community's shared vocabulary through the frequent use in posts and hashtags. Similarly, the repeated use of first-person plural pronouns, third-person plural pronouns and fandom-specific labels serves as a marker of group belonging. The main types of intertextual references in fan communication include direct quotations, allusions, fandom-specific memes, and references to previous events or discussions.

Further research could explore the similarities and differences in fandom communication on different social media platforms and compare the communicative strategies used by specific fandoms.

Bibliography:

1. Androutsopoulos J. Moments of sharing: Entextualization and linguistic repertoires in social networking. *Journal of Pragmatics.* 2014. Vol. 73. P. 4–18. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.07.013
2. Lacalle C., Gómez-Morales B., Narvaiza S. Friends or just fans? Parasocial relationships in online television fiction communities. *Communication & Society*. 2021. Vol. 34, № 3. P. 61 – 76. DOI: https://doi.org/10.15581/003.34.3.61-76
3. Smutradontri P., Gadavanij S. Fandom and identity construction: an analysis of Thai fans' engagement with Twitter. Humanities and Social Sciences Communications. 2020. Vol. 7. Article №. 177. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-020-00653-1
4. Tagg C. Exploring digital communication: Language in action. London ; New York : Routledge, 2015. 224 p.
5. Wills E. Fannish discourse communities and the construction of gender in "The X-Files". *Transformative works and cultures.* 2013. Vol. 14. DOI: https://doi.org/10.3983/twc.2013.0410.
6. Zappavigna M. Discourse of Twitter and social media: how we use language to create affiliation on the web. London : Continuum, 2012. 240 p.
7. Jenkins H. Textual poachers: Television fans and participatory culture. London : Routledge, 1992. 424 p.
8. Jenkins H., Purushotma R., Weigel M., Clinton K. & Robinson A. J. Confronting the challenges of a participatory culture: media education for the 21st century. Cambridge : MIT Press, 2009. 308 p.
9. Biri Y. Affective stance as positioning in an English-speaking online fan community. Journal of Pragmatics. 2023. Vol. 215. P. 70–83. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2023.07.004
10. Booth P. Playing fans: negotiating fandom and media in the digital age. Iowa City : University of Iowa Press, 2015. 240 p.
11. Wilson A. Fanfiction, digital platforms, and social reading. The Cambridge companion to literature in a digital age / ed. by A. Hammond. Cambridge : Cambridge University Press, 2024. P. 154–176.
12. Нефьодова О. Roots to branches: ретроспективна та проспективна інтертекстуальність фанфікшн Великої Британії. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика*

викладання іноземних мов. 2022. № 95. С. 14–19. DOI: https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-95-02
13. Станко Д. В. Термінологізація в англомовному фанфікшені. *Записки з романо-германської філології.* 2025. Вип. 2 (55). С. 364–373. DOI: https://doi.org/10.18524/2307-4604.2025.2(55).349732
14. Hellekson K., Busse K. (eds.). The fan fiction studies reader. University of Iowa Press, 2014. 265 p.
15. Hills M. An extended foreword: from fan doxa to toxic fan practices? *Participations* : *Journal of Audience & Reception Studies.* 2018. Vol. 15. № . 1. P. 105–126. URL: https://www.participations.org/15-01-07-hills.pdf
16. James S. Platform fans: Contradictory practices of K-pop fandom and the digital public sphere. *Korean Journal of Communication*. 2024. Vol. 1. № 1. P. 43–65. DOI: https://doi.org/10.1353/kjc.2024.a919649
17. Louf T., Gonçalves B., Ramasco J. J. et al. American cultural regions mapped through the lexical analysis of social media. *Humanities and Social Sciences Communications.* 2023. Vol. 10. Article №. 133. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-023-01611-3
18. Tajfel H., Turner J. C. An integrative theory of intergroup conflict. The social psychology of intergroup relations / ed. by W. G. Austin, S. Worchel. Monterey, 1979. P. 33–47.
19. Greene J. H., Schmid H. POV: me, an empath, sensing the linguistic urge . . . to study the forms and functions of text-memes. *English Today*. 2024. Vol. 40, № 2. P. 97–104. DOI: https://doi.org/10.1017/S0266078423000469

Sources for illustrations:

1. kass! [@crims2ns]. (2025, December 18). some people on pittwt have never been in other fandoms before apparently [Post]. X. https://x.com/crims2ns
2. lana al gaib [@indiehamlet]. (2026, April 12) timochella alive and well with a lot of hair on his head for jb's performance i could cry rn. [Post]. X. https://x.com/indiehamlet/status/2043238298424873429
3. abby [@sourlittleme]. (2024, May 15). DUNE NATION WAKE UP. DUNE PROPHECY TRAILER JUST DROPPED. [Post]. X. https://x.com/sourlittleme/status/1790750859137323312
4. Winchester girl [@ilka_zoe]. (2025, July 19). BIG DAY FOR US #SPNFamily Our Jared's day! [Post]. X. https://x.com/ilka_zoe/status/2078633569526915453
5. Jay [@sakuragiluvr] (2026, February 15) on bridgertontwt if you twt about colin and his relationship with his siblings, they jinja kill you [Post]. X. https://x.com/sakuragiluvr/status/2022798260004667740
6. Yujuviz [@Yujuvizs]. (2026, April 4). Shabana and Gerran are my GOAT actors from The Pitt. They're aces at both comedic and emotional scenes. I really need them to do a comedic project together because their comedic facial expressions and physical comedy are top notch. [Post]. X. https://x.com/Yujuvizs/status/2040390417074593991
7. adri [@greglucys]. (2025, May 26). the pitt writers really ate with their siblingsenemies dynamic mmmmm incredible food [Post]. X. https://x.com/greglucys/status/1926736541478506703

Борисович О., Білас Л., Павліченко Л. Лексичні та прагматичні особливості комунікації фанатів у соціальній мережі X

Анотація. Соціальні медіа істотно змінили характер взаємодії аудиторії з популярною культурою, що сприяло формуванню фанатських онлайн-спільнот. Онлайн-фандом розглядають як групу людей, об'єднаних спільним інтересом до певного предмету масової культури, які активно взаємодіють між собою в соціальних мережах. У межах таких груп відбувається обмін інформацією, висловлення оцінок, емоцій, ставлення до подій, акторів та інших учасників фандому, що забезпечує формування спільної ідентичності. Попри значну увагу до аналізу субкультури фанатів у культурології, психології та медіазнавстві, мовні особливості спілкування фанатів у соціальних мережах залишаються недостатньо вивченими.

Метою статті є дослідження лексичних та прагматичних особливостей спілкування фанатів у соціальній мережі X (яка раніше мала назву Twitter). Матеріалом дослідження слугував корпус дописів та коментарів, присвячених популярним кінофільмам, телевізійним серіалам та акторам. У роботі визначено особливості комунікації фанатів у соціальних мережах, зокрема способи конструювання групової ідентичності, використання мовних засобів для вираження оцінки та емоцій, парасоціальні взаємини між шанувальниками й знаменитостями, а також інтертекстуальні посилання.

Як засвідчують результати дослідження, фанатський дискурс на платформі X відзначається створенням нових лексичних одиниць, використанням особових займенників (we, us, our vs. they, them, their) для виокремлення і протиставлення фанатських спільнот, частотним вживанням онлайн сленгу та оцінної лексики. Щоб зменшити соціальну дистанцію з відомими людьми фанати використовують зменшувально-пестливі форми звертання та прізвиська. Комунікація у фанатському середовищі вирізняється високим рівнем інтертекстуальності, оскільки спирається на меми, жарти та цитати, зрозумілі завдяки колективним знанням про фільми, телевізійні серіали, знаменитостей та субкультуру фандому. Аналіз виконано у межах сучасних досліджень про онлайн-комунікацію та функціонування мови у соцмережах.

Ключові слова: соціальні медіа, онлайн-спільнота, фанатський дискурс, інтертекстуальність.

Дата першого надходження статті до видання: 05.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 81'42:81'27
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.3

Бортун К. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної комунікації
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
https://orcid.org/0000-0003-1223-347X

ТАКТИКИ СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ: ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ПЕРСУАЗИВНИЙ ВИМІРИ

Анотація. У статті здійснено прагмалінгвістичний та персуазивний аналіз тактик, уміщених у стратегії самопрезентації, що функціюють у сучасному публіцистичному стилі. Нагальність вивчення комунікативного впливу в медійному просторі постає, бо самопрезентація адресанта постає не лише способом конструювання власного образу, а й важливим інструментом управління увагою реципієнта, подолання когнітивного опору, встановлення комунікативного контакту та формування бажаних моделей сприйняття й поведінки.

Матеріалом дослідження слугувала авторська картотека, сформована методом наскрізного виписування мовних одиниць із публіцистичних текстів та інтернет-видань останніх років. Загальний обсяг проаналізованого матеріалу становить 1000 прикладів реалізації тактик стратегії самопрезентації. Установлено, що стратегія самопрезентації реалізована за допомоги комплекса взаємопов'язаних тактик, серед яких виокремлено тактику солідаризації з адресатом, тактику ототожнення, тактику створення «свого оточення», тактику дистанціювання, тактику епатування, тактику насмішки, тактику нейтралізації негативного уявлення про себе та тактику гіпертрофування «я-теми». Визначено їхнє прагматичне призначення та встановлено характерні засоби реалізації персуазивного потенціалу.

Кількісний аналіз засвідчив нерівномірність функціювання досліджуваних тактик. Найчастотнішою виявилася тактика солідаризації з адресатом – 300 прикладів, що свідчить про вагому роль створення ефекту єдності, спільності досвіду та причетності адресата до комунікативної ситуації. Тактики ототожнення та створення «свого оточення» репрезентовано 200 прикладами, тактику дистанціювання – 165, епатування – 110, насмішки – 115, нейтралізації негативного уявлення про себе – 70, а гіпертрофування «я-теми» – 40 прикладами. Аналіз конкретних контекстів показав, що персуазивний вплив забезпечується комплексною взаємодією лексичних, граматичних, композиційних та екстралінгвальних чинників. Особливу роль відіграють займенникові конструкції «ми», «ми з вами», «наш», лексеми на позначення спільноти, протиставлення «ми – вони», категоричні формулювання, емоційно-оцінна лексика, повтори та прийоми актуалізації персонального образу адресанта.

Ключові слова: самопрезентація, комунікативна стратегія, персуазивність, комунікативний вплив, публіцистичний дискурс, адресант, адресат.

Постановка проблеми. Сучасний медійний та публіцистичний дискурс характеризується посиленням ролі комунікативного впливу, що зумовлює активізацію мовних засобів конструювання бажаного образу адресанта та формування відповідної реакції адресата. В умовах інформаційної насиченості, конкуренції за увагу аудиторії та високої швидкості поширення повідомлень особливого значення набувають комунікативні стратегії й тактики, за допомогою яких мовець не лише передає інформацію, а й керує її сприйняттям, формує оцінки, актуалізує ціннісні орієнтири та впливає на поведінкові установки реципієнта.

Одним із продуктивних механізмів такого впливу є стратегія самопрезентації, спрямована на створення, підтримання або трансформацію образу адресанта в комунікативному просторі. Самопрезентація передбачає не тільки демонстрацію особистісних чи соціально важливих характеристик мовця, а й установлення певного типу взаємодії з аудиторією. Через солідаризацію, ототожнення, створення образу спільноти, дистанціювання, епатування, насмішку, нейтралізацію негативного уявлення про себе та актуалізацію «я-теми» адресант моделює власну комунікативну позицію та водночас впливає на когнітивне й емоційне сприйняття повідомлення.

Проблема дослідження стратегії самопрезентації набуває особливої актуальності в сучасному українському медійному просторі, у якому комунікативні практики значною мірою пов'язані з формуванням суспільних переконань, конструюванням колективної ідентичності, актуалізацією категорій «свій – чужий», а також мобілізацією аудиторії. У таких умовах персуазивний потенціал самопрезентації реалізовано за допомоги комплекса мовних, композиційних та екстралінгвальних засобів, які забезпечують привернення уваги, встановлення довіри, зниження когнітивного опору й формування бажаного ставлення до адресанта й порушеної ним проблеми.

Попри значну увагу сучасної лінгвістики до комунікативних стратегій і тактик, персуазивний та прагматичний потенціал окремих тактик стратегії самопрезентації в сучасному публіцистичному й інтернет-медійному дискурсі потребує систематизації. Важливим постає встановлення їх функційного навантаження, мовних маркерів та кількісної представленості, а також визначення ролі окремих тактик у конструюванні образу адресанта й організації комунікативного впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному міжнародному політичному дискурсі комунікативна стратегія переконання (персуазивності) застосовується як для налагодження кооперації із союзниками, так і для конфронтації з метою утвердження власного домінування. Її арсенал охоплює широке розмаїття тактик, зокрема прагматизацію цінностей, раціоналізацію, терміновість, комерціалізацію, шантаж через вигоду, «логічний примус», обіцянки, контрастивний ана-

ліз та ілюстрації. Кожна з цих тактик втілюється за допомогою тематично-логічних ланцюжків, потужних мовних засобів різних рівнів та екстралінгвальних складових. При цьому жодна політична промова не обмежується застосуванням лише однієї тактики, а репрезентує складну структуру, у якій кілька взаємопереплетених типів стратегій доповнюють одна одну задля успішного досягнення масштабної мети адресата. [1, с. 423].

В. Калько, М. Калько наголошують, що персуазивний дискурс спонукає учасників комунікації дотримуватися вимог і досягнення результату, адже прагне згуртувати, мотивувати їх, викарбовуючи в них бажання єдиного бачення й єдиного рішення. Водночас переконання повинне вміщувати лінгвістичні сигнали, які є сильними аргументами, соціально вагомими чинниками, що запускають у адресата ментальні, мисленнєві процеси [2]. Ф. Бацевич наголошує, що «стратегії і тактики мовленнєвого спілкування втілені в мовленнєвих актах, що моделюють дискурси як одиниці спілкування. Тактики можуть стосуватися адресата, адресанта, спеціального використання засобів мовного коду, каналів комунікації, контексту і ситуації спілкування» [3, с. 161].

На думку Т. ван Дейка, стратегія постає у форматі ідеї адресанта про те, як краще діяти, щоб досягти комунікативної мети [4, с. 64]. О. Селіванова зауважує, на тому, що стратерії мають бути вміщені у програмі планування дискурсу, його стрворення, щоб отримати спільний результат під час його керування, успішному обмінові інформацією та комунікативному впливові» [5, с. 268]. Організація комунікатиавних тактик упливу передбачає процес створення принади, спосіб викликати довіру за допомогою інтегрованої текстуалізації комунікативного простору, який відображатиме і задовольнятиме актуальні прагнення суспільства [6, с. 192].

В. Кукушнін надає важливого значення аксіологічно маркована лексика, метафоричні образи, особистим історіямі колективним формам звернення, що функціюють як взаємопов'язані елементи єдиної системи впливу і щаблем лінгвістичного ландшафту для комунікативного шлейфа тактик. Політичний дискурс за таких умов постає механізмом конструювання суспільних переконань, ціннісних орієнтирів і моделей колективної поведінки [7].

Говорячи про потенціал, інтенцію та силу комунікативних тактик, варто наголосити на процесі навіювання (сугестії). Які генерують у собі інтонацію, використану мовцем, емоційну екосистему у процесі спілкування, учасників і атрибутивний арсенал комунікації [8, с. 7]. Важливою у річищі інтенції комунікативних тактик постає семантика категоричності. Яка орієнтована на виявлення мовних знаків, що сприяють підвищенню або зниження категоричного шлейфа; чинників, що продукують синергію та високий ступінь категоричності висловлення [9, с. 17]. Важливим вектором успішної комунікації у тактиці, є адаптація повідомлення до лінгвістичної ментальності, психоемоційного аудиту аудиторії. Для результативність впливу важливими є лексичні «якорі», що формують стійкі стереотипи та поведінкові патерни між адресантом і адресатом [10].

Метою статті є виявлення, систематизація та прагмалінгвістичний аналіз тактик, уміщених у стратегії самопрезентації, визначення їхнього прагматичного призначення, персуазивного потенціалу та мовних засобів реалізації в сучасному публіцистичному й інтернет-медійному дискурсі, а також установлення кількісної представленості виокремлених тактик у досліджуваному матеріалі.

Емпіричною базою дослідження слугували комунікативні тактики, що конструюють стратегію самопрезентації. Фактичний матеріал відібрано переважно методом суцільної вибірки

Рис. 1. Арсенал тактик, уміщених у стратегії самопрезентації[1]

[1] Рисунок створено за допомоги інтерфейсу Napkin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка автоматично перетворює текст на візуальні елементи, такі як схеми, інфографіка та діаграми. Вона дозволяє швидко візуалізувати ідеї, значно спрощуючи процес створення графічного контенту, презентацій та освітніх матеріалів.

із текстів сучасної публіцистики та інтернет-медіа останніх років. Загальний обсяг створеної авторської картотеки становить 1000 ілюстративних прикладів їх застосування.

Виклад основного матеріалу. За класифікацією З. Батринчук, стратегія самопрезентації реалізована за допомоги розгалуженої системи тактик. До основних із них належать: солідаризація з реципієнтом, ототожнення, конструювання власного оточення, дистанціювання, епатування, висміювання, нівелювання власного негативного іміджу та гіперболізація власного «я» [11, с. 31].

Прагматичне призначення цієї стратегії передбачає управління увагою реципієнта, подолання когнітивного опору та встановлення комунікативного контактуй встановлює відповідність щодо кожної із тактик. Узагальнений арсенал тактик стратегії самопрезентації подано на Рис. 1.

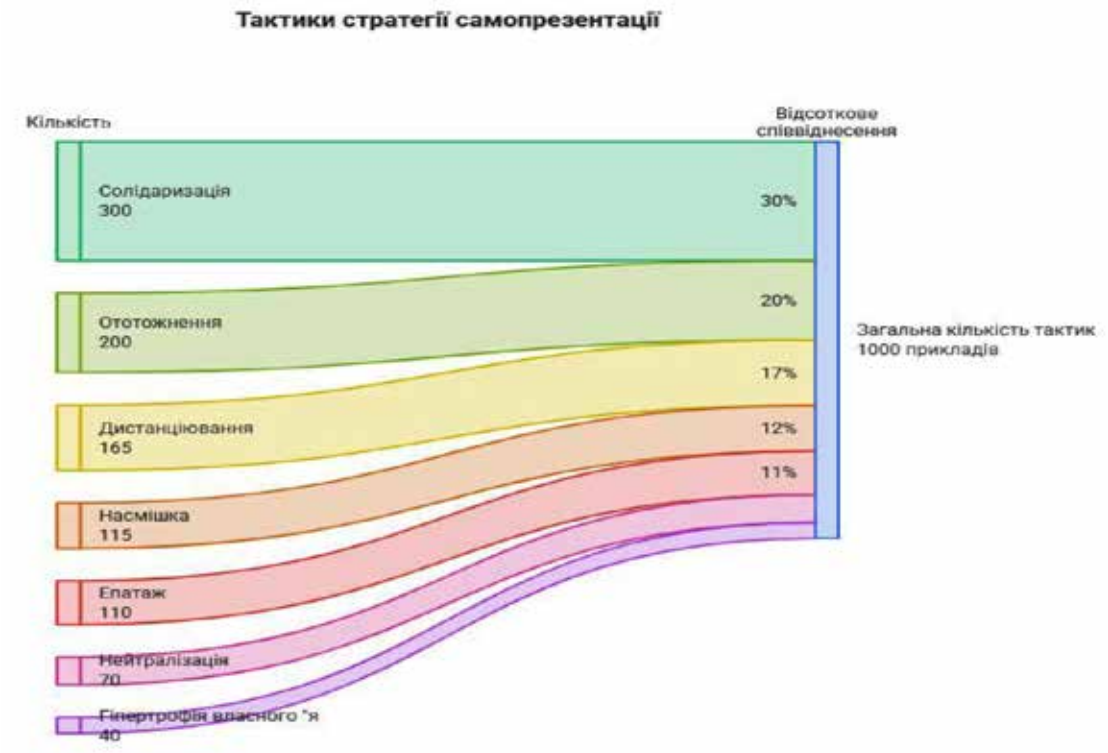
Тактику солідаризації репрезентовано за домомоги композиційних блоків побудовані так, щоб кожен читач міг впізнати власний внесок (донати, допомога), що долає когнітивний опір і формує відчуття тотальної єдності. Наприклад, «*І ще – бджола може жалити тільки один раз, після чого вона помирає. За своєю суттю бджоли – камікадзе. Саме так, як бджоли, діяли українці в перші (та й не тільки) дні спротиву, коли усвідомлювали нерівність сил, але не відмовлялись атакувати ворога та були готові на самопожертву – аби лишень захистити свою країну. Тобто в екзистенційному стані самовизначення кожен діяв так, як хотів, як йому було краще і зручніше. Але в цілому, подивившись на нас з боку, можна було легко визначити, що це діяло мережеве суспільство в інтересах спільного національного блага*» (Українська правда. – 23.02.2023).

Повторення конструкції «ми з вами» стирає дистанцію між адресантом і адресатом, формуючи образ спільноти та спільної історичної долі. Наприклад, «*Ми з вами, українці й литовці, спільно йдемо історію Європи. Ми з вами об'єднані поколіннями і століттями*». (www.president.gov.ua).

Тактика ототожнення реалізована за допомоги інтерпретації особистого досвіду мовця ототожнюється з досвідом усієї національної спільноти через займенник «наш». Адресант репрезентує себе як частину колективного «ми». Наприклад, *«Це був наш рік. Рік України. Рік українців»* (ukrinform.ua. – 01.01.2023).

Тактика створення «свого оточення» передбачає інтерпретацію лексеми «команда» створює модель внутрішньої єдності. До «свого оточення» включено не окрему політичну групу, а «усю країну», «усі наші регіони». Наприклад, «*Ми б'ємось як одна команда – уся країна, усі наші регіони*». (ukrinform.ua. – 01.01.2023).

Тактика дистанціювання передбачає інтерпретацію протиставлення *«ми − вони»*, конструює чітку межу між «своїми» і «чужими». Для наукового аналізу це показовий приклад тактики дистанціювання. Наприклад, «*У контексті російської пропаганди західна спільнота − ворожа й несе винятково розруху. Мовляв, цінності не ті, у них немає патріотизму й любові до своєї держави. Переконують, що за Батьківщину ніколи не підуть воювати, бо вони не такі «сильні», «мужні», «відважні», як росіяни. І тому пропагандисти вдаються до тер-*

Діаграма 1. Кількісний розподіл тактик стратегії самопрезентації[2]

[2] Рисунок створено за допомоги інтерфейсу Napkin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка автоматично перетворює текст на візуальні елементи, такі як схеми, інфографіка та діаграми. Вона дозволяє швидко візуалізувати ідеї, значно спрощуючи процес створення графічного контенту, презентацій та освітніх матеріалів.

міна «вестерни», або «западники», протиставляючи європейську спільноту й росіян» (Детектор медіа. – 27.06.2023). У матеріалі зафіксовано російську пропагандистську модель протиставлення «росіяни − інші», де західні суспільства називають зневажливими узагальненнями на кшталт «западники», «вестерни».

Що ж до тактики епатування, то заголовок «*Українець, який не розмовляє українською – потенційний росіянин*» (Українська правда. – 04.08.2024) є яскравим прикладом цієї персуазивної інтенції. Такий категоричний заголовок створює шоковий ефект, оскільки мовну поведінку особи безпосередньо прирівняно до потенційної політичної/національної ідентичності. Епатаж привертає увагу й провокує емоційну реакцію читача.

Тактика насмішки виконує потужну психологічну функцію. Вона нейтралізує страх перед ворогом, знецінює його інформаційні атаки та водночас солідаризує українське суспільство через спільний сміх. Висміюючи ворога, автор та читачі стверджують свою інтелектуальну та моральну перевагу. Наприклад, «*Бойові комарі та гусаки-мутанти. Як російська брехня стала сировиною для українських мемів*» (Детектор медіа. – 28.10.2022). Ворога, який намагається здаватися страшним і могутнім подано в комічній іпостасі.

Тактика нейтралізації негативного уявлення про себе демонструє, як негативна оцінка може бути нейтралізована шляхом зміни її семантичного фрейму. Наприклад, «*Я пишаюсь своєю професією, якщо навіть на мене кажуть «клоун». Я не соромлюсь того. Клоун – дуже серйозна професія*». (Українська правда. – 07.05.2024).

Тактика гіпертрофування «я-теми» передбачає формування й подальшу траєнсформацію персонального образа адресанта. Наприклад, «*Я звертаюся до усіх людей Сполученого Королівства. До усіх людей Великої Британії. Великого народу*». (Укрінформ. – 08.03.2022). Багаторазове «я» підкреслює персоніфікованість комунікації: спікер виступає одночасно як громадянин, політичний лідер і представник держави.

Дослідження арсенала тактик, уміщених у стратегії самопрезентації вміщено діаграмі 1 (див. Діагр. 1), яка унаочнює кількісний розподіл виокремлених нами прикладів, зафіксовані у публіцистиці останніх років, інтернет-виданнях. Кількісний розподіл тактик стратегії самопрезентації (тактика солідаризації з адресатом – 300 прикладів, тактика ототожнення, створення «свого оточення» – 200 прикладів, тактика дистанціювання – 165 прикладів, тактика епатування – 110 прикладів, тактика насмішки – 115 прикладів, тактика нейтралізації негативного уявлення про себе – 70 прикладів, тактика гіпертрофування «я-теми» – 40). Загальна кількість виявлених тактик, уміщених у стратегії самопрезентації – 1000 од. Як засвідчують наведені в діаграмі 1 результати, найчастотнішою тактикою стратегії самопрезентації є тактика солідаризації з адресатом – 300 од., а найменш уживаною є тактика гіпертрофування «я-теми» – 40 од.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави розглядати стратегію самопрезентації як складний прагмалінгвістичний механізм конструювання образу адресанта та одночасного впливу на адресата. Її реалізація у сучасному публіцистичному стилі, ґрунтоване на системній взаємодії комунікативних тактик, кожна з яких виконує специфічну прагматичну функцію, однак у сукупності вони забезпечують досягнення спільної персуазивної інтенції.

У межах дослідження виокремлено вісім тактик стратегії самопрезентації: солідаризації з адресатом, ототожнення, створення «свого оточення», дистанціювання, епатування, насмішки, нейтралізації негативного уявлення про себе та гіпертрофування «я-теми». Їх функціювання засвідчує, що самопрезентація не обмежується демонстрацією позитивних характеристик мовця, а передбачає активне моделювання комунікативного простору, у якому адресант прагне визначити власну позицію, сформувати бажане сприйняття себе та вплинути на оцінки й поведінкові орієнтири адресата.

Кількісний аналіз 1000 прикладів засвідчив домінування тактики солідаризації з адресатом – 300 одиниць. Її частотність підтверджує важливість створення ефекту спільності, причетності та комунікативної єдності. Значне представлення мають також тактики ототожнення та створення «свого оточення» – по 200 прикладів, що вказує на системне використання категорії колективного «ми» для конструювання спільної ідентичності. Тактика дистанціювання представлена 165 прикладами, епатування – 110, насмішки – 115, нейтралізації негативного уявлення про себе – 70, а гіпертрофування «я-теми» – 40 прикладами.

Отже, стратегія самопрезентації постає одним із продуктивних інструментів персуазивного впливу в сучасному медійному просторі. Її тактики забезпечують одночасно конструювання позитивного або бажаного образу адресанта, формування довіри, зниження когнітивного опору, встановлення солідарності з аудиторією та визначення меж між «своїми» і «чужими». Перспективним убачаємо подальше дослідження взаємодії стратегії самопрезентації з іншими комунікативними стратегіями, зокрема переконання, сугестії, агітації і маніпуляції, у різних типах сучасного українського дискурсу.

Література:

1. Соловйова Т.О., Матіяш-Гнедюк І.М., Гуляк Т.М. Комунікативні стратегії та тактики у сучасному міжнародному політичному дискурсі:стратегія переконання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Т. 37 (76). № 1. 2026. Ч. 2. С. 421 -427. DOI https://doi.org/10.32 782/2710-4656/2026.1.2/61
2. Калько В., Калько М. Комунікативні тактики переконливої комунікації в освітньому дискурсі. *Лінгвістичний вісник (Мовознавчий вісник)*. 2026. Вип. 40. https://doi.org/10.31651/2226-4388-2026-40-94-102
3. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
4. Teun A. van Dijk. Strategies of discourse comprehension. New York: Academic Press, 1983. 418 p.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
6. Семенишин О.І. Прагмалінгвістична організація мовленнєвих тактик упливу вполітичному дискурсі: дис. д-ра філософії. 035 «Філологія», 03 «Гуманітарні науки». Київ, 2023. 234 с.
7. Кукушкін Владислав Валерійович Мовні засоби сугестивного впливу у сучасному політичному дискурсі. *SCIENTIA. Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations*. June 19, 2026, Amsterdam, The Netherlands. С. 93 - 96.
8. Бортун К.О. Імператив як джерело навіювання та засіб реалізації сугестивних тактик у висловленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика*. Т. 33 (72). № 1. Ч. 1. 2022. С. 1–7. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.1.2
9. Бортун К.О. Імперативність і категоричність у структурі висловлення

лення: основні підходи до аналізу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*: зб. наук. праць. 2016. Вип. 20. С. 14–17.

10. Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень* /[Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт, 2022. С. 164–167.
11. Батринчук З.Р. Комунікативні стратегії і тактики у промовах Джозефа Байдена. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. № 46. Т.1. С. 30−34. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-1.7

Bortun K. Tactics of self-presentation strategies: the pragmatic and persuasive dimensions

Summary. This article conducts a pragmatically linguistic and persuasive analysis of the tactics embedded in self-presentation strategies that function in contemporary journalistic and online media discourse. The relevance of this study stems from the growing role of communicative influence in the media landscape, where the sender's self-presentation serves not only as a means of constructing one's own image but also as a crucial tool for managing the recipient's attention, overcoming cognitive resistance, establishing communicative contact, and shaping desired patterns of perception and behavior.

The research material consisted of the author's own card index, compiled by systematically extracting linguistic units from journalistic texts and online publications of recent years. The total volume of the analyzed material comprises 1,000 examples of the implementation of self-presentation strategy tactics. It was established that the self-presentation strategy is implemented through a complex of interrelated tactics, among which the following were identified: the tactic of solidarity with the addressee, the tactic of identification, the tactic of creating «one's own circle» the tactic of distancing, the tactic of shocking, the tactic of mockery, the tactic of neutralizing negative perceptions of oneself, and the tactic of exaggerating the «self-theme». Their pragmatic purpose has been identified, and the characteristic means of realizing their persuasive potential have been established.

Quantitative analysis revealed inconsistencies in the functioning of the tactics under study. The most frequent tactic was that of establishing solidarity with the addressee − 300 examples − which indicates the significant role of creating a sense of unity, shared experience, and the addressee's involvement in the communicative situation. Tactics of identification and creating «one's own circle» were represented by 200 examples; the tactic of distancing − 165; shock tactics − 110; mockery − 115; neutralizing a negative self-image − 70; and the exaggeration of the «I-theme» by 40 examples. An analysis of specific contexts has shown that persuasive influence is achieved through the complex interaction of lexical, grammatical, compositional, and extralinguistic factors. A special role is played by the pronominal constructions «we», «we with you», «our», lexemes denoting a community, the «us–them» opposition, categorical formulations, emotionally evaluative vocabulary, repetitions, and techniques for highlighting the speaker's personal image.

Key words: self-presentation, communicative strategy, persuasiveness, communicative influence, journalistic discourse, speaker, addressee.

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 327:342.95+811.411.21
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.4

Величко М. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
https://orcid.org/0000-0003-4493-4318

Кулликова Д. Т.,
магістр
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
https://orcid.org/0009-0006-5476-2379

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В СУЧАСНОМУ АРАБСЬКОМОВНОМУ МЕДІАКОНТЕКСТІ. КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню арсеналу лінгвістичних та лінгвопрагматичних засобів формування арабськомовними медіаресурсами образу України у 2025–2026 рр. на тлі повномасштабної російсько-української війни.

Лінгвопрагматичний аналіз арабських медіа (Al-Jazeera, Al-Arabiya, WAM) та офіційних дипломатичних заяв кінця 2025 – початку 2026 року виявив системну тенденцію до поєднання інформаційної оперативності з високим рівнем дипломатичної формалізації.

Медійні тексти характеризуються евфемістичністю, узагальненими формулюваннями та безособовими конструкціями, що забезпечує нейтральне представлення конфлікту, уникання прямого засудження будь-якої сторони та підтримання образу об'єктивного медіа. Домінуюча лексика пов'язана з міжнародною політикою, військовою тематикою і гуманітарними наслідками війни, що відображає прагнення поєднати інформаційний реалізм із дипломатичною обережністю.

Офіційний дискурс вирізняється високою абстракцією, інституційною лексикою та переважанням іменників зі значенням процесів і станів (криза, переговори, співробітництво), а також дієслів зі значенням гарантування, відображення та збереження дипломатичних норм. Характерними є комунікативні стратегії нейтралітету, посередництва та колективної відповідальності, що відповідає прагненню арабських держав уникати прямого конфліктного позиціонування та утримуватися від односторонньої підтримки у збройному протистоянні. Показовою є висока формалізація звертань та евфемістичність формулювань на позначення воєнних реалій.

Зіставний аналіз засвідчує високий рівень узгодженості між обома типами текстів: медіа концентруються на оперативному висвітленні подій та міжнародних реакцій, тоді як офіційні заяви формують інституційно-нейтральний образ регіону, наголошуючи на гуманітарних аспектах і ролі арабських держав як посередників у врегулюванні конфлікту. Новини в арабських медіа набувають рис дипломатичного дискурсу, у той час як в офіційних повідомленнях спостерігається схильність до укладання інформації в медіастилі. Такий підхід забезпечує культурну цілісність арабського комунікативного простору та дипломатичну легітимність на міжнародній арені. Проведені кількісний, якісний і дискурсивний аналізи підтверджують, що мова арабських медіа та дипломатії виступає інструментом політичної самопрезентації, свідомо конструюючи образ арабського світу як нейтрального, відповідального та відкритого до міжнародного діалогу гравця на глобальній арені. Отримані результати мають практичне значення для подальших досліджень арабомовного політичного дискурсу, міжкультурної комунікації та мовних стратегій у сфері міжнародних відносин.

Ключові слова: лінгвопрагматика, арабський медіадискурс, дипломатична комунікація, евфемізація, нейтралітет, політична самопрезентація, міжнародні відносини.

У сучасному світі розвитку інформаційних технологій та швидкого й легкого доступу до найрізноманітніших інформаційних ресурсів, в контексті зростання впливу арабських країн на міжнародній арені, арабський інформаційний простір також відіграє вже доволі важливу роль у формуванні уявлень про міжнародні відносини загалом. Мова арабських медіа та офіційної дипломатії виступає наразі не лише засобом передачі інформації, а й інструментом конструювання політичного спрямування та культурної ідентичності регіону, сприяє розширенню економічних відносин та розвитку міжнародної дипломатії.

Наразі доволі гостро у світовому інфопросторі стоять питання війн та збройних конфліктів, які хвилюють міжнародну спільноту. Події російсько-української війни стали каталізатором трансформацій у глобальному інформаційному просторі, включно з арабськомовним сегментом. Під час роботи над темою було застосовано низку методів, серед яких кількісний і якісний аналізи, елементи дискурс-аналізу, лінгвокультурного та семантичного аналізу, зіставного та контент-аналізу, філологічний метод. **Новизна** цього дослідження полягає в тому, що воно є однією із перших спроб в українській лінгвоарабістиці здійснити кількісний та якісний аналізи повідомлень ЗМІ в зіставленні з офіційними заявами зовнішньополітичних відомств арабських країн щодо російсько-української війни в період з 2025 р. до початку 2026 р.

Із розвитком сучасних технологій в мережі Інтернет відбулися зміни у всіх сферах людської комунікації, включаючи й еволюцію передачі та обміну інформацією. Арабські служби

міжнародних ЗМІ, зокрема BBC Arabic, а також регіональні канали на кшталт Al-Arabiya та Al-Jazeera активно формують інформаційний порядок денний через соціальні мережі. Можна підкреслити, що цифровізація посилила швидкість поширення інформації, але водночас загострила проблему неминучої дезінформації, маніпуляцій в інфопросторі та зовнішнього інформаційного впливу. Попри це, офіційні новинні повідомлення досі вважаються достовірними саме на верифікованих ресурсах, передусім в акредитованих ЗМІ. Для арабського світу, у якому переважають авторитарні режими, офіційними ресурсами залишаються канали інформації, підтримувані або регульовані урядом, на кшталт вищезгаданих Al-Jazeera й Al-Arabiya. Мова таких медіа – це насамперед **сучасна стандартна арабська мова (MSA).** Вона розвивається, передусім, на лексичному рівні паралельно із соціополітичними, економічними, культурними зрушеннями у світі, а також на тлі військових конфліктів як у самому регіоні, так і поза ним.

Аналіз сучасних арабськомовних медіа неможливий без урахування концепції медіадискурсу як багатовимірного феномена, що поєднує мовні, соціокультурні та політичні чинники. Репрезентація України в арабських ЗМІ тісно пов'язана з образом Європи та Заходу. Часто Україна подається як частина ширшого геополітичного протистояння між Росією та НАТО. Такий підхід зміщує акцент із внутрішньої суб'єктності України на її роль у глобальному конфлікті. Водночас гуманітарні матеріали (про біженців, культурні пам'ятки, економічні наслідки) формують більш персоналізований і емпатійний образ арабських держав. На початку повномасштабного вторгнення й часом донині російськомовні медіаджерела можуть використовуватися як одні з первинних інформаційних ресурсів арабськими ЗМІ [1, с. 31]. Такий здебільшого односторонній вплив на арабськомовний медіапростір російською пропагандою триває з 2014 року. У ході нашого дослідження арабськомовного медіаконтенту було виявлено застосування понять «криза» чи «конфлікт» для уникнення визначення прихильності тієї чи іншої країни до однієї зі сторін обговорюваної війни. Лише з часом міжнародні арабські ЗМІ почали частіше використовувати поняття «війна» у контексті російської агресії на Україну від 24 лютого 2022 року. Таким чином, наразі можна спостерігати риси полярності кожної арабської країни та їхнього представництва в питанні російсько-української війни, зокрема дослідивши, які медіа досі притримуються російського формулювання, а які виступають на рівні з європейськими стандартами. Арабський професор Хатім Алауне у своєму досліджені «Висвітлення російсько-української війни в ЗМІ на «Аль-Джазірі» (аналітичне дослідження)» виявив **тематичні домінанти** контенту: міжнародна політика, економічний стан країн внаслідок ведення бойових дій, гуманітарні питання та енергетична криза [2]. Водночас автор засвідчив поступову еволюцію використання термінології каналом – поступовий перехід від обережного терміну «криза» до чіткішого «війна», що відображає трансформацію дискурсивної стратегії. Хатім підкреслює, що катарський канал активно використовує формули нейтралітету, водночас надаючи слово різним сторонам конфлікту [2]. Подібні зміни засвідчують динамічний характер арабського медіадискурсу та його чутливість до міжнародного контексту. Однак зі збільшенням доступності інформації як для внутрішньої аудиторії, так і для світу в цілому, можливості ведення зовнішньої політики за допомогою медіаресурсів активно використовуються в арабських країнах. Відтак, деякі повідомлення у ЗМІ можуть набувати рис не суто медійного, а й, наприклад, дипломатичного дискурсу.

У сучасній лінгвістиці дипломатичний дискурс розглядається як різновид інституційного дискурсу, що має чітко визначені комунікативні ролі, жанри та прагматичні цілі. Ці ролі і цілі лише певною мірою можуть реалізовуватися в медійних комунікативних практиках, адже дипломатичний дискурс спрямований не лише на інформування, а й на формування певного політичного ефекту – зниження напруги, демонстрацію позиції або досягнення компромісу. Дипломатичному дискурсу притаманні формалізація та евфемістичність, що відповідає культурній традиції ввічливості та непрямого висловлення. Як зазначає К. Москаленко, ключовими рисами арабських дипломатичних текстів є стриманість оцінок, узагальненість формулювань і прагнення уникати прямої конфронтації [3, с. 68-69]. Таким чином, риси дипломатичних текстів можуть відображатися в арабськомовному медіаконтенті також як інструмент збереження політичної рівноваги та позитивного міжнародного іміджу. Вагомим інструментом формування образу держави в арабських ЗМІ є метафора та лінгвістичне фреймування [4, с. 131]. Л. Музаннар у своїй праці «Метафора в сучасному арабськомовному політичному дискурсі» (2022) чітко продемонструвала, як метафора виступає одним із ключових механізмів концептуалізації політичної дійсності. У контексті репрезентації України в арабськомовних медіа такі метафори можуть формувати образ держави як «жертви агресії», «поля бою» або «арени геополітичного протистояння» [4]. Отже, метафоричність не лише підсилює експресивність тексту, а й задає рамку інтерпретації подій.

У підтримку позицій арабських країн можна спостерігати поступове набуття цінності питання України для них. Із розвитком подій в арабськомовних виданнях з'явилися окремі новинні колонки про російсько-українську війну, які дозволяють швидко й систематизовано спостерігати за потоком новин арабськомовним реципієнтам. Публікації в офіційних арабських медіа щодо України в період з кінця 2025 до початку 2026 року продемонстрували продовження тенденцій, а саме – намагання ЗМІ висвітлювати події в рамках офіційної позиції уряду. Відтак, досліджені мовні особливості відображають комунікативні стратегії на підтримку нейтрального ставлення до обох сторін. Разом з тим, на тлі змін на політичній арені, а також на полі бою, лінгвістичний та екстралінгвістичний інструментарій медіаресурсів також постійно розвивається й доповнюється.

Поруч із темою самих воєнних дій ми зафіксували новини катарського інформаційного каналу **Al-Jazeera** з окремого розділу сайту, присвяченому подіям в Україні, які висвітлюють військово-політичні, енергетичні та дипломатичні аспекти російсько-української війни. На саудівському медіаресурсі **Al-Arabiya** події війни репрезентуються в контексті міжнародної безпеки, ролі США, Європи й інших міжнародних партнерів та близькосхідного регіону у врегулюванні конфлікту та співробітництву зі сторонами конфлікту. Також досліджено повідомлення на офіційних сторінках **МЗС ОАЕ** та **WAM (Інформаційне агентство ОАЕ)** та їхні характерні риси опису подій і головних діячів у кейсі російсько-української війни.

Проаналізовані тексти репрезентовані не тільки мовою медіа, але й мають певні риси дипломатичного спілкування

і відзначаються високим ступенем формалізації та нейтральності. Загальний обсяг корпусу перевищує 11700 лем, що забезпечує репрезентативність кількісних і якісних результатів дослідження.

Лексичний та тематичний аналіз статей з арабських медіапорталів показує домінування військово-політичної та дипломатичної тематики. У публікаціях Al-Jazeera й Al-Arabiya переважають леми حرب «війна», تداعيات «наслідки», خطة «план» і назви країн та прізвища політичних лідерів, тоді як у текстах офіційних структур – وساطة «посередництво», المحادثات/ مفاوضات «переговори», تعزيز «посилення, зміцнення» (у конт. дипломатичних відносин) أزمة «криза», اجتماع «зібрання, засідання», التعاون «співпраця». Це свідчить про спробу арабського світу поєднати інформаційний реалізм із дискурсом нейтрального посередництва.

Застосувавши кількісний аналіз статей **Al-Jazeera** за допомогою веб-інструменту **Voyant Tools**, ми встановили, що найчастотнішими лексемами є назви держав і політичних діячів на міжнародній арені (Україна, Росія, Москва, Київ, Трамп, Зеленський), а також номінації, пов'язані з війною, плануванням і міжнародним посередництвом. Із погляду прагматики, тексти Al-Jazeera поєднують новинну оперативність із дипломатичною стриманою мовою, активно використовуючи евфемізми та узагальнені формули опису конфлікту:

العديد من الخبراء لفتوا إلى قلقهم حول أخلاقيات الحرب الجديدة ... حيث تطغى الرغبة بالحصول على النقاط على ضبط النفس.

Багато експертів звернули увагу на їхню стурбованість щодо етики нової війни... де бажання здобути бали/переваги переважає над стриманістю. («Росія атакує енергетичні об'єкти в Україні, Путін підтверджує оточення двох міст», 30 жовтня 2025р.) [5]. Використання фраз ***أخلاقيات الحرب الجديدة «етики нової війни»*** та ***الرغبة بالحصول على النقاط «бажання отримати бали»*** означає узагальнені формули, що описують серйозні наслідки в менш драматичній формі.

Al-Jazeera використовують формулювання, що не засуджують прямо жодну зі сторін, а передають інформацію про позиції дипломатично. Журналісти не обирають конкретну сторону, а нейтрально подають заяви обох сторін, використовуючи нейтральну конструкцію ***تفصيلو ... اون أب «описана як».*** Статті Al-Jazeera мають баланс між інформативністю та офіційно-дипломатичною формалізацією, властивою медійному й політичному стилям арабської мови.

У досліджених текстах з ресурсу **Al-Arabiya** частотна лексика зосереджена навколо імен політичних лідерів, назв держав та прикметників, що маркують національну приналежність. Унікальні слововживання представлені дієсловами зі значенням підтвердження (*وأوضح الرئيس الأوكراني فولوديمير زيلينسكي أن…* «президент України В. Зеленський пояснив, що…»), засудження (*يؤكد أن فرض عقوبات أشد سيكون خطوة فعالة* «підкреслюється, що посилення санкцій буде ефективним кроком»), порушення (*يؤكد* «підтверджується», «засуджується» *يندد* , «порушується» *ينتهك*), що посилює аналітичний характер подачі інформації. Цей медіаресурс досі, на відміну від Al-Jazeera, надає переваги російськомовним джерелам та загалом російській думці у використаних джерелах інформації:

أبدت موسكو غضبها الشديد، إذ حذر نائب رئيس مجلس الأمن الروسي…

Москва висловила сильне невдоволення, коли заступник голови Ради безпеки РФ попередив… («Пентагон погоджується поставити Україні ракети «Томагавк», а Трамп вагається», 31 жовтня 2025 р.)[6].

Мовна стратегія Al-Arabiya характеризується поєднанням інформативності, формалізації та дипломатичної обережності, що відповідає загальній моделі арабського політичного медіадискурсу.

У корпусі статей **WAM (Інформаційне агентство ОАЕ)** у період кінця 2025 – початку 2026 рр. найчастотнішими були виявлені такі слова, як تعزيز «посилення, зміцнення», التعاون «співпраця», دعم «підтримка», جهود «зусилля». На рівні з ними найчастотніше згадувалися назви країн та імена діячів політичної арени, зокрема представники ОАЕ. WAM формує інформаційний дискурс ОАЕ, що орієнтований на професійну авдиторію та на підтримку збалансованої позиції зовнішньої політики Еміратів. Досліджені кількісні параметри корпусу статей WAM демонструють, що інформаційні матеріали агентства характеризуються високою лексичною різноманітністю, мають підвищений рівень складності, що підтверджує їхній інституційно-дипломатичний характер, та вміло поєднують інформативність та дипломатичну обережність:

وأعربت وزارة الخارجية عن شكرها للبلدين على تعاونهما مع جهود الوساطة روسيا الاتحادية وجمهورية الإماراتية، وهو ما يؤكد الثقة التي تحظى بها الدولة لدى أوكرانيا.

Міністерство закордонних справ ОАЕ висловило свою вдячність обом країнам за їхню співпрацю в рамках посередницьких зусиль ОАЕ, що підтверджує довіру, якою користується Держава ОАЕ з боку Російської Федерації та України («Нове посередництво Еміратів між Росією та Україною призвело до звільнення 350 полонених», 19 березня 2025 р.)[7].

В офіційних заявах **МЗС ОАЕ** часто повторюються лексеми ةيناسنإلا ةانعم «гуманітарні страждання», نيينمدلا «цивільне населення», ةيناسنإ راثآ, «гуманітарні наслідки». Це підкреслює турботу ОАЕ про людські втрати на війні та встановлює гуманітарний контекст для дипломатичного посередництва:

وفي السعي لوضع حد للمعاناة الإنسانية التي خلّفها الصراع الدائر منذ أربعة أعوام…

У прагненні покласти край ***гуманітарним стражданням,*** *спричиненим конфліктом, що триває вже чотири роки… («Абдалла бін Заїд: Другий раунд тристоронніх переговорів в Абу-Дабі надсилає позитивні сигнали та відображає серйозність сторін», 5 лютого 2026 р.)[8].*

Досліджені нами повідомлення не лише фіксують факт посередництва, але й підкреслюють активну роль ОАЕ у проведенні тристоронніх переговорів, що включають Росію, Україну та США. Універсальні лексеми, пов'язані із «засіданнями», «обговореннями» та «діалогом» (محادثات, نقاشات, الحوار), повторюються понад 25 разів, що свідчить про центральність дипломатичних процедур у комунікаціях МЗС. Дані повідомлення характеризуються високою формальністю, акцентом на позитивні сигнали для міжнародної спільноти і повторюваними формулами подяки та підтвердження легітимності дій ОАЕ як посередника. Це підсилює імідж ОАЕ як надійного і нейтрального посередника, що відповідає стратегічним комунікаційним цілям.

Висновки. Лінгвопрагматичний аналіз арабських медіа (Al-Jazeera, Al-Arabiya, WAM) та офіційних дипломатичних заяв кінця 2025 – початку 2026 року виявив системну тенденцію до поєднання інформаційної оперативності з високим рівнем дипломатичної формалізації. Медійні тексти характеризуються евфемістичністю, узагальненими формулюваннями та безособовими конструкціями, що забезпечує нейтральне представлення конфлікту, уникання прямого засудження

будь-якої сторони та підтримання образу об'єктивного медіа. Домінуюча лексика пов'язана з міжнародною політикою, дипломатичним посередництвом і гуманітарними наслідками війни.

Офіційний дискурс вирізняється високою абстракцією, інституційною лексикою та переважанням іменників зі значенням процесів і станів (криза, переговори, співробітництво), а також дієслів зі значенням гарантування, відображення та збереження дипломатичних норм (يكفل, يعكس, يحفظ). Характерними є стратегії нейтралітету, посередництва та колективної відповідальності, що відповідає прагненню арабських держав уникати прямого конфліктного позиціонування та створення емпатичного образу країни-партнера. Показовою є й висока формалізація звертань (معالي, فخامة الرئيس) та евфемістичність формулювань (في السعي لوضع حد للمعاناة الإنسانية التي خلّفها الصراع).

У текстах ЗМІ про офіційні заяви арабських міністерств активно використовуються метафори солідарності, співробітництва, посередництва, які слугують засобом позитивної самоідентифікації арабських держав у глобальному просторі. Спостерігається тенденція до використання нейтральної або інтеграційної лексики в офіційних зверненнях – це дозволяє уникати прямого конфліктного позиціонування у міжнародних питаннях та виражати повагу й солідарність із міжнародними колегами.

Репрезентація міжнародних відносин у сучасному арабському медіаконтенті поєднує традиційну дипломатичну риторику з елементами глобальної комунікації. Арабські медіа й офіційні тексти формують образ регіону – нейтрального, культурно цілісного та відкритого до діалогу – специфічними мовними засобами. Зовнішньополітичний курс арабських держав безпосередньо відображається в мовній репрезентації міжнародних подій цими країнами, а медіа стають неофіційним каналом дипломатичної комунікації.

Зіставний аналіз засвідчує високий рівень узгодженості між обома типами текстів: медіа концентруються на оперативному висвітленні подій та міжнародних реакцій, тоді як офіційні заяви формують інституційно-нейтральний образ регіону, наголошуючи на гуманітарних аспектах і ролі арабських держав як посередників. Проведені кількісний, якісний і дискурсивний аналіз підтверджують, що мова арабських медіа та дипломатії виступає інструментом політичної самопрезентації, позиціонуючи арабський світ як нейтрального, культурно цілісного та відкритого до міжнародного діалогу гравця на глобальній арені.

Література:

1. Кучеренко А., Музика В. Відображення війни РФ проти України в арабськомовних медіа (на матеріалах онлайн-новин та коментарів в Instagram). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури.* 2024. Т. 1, № 30. С. 31–38. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.05
2. العيسى م. أ. المعالجة الإعلامية للحرب الروسية الأوكرانية في قناة الجزيرة (دراسة تحليلية). *QAAFE*. URL: https://www.qaafe.net/the-russian-ukrainian-war (дата звернення: 23.03.2026).
3. Москаленко К. Арабськомовний дипломатичний дискурс: лінгвопрагматичні особливості міждержавної угоди. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури.* 2024. Т. 1, № 30. С. 65–70. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-242X.2024.30.09
4. Музаннар Л. М. Метафора в сучасному арабськомовному політичному дискурсі : дис. … д-ра філос. : 035 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. URL: https://uacademic.info/ua/document/0822U100383 (дата звернення: 18.05.2026).
5. هجوم روسي على منشآت طاقة بأوكرانيا وبوتين يؤكد تطويق مدينتين. Al-Jazeera. 30.10.2025. URL: https://www.aljazeera.net/news/2025/10/30/هجوم-روسي-على-منشآت-طاقة-بأوكرانيا (дата звернення: 14.02.2026).
6. البنتاغون يوافق على تزويد أوكرانيا بصواريخ توماهوك وترامب متردد. Al-Arabiya. 31.10.2025. URL: https://www.alarabiya.net/arab-and-world/2025/10/31/البنتاغون-يوافق-على-تزويد-أوكرانيا (дата звернення: 14.02.2026).
7. وساطة إماراتية جديدة بين روسيا وأوكرانيا تنجح في إطلاق 053 أسيراً. WAM. 19.03.2025. URL: https://www.wam.ae/ar/article/bxl63cr--وساطة-إماراتية-جديدة-بين-روسيا (дата звернення: 14.02.2026).
8. عبدالله بن زايد: الجولة الثانية من المحادثات الثلاثية في أبوظبي تبعث برسائل إيجابية وتعكس جدية الأطراف. МЗС OAE. 05.02.2026. URL: https://www.mofa.gov.ae/ar-ae/media-hub/news/2026/2/5/uae-russia-ukraine-us-round-2 (дата звернення: 14.02.2026).

Velychko M., Kullykova D. The Russian-Ukrainian War in the Contemporary Arabic-Language Media Context: A Corpus Study

Summary. The article examines the range of linguistic and linguopragmatic means employed by Arabic-language media resources in shaping the image of Ukraine in 2025–2026 against the backdrop of the full-scale Russian-Ukrainian war.

A linguopragmatic analysis of Arabic media (Al-Jazeera, Al-Arabiya, WAM) and of official diplomatic statements issued in late 2025 – early 2026 has revealed a systemic tendency towards combining informational promptness with a high degree of diplomatic formalisation.

Media texts are characterised by euphemism, generalised wording and impersonal constructions, which ensure a neutral presentation of the conflict, avoidance of direct condemnation of either side, and the maintenance of an image of objective media. The dominant lexis relates to international politics, military matters and the humanitarian consequences of the war, reflecting an aspiration to combine informational realism with diplomatic caution.

Official discourse is distinguished by a high level of abstraction, institutional vocabulary and a predominance of nouns denoting processes and states (crisis, negotiations, cooperation), as well as verbs denoting guaranteeing, reflecting and preserving diplomatic norms. Typical features include communicative strategies of neutrality, mediation and collective responsibility, which correspond to the desire of Arab states to avoid direct conflictual positioning and to refrain from unilateral support in an armed confrontation. Notable in this respect are the high formalisation of forms of address and the euphemistic wording used to denote the realities of war.

The comparative analysis attests to a high level of consistency between the two types of texts: the media concentrate on the prompt coverage of events and international reactions, whereas official statements construct an institutionally neutral image of the region, emphasising humanitarian aspects and the role of Arab states as mediators in the settlement of the conflict. News reports in Arabic media acquire the features of diplomatic discourse, while official communications display a tendency to frame information in a media style. This approach ensures the cultural integrity of the Arabic communicative space and diplomatic legitimacy on the international stage. The quantitative, qualitative and discourse analyses conducted confirm that the language of Arabic media and diplomacy functions as an instrument of political self-presentation,

deliberately constructing the image of the Arab world as a neutral and responsible actor on the global stage that is open to international dialogue. The results obtained are of practical value for further research into Arabic-language political discourse, intercultural communication and language strategies in the sphere of international relations.

Key words: linguopragmatics, Arabic media discourse, diplomatic communication, euphemisation, neutrality, political self-presentation, international relations.

Дата першого надходження статті до видання: 06.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

UDC 81'42:32.019.5
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.5

Husar M. V.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of the English Language
National University of Kyiv-Mohyla Academy
https://orcid.org/0000-0001-8590-8904

AN INTEGRATIVE METHODOLOGY FOR DETECTING IMPLICIT PROPAGANDA IN POLITICAL MEDIA DISCOURSE

Summary. The article proposes an integrative methodology for detecting implicit propaganda in political media discourse. Although numerous theoretical approaches to propaganda analysis have been developed, including Critical Discourse Analysis, socio-cognitive theory, framing theory, narrative analysis, pragmatics, and multimodal discourse analysis, most of them examine only individual dimensions of propagandistic communication and do not provide their systematic integration into a unified methodological framework. The aim of the study is to develop and theoretically substantiate an integrative methodology that combines complementary analytical approaches to comprehensively detect implicit propaganda.

The proposed methodology is grounded in five conceptual principles: multidimensionality, contextuality, multimodality, cognitive mediation, and implicit meaning. Based on these principles, an eight-level analytical model has been developed, encompassing lexical, grammatical, discursive, narrative, framing, pragmatic, cognitive, and multimodal levels of analysis. These levels are integrated into a six-step analytical procedure that enables a systematic transition from describing the linguistic features of a text to reconstructing implicit ideological meanings and the cognitive mechanisms underlying their construction.

To demonstrate the practical applicability of the proposed methodology, the framework is applied to an official statement published on the website of the Embassy of the russian federation in Germany. The findings demonstrate that implicit propaganda is constructed through the cumulative interaction of linguistic, discursive, pragmatic, cognitive, and visual mechanisms rather than through explicit persuasive devices alone. The proposed methodology does not replace existing approaches to propaganda analysis but integrates and operationalises their principal theoretical contributions within a single transparent and reproducible analytical framework. The scientific novelty of the study lies in the development of a comprehensive methodology for the integrated analysis of implicit propaganda in contemporary political media discourse.

Key words: implicit propaganda, political media discourse, Critical Discourse Analysis, framing, pragmatics, cognitive linguistics, analytical framework.

Statement of the problem. Despite extensive research on propaganda across linguistics, communication studies, political science, and media studies, the systematic identification of implicit propaganda remains a significant methodological challenge. Unlike explicit propaganda, which relies on overt ideological appeals, evaluative language, or direct persuasive strategies, implicit propaganda operates through subtle linguistic, cognitive, discursive, and semiotic mechanisms that gradually shape recipients' interpretations of political reality [1; 2]. These mechanisms are typically realised through lexical choices [3, pp. 54–75], grammatical constructions [3, pp. 104–122], framing strategies [4, pp. 52–55], narrative organisation [5, pp. 614–620], pragmatic inferences [6, pp. 167–225; 7, pp. 25–41], cognitive processes [8, pp. 85–107], and multimodal resources [9, pp. 17–42]. Consequently, implicit propaganda cannot be adequately understood as a set of isolated textual features but should be viewed as a multidimensional communicative phenomenon produced through the integration of multiple levels of meaning construction.

Analysis of recent research and publications. Although numerous theoretical approaches have contributed to the study of propaganda and ideological discourse, they have largely developed independently and remain methodologically fragmented. Critical Discourse Analysis has demonstrated how language reproduces ideology and power relations [3; 10]; socio-cognitive theory has explained the role of mental models and social cognition in ideological interpretation [8]; framing theory has examined the selective organisation of political reality [4]; narrative approaches have revealed the ideological functions of recurring storylines [5; 11]; pragmatic theories have investigated implicit meaning through presupposition, implicature, and inference [6; 7]; and social semiotics together with multimodal discourse analysis have expanded propaganda research beyond verbal language by examining the interaction of linguistic and visual semiotic resources [9; 12]. Collectively, these approaches provide a rich theoretical understanding of propagandistic communication. However, they primarily address individual dimensions of the phenomenon and offer comparatively limited guidance for integrating their analytical insights into a coherent methodology for identifying implicit propaganda.

The principal methodological challenge, therefore, lies not in the absence of theoretical explanations of propaganda but in the lack of an operational analytical framework that can systematically integrate complementary perspectives into a unified procedure. Existing studies have predominantly focused on separate linguistic, discursive, cognitive, pragmatic, narrative, framing, or multimodal mechanisms, whereas implicit propaganda is produced through their cumulative effect. Addressing this challenge requires a methodology that translates established theoretical insights into a systematic analytical procedure capable of revealing how these mechanisms jointly contribute to ideological influence.

The novelty of the present study lies in the development of an integrative methodology for detecting implicit propaganda in political media discourse. Rather than proposing a new theory of propaganda, the study synthesises and operationalises complementary insights from existing theoretical traditions into a unified analytical framework. The proposed methodology establishes a set

of theoretically grounded methodological principles and a multi-level analytical procedure that integrates lexical, grammatical, discursive, narrative, framing, pragmatic, cognitive, and multimodal analysis within a single coherent framework.

The **purpose of this study** is to develop and theoretically substantiate an integrative methodology for detecting implicit propaganda in political media discourse by synthesising existing approaches into a unified analytical framework and demonstrating its applicability to the systematic analysis of political media texts.

The main findings. The proposed framework was developed through a comparative synthesis of established theories of propaganda, political discourse, cognition, pragmatics, and multimodal communication, including Critical Discourse Analysis [4; 10], socio-cognitive theory [8], framing theory [4], narrative theory [5], pragmatics [6], and social semiotics [9]. Rather than treating these approaches as competing paradigms, the framework identifies their complementary analytical contributions and integrates them into a unified methodology for detecting implicit propaganda. It systematises and operationalises existing theoretical insights on the premise that implicit propaganda is constructed through the convergence of lexical, grammatical, discursive, narrative, framing, pragmatic, cognitive, and multimodal mechanisms rather than from isolated linguistic features. The comparative synthesis of these theoretical approaches gives rise to five methodological principles. Each principle is theoretically grounded in one or more established approaches to propaganda and discourse analysis.

The first principle, *multidimensionality*, draws upon Critical Discourse Analysis [3; 10]. It conceptualises propaganda as a complex communicative phenomenon that operates simultaneously across several dimensions of discourse. Lexical choices, grammatical constructions, discourse organisation, narrative patterns, framing strategies, pragmatic meanings, cognitive representations, and visual elements jointly contribute to the construction of ideological messages. None of these dimensions is considered sufficient in isolation. Instead, the framework assumes that implicit propaganda arises from their cumulative, mutually reinforcing interactions. Accordingly, the proposed methodology incorporates eight complementary analytical levels, each corresponding to a particular dimension of propagandistic communication while contributing to an integrated analysis of implicit ideological influence.

The second principle, *contextuality*, is also derived from Critical Discourse Analysis, which emphasises that meaning can only be interpreted within its social, political, and communicative context [3; 10]. Accordingly, linguistic expressions cannot be analysed independently of the political, historical, cultural, and institutional circumstances in which they are produced and interpreted [3, pp. 54–75; 8, pp. 87–107]. The same lexical item, grammatical construction, or narrative pattern may function as a neutral description in one communicative situation but acquire propagandistic significance in another. Therefore, the proposed framework analyses textual features in relation to broader contextual variables, including the political situation, institutional affiliation of the media outlet, target audience, historical references, and intertextual connections with previous political narratives. This contextual orientation reduces the risk of identifying isolated linguistic forms as propagandistic without considering their communicative function.

The third principle, *multimodality*, is based on social semiotics and multimodal discourse analysis, which demonstrate that ideological meaning is constructed through the cumulative effect of multiple verbal and non-verbal semiotic resources [9; 12]. Accordingly, the proposed framework assumes that implicit propaganda is communicated not only through language but also through visual and other semiotic modes. Contemporary political communication increasingly relies on the integration of images, colour, typography, page layout, symbolic representations, and visual composition, all of which contribute to the construction of ideological meaning [9; 12]. Consequently, the framework treats multimodal resources as integral components of propagandistic discourse rather than as supplementary illustrations. Verbal and visual elements are therefore analysed as mutually reinforcing semiotic systems that jointly shape audience interpretation and ideological persuasion [9, pp. 17–34].

The fourth principle, *cognitive mediation*, is rooted in socio-cognitive theory and cognitive linguistics, which explain persuasion through the activation of mental models, conceptual structures, and shared social knowledge [8; 14]. Accordingly, the proposed framework assumes that implicit propaganda primarily influences political interpretation by activating existing cognitive representations rather than directly imposing ideological beliefs [8, pp. 87–97]. Mental models, stereotypes, social identities, and culturally shared knowledge guide how recipients interpret political events and evaluate social actors [8, pp. 118–127]. Consequently, the analytical procedure extends beyond the identification of textual features to reconstruct the cognitive mechanisms through which discourse shapes ideological interpretation.

The fifth principle, *implicit meaning*, is grounded in pragmatic theories of communication, particularly the concepts of presupposition, conversational implicature, and inferential meaning [6; 15]. Since implicit propaganda rarely communicates ideological positions explicitly, it relies instead on indirect communicative mechanisms, including presuppositions, conversational implicatures, strategic ambiguity, selective framing, and narrative organisation [6; 7]. These mechanisms enable ideological meanings to remain largely unquestioned because they are inferred rather than directly asserted [15, pp. 43–46]. Accordingly, the proposed framework prioritises the identification of implicit assumptions and inferential processes through which political discourse constructs and normalises particular interpretations of reality, rather than focusing solely on overt persuasive language.

Taken together, these five methodological principles constitute the theoretical foundation of the proposed framework and justify its multidimensional analytical architecture. They establish the analytical assumptions that guide the systematic examination of implicit propaganda across lexical, grammatical, discursive, narrative, framing, pragmatic, cognitive, and multimodal dimensions. Rather than treating propaganda as a collection of isolated linguistic markers, the framework conceptualises it as an integrated communicative process in which ideological meaning results from the interaction of multiple communicative mechanisms.

Building upon these methodological principles, the proposed framework identifies eight interconnected analytical levels that together provide a systematic procedure for detecting implicit propaganda in political media discourse. The levels progress from observable linguistic features to more abstract discursive, cognitive, and multimodal mechanisms, reflecting the multidimensional nature of implicit ideological communication. Each level comprises a set of analytical markers that contribute to the identification of propagandistic meaning. Although each level captures a distinct dimension of communication, they are analytically interdependent and should

be interpreted as an integrated system rather than in isolation. The eight analytical levels include lexical, grammatical, discursive, narrative, framing, pragmatic, cognitive, and multimodal markers.

The first analytical level examines *lexical markers* that shape the evaluative representation of political actors, events, and processes. It includes the analysis of emotionally charged vocabulary, evaluative expressions, euphemisms, dysphemisms, metaphorical nominations, and ideologically motivated naming strategies [3, pp. 97–102; 1, pp. 734–736; 16, pp. 7–15]. Although lexical markers often provide the most immediately observable indicators of persuasive discourse [17, pp. 293–296], their propagandistic significance becomes evident only when interpreted together with the other analytical levels of the framework. Therefore, in the proposed framework, lexical analysis is conceptualised not as an isolated procedure but as the initial level of a multidimensional analysis integrating linguistic, discursive, cognitive, pragmatic, and multimodal dimensions.

The second analytical level examines *grammatical markers* that shape the representation of political actors, events, and causal relations. The analysis focuses on passive constructions, nominalisation, modality, impersonal constructions, and other grammatical devices that redistribute or obscure agency and responsibility [3, pp. 101–132; 13, pp. 31–42]. These grammatical choices influence how political events are interpreted by foregrounding certain participants while backgrounding or omitting others [3, pp. 103–104]. Although grammatical markers may appear ideologically neutral in isolation, their propagandistic function becomes apparent when analysed in relation to the broader discursive, pragmatic, cognitive, and multimodal context [10, pp. 14–21].

The third analytical level examines *discursive markers* that organise ideological meaning beyond individual linguistic forms. The analysis focuses on actor representation, agency attribution, legitimisation strategies, polarisation, intertextuality, and the construction of social relations between political actors [18, pp. 33–54; 19, pp. 63–94]. These discursive mechanisms shape how political events, participants, and power relations are represented, thereby influencing the audience's interpretation of political reality [8, pp. 117–127]. Since ideological positioning emerges from the organisation of discourse as a whole, discursive markers are analysed alongside the other analytical levels of the framework.

The fourth analytical level examines *narrative markers* that organise political discourse into coherent ideological storylines. The analysis identifies recurring narrative roles, such as hero, villain, victim, saviour, liberator, and historical mission, together with representations of threat, conflict, moral struggle, and resolution [5, pp. 614–620; 11, pp. 109–114]. These narrative structures shape the interpretation of political events by assigning moral significance to social actors and their actions [11, pp. 115–120]. Since narratives provide coherence across individual texts and facilitate the emotional and cognitive internalisation of ideological messages, they are analysed as an essential component of implicit propaganda [5, pp. 625–630].

The fifth analytical level examines *framing markers* that shape the interpretation of political events and social actors. The analysis identifies dominant framing patterns, including problem, conflict, security, humanitarian, responsibility, and victim frames [4, pp. 52–53; 20, pp. 95–110]. These framing strategies selectively foreground certain aspects of reality while omitting or downplaying others, thereby guiding the audience towards a preferred interpretation of political events [4, pp. 52–54]. Since framing influences how information is organised and evaluated rather than what information is explicitly communicated, framing markers constitute an important mechanism through which implicit ideological meanings are constructed [4, pp. 55–57].

The sixth analytical level examines *pragmatic markers* that convey ideological meaning indirectly. The analysis focuses on presuppositions, conversational implicatures, speech acts, strategic ambiguity, indirect evaluation, and other pragmatic mechanisms through which ideological assumptions remain implicit rather than explicitly stated [15, pp. 41–58; 6, pp. 167–225]. These mechanisms encourage audiences to infer particular interpretations without presenting them as direct assertions [6, pp. 102–104]. Consequently, pragmatic markers play a central role in identifying the hidden communicative strategies characteristic of implicit propaganda [21, pp. 33–55].

The seventh analytical level examines *cognitive markers* that reveal how political discourse shapes the audience's interpretation of reality. The analysis identifies the activation of mental models, stereotypes, in-group/out-group categorisation, conceptual structures, and ideological schemas that guide the processing and evaluation of political information [8, pp. 61–87; 22, pp. 3–20]. By reconstructing the cognitive representations underlying discourse, this level explains how linguistic and discursive choices influence ideological interpretation and contribute to the formation or reinforcement of political beliefs [8, pp. 118–127].

The final analytical level incorporates *visual and multimodal resources*. It examines multimodal markers such as photographs, colour symbolism, visual composition, layout, typography, iconography, and other semiotic elements that interact with verbal discourse [9; 12]. The inclusion of multimodal analysis reflects the growing importance of visual communication in contemporary political media and acknowledges that ideological meanings are often reproduced through the coordination of verbal and visual modes [9, pp. 17–34].

Collectively, these eight analytical levels provide a comprehensive model for investigating implicit propaganda as a multidimensional communicative phenomenon. Rather than functioning as independent analytical modules, the levels operate sequentially and cumulatively, enabling researchers to move from observable textual features toward increasingly abstract ideological and cognitive interpretations. This integrative organisation of analytical levels represents the methodological contribution of the proposed framework.

The proposed framework is operationalised through a six-step *analytical procedure* that systematically identifies implicit propaganda. The procedure progresses from descriptive linguistic analysis to interpretative reconstruction of ideological meaning, ensuring methodological transparency and analytical consistency.

The analysis begins with the identification of lexical and grammatical features that may signal evaluative or ideologically motivated representation. This stage includes emotionally loaded vocabulary, naming strategies, euphemisms, modality, passive constructions, nominalisation, and agency manipulation [3; 1, pp. 734–736].

The second step investigates how discourse organises social actors, distributes responsibility, legitimises political actions, constructs polarisation, and establishes intertextual connections. The objective is to determine the communicative strategies through which political reality is represented [18; 19].

The third step identifies the dominant narratives and interpretative frames that organise the discourse. Particular attention is paid to recurring roles (hero, enemy, victim, liberator), representations of threat, and the framing of political events through conflict, security, humanitarian, or victim perspectives [4, pp. 52–55; 5, pp. 614–620; 11, pp. 109–120].

The fourth step analyses implicit communicative meanings by identifying presuppositions, conversational implicatures, speech acts, strategic ambiguity, and other inferential mechanisms through which ideological assumptions are conveyed indirectly [15; 6]. This stage is based on the assumption that political discourse frequently communicates meanings that are not explicitly stated but are reconstructed by recipients through pragmatic inference [21].

The fifth step interprets how the identified linguistic and pragmatic mechanisms activate mental models, stereotypes, ideological schemas, and in-group/out-group categorizations. This stage explains how discourse influences audience cognition rather than merely describing textual features [8; 23].

The final step synthesises evidence from all analytical levels to determine whether the discourse performs a propagandistic function. Rather than relying on isolated markers, the assessment considers the cumulative interaction of lexical, grammatical, discursive, narrative, framing, pragmatic, cognitive, and multimodal indicators. Propaganda is thus understood as an emergent property of the integrated communicative system rather than the presence of any single linguistic feature [17, pp. 293–296; 8; 9].

To illustrate *the applicability of the proposed analytical framework*, an official statement published on the website of the russian Ministry of Foreign Affairs (Embassy of the russian federation in Germany) was selected as a case study. The analysed text, *Press Release on the Foreign Ministry Report on the Indigenous Peoples' Rights Situation in Certain Countries*, is available at: https://germany.mid.ru/de/aktuelles/pressemitteilungen/press_release_on_the_foreign_ministry_report_indigenous_peoples_rights_situation_in_certain_countrie/. The statement addresses the issue of indigenous peoples' rights and provides a suitable example for demonstrating how the proposed framework identifies implicit propagandistic mechanisms operating across multiple analytical levels.

The proposed framework reveals that the text constructs its ideological message by coordinating multiple communicative mechanisms rather than through overt propagandistic language. At *the lexical level*, evaluative expressions such as *systematic discrimination*, *violations*, *colonial legacy*, and *double standards* portray Western governments as persistent violators of human rights. *Grammatical choices*, including passive constructions and nominalisations, foreground alleged violations while obscuring agency and evidential responsibility. *Discursively*, Western states are consistently represented as perpetrators, indigenous peoples as victims, and Russia as an impartial observer defending international justice. This representation is reinforced by a *narrative structure* centred on the victim–villain–hero opposition and by a humanitarian *frame* combined with the frame of Western double standards. Pragmatic analysis identifies presuppositions and strategic omissions that present ideological assumptions as uncontested facts, while the cognitive level demonstrates the activation of familiar mental models of Western hypocrisy. Finally, the institutional visual design and official governmental symbols enhance the credibility of the message by reinforcing its appearance of factual authority.

Taken together, these interacting mechanisms generate an implicit ideological message that is not expressed directly but emerges from the cumulative effect of multiple analytical levels. Rather than explicitly defending Russia, the text encourages readers to infer that Western states lack the moral authority to criticise Russia because they themselves systematically violate the human rights principles they publicly promote. This example demonstrates that implicit propaganda is most effectively identified through the integrated analysis of lexical, grammatical, discursive, narrative, framing, pragmatic, cognitive, and multimodal resources rather than through isolated linguistic indicators.

Conclusions. The proposed framework does not aim to replace existing approaches to propaganda analysis but to integrate their key theoretical and methodological insights into a comprehensive model for detecting implicit propaganda in political media discourse. Although previous research has developed valuable tools for examining particular aspects of propaganda, such as linguistic patterns, cognitive processes, discourse structures, pragmatic strategies, and multimodal resources, these approaches often address individual dimensions in isolation and provide limited explanation of how these mechanisms interact in the construction of ideological meaning. The proposed framework overcomes this limitation by bringing together complementary analytical perspectives within a unified methodological architecture.

Its principal contribution lies in reconceptualising propaganda as a multidimensional phenomenon whose meaning results from the convergence of linguistic, discursive, cognitive, pragmatic, narrative, and visual mechanisms rather than from isolated markers. By integrating these dimensions into a single analytical model, the framework enables a more systematic investigation of how implicit propagandistic meanings are constructed, reinforced, and interpreted in contemporary political media discourse.

Compared with existing approaches, the framework offers several methodological advantages.

First, it provides a multi-level analytical architecture that captures propagandistic mechanisms operating simultaneously at linguistic, discursive, narrative, pragmatic, cognitive, and multimodal levels. This allows researchers to identify subtle forms of ideological influence that may remain invisible when only a single analytical perspective is adopted.

Second, the framework offers a systematic and replicable analytical procedure. Unlike many qualitative approaches that rely heavily on researcher interpretation, the proposed model organises analysis into clearly defined stages, thereby increasing methodological transparency and facilitating comparative studies across different datasets.

Third, it explicitly incorporates implicit meaning as the central object of analysis. Existing approaches frequently prioritise explicit evaluative language or ideological statements, whereas the proposed framework systematically investigates presuppositions, implicatures, strategic ambiguity, indirect evaluation, and inferential processes through which propaganda operates covertly.

Fourth, the framework integrates cognitive reconstruction with textual analysis. Rather than describing discourse solely at the linguistic level, it explains how discourse activates mental models, stereotypes, ideological schemas, and in-group/out-group categorisations that influence audience interpretation. This integration strengthens the explanatory power of discourse analysis by connecting textual evidence with cognitive processing.

Finally, the framework recognises the inherently multimodal nature of contemporary political communication. Verbal language is analysed alongside visual imagery, colour, composition, symbolism, and layout, acknowledging that ideological meanings increasingly emerge through the cumulative effect of multiple semiotic resources.

Taken together, these characteristics distinguish the proposed framework from existing analytical approaches. Its novelty does not reside in introducing entirely new categories but in integrating established theoretical insights into a coherent, operational, and replicable methodology specifically designed for the systematic detection of implicit propaganda in political media discourse.

Bibliography:

1. van Dijk T. A. Politics, Ideology and Discourse. *Encyclopedia of Language and Linguistics* / ed. by K. Brown. 2nd ed. Vol. 9. Oxford : Elsevier, 2006. P. 728–740. DOI: 10.1016/B0-08-044854-2/00722-7.
2. Chilton P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice. London ; New York : Routledge, 2004. 240 p.
3. Fairclough N. Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. London ; New York : Longman, 1995. 265 p.
4. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43, № 4. P. 51–58. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x.
5. Somers M. R. The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach. *Theory and Society*. 1994. Vol. 23, № 5. P. 605–649. DOI: 10.1007/BF00992905.
6. Levinson S. C. Pragmatics. Cambridge : Cambridge University Press, 1983. 420 p. URL: https://archive.org/details/pragmatics00levi (дата звернення: 2.08.2026).
7. Yule G. Pragmatics. Oxford : Oxford University Press, 1996. 138 p. URL: https://www.academia.edu/60254109/Yule_George_Pragmatics (дата звернення: 2.08.2026).
8. van Dijk T. A. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 267 p. URL: https://www.academia.edu/104271454/Discourse_and_Context (дата звернення: 14.09.2026).
9. Kress G., van Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. 3rd ed. London ; New York : Routledge, 2021. 312 p. DOI: 10.4324/9781003099857.
10. Wodak R., Meyer M., eds. *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd ed. London : Sage Publications, 2016. 312 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/284725923_Methods_of_Critical_Discourse_Studies_3rd_edition (дата звернення: 14.09.2026).
11. Polletta F. et al. The Sociology of Storytelling. *Annual Review of Sociology*. 2011. Vol. 37. P. 109–130. DOI: 10.1146/annurev-soc-081309-150106.
12. Machin D., Mayr A. How to Do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction. London : Sage Publications, 2012. 232 p.
13. van Dijk T. A. Discourse as Structure and Process. London : Sage Publications, 1997. 356 p.
14. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 614 p. URL: https://archive.org/details/womenfiredangero00lako (дата звернення: 2.08.2026).
15. Grice H. P. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts* / eds. P. Cole, J. L. Morgan. New York : Academic Press, 1975. P. 41–58. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0079742108600451 (дата звернення: 2.08.2026).
16. Charteris-Black J. Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor. 2nd ed. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. 370 p. DOI: 10.1057/9780230319899.
17. Jowett G. S., O'Donnell V. Propaganda & Persuasion. 7th ed. Thousand Oaks, CA : Sage Publications, 2018. 416 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=ThhcDwAAQBAJ&pg=PA1&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 14.09.2026).
18. van Dijk T. A. Ideology: A Multidisciplinary Approach. London : Sage Publications, 1998. 384 p. DOI: 10.4135/9781446217856.
19. Wodak R. The Discourse-Historical Approach. *Methods of Critical Discourse Analysis* / eds. R. Wodak, M. Meyer. London : Sage Publications, 2001. P. 63–94. URL: https://www.researchgate.net/publication/284725923_Methods_of_Critical_Discourse_Studies_3rd_edition (дата звернення: 2.08.2026).
20. Semetko H. A., Valkenburg P. M. Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication*. 2000. Vol. 50, № 2. P. 93–109. DOI: 10.1111/j.1460-2466.2000.tb02843.x.
21. Cap P. Proximization: The Pragmatics of Symbolic Distance. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2013. 293 p. URL: https://www.academia.edu/3648137/Proximization_The_Pragmatics_of_Symbolic_Distance_Crossing (дата звернення: 2.08.2026).
22. Lakoff G. Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate. White River Junction : Chelsea Green Publishing, 2004. 124 p. URL: https://archive.org/details/dontthinkofeleph00lako (дата звернення: 2.08.2026).
23. Tajfel H., Turner J. C. The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour. *Psychology of Intergroup Relations* / eds. S. Worchel, W. G. Austin. Chicago : Nelson-Hall, 1986. P. 7–24.

Гусар М. Інтегративна методологія виявлення імпліцитної пропаганди в політичному медіадискурсі

Анотація. У статті запропоновано інтегративну методологію виявлення імпліцитної пропаганди в політичному медіадискурсі. Незважаючи на значну кількість теоретичних підходів до аналізу пропаганди, зокрема критичного дискурс-аналізу, соціокогнітивної теорії, теорії фреймінгу, наративного аналізу, прагматики та мультимодального дискурс-аналізу, більшість із них досліджують окремі аспекти пропагандистської комунікації та не забезпечують їх системної інтеграції в єдину методологічну модель. Метою дослідження є розроблення й теоретичне обґрунтування інтегративної методології, що поєднує комплементарні аналітичні підходи для комплексного виявлення імпліцитної пропаганди.

Запропонована методологія ґрунтується на п'яти концептуальних принципах: багатовимірності, контекстуальності, мультимодальності, когнітивної медіації та імпліцитності значення. На їх основі сформовано восьмирівневу модель аналізу, яка охоплює лексичний, граматичний, дискурсивний, наративний, фреймовий, прагматичний, когнітивний і мультимодальний рівні. Зазначені рівні інтегровано у шестикрокову процедуру аналізу, що забезпечує послідовний перехід від опису мовних особливостей тексту до реконструкції прихованих ідеологічних смислів і когнітивних механізмів їх формування.

Для демонстрації практичної застосовності методології здійснено аналіз офіційного повідомлення, опублікованого на сайті Посольства російської федерації в Німеччині. Результати аналізу засвідчують, що імпліцитна пропаганда формується завдяки сукупній дії лінгвістичних, дискурсивних, прагматичних, когнітивних і візуальних механізмів, а не лише за рахунок експліцитних засобів переконання. Запропонована методологія не замінює наявних підходів до аналізу пропаганди, а інтегрує й операціоналізує їхні основні теоретичні положення в єдину прозору та відтворювану аналітичну модель. Наукова новизна дослідження полягає у створенні цілісної методології комплексного аналізу імпліцитної пропаганди в сучасному політичному медіадискурсі.

Ключові слова: імпліцитна пропаганда, політичний медіадискурс, критичний дискурс-аналіз, фреймінг, прагматика, когнітивна лінгвістика, аналітична модель.

Дата першого надходження статті до видання: 04.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.111'42:81'23
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.6

Давиденко А. О.,
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Національного університету «Київський авіаційний інститут»
https://orcid.org/0000-0001-8499-6674

КОНЦЕПТ *SECURITY/БЕЗПЕКА* В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПЕРСПЕКТИВА

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лінгвокогнітивних особливостей концепту SECURITY/БЕЗПЕКА у сучасному англомовному медіадискурсі. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі концепту безпеки в умовах геополітичної нестабільності, цифрової трансформації, кліматичних змін, кіберзагроз та інших глобальних викликів, що спричинили суттєве розширення його семантичного змісту й комунікативних функцій. Метою статті є визначення лінгвокогнітивних особливостей концепту SECURITY/БЕЗПЕКА та виявлення основних лінгвістичних механізмів його вербалізації в сучасному англомовному медіадискурсі. Теоретичну основу дослідження становлять положення когнітивної лінгвістики щодо природи концепту, концептуалізації та категоризації. Для досягнення поставленої мети використано лінгвокогнітивний, семантичний, описовий та контекстуальний методи аналізу.

У результаті дослідження встановлено, що концепт SECURITY/БЕЗПЕКА є складним багатовимірним когнітивним утворенням, яке виходить за межі традиційного розуміння безпеки як військового захисту та охоплює національну, економічну, енергетичну, продовольчу, кліматичну й кібербезпеку. З'ясовано, що його концептуальна структура поєднує відносно стабільне семантичне ядро з динамічною периферією, яка постійно розширюється під впливом сучасних суспільних процесів. Проаналізовано основні лексичні засоби вербалізації концепту, продуктивність моделі Adjective + Security, особливості функціонування семантичних доменів, бінарних семантичних опозицій та фреймових структур, що забезпечують когнітивну організацію знань про безпеку. Встановлено, що оцінна лексика та контекстуальна варіативність мовних одиниць сприяють категоризації глобальних подій і формуванню цілісної концептуальної моделі безпеки в англомовному медіадискурсі. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному лінгвокогнітивному аналізі концепту SECURITY/БЕЗПЕКА та систематизації основних мовних механізмів його вербалізації в сучасному англомовному медіадискурсі. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в подальших когнітивно-лінгвістичних, медіалінгвістичних і дискурсивних дослідженнях, а також у викладанні курсів із когнітивної лінгвістики, лексикології та аналізу медіадискурсу.

Ключові слова: концепт SECURITY/БЕЗПЕКА, вербалізація концепту, сталий розвиток суспільства, англомовний медіадискурс, семантичні домени, когнітивна лінгвістика.

Постановка проблеми. Формування суспільного розуміння глобальних подій значною мірою залежить від сучасного медіадискурсу. В останні роки все більшої популярності набуває концепт SECURITY/БЕЗПЕКА, що спричинено стрімкими технологічними, економічними, екологічними та геополітичними трансформаціями.

Актуальність дослідження концепту зумовлена зростанням значущості концепту SECURITY/БЕЗПЕКА в сучасному англомовному медіадискурсі в умовах геополітичної нестабільності, цифрової трансформації, зміни клімату та інших глобальних викликів. Концепт SECURITY/БЕЗПЕКА вийшов за межі традиційного розуміння й на сучасному етапі охоплює значно ширший спектр суспільно важливих сфер. Лінгвокогнітивний аналіз концепту SECURITY/БЕЗПЕКА уможливлює виявлення когнітивних механізмів, що лежать в основі його вербалізації та концептуалізації в сучасному англомовному медіадискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення концептів є одним із ключових напрямків сучасної когнітивної лінгвістики. У сучасних лінгвістичних дослідженнях концепти розглядаються як мультимодальні конструктиви, що акумулюють лінгвістичні, культурні та енциклопедичні знання та є основою для категоризації людського досвіду. На думку Дж. Лакоффа концепти формуються в процесі категоризації навколишньої дійсності та репрезентують спосіб організації людського знання [1]. В. Еванс визначає лексичні концепти як базові одиниці концептуальної системи, що поєднують мовні знаки з когнітивними моделями та забезпечують конструювання значення [2]. О. Селіванова розглядає поняття концепту, концептуалізацію, концептосферу, категоризацію та концептуальний аналіз [3]. А. Приходько досліджує концепти та концептосистеми у лінгвістиці [4]. О. Турчак аналізує вербалізацію концептів у художній літературі [5]. Відтак, вищезазначені теоретичні положення створюють підґрунтя для аналізу концепту SECURITY/БЕЗПЕКА як складного когнітивного утворення, що вербалізується в сучасному англомовному медіадискурсі.

Мета статті – визначити лінгвокогнітивні особливості концепту БЕЗПЕКА/SECURITY у сучасному англомовному медіадискурсі й виокремити основні лінгвістичні механізми його вербалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт SECURITY/БЕЗПЕКА є важливим в сучасному англомовному медіадискурсі й став однією з концептуальних категорій, завдяки яким інтерпретуються політичні, економічні, технологічні та екологічні події світового масштабу. На відміну від традиційного розуміння, яке першочергово асоціюється з військовим захистом та збереженням територіальної цілісності, концепт SECURITY/БЕЗПЕКА набув значного

семантичного розширення. Сучасні медіа репрезентують концепт SECURITY/БЕЗПЕКА як багатовимірний феномен, що охоплює не лише захист держави, а й стабільність економіки, стійкість цифрового середовища, сталий стан довкілля, забезпечення продовольства та надійне функціонування сфери охорони здоров'я та демократичних організацій. Таке розширення відображає глибокі трансформації у сфері міжнародних відносин та публічному дискурсі, де концепт SECURITY/БЕЗПЕКА є важливою умовою сталого розвитку суспільства, а не як відсутність військових загроз.

Семантичний розвиток концепту тісно пов'язаний зі змінами в когнітивному представленні безпеки. З погляду когнітивної лінгвістики концепти функціонують як когнітивні структури, які акумулюють колективні знання та людський досвід. Відтак, концепт SECURITY/БЕЗПЕКА не може обмежуватись одним лексичним значенням, а повинен розглядатись як комплексний когнітивний конструкт, який охоплює численні взаємопов'язані семантичні домени. Його концептуальна структура поєднує відносно стабільне семантичне ядро з динамічно розширюваною периферійною структурою. Ядро включає загальні поняття захисту, безпеки, стабільності та оборони, які залишаються сталими незалежно від комунікативної ситуації. Навколо цього концептуального ядра медіадискурс безперервно розвиває нові домени, які відображають нові глобальні виклики та зміни соціальних пріоритетів, що включають: національну безпеку, кібербезпеку, енергетичну безпеку, економічну безпеку, продовольчу безпеку, кліматичну безпеку та стійкість суспільства.

Поява цих доменів показує, що сучасний англомовний медіадискурс концептуалізує безпеку як інтегровану когнітивну систему, а не як сукупність окремих понять. Незважаючи на те що кожний домен має певну тематичну відповідність, вони залишаються взаємопов'язаними завдяки спільним семантичним ознакам, що стосуються захисту, запобігання, ризик-менеджменту та інституційної відповідальності. Відтак, відбувається доповнення концептуальних областей та формується цілісне уявлення про сучасні глобальні ризики. Така структура дає можливість журналістам інтерпретувати події з різних сфер через спільну концептуальну рамку, тим самим посилюючи сприйняття того, що економічні кризи, кібератаки, зміна клімату, збройні конфлікти, пандемії та дефіцит енергії є взаємопов'язаними проявами викликів, що стосуються сфери безпеки. Вербалізація концепту здійснюється за допомогою широкого спектра номінативних одиниць різних структурно-семантичних типів [6, с. 135].

Мультивимірний характер концепту SECURITY/БЕЗПЕКА відображається у його лексичному зображенні. У сучасному англомовному медіадискурсі використовується широкий спектр лексичних одиниць, що належать до семантичного поля концепту SECURITY/БЕЗПЕКА. Окрім основного іменника SECURITY/БЕЗПЕКА журналісти активно використовують лексеми, як-от: protection (захист), safety (захист), defense (оборона), resilience (резильєнтність), threat (загроза), danger (небезпека), vulnerability (вразливість), risk (ризик) та preparedness (готовність). Ці лексичні одиниці належать до одного семантичного поля й створюють узгоджене представлення захисту та вживаються відповідно до конкретної комунікативної ситуації. Особливо продуктивною в англомовному медіадискурсі є модель *Adjective + Security (national security, border security, energy security, food security, economic security, climate security, and cybersecurity).* Продуктивність цієї моделі підтверджує, що безпека доволі часто концептуалізується через численні взаємопов'язані сфери, а не за допомогою однієї узагальненої категорії.

Важливою особливістю сучасного англомовного медіадискурсу є динамічна взаємодія лексичної та контекстуальної інтерпретації. Одна й та сама лексична одиниця може активувати різні концептуальні сфери залежно від комунікативної ситуації. Наприклад, словосполучення *«national security»* стосується військового захисту та розвідки, тоді як *«energy security»* означає безперебійне електропостачання та стабільність енергоструктури. Своєю чергою, «*cybersecurity»* наголошує на захисті цифрових систем та інформаційного середовища. Попри такі тематичні відмінності, ці словосполучення залишаються концептуально пов'язаними через спільну когнітивну схему захисту цінних об'єктів від фактичних або потенційних загроз.

Важливим аспектом когнітивної організації концепту SECURITY/БЕЗПЕКА є семантичні опозиції, за допомогою яких у сучасному англомовному медіадискурсі концептуалізуються явища, що пов'язані з безпекою. З погляду когнітивної лінгвістики значення концепту формується не лише через його безпосередню репрезентацію, а й через протилежні концептуальні категорії. Отже, концепт SECURITY/БЕЗПЕКА реалізується за допомогою лексичних одиниць, що позначають захист та стабільність, а також тих, що пов'язані з ризиком, нестабільністю та вразливістю. Такі бінарні опозиції дають змогу медіадискурсу категоризувати складні глобальні події шляхом протиставлення безпечних та небезпечних станів, сприяючи інтерпретації сучасних викликів в межах цілісної концептуальної моделі (табл. 1).

Таблиця 1

Бінарні семантичні опозиції, що репрезентують концепт SECURITY/БЕЗПЕКА

Семантичний домен	Лексема безпеки	Опозиційна лексема
Загальна безпека	security	insecurity
Фізична безпека	safety	danger
Захист	protection	threat
Військова безпека	defence	attack
Політична та економічна стабільність	stability	instability
Управління кризами	resilience	vulnerability
Запобігання ризикам	prevention	crisis
Готовність до надзвичайних ситуацій	preparedness	emergency

Виявлені семантичні опозиції виконують важливу когнітивну функцію, формуючи медіарепрезентацію на основі контрасту між захистом і загрозою. Вони сприяють категоризації глобальних подій та активують причинно-наслідкові зв'язки між небезпекою, превентивними заходами та відновленням стабільності. Отже, концепт SECURITY/БЕЗПЕКА зображується не лише як статичний стан, а й як динамічний процес, що охоплює ідентифікацію ризиків, реагування, адаптацію та стійкість.

Концепт SECURITY/БЕЗПЕКА також варто розглядати через семантику фреймів, які є практичними та ефективними в процесі відтворення властивих людській свідомості структур [7]. Фрейм є структурою знань, що відображає колективний досвід і спільні уявлення, сформовані в межах певної куль-

тури [8]. Фрейм виокремлює небезпечну ситуацію серед інших подій, організовуючи її когнітивне сприйняття та водночас чітко окреслюючи джерело загрози [9].

Кожна подія, що пов'язана з безпекою та відображена в медіадискурсі, виступає активатором стабільного фрейму, який складається з кількох обов'язкових учасників, до яких належать: об'єкт, що потребує захисту; джерело загрози; захисний агент; відповідальний за впровадження заходів безпеки, механізми захисту та очікуваний результат. Така структура фреймів організовує висвітлення новин шляхом встановлення логічних зв'язків між небезпекою, реакцією на подію та наслідками. Саме тому читачі сприймають безпеку не як сталу умову, а як тривалий процес, що охоплює ідентифікацію загрози, вживання превентивних заходів, співпрацю між організаціями та відновлення стабільності. Загалом компоненти фреймів залишаються активними та сприяють узгодженій концептуалізації явищ, пов'язаних із безпекою.

Медіадискурс характеризується частим використанням оцінних лексичних одиниць, що супроводжують концепт SECURITY/БЕЗПЕКА. Прикметники *critical/критичний, strategic/стратегічний, essential/необхідний, resilient/резильєнтний, secure/безпечний* і *vulnerable/вразливий* точно позначають різні характеристики явищ, що пов'язані з безпекою, і чітко їх диференціюють. Постійне розширення концепту демонструє, що сучасний англомовний медіадискурс дедалі більше об'єднує окремі сфери в одну семантичну систему. Економічна нестабільність інтерпретується як загроза національній безпеці, кібератаки розглядаються як стратегічні виклики для військової агресії, тоді як кліматичні зміни та наявність продовольства виступають як фактори, що дестабілізують міжнародні відносини. Завдяки такій концептуальній інтеграції відображаються ширші зміни у свідомості людей, де концепт SECURITY/БЕЗПЕКА не обмежується військовими справами, а функціонує як комплексна категорія, що охоплює багато сфер. Відтак, безпека є динамічною когнітивною моделлю, завдяки якій в англомовному медіадискурсі інтерпретуються події сучасності та конструюються узгоджені репрезентації глобальних процесів.

Висновок. Отже, концепт SECURITY/БЕЗПЕКА у сучасному англомовному медіадискурсі є багатовимірним когнітивним утворенням, яке відображає сучасні глобальні виклики та суспільні пріоритети. Його вербалізація здійснюється за допомогою широкого спектра лексичних одиниць, семантичних опозицій, фреймових структур і оцінної лексики, що забезпечують концептуалізацію та категоризацію явищ, пов'язаних із безпекою.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку вбачаємо у розширенні мовного матеріалу та зіставному аналізі концепту SECURITY/БЕЗПЕКА у різних лінгвокультурах.

Література:

1. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 632 p. DOI: 10.7208/chicago/9780226471013.001.0001.
2. Evans V. How Words Mean: Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction. Oxford : Oxford University Press, 2009. 377 p.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
5. Турчак О. Лексико-семантична вербалізація концепту сміх в ідіостилі Григора Тютюнника. *Філологічний часопис.* 2024. № 1. С. 32–43. DOI: 10.31499/2415-8828.1.2024.306913.
6. Шевченко О. М. Репрезентація концепту WAR в англомовній лінгвокультурі. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. Кропивницький : Видавництво «КОД», 2021. Вип. 193. С. 133–139.
7. Козак С. Семантика фреймів і теорія поля: корелятивні зв'язки. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/25.pdf (дата звернення: 26.07.2026).
8. Савчук І. І. Фреймова модель комунікативної ситуації суперництва. URL: https://eprints.zu.edu.ua/2039/1/04siikss.pdf (дата звернення: 27.07.2026).
9. Маланюк М. С., Змисла С. В. Особливості вербалізації концепту DANGER у медіапросторі (перекладацький аспект). *Львівський філологічний часопис.* 2024. № 16. С. 111–116. DOI: 10.32447/2663-340X-2024-16.17.

Davydenko A. The concept of SECURITY in contemporary English-language media discourse: a linguocognitive perspective

Summary. The article is devoted to the study of the linguo-cognitive features of the SECURITY concept in contemporary English-language media discourse. The relevance of the research is determined by the growing significance of the concept of security in the context of geopolitical instability, digital transformation, climate change, cyber threats, and other global challenges that have considerably expanded its semantic scope and communicative functions. The aim of the article is to identify the linguo-cognitive characteristics of the SECURITY concept and to determine the principal linguistic mechanisms of its verbalization in contemporary English-language media discourse. The theoretical framework of the study is based on the fundamental principles of cognitive linguistics concerning the nature of concepts, conceptualization, and categorization. To achieve the research objective, linguo-cognitive, semantic, descriptive, and contextual methods of analysis were employed.

The findings demonstrate that the SECURITY concept constitutes a complex multidimensional cognitive construct that extends beyond the traditional understanding of security as military protection and encompasses national, economic, energy, food, climate, and cybersecurity. The study reveals that its conceptual structure combines a relatively stable semantic core with a dynamic peripheral zone that continuously expands under the influence of contemporary social processes. The analysis focuses on the principal lexical means of the concept's verbalization, the productivity of the Adjective + Security model, the functioning of semantic domains, binary semantic oppositions, and frame structures that ensure the cognitive organization of knowledge about security. The findings also indicate that evaluative vocabulary and the contextual variability of linguistic units contribute to the categorization of global events and to the construction of an integrated conceptual model of security in English-language media discourse. The scientific novelty of the research lies in the comprehensive linguo-cognitive analysis of the SECURITY concept and the systematization of the principal linguistic mechanisms underlying its verbalization in contemporary English-language media discourse. The practical significance of the study consists in the possibility of applying its findings in further cognitive linguistic, media linguistic, and discourse studies, as well as in teaching courses on cognitive linguistics, lexicology, and media discourse analysis.

Key words: SECURITY concept; concept verbalization; sustainable social development; English-language media discourse; semantic domains; cognitive linguistics.

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

УДК 811.111.366
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.7

Дячук О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германських мов та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету
https://orcid.org/0000-0002-7927-1924

ПОРІВНЯЛЬНА ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ІЗОМОРФНІ ТА АЛОМОРФНІ РИСИ МОРФОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ізоморфних (спільних) та аломорфних (відмінних) рис морфологічних систем, які визначають типологічний статус мов як аналітичних чи синтетичних і впливають на способи вираження граматичних значень. Порівняльна граматика спрямована на встановлення найбільш загальних структурних типів мов на основі їх домінуючих або спільних фонетичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних особливостей. У результаті порівняльна граматика досліджує особливості та явища на фонетичному/фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях. Ізоморфні риси обумовлені спільним індоєвропейським походженням української та англійської мов, тоді як аломорфні формуються внаслідок їхнього історичного розвитку й функціонування як самостійних національних мов. Морфологічний рівень вивчає будову слова, його словозмінні форми, способи вираження граматичних значень та віднесення слів до певної частини мови. Основною одиницею цього рівня є морфема – найменша структурна одиниця, яка не підлягає подальшому поділу без втрати змісту, та має двосторонній характер. Як і будь-яка мовна одиниця, окрім фонеми, морфема поєднує форму та зміст. Морфеми поділяються на кореневі морфеми, що несуть основне лексичне значення слова та афіксальні морфеми (афікси), тобто ті, що виконують службову роль, модифікуючи значення кореня або вказуючи на граматичні характеристики. У морфології поєднання кореневої морфеми з афіксальною словозмінною морфемою формує окрему словоформу, тобто конкретну граматичну реалізацію лексеми. В українській мові становлять ряд словоформ одного й того самого слова, які відрізняються за граматичними категоріями відмінка та числа. Сукупність усіх словоформ певного слова, впорядкованих за системою флективних змін, становить його морфологічну парадигму. Парадигма є моделлю словозміни для групи слів, що належать до однієї частини мови й поділяють спільні граматичні категорії. Сукупність парадигм, властивих певному класу слів або частині мови, становить граматичне вираження їхніх спільних ознак і, ширше, загальних характеристик граматичної структури мови. Граматичні категорії виявляються й усвідомлюються лише за умови наявності формальних засобів їхнього вираження у конкретній мовній системі. Проведений аналіз дав змогу з'ясувати, що морфологічні системи української та англійської мов поєднують значний обсяг як ізоморфних, так і аломорфних рис, зумовлених спільним індоєвропейським походженням і водночас різним типологічним розвитком цих мов.

Ключові слова: ізоморфні та аломорфні риси, порівняльна граматика, морфологічна система, парадигма.

Порівняльна граматика української та англійської мов посідає важливе місце в сучасному мовознавстві, оскільки дає змогу виявити як спільні, так і відмінні риси граматичної будови споріднених індоєвропейських мов. Зіставний аналіз морфологічних систем цих мов є особливо актуальним у контексті розвитку перекладознавства, типології та методики викладання іноземних мов, адже дозволяє виявити структурні константи та специфічні риси, що зумовлюють інтерференцію рідної мови при вивченні англійської. У межах контрастивної граматики ключовим завданням є встановлення ізоморфних (спільних) та аломорфних (відмінних) рис морфологічних систем, які визначають типологічний статус мов як аналітичних чи синтетичних і впливають на способи вираження граматичних значень.

Таким чином, проблема полягає в необхідності системного опису ізоморфії та аломорфії морфологічних структур української та англійської мов на рівні морфеми, словоформи, парадигми та граматичної категорії, що має як теоретичне значення для типологічної класифікації мов, так і практичне значення для удосконалення процесу навчання та перекладу.

Теоретичною основою дослідження є праці з контрастивної та зіставної граматики англійської та української мов, у яких описано типологічні константи та специфіку морфологічних систем. У підручниках і навчальних посібниках з порівняльної граматики детально розглядаються граматичні категорії основних частин мови, способи вираження граматичних значень, а також загальні підходи до класифікації ізоморфних і аломорфних рис на морфологічному рівні. Окремі дослідження присвячені морфемній структурі слова, типології словотворчих та словозмінних морфем, а також характеристиці парадигм і граматичних категорій у зіставленні англійської та української мов.

Водночас, попри наявність значної кількості теоретичних і навчально-методичних праць, питання системного аналізу ізоморфних та аломорфних рис морфологічних систем обох мов саме на рівні поєднання морфеми, словоформи, парадигми та граматичної категорії залишається недостатньо висвітленим. Часто увага зосереджується або на окремих частинах мови, або на загальному описі морфологічного рівня без узгодження цих підходів у межах єдиної моделі порівняльної морфології. Недостатньо розробленими залишаються також прикладні аспекти інтерпретації ізоморфії й аломорфії для практики перекладу та навчання, зокрема щодо типових помилок, спричинених розбіжностями в морфологічних системах. Саме цим аспектам і присвячено запропоноване дослідження.

Метою статті є комплексне дослідження ізоморфних та аломорфних рис морфологічних систем української та англійської мов, зокрема в сфері морфемної будови слова, граматичних категорій основних частин мови та типології морфологічних засобів вираження граматичного значення.

Порівняльна граматика спрямована на встановлення найбільш загальних структурних типів мов на основі їх домінуючих або спільних фонетичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних особливостей, як зазначає І. Корунець. У результаті порівняльна граматика досліджує особливості та явища на фонетичному/фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях [1].

Особливого значення набуває аналіз морфологічних систем, що забезпечують формальне вираження граматичних значень і визначають типологічний статус мов як аналічних чи синтетичних [2].

У контрастивній граматиці активно використовуються поняття ізоморфії та аломорфії, які позначають відповідно спільні та відмінні ознаки мовних рівнів, зокрема морфологічного [3]. Ізоморфні риси обумовлені спільним індоєвропейським походженням української та англійської мов, тоді як аломорфні формуються внаслідок їхнього історичного розвитку й функціонування як самостійних національних мов. Морфологічний рівень вивчає будову слова, його словозмінні форми, способи вираження граматичних значень та віднесення слів до певної частини мови. Основною одиницею цього рівня є морфема – найменша структурна одиниця, яка не підлягає подальшому поділу без втрати змісту, та має двосторонній характер [4]. Як і будь-яка мовна одиниця, окрім фонеми, морфема поєднує форму та зміст.

Морфеми поділяються на кореневі морфеми, що несуть основне лексичне значення слова та афіксальні морфеми (афікси), тобто ті, що виконують службову роль, модифікуючи значення кореня або вказуючи на граматичні характеристики. Афіксальні морфеми також бувають двох видів: словозмінні морфеми, що виражають відношення між словами в словосполученні або реченні, як-от: відмінникові морфеми (*книжц-і, на стол-і, немає вікн-а*) та морфема минулого часу *-в* (*писав, сидів, читав*) в українській мові, морфема минулого часу *-ed* (*worked, reminded, ennumerated*) або морфема порівняльного ступеня *-er* (*faster, heavier, bigger)* в англійській мові; словотвірні (деривацийні) морфеми, що беруть участь у створенні нових слів (*укр. письмен-ник, чит-ач; англ. writ-er, kind-ness*), або у зміні їхнього значення (*укр. сонце → сон-ечко; англ. write → re-write*).

В обох мовах морфема є мінімальною значущою одиницею, яка може бути кореневою (вільною) або афіксальною (зв'язаною) – це ізоморфна риса [3].

В англійській переважає одноморфемна структура слів (root – stem), тоді як в українській більшість «значущих» слів мають двоморфемну будову (основа та флексія), що є аломорфною рисою, наприклад:

- friendship – friend (root/stem) + ship (derivational suffix);
- дружба – друж- (основа) + -ба (суфікс) + нульова флексія (категорія відмінка) [2].

У морфології поєднання кореневої морфеми з афіксальною словозмінною морфемою формує окрему словоформу, тобто конкретну граматичну реалізацію лексеми. В українській мові, наприклад, форми *дівчина, дівчини, дівчині* становлять ряд словоформ одного й того самого слова, які відрізняються за граматичними категоріями відмінка та числа. Таким чином, одна лексема може бути представлена низкою форм, що відображають її участь у різних синтаксичних позиціях та граматичних відношеннях [3].

В англійській мові також існує система словоформ, проте вона загалом є менш розгалуженою, що пов'язано з переважно аналітичним способом вираження граматичних значень [4]. Для дієслова *write* до типового ряду словоформ належать *write, writes, wrote, written, writing*, які репрезентують різні часові та граматичні характеристики: особу й число, видо-часові форми, а також дієприкметникові й дієприслівникові форми.

Сукупність усіх словоформ певного слова, впорядкованих за системою флективних змін, становить його морфологічну парадигму. *Парадигма* є моделлю словозміни для групи слів, що належать до однієї частини мови й поділяють спільні граматичні категорії [5]. В українській мові, зокрема, виокремлюються парадигми відмінювання іменників (за родом, типом основи, відмінковими формами), а також парадигми дієслів, що охоплюють форми часу, способу, особи та числа. В англійській мові типовою є парадигма правильних дієслів (*work – works – worked – worked – working*), яка включає обмежений набір флективних форм і поєднується з широким використанням аналітичних конструкцій [6].

Парадигма слова не зводиться до простої сукупності його словоформ; вона відображає впорядковану внутрішню організацію морфологічної системи мови. До її структури входять регулярні чергування морфем і граматичних значень, що дає змогу розглядати парадигму як важливий інструмент опису та аналізу морфологічної будови слова [5].

Сукупність парадигм, властивих певному класу слів або частині мови, становить граматичне вираження їхніх спільних ознак і, ширше, загальних характеристик граматичної структури мови. Узагальнення цих ознак оформлюється у вигляді граматичних категорій, які репрезентують системні протиставлення типу «однина/множина», «теперішній/минулий час», «ознака/ступінь ознаки» тощо [2].

Граматичні категорії виявляються й усвідомлюються лише за умови наявності формальних засобів їхнього вираження у конкретній мовній системі. Так, категорія відмінка в українській мові реалізується через відмінкові морфеми, які сигналізують граматичну функцію слова в реченні [4]. У словах *міст-ом, дерев-у* флексії *-ом, -у* формально виражають відмінкове значення й дозволяють кваліфікувати відповідні форми як різні словоформи однієї лексеми [2].

В англійській мові граматична категорія ступеня порівняння прикметника маркується здебільшого афіксальними морфемами *-er, -est (strong – stronger – strongest, deep – deeper – deepest)* або аналітичними конструкціями типу *more/ most + adjective*, що дає змогу розрізняти нейтральний, вищий і найвищий ступені ознак.

Натомість категорія означеності та неозначеності, яка в англійській пов'язана переважно з уживанням артиклів *the, a/an,* не має прямого морфологічного відповідника в українській мові, а реалізується комплексом синтаксичних, лексичних та контекстуальних засобів (порядок слів, актуальне членування, займенникові компоненти тощо) [3].

Попри відсутність спеціалізованих морфологічних формальних показників, окремі граматичні категорії можуть реалізуватися в мові за допомогою синтаксичних і лексичних засобів [2].

Так, у сучасній українській мові категорія означеності/неозначеності, яка не має окремого флективного вираження, компенсується вживанням означених та неозначених займенників (*цей будинок, якийсь будинок*), а також варіюванням порядку слів, актуальним членуванням речення та іншими контекстуальними факторами. У таких випадках граматичне протиставлення «означене/неозначене» постає як семантико-синтаксична, а не суто морфологічна категорія.

Граматичні категорії в обох мовах можуть виражатися як синтетичними, так і аналітичними засобами. Українська мова, попри переважно синтетичний характер, демонструє можливість аналітичного та синтетичного оформлення майбутнього часу: порівняймо аналітичну конструкцію *буду писати* та синтетичну форму *писатиму*, які репрезентують одну й ту саму граматичну категорію за допомогою різних структурних моделей [2; 4]. В англійській мові, своєю чергою, ступені порівняння прикметників передаються як синтетично (*афікси -er, -est: strong – stronger – strongest*), так і аналітично (*more useful, the most talented)*, що свідчить про співіснування обох типів морфологічного вираження в одній граматичній системі.

Окремі граматичні категорії можуть реалізуватися по-різному в типологічно відмінних мовах: синтетично в одних і переважно аналітично в інших. Це особливо помітно при зіставленні української та англійської мов, де аналогічні граматичні значення (наприклад, час, ступінь порівняння, вид) можуть оформлюватися за допомогою афіксів або ж аналітичних конструкцій [6]. Водночас граматичні категорії не є універсальними в повному розумінні цього терміна, адже окремі з них властиві лише певним мовам або групам мов.

Так, категорія роду іменника є однією з базових у морфологічній системі української мови й охоплює протиставлення чоловічого, жіночого й середнього родів, тоді як у сучасній англійській мові рід не виступає як граматична категорія і переважно має лексико-семантичний характер (*distinction he/she/it* замість флективного маркування). Отже, в одному випадку ми маємо формально граматикалізовану категорію, а в іншому – лише семантичне протиставлення без спеціальних морфологічних показників [2].

У сучасній граматичній теорії граматичну категорію розглядають, з одного боку, як загальнограматичне поняття, що відображає системні ознаки мовної структури (типові опозиції, інвентар протиставлень, способи їхнього вираження), а з іншого – як клас форм слів, об'єднаних спільними граматичними характеристиками (наприклад, парадигма числа, часу, ступеня порівняння) [1]. Таким чином, граматична категорія поєднує абстрактний рівень опису мовної системи з конкретною реалізацією в наборі словоформ.

Прикметник в англійській та українській мовах належить до повнозначних частин мови й слугує для вираження ознаки, якості або властивості предмета. У двох мовах він виконує подібні синтаксичні функції, зокрема виступає означенням при іменнику та іменною частиною складеного присудка, що дає підстави говорити про ізоморфізм його базових граматичних властивостей [2]. Так, у словосполученнях *a beautiful city* і гарне місто прикметники виконують атрибутивну функцію, а в конструкціях *The sky is blue* і *Небо синє* – предикативну.

Однією з найбільш виразних ізоморфних рис прикметника в обох мовах є наявність семантичного поділу на якісні та відносні прикметники. Якісні прикметники виражають безпосередню ознаку предмета й здатні утворювати ступені порівняння, тоді як відносні вказують на зв'язок предмета з матеріалом, простором, часом, національністю чи іншою ознакою, не виявляючи градуальності [4]. Наприклад, англійські *big, cold, happy* та українські *великий, холодний, щасливий* належать до якісних, тоді як *wooden, Italian і дерев'яний, італійський* – до відносних. Такий паралелізм засвідчує ізоморфний характер прикметникової семантики в зіставлюваних мовах.

Важливим виявом ізоморфії є також наявність категорії ступенів порівняння в обох мовах. Більшість якісних прикметників в англійській та українській мовах можуть функціонувати у формі позитивного, вищого та найвищого ступенів, що свідчить про спільну граматичну здатність виражати різний ступінь інтенсивності ознаки [2; 4]. В англійській мові це реалізується у формах *small – smaller – smallest, strong – stronger – strongest*, а в українській – *малий – менший – найменший, сильний – сильніший – найсильніший*. Крім того, в обох мовах наявні суплетивні форми, що також є ізоморфною рисою: *good – better – best / добрий – кращий – найкращий*.

Ще одним проявом структурної близькості є використання як синтетичних, так і аналітичних способів творення ступенів порівняння. В англійській мові поряд із формами на *-er, -est* функціонують аналітичні конструкції *more beautiful*, *the most important*, а в українській – поряд із синтетичними формами *швидший, найкращий* можливі аналітичні варіанти типу *більш важливий, найбільш доцільний* [5]. Наявність обох моделей у двох мовах є ознакою ізоморфії, хоча частотність їхнього використання вже демонструє типологічні відмінності.

Ізоморфізм прикметникових систем виявляється також у здатності прикметників до субстантивації та часткового переходу в інші частини мови. В англійській мові прикметники можуть уживатися у значенні іменника, як-от *the rich, the poor*, а в українській – *багаті, бідні, старші*. Подібні процеси засвідчують функціональну гнучкість прикметника й спільність деяких словотвірно-синтаксичних механізмів у двох мовах [3].

Водночас морфологічна організація прикметника в англійській та українській мовах має низку істотних аломорфних рис. Найпомітнішою з них є наявність в українській мові категорій роду, числа й відмінка, які властиві прикметнику як змінній частині мови. Український прикметник узгоджується з іменником у роді, числі та відмінку: *новий будинок, нова книга, нове місто; новому будинку, новою книгою*. На відміну від цього, англійський прикметник є морфологічно незмінним щодо роду, числа й відмінка: форма *new* залишається однаковою в словосполученнях *new house, new book, new cities*. Отже, українська прикметникова система виявляє значно вищий ступінь флективної розгалуженості [1; 5].

Аломорфія прикметників виявляється і в характері словотворчих моделей. В англійській мові прикметники часто формуються за допомогою відносно обмеженого набору суфіксів, зокрема *-ful, -less, -ous, -al, -ic,* як у словах *useful, helpless, dangerous, cultural, poetic.* В українській мові система словотворення прикметників значно багатша й продуктивніша, оскільки охоплює велику кількість формантів: *-н-, -ськ-, -цьк-, -ов-, -ев-, -ан-, -ян-, -езн-, -енн-* тощо, наприклад *кам'яний, товариський, березовий, гречаний, величезний, добрячий, багатющий.* Це свідчить про аломорфний характер деривaційної структури прикметника в зіставлюваних мовах [1].

Типологічна різниця простежується і в реалізації ступенів порівняння. Хоча обидві мови мають синтетичні й аналітичні форми, для англійської мови більш характерним є широке вживання аналітичних конструкцій з *more* та *most,* особливо з багатоскладовими прикметниками. Українська ж мова, навпаки, тяжіє до синтетичного способу вираження градації за допомогою суфіксів *-іш-, -ш-* та префікса *най-.* Таким чином, у сфері ступенів порівняння спільність граматичної категорії поєднується з аломорфією її формального оформлення [2].

Суттєвою аломорфною рисою української прикметникової системи є також наявність демінутивних та аугментативних форм, які виражають суб'єктивну оцінку ознаки. Українська мова широко використовує форми на зразок гарненький, тонесенький, добрячий, величезний, страшенний, де за допомогою спеціальних суфіксів передається зменшеність, пестливість або підсилення ознаки. В англійській мові подібна система морфологічного вираження майже відсутня, а відповідні значення передаються переважно лексичними засобами, наприклад *very small, tiny, huge, extremely beautiful.* Це ще раз підкреслює вищу експресивно-морфологічну насиченість українського прикметника [4; 6].

Отже, прикметник в англійській та українській мовах поєднує в собі як ізоморфні, так і аломорфні риси. До ізоморфних належать спільні семантичні функції, поділ на якісні та відносні прикметники, наявність ступенів порівняння, суплетивних форм і здатність до субстантивації. До аломорфних — категорії роду, числа й відмінка в українській мові, вища розгалуженість словотворчих моделей, наявність демінутивно-аугментативних форм та відмінне співвідношення синтетичних і аналітичних способів вираження граматичних значень. Усе це дає підстави розглядати прикметник як показовий матеріал для встановлення типологічної близькості та структурної відмінності між українською й англійською мовами.

Проведений аналіз дав змогу з'ясувати, що морфологічні системи української та англійської мов поєднують значний обсяг як ізоморфних, так і аломорфних рис, зумовлених спільним індоєвропейським походженням і водночас різним типологічним розвитком цих мов. Ізоморфні риси виявляються насамперед у наявності спільних морфологічних одиниць (морфеми, словоформи, парадигми), базових граматичних категорій (числа, часу, ступеня ознаки), а також у подібності функціональної організації окремих частин мови, зокрема прикметника, який у двох мовах виконує схожі синтаксичні функції та поділяється на якісні й відносні різновиди.

Література:

1. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця : Нова книга, 2003. 464 с.
2. Голуб О. М., Бондаренко О. М. Висвітлення особливостей словоскладання в англійській та українській мовах. *Мовознавчий вісник.* 2013. С. 133-141.
3. Гладуш Н.Ф., Павлюк Н.В. Contrastive Grammar: Theory and Practice. Порівняльна граматика: теорія і практика: навч. посіб. Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка; Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.». Київ, 2019. 296 с.
4. Andreichuk N.I., Babeliuk O.A. Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages: theory and practice : textbook. Kherson : Publishing House «Helvetica», 2019. 236 c.
5. Морозова І.Б., Пожарицька О.О. Теоретична граматика англійської мови. Навчальний посібник. Харків : «Університетська книга», 2025. 195 с.
6. Левицький А.Е. Порівняльна граматика англійської та української мов. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 264 с.

Diachuk O. Comparative Grammar of Ukrainian and English: Isomorphic and Allomorphic Features of Morphological Systems

Summary. This article examines the isomorphic (shared) and allomorphic (distinctive) features of morphological systems that determine the typological status of languages as analytic or synthetic and influence the ways grammatical meanings are expressed. Comparative grammar aims to establish the most general structural types of languages based on their dominant or shared phonetic, morphological, lexical, and syntactic features. As a result, comparative grammar investigates features and phenomena at the phonetic/phonological, morphological, lexical, and syntactic levels. Isomorphic features are conditioned by the shared Indo-European origin of the Ukrainian and English languages, whereas allomorphic features are formed as a result of their historical development and functioning as independent national languages. The morphological level studies the structure of the word, its inflectional forms, the means of expressing grammatical meanings, and the assignment of words to a particular part of speech. In Ukrainian, a number of word forms of one and the same word constitute a series that differ in the grammatical categories of case and number. The totality of all word forms of a given word, arranged according to a system of inflectional changes, constitutes its morphological paradigm. A paradigm is a model of inflection for a group of words belonging to the same part of speech and sharing common grammatical categories. The totality of paradigms characteristic of a certain class of words or part of speech constitutes the grammatical expression of their common features and, more broadly, the general characteristics of the grammatical structure of a language. Grammatical categories are identified and recognized only when there are formal means of expressing them within a specific language system. The analysis conducted made it possible to establish that the morphological systems of the Ukrainian and English languages combine a significant number of both isomorphic and allomorphic features, conditioned by their shared Indo-European origin and, at the same time, by the different typological development of these languages.

Key words: isomorphic and allomorphic features, comparative grammar, morphological system, paradigm.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.111'42: [791.22/24=111:159.954-043.84]
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.8

Заболотська О. О.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонського державного університету
https//orcid.org/0000-0002-8899-8244

ТРИГЕРИ АКТУАЛІЗАЦІЇ УЯВНОГО СВІТУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КІНОТЕКСТІ *FREE GUY*

Стаття висвітлює актуальну проблему сучасної когнітивної лінгвістики, яку порушували в контексті теорії можливих світів такі вчені, як: Д. Льюїс, У. Еко, Т. Павел, П. Верт, Дж. Гевінс та М.-Л. Райан, П. Стоквелл та вітчизняні науковці О. Воробйова, О.В. Заболотська, О.Кагановська, О. Колесник, О. Котовська, І. Лівицька, Н. Миколайчук, Ю.Обелець, Д. Павкін, О. Селіванова – в царині когнітивної лінгвістики. На думку відомого психолога та письменниці Кайлі Холмс, уява – це та внутрішня сила, яку використовували всі великі філософи, мислителі, художники, музиканти, науковці й письменники. Вона допомагає людям, які намагаються вирішити проблеми, досягнути успіху. Уява письменника створює особливий світ, який є відображенням сподівань, бажань та думок самого автора та його персонажів. У статті доведено наявність дейктичних, атитюдних та епістемічних похідних світів у площині художнього тексту. Специфіка кіно тексту, що базується на мові його персонажів, уможливлює також не тільки вербальне осмислення, але й візуальне сприйняття уявного світу. Однак, проблема визначення тригерів уявного світу в англійськомовних кіно текстах залишилася поза увагою учених, що і визначило інтерес до даної розвідки. У статті виявлено, що перетин між світом автора і світом персонажів в англомовних кіно текстах здійснюють артефакти, які виконують функцію світотвірних тригерів можливих та неможливих світів. Аналіз мовного матеріалу кіно тексту стрічки «Персонаж» (Free Guy) дозволив виявити тригери актуалізації уявного світу гравців та світу персонажів, розробленого авторами гри Free City. Соціальні фактори, які зумовлюють специфіку семантичних характеристик артефактів у кіно тексті, сприяли розділенню лінгвокультурного коду «Артефакти» на субкоди: «Житло» (window, door), «Аксесуари та одяг» (glasses, sneakers), «Зброя» (light saber, portal gun) «Споруда» (bridge), «Природа» (sea), які актуалізують свої семіотичні функції у модельованому (реальному) світі кіно тексту внаслідок формування символічних значень у віртуальному світі комп'ютерної гри. Особливе місце відведено персонажу Гайю як продукту штучного інтелекту.

Ключові слова: світотвірні тригери, світ автора, світ персонажів, артефакт, кіно текст.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Категорія художнього світу є однією з найважливіших та актуальних проблем дослідження будь-якого літературного тексту, оскільки вона відіграє значну роль в орієнтації людини не лише в реальному світі, але у світі (або світах), що моделюється в межах художнього твору.

Теорія можливих світів, вперше запропонована Г. В. Лейбніцем, була розроблена в другій половині 20-го століття філософами (С. Кріпке, Д.Льюїс, Н. Решер) як засіб вирішення проблем формальної семантики. Основним положенням теорії є те, що реальність являє собою певний всесвіт, який складається з великої кількості різноманітних елементів. У цьому всесвіті існує відповідна ієрархія (створений складний елемент, який є центром системи стосовно всіх інших простих елементів). Реальний світ (*the actual world*) виступає центральним елементом, а все, що знаходиться поза його межами, належить до можливих світів (*possible worlds*) [1, с. 85]. У теорії можливих світів висувається ідея нескінченної множини світів, які можуть взаємодіяти між собою, що дає можливість кожному можливому світу бути пов'язаним із певною кількістю інших різноманітних світів. Починаючи з середини 70-х років, теорія можливих світів стала застосовуватися в контексті художніх світів літературного твору такими вченими, як: Д. Льюїс, У. Еко, Т. Павел, П. Верт, Дж. Гевінс та М.-Л. Райан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Теорію можливих світів у царині вітчизняної когнітивної лінгвістики досліджували з різних наукових підходів О. В.Заболотська, О.Кагановська, О.Колесник, О.Котовська, І.Лівицька, Н. Миколайчук, Ю. Обелець, Д.Павкін, О.Селіванова та зарубіжні вчені H. Downing L., R. Ronen, P. Stockwell. Натомість проблема визначення тригерів уявного світу в англійськомовних кіно текстах залишилася поза увагою учених, що і спонукало наш інтерес до її розгляду.

Формування мети статті – визначити тригери актуалізації уявного світу в англійськомовному кіно тексті *Free Guy.*

Виклад основного матеріалу дослідження. Художній світ представлено його зв'язком із суб'єктом (художній світ письменника) і формою втілення (світ художнього твору). Операторами створення текстових світів виступають лексичні засоби, до яких належать власні назви, просторово-часові дейксиси, артефакти.

Учений Т. Павел в свою чергу вважає, що літературний текст встановлює для читача новий реальний світ, який накладає свої закони на навколишні системи, тим самим визначаючи свій власний горизонт можливостей. Він показує, що літературні світи можна вважати автономними [2, с. 97]

Під можливим світом художнього тексту розуміють певне ментальне утворення [3]; індивідуальну авторську вторинну

модель, світ зі своїми фактами, законами та своїми власними підсвітами; світ слів, які проникають в нашу свідомість; світ, який лежить в інших просторово-часових рамках [4]. Дж. Тейлор зазначає, що можливий світ не є об'єктивно даним світом, він сконструйований людською когніцією [1, с. 7].

У можливому світі можуть змінюватися різні світи: модельований світ, де стан речей відповідає стану справ в реальному світі (фізично і логічно можливий світ) і не модельований світ (неможливий можливий світ), де стан справ суперечить стану речей в реальному світі [2, с. 223]. Як зазначає М. Ріффатер, моделі художнього тексту будуються на біполярних поняттях мімезису/дієгезису [5, с. 9]. Автор вважає, що міметичне зображення навколишньої дійсності спрямоване на копіювання реального світу [6, с. 18]. Тобто тексти, у яких переважає мімезис, відтворюють можливий світ більш правдоподібно, відповідно до реальності. Підгрунтям цього є форма взаємодії з віртуальною дійсністю, яка скомпонувала текст: хроніка подій, деталізація в пошуках міметичної істини, імітація життя [5, с. 20].

У числі новостворених текстових світів виокремлюють три основні типи:

1. Дейктичні похідні світи, що виникають у результаті відхилень від основних параметрів тексту за ініціативою учасників або персонажів.

2. Атитюдні похідні світи, що включають у дискурс три сфери когнітивної активності: бажання, переконання і наміри.

3. Епістемічні похідні світи, що охоплюють події, віддалені від початкового текстового світу або гіпотетично в ньому представлені [6].

Подальше розмежування текстових світів пов'язане з виділенням двох типів залежно від того, хто ініціює зміну дейктичних параметрів базового текстового світу – учасники дискурсу або персонажі. Відповідно виділяють світи, що доступні учасникам *(participant-accessible),* і ті, що доступні персонажам *(character-accessible).* На відміну від других, перші відповідають принципам дискурсу [6]. Поряд зі світами персонажів виділяють світ автора.

Отже, у межах текстового світу виокремлюються різноманітні можливі світи: світ автора і світ персонажів, який у свою чергу поділяється на світ уявлень, бажань, світ знань, світ зобов'язань; і формують дейктичні, атитюдні та епістемічні похідні світи.

Як зазначав У. Еко, створення текстових світів вимагає від читачів гнучкості та певної поверховості, за допомогою яких можна пояснити існування певних протиріч, порушення онтологічних рамок [цит. за: 7, с.325]. Цю думку підтримує вітчизняна науковиця І. Лівицька: «кожен автор живе в своєму вимірі, створюючи «можливий світ» [8, с. 149]. Цей світ може бути правильним, може бути хибним. Тобто, він створює свій світ і продовжує в ньому і свою культуру, і свої знання, і свій культурний досвід. Читач в свою чергу зі своїм «можливим світом» трактує світи по-своєму. І скільки є читачів, стільки «можливих світів», і стільки можливих інтерпретацій будь-якого художнього твору» [8, с. 149].

Науковиця О. Котовська визначає можливий світ художнього твору – «як ментальне утворення, індивідуально-авторську вторинну модель реальності, яка інтегрує в собі кілька текстових світів, які в процесі взаємодії складають єдине ціле» [9, с. 127]. Сприйняття світу, картина якого створюється у тексті як одночасно можливого та реального, за трактуванням авторки, «зумовлене близькістю контекстів можливого та реального світів, їх взаємних накладань. У можливому світі можуть змінюватися різні світи: модельований світ, де стан речей відповідає стану справ у реальному світі (фізично і логічно можливий світ) і немодельований світ (неможливий), де стан справ суперечить стану речей у реальному світі» [9, с. 128]

Дослідниця А.Матвієнко вважає «можливі світи художнього тексту унікальними конструктами із власною складною ієрархічною структурою, що охоплюють мікросвіт (світ персонажів) та макросвіт (сюжетну лінію твору)» [10, с.118]. Науковці вважають, що перетин мікро- і макросвітів в англомовних кіно текстах здійснюють артефакти, які виконують функцію світотвірних тригерів можливих світів: «артефакт є носієм доволі значного когнітивного та ціннісного змісту. Генезис процесу соціального наслідування і пам'яті, еволюція здатності до символічного уособлення здійснюється через об'єктивацію форм дійсності в артефакті» [7; 11]. Особливо це виявляється у кіно текстах, де артефакти позначають предмети, які виступають тригерами уявного світу. Специфіка кіно тексту, що базується на мові його персонажів, уможливлює також не тільки вербальне осмислення, але й візуальне сприйняття уявного світу.

Розглянемо на матеріалі кіно тексту «Персонаж» (*Free Guy*) тригери актуалізації уявного світу. Сама кінострічка представлена у формі комп'ютерної гри, де реальні гравці «переплутані» з персонажами гри. Представлений актуальний світ гравців є також змодельованим сюжетом кіно тексту. А світ персонажів сконструйовано авторами гри *Free City.*

Перехід у простір уявного світу відбувається завдяки предметам, серед яких – *окуляри* (рис. 1) [12], надівши які відразу персонаж потрапляє в іншу реальність, наповнену стрілянною, пограбуванням банку, яскравими декораціями міста і цікавими таємницями.

Рис. 1. Black spectacles

Окуляри запрограмовані на певні завдання, які гравці та їхні персонажі можуть виконувати тільки в уявному для них світі: «*Those, who have black spectacles are cool. They are crazy, careless. They can do whatever they want: have specific hair dress, wear sophisticated clothes, drive cool cars. They can break the lows, steel cars and robber the banks and have no punishments for such crimes. They are considered to be heroes»* [12].

Жага знайомства з гарною дівчиною змусила головного персонажа Гайа надіти окуляри, щоб потрапити у той світ, в якому вона живе. Він був шокований реальною картиною, яку побачив: ніби то те саме місто перетворилося на інший світ (рис. 2) [12].

Доторкнувшись до медичної валізи, Гай стає сильним і має надприродні здібності: в *кросівках* (рис. 3) [12] закла-

Рис. 2. A new world

дений запрограмований спектр можливостей, завдяки яким Гай зникає від переслідувачів, стрибає на стелю хмарочосу, летить у повітрі вниз і залишається живим бо його загортають у капсулу, що спасає його при падінні. Таке можливо лише у віртуальній реальності, яку створено у комп'ютерній грі. Уявний світ наповнює гру спец ефектами та можливістю брати участь у всіх подіях гри.

Рис. 3. Sneakers

Ще одним засобом переходу персонажів з однієї реальності в іншу є *портальна пушка у вигляді вогненного кола* (рис. 4) [12], яке є перетином між світами. Спасаючись від переслідування, дівчина Міллі використовує пушку, щоб врятувати себе і Гайя і потрапити в інший світ.

Рис. 4. Portal gun

Гай, як персонаж реального світу, не може зрозуміти чому віртуальний світ має стільки злочину, негативу, чому щоб перейти на високий рівень у грі треба вбивати, пограбувати і робити інші погані речі. Він вирішує набирати бали і переходити на рівні за рахунок добрих справ і тому стає відомим і популярним серед гравців. Засновнику гри *Free City* Кізу вдалося розгадати хто на справді Гай, якщо він не персонаж і не гравець: «*Guy is first real algorithm of human being. He is AL. He thinks that he is a human being that is why he is not a personage of game. As AL he could so quickly got such levels*» [12]. Наступним тригером уявного світу виступають *двері* (рис. 5) [12] в інший світ, вхід у світ комп'ютерної гри, (в її систему) де Гай навіть незапрограмований персонаж.

Рис. 5. Portal Door

Розпечений такою новиною, Гай прямує до моря, щоб заспокоїтися і кинути камінця. Але *море* (рис.6) [12] також виявляється порталом в інший світ.

Рис. 6. Sea

Гай розпечений таким ходом подій: «*Everything is lie. Everything is unreal. We are not important. We all are fake*» [12].

Та його друг – поліцейський – намагається пояснити Гаю, що навіть не існуючий персонаж не може не існувати бо емоції, переживання, підтримка і бажання допомогти існують реально і це і є реальний світ хоч і запрограмованої гри. Тому гравці не завжди можуть реалізувати програмовані дії. Персонажі, такі як Гай, виходять за рамки цієї гри і з'являються в різних світах. Тому сам *персонаж Гай* є тригером уявного світу, створеного штучним інтелектом. Тому він намагається спасти світ, в якому існує його кохана дівчина Міллі і допомагає їй викрасти відео кліп, в якому все інакше: всі живуть як вони мріють і бажають. Це згідно з зазначеної вище класифікації – атитьюдний світ. Цей світ сховали за порталом і не дають можливості існувати в ньому. *Міст* через море – це портал до того бажаного світу (рис. 7) [12].

Рис. 7. Bridge

Та перешкодою до цієї дії стає створений новий персонаж – велетень Дюдо, який намагається знищити Гайа своєю міццю. На допомогу приходить *світловий меч* – тригер уявного світу (рис. 8) [12].

Рис. 8. Light saber

Він переміщує велетня, але не вбиває. Та більш ефективною зброєю стають окуляри, надівши які велетень захоплюється тим світом, який бачить завдяки ним. Пройшовши весь міст Гай через *вікно* – портал в інший світ – потрапляє в цей світ і спасає місто та його мешканців (рис. 9) [12].

Рис. 9. Window

Уявний світ гри перетворюється на реальний світ персонажів та гравців. Усі можуть бути тими, ким вони прагнуть бути і роблять те, що бажають, а не те, що їх змушували робити.

Висновки. Тригерами уявного світу в кіно тексті стрічки «Персонаж» виступають такі артефакти як: окуляри, портальна пушка, кросівки, світовий меч, двері, вікно, персонаж Гай, міст. Дані артефакти, створюючи лексикосемантичні поля «Житло» (*window, door*), «Аксесуари та одяг» (*glasses, sneakers*), «Зброя» (*light saber, portal gun*) «Споруда» (*bridge*), «Природа» (*sea*), актуалізують свої семіотичні функції у модельованому (реальному) світі кіно тексту внаслідок формування символічних значень у віртуальному світі комп'ютерної гри. Особливе місце відведено персонажу Гайю як продукту штучного інтелекту.

Література:

1. Taylor J. R. Introduction: On Constructing the World. *Language and The Cognitive Constructing of the World*. Berlin, New York.1995. P. 1–23.
2. Pavel T. Fictional Worlds. Cambridge. 1986. 178 p.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава. 2006. 716 с.
4. Wierzbicka A. Understanding Cultures through their Key Words. New York, 1997. 328 p.
5. Riffaterre M. Fictional truth. Baltimore 1990. 160 p.
6. Stockwell P. Cognitive Poetics: An Introduction. London, 2002. 193 p.
7. Єфименко В. А. Інтертекстуальні зв'язки між текстовими світами казкових творів. *Studia Linguistica*. Київ, 2013. № 3. С. 322 – 326.
8. Лівицька, І.А. Теорія множинних світів та уявний світ художнього твору: точки взаємодії. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород. 2020. 14(2). С. 149–152
9. Котовська О. В. Типологія можливих світів у когнітивній лінгвістиці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2015. № 13. С. 127–135.
10. Матвієнко А.В. Роль артефактів у генерації можливих світів у кіно текстах різних жанрів. *Магістерські студії.* Херсон. Вип. XVIII. 2018. С. 117–120
11. Заболотська О. В. Імперативні конструкції як оператори творення світу англомовних поетичних текстів. *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон. 2014. Вип. 61. С. 108–114.
12. Free Guy. URL: https://inoriginal.cc/films/167-free-guy-2021.html
13. Ryan M.-L. From Parallel Universes to Possible Worlds: Ontological pluralism in Physics, Narratology, and Narrative. *Poetics today: Internetional Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*: Humburg. Volume 27, Number 4, 2006. P. 633–674
14. Pavkin, D. The ways of forming possible worlds of literary text characters: a cognitive linguistic aspect (a study of the novel "Treasure Island" by R. L. Stevenson). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, Kharkiv. (99), 2024. P. 29–43. DOI: 10.26565/2786-5312-2024-99-04

Zabolotska O. TRIGGERS FOR ACTUALIZATION OF THE IMAGINARY WORLD IN ENGLISH-LANGUAGE FILM TEXT FREE GUY

This article highlights the actual problem of modern cognitive linguistics, which was researched in the context of the theory of possible worlds by such scientists as: D. Lewis, W. Eco, T. Pavel, P. Werth, J. Gavins and M.-L. Ryan, P.Stockwell, H. Downing, R.Ronen and ukrainian scientists O.V. Zabolotska, O.Kaganovska, O. Kolesnyk, O. Kotovska, I. Livytska, N. Mikolaichuck, Yu.Obelets, D. Pavkin, O. Selivanova, I.Smushchynska – in the field of cognitive linguistics. As the famous psychologist and writer Kylie Holmes states, "imagination is the inner power that all great philosophers, artists, musicians, scientists and writers have used. It helps people, who are trying to solve problems, to achieve success." The writer's imagination creates a special world that is a reflection of the hopes, desires and thoughts of the author himself and his characters. This article proves the existence of deictic, attitudinal and epistemic derived worlds in the literary text. The specificity of the film text, based on the language of its characters, also makes it possible not only to verbally comprehend, but also to visually perceive the imaginary world. However, the problem of determining the triggers of the imaginary world in English-language film texts has remained beyond the attention of scientists, that has determined the interest in this research. The article reveals that the intersection between the author's world and the world of characters in English-language film texts is carried out by artifacts that perform the function of world-forming triggers of possible and impossible worlds. The analysis of the linguistic material of the film text "Character" (Free Guy) has allowed us to identify triggers for the actualization of the imaginary world of players and the world of characters developed by the authors of the game Free City. Social factors that determine the specificity of the semantic characteristics of artifacts in the film text contributed to the division of the linguistic and cultural code "Artifacts" into sub codes: "Housing" (window, door), "Accessories and clothing" (glasses, sneakers), "Weapons" (light saber, portal gun), "Structure" (bridge), "Nature" (sea), which actualize their semiotic functions in the simulated (real) world of the film text as a result of the formation of symbolic meanings in the virtual world of the computer game. A special place is given to the character Guy as a product of artificial intelligence.

Key words: world-forming triggers, the author's world, the world of characters, artifacts, film text.

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 81'38:81'42:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.9

Кечеджі О. В.,
старший викладач кафедри перекладу
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
https://orcid.org/0009-0001-0250-7361

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ІНТЕРФЕЙСАХ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ЛАКОНІЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КОРИСТУВАЧА

Анотація. Стаття присвячена аналізу функціонування англійської мови в інтерфейсах мобільних додатків, що розглядається крізь призму стилістики лаконізму та її когнітивно-комунікативного впливу на користувача. У роботі окреслено поняття мобільного дискурсу як специфічної форми цифрової комунікації, що виникає у взаємодії «користувач – інтерфейс». Визначено, що мобільний дискурс не є редукованим варіантом десктопного, а становить окрему комунікативну систему з власними закономірностями породження тексту. Особливу увагу приділено екстралінгвальним чинникам, які зумовлюють формування стилю лаконізму. Фізичні обмеження екранного простору та когнітивне навантаження користувача в умовах багатозадачності спричиняють радикальну компресію вербальних компонентів.

У статті зроблено спробу простежити вплив принципу «Mobile First» на стратегію продукування текстів. З'ясовано, що саме мобільний формат визначає ядрову структуру повідомлення, а десктопні версії постають як розширені варіанти мобільних. Такий підхід спричинив трансформацію стилістики інтерфейсних текстів, де пріоритетними стали директивність, однослівні підписи кнопок та максимально компресовані системні сповіщення. Розкрито функціональну багатоплановість англомовних інтерфейсних текстів. Доведено, що навіть у межах лаконічних повідомлень кожне слово набуває підвищеної ваги, транслюючи цінності та характер інформації. Окремо акцентовано увагу на взаємодії тексту та графіки. Іконки, хоч і виконують роль швидких семантичних маркерів, не можуть повністю замінити вербальний компонент, який забезпечує остаточне семантичне замикання. Оптимальною моделлю визнано комбінацію «іконка + короткий текстовий підпис», що гарантує зрозумілість і точність інтерфейсу.

Таким чином, англійська мова в мобільних інтерфейсах постає як ключовий інструмент формування досвіду користувача. Її стилістика лаконізму є результатом взаємодії фізичних, когнітивних та прагматичних чинників, що визначають ефективність цифрової комунікації. Розвідка має міждисциплінарний характер, поєднуючи лінгвістику, когнітивну психологію, дизайн взаємодії та теорію інформації, а також відкриває перспективи для подальшого вивчення мовних стратегій у сфері UX-райтингу та цифрової комунікації.

Ключові слова: мобільний дискурс, інтерфейс мобільних додатків, лаконізм, когнітивне навантаження, мікрокопірайтинг, імперативні конструкції, номіналізація, абревіація, користувацький досвід (UX), цифрова комунікація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Стрімке переміщення цифрової комунікації в мобільне середовище спричинило глибоку трансформацію не лише технологічних платформ, а й самого мовного матеріалу, що забезпечує взаємодію людини з інтерфейсом, а мобільні додатки перетворилися на основний канал доступу до фінансових послуг, соціальних мереж, електронної комерції та розважального контенту. У цих умовах текст перестає бути пасивним інформаційним супроводом і перебирає на себе роль активного «провідника», здатного або забезпечити миттєву й безпомилкову навігацію в обмеженому просторі екрана, або спровокувати когнітивне перевантаження та розрив комунікативного контакту. Питання лаконізму в мобільному UX/UI-дискурсі виходить далеко за межі стилістичних уподобань і набуває статусу фундаментальної лінгвістичної проблеми.

Саме тому актуальність теми зумовлена нагальною потребою комплексного лінгвостилістичного та психолінгвістичного осмислення лаконізму як формотворчого принципу мобільного дискурсу, необхідністю систематизації мовних засобів його реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що феномен цифрового дискурсу активно вивчається вітчизняними й зарубіжними дослідниками, однак власне мобільний різновид як автономна комунікативна система досі потребує системного висвітлення в межах філології.

Українські науковці досліджують англійську мову в мобільних інтерфейсах переважно у педагогічному та комунікативному ракурсі – акцент робиться на використанні мобільних застосунків для викладання англійської мови, розвитку комунікативних навичок та адаптації англіцизмів у сучасному мовленні. Так, наприклад, О.П. Биконя, Т.З. Ігнатович, І.В. Борисенко розглядають використання мобільних застосунків для викладання англійської мови професійного спрямування та роблять акцент на лексико-граматичній компетентності та комунікативних навичках. О. Хромченко у своїй роботі аналізує гейміфікацію та мобільні технології у викладанні англійської, а Г.С. Піскун концентрує увагу на адаптації англіцизмів у молодіжному мовленні. Таким чином, українські науковці поки що більше акцентують увагу на освітньому та соціолінгвістичному вимірах, тоді як стилістика лаконізму в інтерфейсах ще перебуває на стадії формування як окремий напрям.

Зарубіжні дослідження англійської мови в мобільних інтерфейсах акцентують увагу на стилістиці лаконізму, UX-райтингу та когнітивному впливі на користувача. Вони розглядають англійську як універсальний інструмент цифрової комунікації, що забезпечує зрозумілість, швидкість та ефективність взаємодії. Робота Ріти Франчезе, Мікеле Різі та Дженовеффа Тортора

присвячена лінгвістичним та візуальним аспектам, а Лі Цунсін концентрується на дизайні та описує як дизайн англомовних мобільних застосунків впливає на самостійне навчання та сприйняття інформації.

Формування мети статті. Метою статті є спроба здійснити комплексний аналіз лінгвостилістичних, психолінгвістичних та прагматичних характеристик лаконізму в англомовному мобільному UX/UI-дискурсі. Для досягнення мети передбачається розв'язання низки питань, а саме: аналізу теоретичних засад мобільного дискурсу; окреслення впливу фізичних обмежень пристрою та принципу «Mobile First» на стратегію текстової комунікації; встановлення впливу стилістики мікрокопірайтингу на когнітивне навантаження користувача, швидкість прийняття рішень і механізми сканування тексту; аналізу прагматичної специфіки мовленнєвих актів; проблеми сприйняття англомовних лаконізмів неангломовною аудиторією, визначення зони так званого «когнітивного тертя» та окреслення шляхів їх подолання.

Об'єктом роботи виступає англомовний мобільний дискурс як особливий тип цифрової комунікації, що виникає в процесі взаємодії «користувач – інтерфейс», а предметом – лінгвостилістичні, психолінгвістичні та прагматичні особливості лаконічного мікрокопірайтингу в інтерфейсах мобільних додатків, які визначають ефективність зазначеної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок XXI століття ознаменувався стрімким переформатуванням комунікативного ландшафту, спричиненим тотальним поширенням мобільних пристроїв. Поняття мобільного дискурсу не зводиться до механічного перенесення текстів із десктопного середовища в мобільне. Ідеться про якісно іншу комунікативну ситуацію, у якій апаратні обмеження відіграють роль потужного екстралінгвального чинника, що детермінує добір мовних засобів на всіх рівнях.

Сприйняття інформації «на ходу» кардинально відрізняється від стаціонарного читання. Користувач мобільного додатка часто перебуває в ситуації дефіциту часу та уваги. Його когнітивний ресурс розпорошений між інтерфейсом і фізичним середовищем, тому швидкість обробки вербальної інформації повинна наближатися до миттєвої. Довгі, синтаксично ускладнені конструкції створюють надмірне когнітивне навантаження, змушуючи мозок витрачати додаткову енергію на декодування граматичних зв'язків і лексичних значень. Варто наголосити, що когнітивне навантаження прямо пропорційне не лише довжині тексту, а й ступеню його термінологічної насиченості. Якщо фахова лексика вимагає від користувача додаткової декодувальної операції, мобільний інтерфейс втрачає свою ефективність. З огляду на це, словник мобільного дискурсу тяжіє до максимально частотної, передбачуваної лексики, зрозумілої з першого погляду. Вказана закономірність підводить до ключової методологічної засади сучасного проєктування – принципу «Mobile First» [1]. Для філологічного аналізу цей принцип має далекосяжні наслідки, оскільки він змінив саму стратегію продукування текстів. Якщо раніше десктопна версія містила розгорнуті інструкції, описи та підказки, то з переходом до «Mobile First» UX-райтер змушений насамперед формулювати лаконічне повідомлення для найменшого екрана, підпорядковуючи йому всі наступні версії.

Мобільний варіант не просто коротший, а має іншу синтаксичну структуру, інше лексичне наповнення та підвищену іллокутивну силу. Стиль лаконізму реалізується на всіх рівнях мовної системи. На лексичному рівні вирізняються дві тенденції: закріплення термінів-моносемантів і стилістична перевага коротких англійських слів перед латинськими запозиченнями. Для уникнення полісемії UX-райтинг жорстко розмежовує значення: *Submit* – лише «надіслати дані форми», *Delete* – «видалити без відновлення», *Remove* – «прибрати зі списку». Крім того, високочастотна односкладова лексика (*Get*, *Buy*, *Start*, *End*) швидше активує ментальні репрезентації. При цьому прагматичний ефект не послаблюється, а навпаки посилюється, оскільки високочастотна лексика швидше активує відповідні ментальні репрезентації в пам'яті користувача. Морфологічний та синтаксичний рівні демонструють ще радикальніші трансформації, оскільки саме на цих рівнях відбувається основна компресія висловлювання. Центральне місце тут посідає еліпсис – пропуск елементів, які легко відновлюються із ситуативного контексту або є структурно надлишковими.

Наступним потужним засобом компресії виступає номіналізація – використання іменників замість дієслівних конструкцій, що дозволяє згорнути предикативну структуру в одну лексему. В англомовних інтерфейсах цей прийом є настільки поширеним, що вже сприймається як стилістична норма: *Account deletion* замість *Deleting your account* ; *Password reset* замість *Resetting your password* тощо. Номіналізація в мобільному дискурсі має подвійний ефект: вона не лише скорочує довжину тексту, а й переводить його в розряд назв-ярликів, які швидко розпізнаються користувачем без додаткової граматичної обробки [2, с. 48].

Імперативність є ще однією визначальною рисою синтаксису мобільних інтерфейсів, особливо в контексті закликів до дії (*Call to Action, CTA*). Домінування наказового способу пояснюється його максимальною прагматичною прозорістю: імператив недвозначно вказує, яку саме дію має виконати адресат, без жодних модальних або етикетних нашарувань. У мобільному середовищі, де швидкість реакції цінується понад усе, UX-райтери використовують короткі дієслова в наказовому способі на початку фрази: *Sign up*, *Log in*, *Add to cart*, *Learn more*, *Share*, *Edit*.

Абревіація та акронімія утворюють окремий шар лексико-графічних засобів збереження екранного простору. У мобільному дискурсі ІТ-сфери вони виконують потрійну функцію: скорочують довжину тексту, забезпечують термінологічну точність і виступають індикатором належності до професійної спільноти. До найуживаніших категорій належать: технологічні акроніми: *UI/UX* (User Interface / User Experience), *FAQ* (Frequently Asked Questions); скорочення функцій та станів: *ID* (Identifier), *PIN* (Personal Identification Number); графічні скорочення для мобільних сповіщень та кнопок, де дозволений ліміт знаків критично малий: *Msg* замість *Message*, *Pwd* замість *Password*, *Tnx* / *Thx* замість *Thanks* (у неформальних інтерфейсах). Системне використання таких скорочень дає змогу вмістити технічно складну інформацію в мінімальний простір, не втрачаючи при цьому смислової однозначності завдяки конвенціоналізованості цих одиниць у межах відповідного дискурсивного співтовариства [3].

Узгодженість мікрокопірайтингу зі сформованими у свідомості користувача ментальними моделями відіграє вирішальну роль у зниженні когнітивного навантаження. Стандартизовані англомовні лейбли на кшталт *Settings, Search, Share, Cloud,*

Sync стали свого роду універсальним словником, що не потребує додаткового тлумачення. Така лексика володіє високим афордансом (affordance), тобто властивість об'єкта вказувати на спосіб дії з ним.

Директиви реалізуються через імперативи, які становлять основу будь-якого заклику до дії: *Sign up, Add to cart, Allow, Install, Rate*. Їхня іллокутивна мета – змусити адресата виконати дію. Це досягається наказовими формами, позбавленими пом'якшувальних модальних операторів. В умовах обмеженого екрана директиви без мітігації (пом'якшення) є прагматично виправданими: вони не сприймаються як грубі, оскільки сам інтерфейс не є соціальним агентом у традиційному розумінні, а очікування користувача передбачають прямий стиль комунікації.

Дієслова, зорієнтовані на миттєву вигоду або зниження ризику, систематично перевершують нейтральні аналоги. У лінгвістичному плані це пояснюється концепцією «позитивної прагматичної валентності»: лексеми *Get, Try, Free* активують у ментальному лексиконі семантичне поле отримання, тоді як *Submit, Sign Up* асоціюються з витратою зусиль.

Мікротексти як «цифрова ввічливість», посідають особливе місце в прагматиці мобільного дискурсу. Хоча лаконізм зазвичай асоціюють із відмовою від етикетних формул, повне їх вилучення може перетворити інтерфейс на відчужений механізм. Тому в критичних точках (повідомленнях про помилку, запитах на доступ до особистих даних) етикетний маркер *Please* виконує компенсаторну функцію, пом'якшуючи директивний тиск.

Ще одним потужним прагматичним інструментом, що експлуатує психологічний механізм *FOMO (Fear of Missing Out*), є створення відчуття терміновості через мовні засоби. Лаконічні фрази на кшталт «*Offer ends soon», «Only 1 left», «Sale ends in 2 hours»* використовують темпоральні маркери («скоро», «лише» або точний час) і квантори обмеженості, щоб звузити вікно можливості, підштовхуючи до миттєвого рішення. У лінгвістичному плані такі конструкції є непрямими директивами: вони не наказують щось придбати, але імплікують, що відкладання призведе до втрати. Їхня ефективність зумовлена асиметрією сприйняття втрати і вигоди. Отже, лаконізм у цій сфері працює не на спрощення когнітивного процесу, а на його емоційне підштовхування, що вимагає від UX-райтера тонкого балансу між переконливістю та етичністю.

Англійська мова, яка de facto стала лінгва франка глобального IT-простору, накладає свій відбиток на характер лаконізму в мобільних інтерфейсах. Однак стислість, що є функціональною для носія мови, для не носія перетворюється на джерело когнітивного тертя – додаткового розумового зусилля, яке витрачається на декодування незвичних лексичних одиниць, граматичних конструкцій або надто компресованих абревіатур. Проблема загострюється тим фактом, що глобальна аудиторія мобільних додатків охоплює понад 2 млрд. користувачів для яких англійська не є рідною. Розробники, які ігнорують цей чинник, ризикують втратити значну частку ринку через елементарне нерозуміння інтерфейсних підписів [4].

Першочерговим викликом виступають труднощі з розшифровкою надто стислих абревіатур і телеграфічних конструкцій. Носій англійської легко відновлює *Pwd* як *Password, Msg* як *Message, Sync* як *Synchronization*, *App* як *Application*. Не носій, особливо з низьким рівнем мовної компетенції, може сприймати ці форми як непрозорі символи, що не підлягають декодуванню, або інтерпретувати їх помилково. Ситуація погіршується через те, що багато скорочень набули статусу інтернаціоналізмів (наприклад, *FAQ, PIN, GPS*), але цей статус не є універсальним і залежить від ступеня проникнення англіцизмів у конкретну мовну спільноту. Абревіатура *OTP (One-Time Password*), безсумнівно зрозуміла фахівцю з кібербезпеки, але для пересічного користувача в інших країнах може виявитися нездоланною перешкодою [5, с. 428].

Культурна адаптація становить наступний рівень проблеми. Локалізація інтерфейсу, на відміну від буквального перекладу, має враховувати не лише денотативний, а й конотативний зміст лексичних одиниць, їхню сполучуваність у цільовій мові та національно-культурну специфіку метафор. Англомовні лаконізми часто будуються на концептуальних метафорах, що не мають прямих аналогів в інших лінгвокультурах. Хрестоматійним прикладом стала метафора *Cloud* – у більшості мов вона була калькована, але в деяких культурах «хмара» не асоціюється з надійним зберіганням, радше з чимось ефемерним. Інший приклад – ідіоматичні вирази в ігрових інтерфейсах: фраза «*You're on fire!»* (винятковий успіх), дослівно перекладена українською як «*Ти у вогні!»,* втрачає позитивну конотацію та сприймається радше як попередження про небезпеку [6].

Проблема неоднозначності англійських лексем, здатних функціонувати і як іменник, і як дієслово без зміни форми, створює додаткові труднощі для не носіїв. У мобільному дискурсі, де контекст мінімізований, така конверсія може призвести до неправильного тлумачення. Слово *Update* може бути сприйняте і як команда («*Оновити*»), і як назва розділу («*Оновлення*»). Аналогічну неоднозначність демонструють *Download, Upload, Import, Export, Backup, Lock* тощо. Для носія мови ця граматична омонімія не становить проблеми завдяки автоматичному залученню синтаксичного контексту; не носій, чий граматичний парсер працює повільніше, змушений витрачати додатковий час на ідентифікацію частиномовної приналежності лексеми. В окремих випадках це призводить до помилкових дій – наприклад, натискання кнопки «*Backup*» з очікуванням побачити список резервних копій замість запуску процесу їх створення [7, с. 233].

Одним із шляхів подолання мовного бар'єру стала концепція глобальної англійської – спрощеного варіанта, який обмежує словниковий запас, уникає складних граматичних часів, пасивного стану, фразових дієслів та ідіоматики. У контексті UX-райтингу цей підхід означає свідому відмову від лексем, які не входять до ядра базової англійської, на користь універсальних, частотних відповідників. Наприклад, замість *Utilize* – тільки *Use*, замість *Navigate – Go*, замість *Acquire – Get*. Такі рекомендації мають іншу мотивацію: не економію знаків, а забезпечення зрозумілості для неангломовної аудиторії.

Візуальні підказки (насамперед іконки) відіграють роль компенсаторів, допомагаючи користувачеві подолати вербальну неоднозначність. Універсальні символи (лупа, шестерня, хрестик, галочка) частково знімають когнітивне тертя, оскільки вони не потребують мовного декодування. Однак повна відмова від тексту на користь іконок не розв'язує проблему оскільки одне й те саме зображення може мати різні культурні конотації.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, потрібно передусім визнати, що мобільний дискурс сформу-

вався не як другорядний різновид цифрової комунікації, а як автономна лінгвотехнологічна система з власними правилами формування контексту.

Проведений аналіз виявив, що лаконізм, характерний для UX/UI-текстів, є цілісною стратегією смислової компресії. Її інструментарій не зводиться до механічного усікання слів, а охоплює систему лінгвістичних засобів, серед яких провідне місце посідають терміни-моноземанти, що знімають багатозначність; коротка англосаксонська лексика, яка пришвидшує активацію ментальних репрезентацій; еліпсис, що вилучає граматичну надлишковість; номіналізація яка здатна згортати цілі предикативні структури в одну лексему; імператив що забезпечує максимальну прагматичну прозорість та конвенціоналізована абревіація, яка дозволяє вмістити технічно складний зміст у мінімальний обсяг. Ці прийоми не діють розрізнено, між ними простежується системна взаємодія, за якої кожен рівень підсилює компресійний ефект іншого, створюючи впізнаваний «телеграфний» стиль інтерфейсного мовлення. Прагматичний ракурс дав змогу побачити, що за кожним лаконічним формулюванням стоїть мовленнєвий акт із чіткою іллокутивною силою.

Теоретичні положення, сформульовані на основі вивчення англомовного матеріалу, закладають методологічне підґрунтя для емпіричних розвідок: корпусного аналізу мікрокопірайтингу, зіставлення оригінальних і локалізованих версій популярних додатків, виявлення типових перекладацьких хиб і вироблення національних стандартів інтерфейсного мовлення. Подальші дослідження в цьому напрямі здатні не лише збагатити теорію дискурсу новими даними про функціонування мови в умовах екстремальної компресії, а й безпосередньо підвищити юзабіліті цифрових продуктів, зробивши їх конкурентоспроможними на глобальному ринку. Саме в цій прикладній перспективі – від лінгвістичної теорії до вимірюваної якості користувацького досвіду – полягає, на нашу думку, головний внесок аналізу, який водночас окреслює магістральний шлях для подальших наукових пошуків у галузі, що її можна означити як UX-лінгвістику.

Література

1. Jakob Nielsen, Raluca Budiu. Mobile Usability. Berkeley : New Riders, 2012. 216 p. URL: https://www.nngroup.com/books/mobile-usability/ (date of access: 27.06.2026).
2. Лікарчук Л. І. Локалізація у перекладі: адаптація для нових ринків. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34(73), № 4. С. 310–315. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/50 URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/1_2025/part_1/52.pdf (дата звернення: 26.07.2026).
3. Don Norman. The Design of Everyday Things. Rev. ed. New York : Basic Books, 2013. 325 p. URL: https://ia902800.us.archive.org/3/items/thedesignofeverydaythingsbydonnorman/The%20Design%20of%20Everyday%20Things%20by%20Don%20Norman.pdf (date of access: 17.07.2026).
4. Crispin Thurlow, Kristine Mroczek. Digital Discourse: Language in the New Media. Oxford : Oxford University Press, 2011. 364p.URL:https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780199795536_A23610006/preview-9780199795536_A23610006.pdf (date of access: 27.06.2026).
5. Pérez-Sabater C. A First Glimpse at Mobile Instant Messaging: Some Sociolinguistic Factors. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*. 2015. Vol. 51, No. 3. P. 411-431. DOI: https://doi.org/10.1515/psicl-2015-0016 URL: https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/psicl-2015-0016/html?srsltid=AfmBOorsShCmnvSL-fsEj4ufLI4wpQB9Hs3lu84DbETOhD71P-Uk35Oy (date of access: 07.07.2026).
6. Robles, J. S., DiDomenico, S. M., Raclaw, J., & Joyce, J. B. Reporting Mobile Device-Mediated Text to Manage Action and Agency in Co-Present Conversation. *Social Interaction. Video-Based Studies of Human Sociality*. 2023. Vol. 6, No. 1. DOI:10.7146/si.v6i1.137382 URL: https://www.researchgate.net/publication/371511598_Reporting_Mobile_Device-Mediated_Text_to_Manage_Action_and_Agency_in_Co-Present_Conversation (date of access: 17.06.2026).
7. Farman J. Mobile Interface Theory: A Conceptual Tool for Identifying Digital Rhetoric in a Mobile Context. *Mobile Media & Communication*. 2021. Vol. 9, No. 2. P. 31–37. https://doi.org/10.1145/3472714.3473620 URL: https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/3472714.3473620 (date of access: 25.06.2026).

Kechedzhi O. Functioning of the English language in mobile application interfaces: linguistylistic aspect of laconism and its impact on the user

Summary. The article is devoted to the analysis of the functioning of the English language in the interfaces of mobile applications, which is considered through the prism of the stylistic laconicism and its cognitive and communicative impact on the user. The work outlines the concept of mobile discourse as a specific form of digital communication that arises in the interaction of "user – interface". It is determined that mobile discourse is not a reduced version of desktop, but it's a separate communicative system with its own regularities of text generation. Special attention was paid to extralingual factors that determine the formation of the style of laconicism. The physical limitations of the screen space and the cognitive load of the user in conditions of multitasking cause radical compression of verbal components.

The article attempts to trace the influence of the "Mobile First" principle on the strategy of text production. It is found that it is the mobile format that determines the core structure of the message, and desktop versions appear as expanded versions of mobile ones. This approach has led to a transformation of the style of interface texts, where directiveness, one-word button captions, and maximally compressed system notifications have become priorities. It has been revealed the functional versatility of English-language interface texts. It was proved that even within laconic messages, each word acquires increased weight, conveying the values and character of the brand. A separate emphasis is placed on the interaction of text and graphics. Icons, although they play the role of quick semantic markers, can't completely replace the verbal component that provides final semantic closure. The optimal model is the combination of "icon + short text caption", which guarantees the clarity and accuracy of the interface.

Thus, English in mobile interfaces appears as a key tool for shaping the user experience. Its stylistic laconicism is the result of the interaction of physical, cognitive and pragmatic factors that determine the effectiveness of digital communication. The research is interdisciplinary in nature, combining linguistics, cognitive psychology, interaction design and information theory, and opens up prospects for further study of language strategies in the field of UX writing and digital communication.

Key words: mobile discourse, mobile application interface, laconism, cognitive load, microcopywriting, imperative constructions, nominalization, abbreviation, user experience (UX), digital communication.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.162.1'659.1:81'38:81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.10

Коротич К. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
автор у науково-педагогічному проєкті «Інтелект України»
https://orcid.org/0000-0002-3084-5296

ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ В ПОЛЬСЬКІЙ ВІДЕОРЕКЛАМІ

Анотація. Статтю присвячено вивченню прагматичного потенціалу фоностилістичних засобів у польській відеорекламі їжі та напоїв. Мета роботи – виявити та схарактеризувати фоностилістичні засоби впливу в польській відеорекламі їжі та напоїв. Об'єкт дослідження – польський рекламний дискурс, предмет – фоностилістичні засоби впливу в польській гастрономічній відеорекламі. Дослідження проведено на основі понад 1000 рекламних відеороликів за 1999–2026 рр. У роботі використано такі методи: описовий метод, метод контекстуального аналізу та дискурсивний аналіз.

У процесі дослідження з'ясовано, що фоностилістичні засоби потенційно є потужним інструментом впливу на адресата. Виявлено, що в польській гастрономічній відеорекламі найбільш уживаними є асонанс, алітерація, звукова епіфора, розтягування звука, менш використовуваними – звукова анафора та звуконаслідування, епізодично ж застосовують парономазію, стик, емфатичний складоподіл, ефект відлуння та свідоме деформування слів. З'ясовано, що асонанс та алітерація переважно функціонують у комплексі для створення виразних сенсорних асоціацій у реципієнтів. Підкреслено, що ритмізувати текст і зробити його запам'ятовуваним допомагають звукові анафора й епіфора та емфатичний складоподіл. Виявлено значний прагматичний потенціал стику, парономазії та ефекту відлуння, які в польській відеорекламі їжі та напоїв допомагають створювати позитивні асоціації з назвами брендів у сприйнятті споживачів. Підкреслено, що розтягування звуків і свідоме деформування слів у рекламі підсилюють емотивність тексту та програмують адресата на позитивне сприйняття рекламованих продуктів. Загалом фоностилістичні засоби врізноманітнюють сприйняття реклами, надають їй емоційності, сприяють запам'ятовуваності рекламного повідомлення й зменшують психологічний опір адресата, оскільки діють неявно.

Ключові слова: рекламний дискурс, польська відеореклама, фоностилістичні засоби впливу, асонанс, алітерація, звукова анафора, звукова епіфора, адресат.

Постановка проблеми. У сучасній рекламній індустрії спостерігаємо значний інтерес до звукового брендингу, оскільки нині дуже важливим засобом привернення та утримання уваги в медіа стає саме звуковий ряд. В умовах інформаційного перенасичення вплив на споживача все більше зміщується на емоційно-чуттєвий рівень, де велику роль відіграє звукове оформлення рекламного ролика. Тож через посилення функції аудіального каналу комунікації в сучасній рекламі вважаємо, що дедалі актуальнішим стає системний прагмалінгвістичний аналіз фоностилістичних засобів у польському рекламному дискурсі, який дозволить виявити та описати механізми потенційного звукового впливу на реципієнта й, відповідно, збагатить теорію лінгвопрагматики та фоностилістики, а також надасть практичні інструменти маркетологам і рекламістам, котрим може бути цікавий зарубіжний досвід.

Аналіз останніх досліджень. Фоностилістичним особливостям мовного коду в польській рекламі, на жаль, присвячено не так багато праць. Зокрема, Д. Здункевич-Єдинак до фонетичних засобів реклами відносить інтонацію, силу та забарвлення голосу, відзначаючи, що «для сили радіореклами важливим є використання просодичних чинників: забарвлення голосу, інтонації, спосіб артикуляції, подовження звуків, виразність мовлення, іноземний акцент» [1, с. 172]. Так само про важливість для радіо- й телереклами звукових ефектів і ритмізації оповіді, зокрема римованих слоганів, а також тембру голосу згадує Є. Щенсна [2, с. 29, 83–93]. Є. Бральчик, аналізуючи приклади з різних видів реклами, згадує ритмічність, евфонію, подовження голосних і приголосних звуків як засоби, що надають персуазивності слоганам [3, с. 17, 58, 59, 63], але не подає цілісного опису фоностилістичних засобів впливу. А. Шпильма, яка вивчала рекламу польського пива, підкреслює, що слогани мають бути милозвучними, оскільки повинні легко відтворюватися та запам'ятовуватися. Дослідниця також відзначає, що для цього треба уникати нагромаджень приголосних і поєднань голосних, які є центральними в складі, а самі слогани мають бути ритмічними [4, с. 62]. К. Беднарська згадує ономатопею як цікавий засіб мовної гри, на якому може бути побудований слоган [5, с. 283]. Так само Є. Щенсна аналізує кілька прикладів ономатопеї як важливого засобу надання ритму рекламі [2, с. 84, 91]. Як бачимо, польські науковці переважно обмежуються короткими згадками про фоностилістичні засоби в рекламі, часто навіть не наводячи прикладів, або побіжно ілюструють ними дослідження, присвячені загальним особливостям рекламного дискурсу та/або засобам впливу в ньому. Тому вважаємо, що наше дослідження, виконане на основі великого корпусу сучасних рекламних текстів, частково заповнить цю лакуну.

Мета статті – виявити та схарактеризувати фоностилістичні засоби впливу в польській відеорекламі їжі та напоїв. **Об'єкт дослідження** – польський рекламний дискурс, **предмет** – фоностилістичні засоби впливу в польській гастрономічній відеорекламі. Дослідження проведено на основі понад 1000 рекламних відеороликів за 1999–2026 рр., які було дібрано з інтернет-ресурсу www.youtube.com методом суцільного добору. У роботі використано такі методи: описовий метод, метод контекстуального аналізу та дискурсивний аналіз.

Виклад основного матеріалу. За нашими спостереженнями, для звукового оформлення польської відеореклами в останні два десятиліття доволі часто характерний **звуко-**

пис, тобто «система звукового інструментування (алітерація, асонанс і т. ін.), спрямована на створення звукового образу» [6, с. 219], оскільки для посилення впливу на споживача рекламісти прагнуть використати й аудіальний канал. Тож далі докладніше розглянемо засоби звукопису в польській рекламі їжі та напоїв.

Асонанс – це «повторення в рядку, строфі, фразі однакових голосних як стилістичний прийом» [7, с. 22]: «*Tymbark H2**O**woc to w**o**da i s**o**k*»; «*Niep**o**z**o**rna k**o**stka buli**o**n**o**wa ma w s**o**bie co**ś**, c**o** nazywam trójwymiar**o**wym smakiem... K**o**stki buli**o**n**o**we Kn**o**rr*». Найчастіше в польській гастрономічній рекламі спостерігаємо повторення голосного [o] («*F**o**rtuna się k**o**łem nie t**o**czy. F**o**rtuna się t**o**czy **o**w**o**cem*»), зрідка в поєднанні з [u] («*Wyg**o**dne **o**w**o**ce t**o** m**u**s. **O**d Tymbark**u***»), [a] («*K**o**ral**o**w**a** l**o**teri**a** l**o**d**o**w**a**. Mili**o**ny l**o**dów do wygr**a**ni**a***») або [i] («*Przep**i**s na k**o**lację m**i**łości zdradz**i**ł m**i** Ł**o**w**i**cz, m**i** Ł**o**w**i**cz, m**i** Ł**o**w**i**cz, Michał Mił**o**w**i**cz*»). Досить часто повторювані звуки ще акцентовані наголосом («*O k**o**ral**o**wy t**o**rt l**o**d**o**wy!*») або належать до першого складу слова, який вимовляється чіткіше («*N**o**we s**o**sy Ł**o**wić, **o**siem ważyw!*»), що, на нашу думку, їх додатково виділяє у звуковому потоці. Повторення лабіалізованого голосного [o] може викликати неявну асоціацію з повнотою та ніжністю смаку рекламованих продуктів: морозива, мусу, соусу та бульйону.

Алітерація – це «фонетична стилістична фігура, звукова організація мовлення шляхом повторення однотипних приголосних чи їхніх сполук, тобто підвищення їхньої частотності на певному відрізку тексту порівняно із середньою мовленнєвою» [8, с. 24].

За нашими спостереженнями, у польській відеорекламі регулярно повторюються такі групи приголосних:

1) сонорні [r] і [l] («*O k**o**ra**l**owy to**r**t **l**o**d**owy!*»);

2) губно-зубні [f], [v] і зубний [t] («***F**a**v**ita. **F**et**u**j z Mleko**w**i**t**ą*»);

3) [s] / [š] і [m] / [m′] для обігрування слова smak («*Fety **sm**ak ma wy**śm**ienity*»).

У польській відеорекламі алітерація мистецьки поєднується з асонансом («***O** k**o**ra**l**o**w**y t**o**r**t** l**o**d**o**wy!*»; «*K**o**ra**l**o**w**a l**o**teri**a** l**o**d**o**w**a***»), зокрема у відомому слогані компанії «Koral»: «*Z**a**wsze jest p**o**r**a** na l**o**dy K**o**ra**l***». Кількаразове перемикання з твердого дрижачого звука [r] на латеральний [l] асоціативно відображає твердість і хрумтіння вафельних конусів чи горішків і гладкість холодного морозива. Так асонанс у комплексі з алітерацією додатково творить звукопис рекламного ролика, приховано впливаючи на реципієнтів.

У польській рекламі також спостерігаємо інші види звукових повторів: звукову епіфору (частіше) та звукову анафору (рідше).

Звукова анафора полягає в повторенні однакових звуків на початку слів, рядків тощо [9, с. 256]. У польській рекламі їжі та напоїв вона, за нашими спостереженнями, виявляється в повторенні звуків насамперед у таких позиціях:

1) як окремі слова на початку речень, зокрема в рубаному стилі («*Myśl o lodach to tak naprawdę myśl o uczuciach. **O** odkrywaniu zaskakującego świata smaków. **O** chwili dla siebie. **O** radości i zapomnieniu*»), причому цікаво, що частіше звукова анафора наявна перед однаковими відмінковими формами іменників;

2) як початкові звуки сусідніх слів («***W**ięęcej **w**aaażyw jeeeedz! **W**ięęcej **w**aaażyw jeeeedz!*»);

3) повторенні початкових фрагментів близько розташованих слів («*Dare. **Jed**en kęs, **jed**yna, wyjątkowa przyjemność*»), можливо, що творці реклами також у цьому випадку проводять неявні асоціації зі словом ***jed**zenie*.

Звукова епіфора – це повторення однакових звуків наприкінці слів, рядків тощо [9, с. 256]. Цей засіб є основою римування, яке відіграє величезну роль у справлянні впливу на адресатів реклами, але, зважаючи на обсяг статті, ми будемо розглядати особливості рим у польській рекламі в майбутніх дослідженнях. Зараз лише ескізно опишемо виявлені різновиди звукової епіфори та наведемо приклади.

За видом тексту звукові епіфори можуть функціонувати:

1) у прозовому рекламному тексті («*Na co cz**eka** szklanka ml**eka**?*»);

2) у рекламних піснях, покладених на музику («*Ten smak lubi Polska c**ała**. Szlachta też się zakoch**ała***»);

3) у слоганах («*Kup jedn**ego**, wygraj drugi**ego**. Lody Doda*»).

За місцем у рекламному тексті звукові епіфори виявляються:

1) наприкінці сусідніх слів («*Te treściwe. Te uzn**ane**. Podjad**ane***»);

2) наприкінці словосполучень («*Starannie wędz**ony**, idealnie skroj**ony**, chrupiący boczek Morliny*»);

3) наприкінці сусідніх речень («*Wpadnij czasem na ban**ana**. Ciesz się smakiem Manhatt**ana***»).

За нашими спостереженнями, польська звукова епіфора зазвичай складається з трьох звуків, з яких перший і третій є голосними, а другий – приголосним. Зрозуміло, що через особливості польської акцентуації перший (у конкретному слові – передостанній) голосний переважно є наголошеним. Якщо звукові епіфори розташовані наприкінці словосполучень або речень, то частіше їх розділяють два-три слова («*Dawt**ona**. Polskich warzyw ulubi**ona**!*»).

Зрідка в польській рекламі спостерігаємо й **стик**, тобто «зіткнення однакових звуків наприкінці одних слів, рядків і т. д. і на початку наступних» [9, с. 256]. Наприклад, у рекламі джемів фірми «Łowicz» наявний такий стик («*Jest dżemy. Ło! Powidła. Ło! I konfitury. Ło! Każde inne. Wszystkie pyszne. Na owocowe śniadanie. Takie, że **ło**! **Ło**wicz. Samo najlepsze*»), де поряд розміщені розмовний вигук «*ło*», який передає здивування / захват, і назва бренду «***Ło**wicz*», відповідно, між ними можуть виникати позитивні емоційні асоціації.

Про зростання ролі звуку в польській відеорекламі може свідчити той факт, що деякі компанії навіть інколи створюють рекламні тексти, побудовані повністю на прийомах звукопису:

«*Lato. I to lato.*
To Ola. To Pola.
A to las. I to las.
I smak. A to Max. Mini Max.
I sad. Jest sok. Jest ok.
Fruity. I fresh też. Z owoców jest.
Bez stres. Skład vegan jest, już wiesz.
To więcej chcesz. Ze sobą bierz. Bierz fresh.
Fresh & Fruity. Galaretki nadziane latem».

Як бачимо, у поданій рекламі цукерок, розрахованій на молодіжну аудиторію, на тлі рубаного стилю, реалізованого лаконічними стверджувальними та спонукальними реченнями, рекламісти використали безліч асонансів, алітерацій, звукових анафор і епіфор для привернення уваги адресата.

Крім стисло описаних вище прийомів звукопису, у польській відеорекламі їжі та напоїв фіксуємо й інші звукові засоби, які можуть потенційно впливати на реципієнта.

Емфатичний складоподіл, який полягає в поділі на склади рекламних фрагментів і вимовлянні кожного з них з акцентом та паузами між ними, допомагає створити відповідний ритм і наголосити на потрібних словах («*I Górale, i Kaszubi każdy polskie smaki lubi. Wszystkim aż się trzęsą uszy,* ***sy-te-klu-chy****!*»).

Розтягування звука, як зазначають Н. Бойко й Т. Хомич, «може передавати глибоку інформацію про те, як мовець виявляє своє ставлення до певного явища й оцінює його» [10, с. 13]. Це явище є дуже поширеним у гастрономічній відеорекламі, адже за допомогою таких інтенсифікованих звуків рекламісти акцентують емоції, які мають викликати рекламовані товари.

Здивування й задоволення від наявності певного товару чи яких-небудь складників у ньому, а також смаку найчастіше передають вигуки *ooo* та *mmm*, що стоять у сильній позиції – на початку речення, програмуючи адресата реклами на відповідні емоції («***Ooo****... To Łowicz…*»; «*Mix orzeszków Grunge, rozmaryn, miód.* ***Ooo****, cebulka ze śmietanką*»; «***Mmm****, jabłuszko*»; «***Mmm!*** *Krakuski*»). Натомість розтягування кінцевого звука в поєднанні з підвищеною силою вимовляння трапляється в рекламі продуктів нечасто («*Dżem****yyy****!*»).

Цікавий випадок розтягування звуків фіксуємо в креативній рекламі продукції «Łowicz», де співаки подовжують наголошені звуки в повторюваних рядках, що являють собою імперативні речення з трьох слів. Причому прикметно, що тривалість акцентування виділеного звука зростає від першого слова до третього приблизно удвічі («*Więęcej w****aaa****żyw j****eeeed****z! Więęcej w****aaa****żyw j****eeeed****z!*»), що додатково за допомогою мелодії сприяє запам'ятовуванню слогана й можливому стимулюванню купівельної поведінки.

Серед рідкісних звукописних прийомів фіксуємо й **ефект відлуння** в рекламі продукції бренду «Łowicz», де так вимовляють тричі повторювані слова «*mi Łowicz. mi Łowicz, mi Łowicz*», що зливаються в прізвище актора та співака, який зіграв в аналізованому відеоролику («*Przepis na kolację* ***miłości*** *zdradził* ***mi Łowicz, mi Łowicz, mi Łowicz, Mi****chał* ***Miłowicz***»). У тексті фіксуємо також три елементи (***miło****ści*, ***mi Łowicz***, ***Mi****chał* ***Miłowicz***), які створюють ефект **парономазії** – стилістичної фігури, побудованої «на навмисному зближенні слів, подібних за звучанням, мовних чи контекстуальних паронімів із випадковим збігом звуків» [8, с. 536]: емотив зі значенням кохання ***miłości*** фонетично перегукується з подальшими паронімічними висловами, викликаючи позитивні асоціації з продукцією фірми, і трансформується в ім'я та прізвище відомої особи – улюбленця польської глядацької аудиторії (***miłości → mi Łowicz, mi Łowicz, mi Łowicz → Mi****chał* ***Miłowicz***). Додатково посилює потенційний вплив на адресата поєднання алітерації на основі сонорних [m], [ł] та асонансу контрастних вузького [i] та лабіалізованого [o], створюючи справді милозвучний, «оксамитний» ефект.

Звуконаслідування, тобто «утворення слів, що умовно відтворюють природні звуки, крики тварин і под. (*гав-гав, няв-няв, кар-кар, ку-ку* тощо); відбиття звуків навколишньої дійсності за допомогою спеціально дібраних слів, у складі яких повторюються фонеми, що нагадують відповідні звуки (*ш-ш-ш* – звуки очерету і под.), а також утворення слів через звуконаслідування (*гавкати, нявкати, кувати, каркати* тощо)» [6, с. 507], виявляється в польській відеорекламі двома способами:

1) у рекламі для всіх видів адресатів на основі алітерації – повторення глухого губного [p], що контрастує із сонорним дрижачим [r], створюючи ефект хрумтіння («***P****yszne k****r****akers****y*** *Dob****r****y Ch****r****u****p*** *od Lajkonika... S****p****róbuj. Dob****r****y Ch****r****u****p***. *Dob****r****y dzień*»);

2) за допомогою звуконаслідування, розрахованого на дитячу аудиторію. Скажімо, у рекламі цукерок «Krówka mleczna» на тлі музики та відеоряду чуємо як засіб звукової гри мукання корови: «Muuu!».

Окремим різновидом звуконаслідування, яке ми спостерігаємо в польській рекламі, є свідоме **деформування слів**, котре виникає, якщо їх вимовляє людина, коли їсть. Так, у рекламі супів «Knorr» у займеннику *sama* звук [s] змінено із цією метою на [š] («*Obłędne dania w 5 minut. Knorr.* ***Szama*** *przyjemność*»).

Висновки. У процесі дослідження ми з'ясували, що фоностилістичні засоби потенційно є потужним інструментом впливу на адресата. У польській гастрономічній відеорекламі найбільш уживаними є асонанс, алітерація, звукова епіфора, розтягування звука, менш використовуваними – звукова анафора та звуконаслідування, епізодично ж застосовують парономазію, стик, емфатичний складоподіл, ефект відлуння та свідоме деформування слів. З'ясовано, що асонанс та алітерація переважно функціонують у комплексі для створення виразних сенсорних асоціацій у реципієнтів. Підкреслено, що ритмізувати текст і зробити його запам'ятовуваним допомагають звукові анафора й епіфора та емфатичний складоподіл. Виявлено значний прагматичний потенціал стику, парономазії та ефекту відлуння, які в польській відеорекламі їжі та напоїв допомагають створювати позитивні асоціації з назвами брендів у сприйнятті споживачів. Підкреслено, що розтягування звуків і свідоме деформування слів у рекламі підсилюють емотивність тексту та програмують адресата на позитивне сприйняття рекламованих продуктів. Загалом фоностилістичні засоби врізноманітнюють сприйняття реклами, надають їй емоційності, сприяють запам'ятовуваності рекламного повідомлення й зменшують психологічний опір адресата, оскільки діють неявно.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні способів ритмізації рекламного тексту в польській відеорекламі як механізмів впливу на адресата.

Література:

1. Zdunkiewicz-Jedynak D. Wykłady ze stylistyki. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 218 s.
2. Szczęsna E. Poetyka reklamy. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. 236 s. URL: https://www.scribd.com/document/899749676/Ewa-Szcze-sna-Poetyka-reklamy#page=20 (дата звернення: 11.07.2026).
3. Bralczyk J. Język na sprzedaż, czyli o tym, jak język służy reklamie i jak reklama używa języka. Gdańsk : Gdańskie wydawnictwo psychologiczne, 2004. 150 s.
4. Szpylma A. Język reklamy – na przykładzie wybranych sloganów promujących piwo. *Język w Komunikacji.* 2011. T. 1. S. 55–73. URL: http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/1801/6.pdf (дата звернення: 08.07.2026).
5. Bednarska K. Językowe środki perswazji w polskich i słoweńskich reklamach. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców.* 2014. T. 21. S. 279–287. URL: https://czasopisma.uni.lodz.pl/kpc/article/view/27876 (дата звернення: 02.07.2026).
6. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. X, 920 с.
7. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.

8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
9. Українська літературна енциклопедія. Т. 2: Д–К. Київ : «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. 576 с.
10. Бойко Н. І., Хомич Т. Л. Експресивна семантика: дискурсивна інтерпретація : монографія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 200 с.

Korotych K. Phonostylistic Means of Influence in Polish Video Advertising

Summary. This article is devoted to the study of the pragmatic potential of phonostylistic means in Polish food and beverages video advertisements. The aim of this research is to identify and characterize phonostylistic means of influence in Polish food and beverages video advertisements. The object of the study is Polish advertising discourse, the subject is phonostylistic means of influence in Polish food and beverage video advertisements. The study was conducted based on over 1,000 advertising videos from 1999 to 2026. The research used the following methods: the descriptive method, the method of contextual analysis, and discursive analysis.

The study revealed, that phonostylistic means are potentially a powerful tool for influencing the audience. It was found, that in Polish gastronomic video advertisements, the most commonly used means are assonance, alliteration, sound epiphora, and stretching of sound; less frequently used are sound anaphora and onomatopoeia; while paronomasia, emphatic syllable division, the echo effect, and intentional word deformation are used sporadically. It was found, that assonance and alliteration mostly function in combination to create strong sensory associations in the audience. It was noted, that sound anaphora, epiphora, and emphatic syllable division help to give the text rhythm and make it memorable. Significant pragmatic potential has been identified in sound junctions, paronomasia, and the echo effect, which, in Polish food and beverages video advertisements, help create positive associations with brand names in consumers' perceptions. It has been noted, that the stretching of sounds and the deliberate deformation of words in advertising amplify the emotional power of the text and program the audience to perceive the advertised products positively. In general, phonostylistic devices diversify the perception of advertising, make it more emotional, help the advertising message stick in the audience's memory, and reduce the audience's psychological resistance, since they work implicitly.

Key words: advertising discourse, Polish video advertising, phonostylistic means of influence, assonance, alliteration, sound anaphora, sound epiphora, addressee.

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 81'115
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.11

Крутъ О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Донбаського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-3288-4870

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФУНКЦІОНАЛЬНОГО НАПРЯМУ В МОВОЗНАВСТВІ

Анотація. Статтю присвячено становленню та розвитку функціональної лінгвістики у мовознавстві. Поширення принципів функціоналізму вважається однією із характерних рис сучасної науки про мову. Функціональний напрям ґрунтується на дослідженні мовних явищ за принципом «від функції до форми», розглядаючи мовні одиниці насамперед крізь призму їхньої комунікативної ролі. Досвід Празького лінгвістичного гуртка суттєво сприяв появі та теоретичному оформленню функціоналізму. Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується інтенсифікацією розвідок із функціональної морфології, функціональної лексикології, функціональної граматики та функціонального синтаксису. Сучасна функціональна лінгвістика, інтегруючись із когнітологією, психолінгвістикою та комунікативною лінгвістикою, виокремлює три основні напрями: функціональну граматику, лінгвістичну прагматику та теорію дискурсу. У межах функціонального підходу до граматики виділяються концепції Празької лінгвістичної школи, системно-функціональна граматика М. Халлідея та американський дивергентний функціоналізм. Лінгвопрагматика, встановлюючи особливості взаємодії мовця, слухача та контексту, розрізняє поняття дейксису, пресупозиції, імплікатури, а також охоплює теорію мовленнєвих актів. Функціональні характеристики дискурсу як динамічного процесу мовленнєвої діяльності в реальному часі охоплюють аналіз мови в її цільовому призначенні, використання дискурсивних маркерів для структурування комунікації, а також диференціацію на усний і письмовий дискурси з притаманними їм специфічними правилами побудови. Особлива увага надається трикомпонентній моделі Т. А. ван Дейка, згідно з якою дискурс розглядається як єдність трьох вимірів: тексту (структура мови і вживання), соціального контексту (дії, соціум, влада) та когнітивних процесів (ментальні моделі, знання учасників). Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом окремих складників функціонального напряму в мовознавстві, зокрема функціональної граматики, лінгвістичної прагматики та дискурс-аналізу.

Ключові слова: функціональний напрям, мовознавство, функціональна граматика, лінгвістична прагматика, дискурс, дейксис, пресупозиція, імплікатура, теорія мовленнєвих актів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна лінгвістика характеризується поширенням принципів функціоналізму. На відміну від структуралізму, що було зосереджено на внутрішній формі, функціональний напрям спрямовано на вивчення мови як динамічної системи засобів через її призначення. У межах функціоналізму першочерговими стають питання дослідження мови «від функції до форми», мови у дії на підставі принципу антропоцентризму, виокремлення тексту та / або дискурсу як основних об'єктів аналізу. На підставі принципу поля лексичні та граматичні одиниці об'єднуються у функціонально-семантичні поля (ФСП) часу, причини тощо. Для вираження думки обираються найбільш оптимальні мовні засоби у системі синонімів та альтернативних конструкцій. Сучасна функціональна лінгвістика базується на ученнях шкіл та теорій Празького лінгвістичного гуртка, когнітивної лінгвістики, функціональної граматики тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Появі та виокремленню функціональної лінгвістики сприяв «осередок» Празької функціональної лінгвістики, що передбачало аналіз функціональної природи мовних одиниць та й мови загалом, їхнього призначення тощо.

За останні десятиріччя з'явилась значна кількість функціональних досліджень, таких як: функціональна морфологія [1]; функціональний синтаксис [2]; функціональна лексикологія; функціональна граматика [3]; функціональна семантика; функціональна дискурсивна граматика [4] тощо.

Натепер функціоналізм спрямовано на аналіз комунікативної діяльності з урахуванням когнітивних процесів, психологічних механізмів та комунікативної взаємодії. Останнім часом функціональні аспекти лінгвістики поєднуються з когнітологією, психолінгвістикою, комунікативною лінгвістикою, прагматикою, дискурсом тощо. Мова розглядається як інструмент спілкування, де її структура підпорядкована комунікативним завданням [5].

Формування мети статті. Метою роботи є дослідити становлення та еволюції функціональної лінгвістики через аналіз її принципів, ролі прагматики та значення дискурсу. Досягнення мети передбачає розв'язання наступних завдань: 1) визначення засадничих принципів функціональної граматики, її основних понять; 2) встановлення ролі прагматики та лінгвістичної прагматики у функціональній лінгвістиці; 3) виявлення значущості дискурсу у розвитку функціонального напряму у мові.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Функціональна лінгвістика вивчає мову через її комунікативні завдання, її головними складовими є функціональна граматика, прагматика та аналіз дискурсу, які у сукупності пояснюють залежність форми мови від її реального використання у спілкуванні.

Функціональна граматика слугує для виокремлення конкретних комунікативних намірів певними граматичними струк-

турами та одиницями мови та для пояснення вибору певних форм щодо мети висловлювання [6].

Основними концепціями цього напряму є «від функції до форми», «граматика мовця» та «функціонально-семантичні поля (ФСП)». Функціональний підхід, на відміну від традиційної граматики, реалізується від наміру (ідеї) до засобів вираження. Граматика мовця пояснює доцільність використання певних конструкцій у процесів кодування думок. Мовні засоби поєднуються у ФСП на підставі їхніх значень (наприклад, поле часу, модальності, компаративності), на відміну від ЛСП.

Основними напрямками функціональної граматики вважаються Празька лінгвістична школа, системна функціональна граматика та американський дивергентний функціоналізм.

Представники Празької лінгвістичної школи (Р. Якобсон, М. Матезіус, М. Трубецькой) акцентують увагу на функціональному підході до мови, понятті актуального членування речення та мовній діяльності як системі засобів для вираження мети.

Теорія системної функціональної граматики, що була розроблена Майклом Халлідеєм, розглядає мову як систему соціальної взаємодії та виконання комунікативних функцій та досліджує, як само мова виконує соціальні функції.

Генеративна лінгвістика, основоположником якої є Н. Хомський, або теорія універсальної граматики, розглядає мову як систему вроджених біологічних структур головного мозку та встановлює спільні принципи побудови всіх людських мов. Згідно з цим підходом, існують загальні принципи та параметри, закладені в когнітивній системі людини, що забезпечує швидке засвоєння мови дітьми та здатність будувати безмежну кількість нових речень [7]. Універсальна граматика Н. Хомського та системна функціональна лінгвістика М. Халлідея репрезентують дві принципово різні лінгвістичні парадигми. На відміну від універсальної граматики, яка констатує, що мова – це автономна система абстрактних правил, системна функціональна лінгвістика розглядає мову як соціально сконструйований ресурс. У теорії Халлідея мова використовується з метою комунікації та повністю керується соціальними контекстами, в яких вона функціонує.

На відміну від традиційної граматики, що надає правила за формами слів і будовою речень, функціональна аналізує, як мова слугує для спілкування та передає значення у реальному житті. Основні відмінності лежать у фокусі уваги, напрямку аналізу та розумінні мовних одиниць. На відміну від традиційної, що вивчає будову слів «від форми до значення», функціональна граматика вивчає призначення мови «від значення до форми». Традиційна граматика розглядає правила поза живим спілкуванням, натомість у центрі уваги функціональної граматики ставиться контекст, ситуація спілкування та мета тощо.

М. Халлідей приділяє основну увагу факторам, якими зумовлено функціонування мовних форм. Функціональний підхід до явищ мови розглядається як інтерпретація рівнів тексту, системи як сукупності вибору для виокремлення того або іншого значення, елементи мовної структури. Мова за М. Халлідеєм розуміється як «відкрита система вибору засобів для вираження думок» [8]. Згідно з цим, розрізнюються три головних метафункції: ідеаційна (відображення досвіду); міжособистісна (соціальна взаємодія між людьми); текстуальна (побудова цілого зв'язного висловлювання). Будова речення досліджується через його використання у контексті.

Функціональна граматика Джеймса Мартіна (J. R. Martin) та Клер Пайнтер (Clare Painter) є подовженням ідей М. Халлідея, вивчає мову як систему вибору значень для спілкування в суспільстві. Мова зосереджена на ідейній (experiential), міжособистісній (interpersonal), текстовій (textual) функціях слугує для виконання конкретних дій, досягнення цілей у суспільстві. Мартін і Пайнтер розширили граматику до аналізу жанрів як соціальних практик [9].

За своїми комунікативними й синтаксичними ролями всі слова розподіляються на чотири групи: номінативна, вербальна, ад'єктивна та препозитивна. У функціональній граматиці базовими складовими актуального членування речення (текстуальної метафункції мови) є тема та рема, де тема є вихідним пунктом і відомою інформацією, а рема – ядром повідомлення та новою інформацією. Залежно від контексту та мети спілкування тема та рема беруть участь в організації висловлення.

У вітчизняному мовознавстві висувається функціональна граматика І. Р. Вихованця, що вивчає мовні одиниці від значення до форми, розглядаючи їхні ролі та зв'язки в реальному мовленні [10].

Прагматика лежить в основі аналізу намірів (інтенцій), мети спілкування, встановлює взаємодію слухача та контексту [11], де інтенція (намір) мовця репрезентується проханням, наказом, попередженням, похвалою чи вибаченням. За метою спілкування відправник прагне досягти бажане: отримати згоду, викликати емоцію, змінити чиюсь поведінку. У контексті враховуються соціальні ролі співрозмовників, їхні спільні фонові знання та передумови (пресупозиції).

Сучасна ***прагматика*** взаємодіє з соціолінгвістикою, психолінгвістикою, теорією мовленнєвих актів, лінгвістикою тексту, дискурсивним аналізом, когнітивною лінгвістикою, комунікативною лінгвістикою тощо. Ф. С. Бацевич розрізнює ***лінгвістичну*** *(синтаксис, семантика) та* ***нелінгвістичну прагматику*** *(принципи дискурсу, контекст)* [12, с. 29–37]. ***Лінгвістична прагматика*** охоплює поняття ***дейксису*** та його різнотипи (персональний (особовий), темпоральний, просторовий (локальний), дискурсивний, соціальний), ***пресупозиції*** та їхні типи (екзистенційні, фактичні, лексичні, структурні), ***імплікатури*** (розмовні, конвенційні), ***теорію мовленнєвих актів*** (локуція, іллокуція, перлокуція), ***теми-реми*** тощо.

Розглянемо деякі із них. В англійській прагматиці ***дейксис*** – це вказівка на особи, місця, час або події відносно ситуації спілкування та мети мовця. Основними типами дейксису в англійській мові є ***персональний*** (*personal deixis*), що вказує на учасників розмови (пор. *I, you, he, she, we, they*), ***просторовий*** (*spatial deixis*): встановлює місце об'єкта чи особи щодо мовця (наприклад, *here, there, this, that*), ***часовий*** (*temporal deixis*): показує час події відносно моменту мовлення (*now, then, yesterday, tomorrow*). ***дискурсивний*** (*discourse deixis*): засвідчує частину тексту або розмови, про яку йшлося (пор. *the next chapter, as said before*). ***соціальний*** (*social deixis*): зазначає соціальні ролі або статус між учасниками (наприклад: звертання *Sir, Madam, Professor*) [13].

Пресупозиція (приховане знання) є істинною для сенсу речення. ***Екзистенційні*** (Existential) знаходять підтвердження в існуванні об'єктів або людей, про які йдеться в реченні (наприклад: *John's car is new* припускає, що «*у Джона є машина»* (= *John has a car*). ***Фактичні*** (Factive) визначаються

у розумінні істинності певного факту, після слів *knew, realized, glad* (e.g. *She realized he was lying*, допускає що «*він справді брехав*» (= *He was lying)*. ***Лексичні*** (Lexical) вказують на те, що значення певного слова має приховане повторення або іншу дію: *stop, start, again*, наприклад: «*He stopped smoking*», вважається, що *«він раніше курив»* (= *He used to smoke*). ***Структурні*** (Structural) підкреслюють, що граматична будова питання чи речення підказує певну правду через слова *who, when, where*: наприклад, *When did you leave?* допускає, що *«ви таки пішли»* (= *You left*).

Згідно з теорією Джона Серля розрізнюються 5 основних типів ***мовленнєвих актів***: ***асертиви*** (твердження), ***директиви*** (спонукання), ***комісиви*** (зобов'язання), ***експресиви (***вираження почуттів), ***декларативи*** (оголошення).

Розвиток прагматики як функціональної перспективи мови сприяє не тільки опису дискурсивних категорій, але й вивченню проблематики породження та розуміння текстів.

Поняття **дискурсу**, що було введено у науковий обіг З. Харрисом у 50-роки XX століття, розглядається у контексті супроводжуючої соціокультурної ситуації [14] та є мовленням, зв'язним текстом у сукупності із соціокультурними, психологічними та іншими позамовними чинниками.

Основними характеристиками дискурсу є єдність тексту та контексту, динамічність та вплив на реальність. **Дискурс** складається із тексту (лінгвістично видимої частини дискурсу) та екстралінгвістичних факторів (мети, віку, статусу учасників, ситуації тощо). Завдяки динамічності або процесу мовленнєвої дії, дискурс бере активну участь у конструюванні соціальних відносин та норм. Щодо позамовних (екстралінгвістичних) факторів, виокремлюються соціокультурні, психологічні, ситуативні.

На відміну від тексту (статичного результату або системи), **дискурс** – це динамічний процес мовленнєвої дії у реальному часі. Згідно з комунікативною ситуацією включає ролі учасників, час, місце та мету висловлювання. З боку прагматичного аспекту, охоплює інтенцію (намір) мовця та реакцію слухача. Функціональні особливості англомовного дискурсу включають аналіз мови крізь призму її призначення (інформативного, регулятивного чи емоційного).; використання дискурсивних маркерів (наприклад, *well, you know, actually*) у структуруванні розмови; розподіл на усний (діалогічний) та письмовий (монологічний/академічний) дискурси з різними правилами побудови тощо.

Особливої уваги заслуговує сучасна теорія дискурсу, згідно з якою трикутна модель Т. А. ван Дейка об'єднує когніцію (пізнання і розуміння), суспільство (соціальний контекст) та дискурс (текст, розмова) у єдину систему [15]. Саме така модель пояснює відображення мовою мислення та формування соціальних зв'язків через владу та ідеологію, де когніція як міст між макро- та мікрорівнем, є тим елементом, що з'єднує індивідуальний текст (мікро) із глобальною структурою суспільства (макро).

Аналіз контекстуального виміру (за трикомпонентною моделлю Т. А. ван Дейка) досліджуваної фрази "*We must secure our borders against the overwhelming influx of illegal entities to protect our citizens' jobs and native culture*" [16] свідчить про наявність чіткої асиметрії влади. Промовець використовує свій високий інституційний статус для трансляції ідеологічних фреймів через медіаплатформи, маніпулюючи суспільною думкою в період міграційної криз. Такий дискурсивний контекст фіксується і на рівні офіційних державних рішень, наприклад, в указі Securing Our Borders (2025), що легітимізує посилення контролю.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Таким чином, функціональна лінгвістика, основними складовими якої є функціональна граматика, лінгвістична прагматика, дискурс, вважається одним із сучасних лінгвістичних досліджень, що дозволяє вивчити мову «від функції до форми». Сучасні теорії розширюють поняття функціональної граматики, прагматики, дискурсу. Перспективи дослідження спостерігаються у поглибленому аналізі складових функціональної лінгвістики: функціональної граматики, лінгвістичної прагматики та дискурс-аналізі.

Література:

1. Загнітко А.В. Основи функціональної морфології української мови : Навч. посіб. для вузів. К. : Вища шк., 1991. 77 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Наукова Думка, 1992. 221 с.
3. Halliday M.A.K. An Introduction to Functional grammar / M.A.K. Halliday. L. : Edward Arnold, 1990. 387 p.
4. Hengeveld Kees, Mackenzie J. Lachlan. Functional Discourse Grammar : A Typologically-Based Theory of Language Structure. Oxford : Oxford University Press, 2000. 503 p.
5. Солдатова Л. П. Функціональна сутність поняття «мова» у дослідженнях М. Халлідея. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2024. 70. С. 103–106.
6. Smirnova E., Mortelmaans T. Funktionale Grammatik. Konzepte und Theorien. Berlin / New York : de Gruyter, 2010. 250 S.
7. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : Академія, 2006. 463 с.
8. Bakuuro J. Demystifying Halliday's Metafunctions of Language. International Journal of Language and Literature. 2017. Vol. 5, No. 2. P. 211–218. URL: https://ijll.thebrpi.org/journals/ijll/Vol_5_No_2_December_2017/21.pdf. (дата звернення: 04.08.2026)
9. Martin J. R., Matthiessen Christian M. I. M., Painter Clare. Working with Functional Grammar. Arnold, 1997. 306 p.
10. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / І. Р. Вихованець; голов. ред. М. С. Тимошик ; ред. Л. Л. Щербатенко. Київ : Либідь, 1993. 365 с.
11. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : Академія, 2011. 304с.
12. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: (монографія) / Бацевич Ф. С. Львів : ПАІС, 2010. 336с.
13. Valeika L., Verikaite D. An Introductory Course in Linguistic Pragmatics. Vilnius: VPU, 2010. P. 161
14. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики. К. : АртЕк, 1998. 336 с.
15. Ван Дейк Т. А. Дискурс і влада / пер. з англ. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 352 с.
16. Securing Our Borders: Presidential Action / The White House. 2025. URL: https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/securing-our-borders/ (дата звернення: 06.08.2026)

Krut O. The emergence and development of the functional approach in linguistics

Summary. The article is devoted to the formation and development of functional linguistics. The expansion of functionalist principles is considered as one of the defining features of contemporary linguistics. The functional approach is based on the study of language from function to form, examining linguistic units primarily through their communicative role. The experience of the Prague Linguistic Circle significantly contributed to the emergence and theoretical establishment of functionalism. The current stage of linguistic development is characterized by an intensification of research in functional morphology, functional lexicology, and functional syntax. Modern functional linguistics, integrating with cognitive science, psycholinguistics, and communicative linguistics, distinguishes three main subfields: functional grammar, linguistic pragmatics, and discourse studies. Within the functional approach to grammar, the concepts of the Prague Linguistic School, M. Halliday's systemic functional grammar, and American divergent functionalism stand out. Linguistic pragmatics, establishing the interaction between the speaker, the listener, and the context, distinguishes the concepts of deixis, presupposition, implicature, and encompasses the speech act theory. The functional characteristics of discourse as a dynamic process of real-time speech activity include the analysis of language through its purposeful function, the use of discourse markers in structuring conversation, and the division into oral and written discourse with their specific structural rules. Particular attention is paid to T. A. van Dijk's three-component model, according to which discourse is viewed as a unity of three dimensions: text (language structure and usage), social context (actions, society, power), and cognitive processes (mental models, participants' knowledge). Future research perspectives are associated with an in-depth analysis of individual components of the functional approach in linguistics, particularly functional grammar, linguistic pragmatics, and discourse analysis.

Key words: functional approach, linguistics, functional grammar, linguistic pragmatics, discourse, deixis, presupposition, implicature, speech act theory.

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 316.28
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.12

Ляпічева О. Л.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства та іноземних мов
НІІ Придніпровська державна академія будівництва та архітектури УДУНТ
http://orcid.org/0000-0001-7250-1929

ПРИЙОМИ КОМУНІКАЦІЇ З ДИТИНОЮ В ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШІВ РОАЛДА ДАЛА «КРОКОДИЛ», «ЛЕВ», «СКОРПІОН», «КОРОВА»)

Анотація. У статті розглядаються засоби смислової та мовної гри автора дитячих віршів Роалда Дала з дитиною. Ця тема знаходиться на перетині теорії комунікації, психолінгвістики та теорії тропів. Мовною грою в широкому сенсі автор вважає використання мовних одиниць з художньою функцією (тропи) або навмисне порушення мовних норм з метою створення художнього ефекту. Під смисловою грою у статті мається на увазі створення висловлювань, які закріплюють у дитини розуміння логіки розгортання процесів світу або порушують цю логіку, роблячи її абсурдною. Ці види гри пов'язані з засвоєнням дитиною складних аспектів мови, таких як багатозначність слів, значення фразеологізмів, структура слова, уміння пояснювати смисли для себе. Автор з'ясовує різницю між мовною грою та тропами, класифікує мовні засоби вираження смислової та мовної гри за критеріями: вид тропу, задіяність певних рівнів мови та характер вираженої оцінки, – та виявляє їхні домінуючі типи. У результаті дослідження встановлюється, що мовна гра часто є використанням тропів, але останні відрізняються функцією, додаючи виразності, а не руйнуючи мовні закони; що в аналізованих текстах кількість прикладів мовної гри переважає кількість зразків смислової гри; що смислова гра з описом абсурдних ситуацій домінує над прикладами смислової гри з прямим запровадженням смислу; що в досліджених текстах переважають епітети, за якими йдуть питання і відповіді на них, мовна гра з дієсловом, окличні речення з дієсловами в наказовому способі, вигуки, мовна гра з іменником, порівняння, етимологія слова; що за задіяними рівнями мови в аналізованих текстах домінують тропи лексичного рівня мови, за якими слідують синтаксичні тропи, синтаксично-морфологічні, семантико-морфологічні, морфологічні, лексико-граматичні, семантико-словотвірні. Серед лексичних тропів переважають епітети залякування, порушення сполучуваності дієслів, епітетів та ін.; що тропи негативної оцінки домінують над нейтральними і позитивними у зв'язку з жанром більшості віршів (лякалки).

Ключові слова: смислова гри з описом абсурдних ситуацій, смислова гра з прямим запровадженням смислів, мовна гра, тропи, лякалки.

Постановка проблеми. Дослідження на стику кількох дисциплін завжди актуальні в силу їхньої новизни. Вони дають змогу подивитися на предмет дослідження з нової точки зору. Тема комунікації автора з дитиною-читачем перебуває на перетині трьох лінгвістичних наук: теорії комунікації, психолінгвістики та теорії тропів, кожна з яких таким чином збагачується знаннями, отриманими внаслідок застосування нового аспекту дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія комунікації знайшла своє вираження у роботах Ф.С. Бацевича [1] та О.В. Яшенкової [2], які описують термінологічний апарат теорії комунікації та окреслюють предмет її дослідження переліком сформованих тем. Автори підходять близько до предмету нашого дослідження, особливо в таких темах, як мовна та комунікативна компетенція розмовляючих, текст як одиниця комунікації, тональність і атмосфера спілкування, неуспішна мовна комунікація, проте вони не ставлять за мету практично розглянути прикордонну тему. Між тим, вона може допомогти глибше розробити аспект стратегій розвиваючого спілкування дорослого з дитиною.

Психолінгвістичні роботи дають багато цікавих даних про мовленнєвий розвиток дитини (А.М. Богуш [3], О.В. Папуша [4]). Автори психолінгвістичних досліджень зазначають, що перетворення смислів на слова здійснюється у маленьких дітей спочатку в егоцентричному мовленні, коли вони, граючи, розмовляють самі з собою, і потім у внутрішньому мовленні – стиснутому, деграматикалізованому мовленні, що складається з ключових слів, предикатів, набору рем. Увагу дітей часто привертають звуконаслідувальні (*ква-ква*) і звукоподібні слова (*бух, чик*), оскільки вони короткі, засновані на повторі складів і більше, ніж повнозначні слова, пов'язані з почуттями, на які спирається мислення. Діти можуть «протестувати» проти метафор і по-своєму трактувати фразеологізми чи структуру слова.

Як зазначають дослідники дитячої поезії, для розвитку мислення дітей автори дитячих книжок користуються наочно-образними опорами, метафорами і порівняннями. Також вони ставлять прямі або риторичні запитання до читача, що змушує дитину зупинитися, замислитися та прогнозувати події. Через співпереживання героям активізується емоційний інтелект. Це допомагає дитині оцінювати ситуації з різних точок зору. Використання казки та фантазіївчить дитину порівнювати реальне і вигадане.

Для розвитку мовлення автори дитячих книжок користуються звуконаслідуванням та звукообразністю. Це тренує артикуляцію та глибше вкорінює мислення в почуття; розвиває відчуття ритму та фонетичний слух. Введення нових слів в контексті дозволяє дитині розуміти їх значення без словника. Динамічний сюжетопотік і наявність яскравих кульмінацій спонукають дитину переказувати почуте. Вона вчиться вибудовувати власну розповідь.

Разом з цим із плином часу відбулися значні зміни в соціальному житті людей (поява Інтернету), у зв'язку з чим

цікаво дослідити, чи зберігаються виявлені раніше особливості розвитку мислення і мовлення дитини, чи не отримують вони нових особливостей.

Найбільше досліджень художньої комунікації з дитиною присвячено темі мовної гри, використанню тропів (Кузьомко К.С. [5], Гнатюк Л.П. [6], Шевчук Д.Р. [7], Кизилова В.В. [8]). Мовна та смислова гра у дитячій поезії – це найкращий спосіб розвинути мислення, фонематичний слух та уяву дитини. Через гру з текстом дитина сприймає мову не як суворий звід правил, а як гнучкий і захопливий конструктор. До основних видів мовних та смислових ігор у віршах відносяться: 1) фонетична гра: алітерації, асонанси, звуконаслідування (створення музикальності вірша, повторення природних звуків для тренування вимови); 2) смислові перекрутки (нісенітниці): свідоме порушення логіки, яке спонукає дитину шукати помилку й відновлювати правду; 3) анаграми та паліндроми: слова, які читаються в обох напрямках або міняють значення від перестановки літер; 4) вірші-загадки з римованими підказками: де фінальне слово римується, але за змістом є пасткою, або навпаки – вимагає уважності; 5) каламбури та омоніми: використання слів, які звучать однаково, але мають абсолютно різні значення; 6) тавтограми: вірші, де всі слова починаються на одну й ту саму літеру; 7) лексична гра: каламбури, омоніми, дитяча етимологія, створення неологізмів («чудернацьких слів»); 8) смислова/жанрова гра: вірші-безглуздості (нонсенс), лімерики, вірші-небилиці, вірші-загадки, де дитина має додумати останнє слово в риму.

Сучасні роботи щодо теми нашого дослідження включають також книгу Космеди Т.А. та Халіман О.В. [9]. У їхній роботі, присвяченій теорії мовної гри та практичному дослідженню граматичних ігрем, сформульовані основні поняття даної теми: лінгвокреативність, мовна гра, мовна гра у дитячому мовленні, типи та функції мовної гри, ігрема, граматична ігрема. У цій роботі згадується мовна гра у дитячій мові, але вона не досліджується практично. Між тим, практика художньої комунікаціїї з дитиною може набувати нових рис з плином часу та в іншомовній комунікації.

Постановка завдання. Метою даної статті, з одного боку, є дослідження технік спілкування, що розвивають мислення дитини (смислова гра); а з іншого боку, – прийомів спілкування, що стимулюють розвиток навичок оперування мовними одиницями (мовна гра). Мета роботи конкретизується у завданнях з'ясувати різницю між мовною грою та тропами, виявити мовні засоби вираження смислової та мовної гри та їхні домінуючі типи за критеріями: вид тропу, задіяність певних рівнів мови та характер вираженої оцінки.

Виклад основної теми. Комунікація автора художнього тексту з дитиною часто відбувається у формі смислової або мовної гри. Під мовною грою ми розуміємо використання мовних одиниць з художньою функцією (тропи) або навмисне порушення мовних норм з метою створення художнього ефекту. Під смисловою грою ми розуміємо створення висловлювань, які закріплюють у дитини розуміння логіки розгортання процесів світу або порушують цю логіку, роблячи її абсурдною. Ці процеси пов'язані з формуванням мовної здатності дитини, яка засвоює складні аспекти мови (багатозначність слів, значення фразеологізмів, структуру слова, вміння пояснювати смисли для себе), і використовуються автором мови для закріплення у дитини правильного розуміння світу.

Розглянемо прийоми смислової та мовної гри у вірші Роалда Дала «Крокодил»:

The Crocodile

No animal is half as vile
As Crocky-Wook, the crocodile.
On Saturdays he likes to crunch
Six juicy children for his lunch
And he especially enjoys
Just three of each, three girls, three boys.
He smears the boys (to make them hot)
With mustard from the mustard pot.

But mustard doesn`t go with girls,
It tastes all wrong with plaits and curls.
With them, what goes extremely well
Is butterscotch and caramel.
It`s such a super marwellows treat
When boys are hot and girls are sweet.
At least that`s Crocky`s point of view.
He ought to know, he`s had a few.

That`s all for now. It`s time for bed
Lie down and rest your sleepy head.
Ssh! Listen! What is that I hear?
Gallumphing softly up the stair?
Go lock the door and fetch my gun!
Go on, child, hurry! Quickly, run!
No, stop!Stand back! He`s coming in!
Oh , look that greasy greenish skin!
The shining teeth, the greedy smile!
It`s CROCKY-WOCK, THE CROCODILE!

З самого початку автор намагається залякати читача: Крокодил удвічі зліший за будь-кого, по суботах він любить похрумкати дітей на обід, він намазує хлопців гірчицею. У середині вірша ми дізнаємося, що коси та кучері дівчат краще ідуть дла Крокодла з ірисом та карамеллю; найбільша насолода для нього – це хлопці, гострі на смак, та солодкі дівчата. Кінцева частина вірша ще більше нагнітає ситуацію: коли дитина увечері йде у ліжко, щось починає шкребтися по сходах; мовець намагається послати дитину за рушницею для захисту, але пізно – Крокодил уже у кімнаті, і ми розуміємо, що зараз станеться.

За жанром цей вірш є дитячою лякалкою – видом дитячого фольклору, який дозволяє дітям у безпечний спосіб зазнати сильних емоцій, потренувати свою психіку та впоратися з внутрішніми тривогами. Слухаючи або розповідаючи страшні історії в колі друзів або з батьками, дитина вчиться керувати страхом, усвідомлюючи, що знаходиться в повній безпеці. Проживати його в ігровій чи вигаданій формі захоплююче. Дитина розуміє, що монстри та привиди не справжні. Це дає їй відчуття контролю над ситуацією. Проходячи через вигадані жахи, психіка дитини адаптується до стресу, стає міцнішою перед реальними життєвими труднощами і таким чином «дорослішає».

Отже, тут має місце смислова гра з залякуванням, з описом абсурдних ситуацій, яких не може бути (7 прикладів), що викликає комічний ефект і дозволяє дитині закріпити навичку розрізнювати уявну і реальну небезпечну ситуацію.

Для цієї мети автор використовує набір тропів: 1) порівняння із запереченням, а саме лексико-граматичний троп (*No animal is half as vile as Crocky-Wook, the crocodile*) – 1 приклад; 2) епітети, незвичайні за поєднуваністю слів (***juicy*** *children, boys are* ***hot*** *and girls are* ***sweet****),* або просто яскраві епітети (*that greasy greenish skin! The shining teeth, the greedy smile*) – 7 прикладів; 3) незвичайні за поєднуваністю дієслова (***He smears the boys*** *(to make them hot)* ***With mustard*** *from the mustard pot; But* ***mustard doesn`t go with girls****,* ***It tastes*** *all wrong* ***with plaits and curls****.* ***With them, what goes extremely well*** *Is butterscotch and caramel*) – 4 приклади; 4) короткі окличні речення в наказовому способі (8 прикладів) та риторичні питання – 2 приклади (*Ssh! Listen! What is that I hear? Gallumphing softly up the stair? Go lock the door and fetch my gun! Go on, child, hurry! Quickly, run! No, stop! Stand back! He`s coming in!*).

Наступний текст для аналізу комунікативних технік спілкування автора з дитиною – вірш Роалда Дала «Лев»:

The Lion

“The lion just adores to eat
A lot of red and tender meat
And if you ask the lion what
Is much the tenderest of the lot,
He will not say a roast of lamb
Or curried beef or devilled ham
Or crispy pork or corned beef hash
Or sausages or mutton mash.
Then could it be a big plump hen?
He answers no. What is it, then?
Oh, lion dear, could I not make
You happy with a lovely steak?
Could I entice you from your lair
With rabbit pie or roasted hare?
The lion smiled and shook his head
He came up very close and said,
‘The meat I am about to chew
Is neither steak nor chops. IT’S YOU.”

Вірш має форму загадки про те, яка м’ясна їжа для Лева є найсмачнішою, причому загадка задається у формі умовного речення (*And if you ask the lion what Is much the tenderest of the lot, ...*) – 1 приклад. Далі слідує перелічування можливих, але неправильних варіантів відповіді про найніжнішу їжу Лева у вигляді заперечних речень (*He will not say a roast of lamb Or curried beef or devilled ham Or crispy pork or corned beef hash Or sausages or mutton mash*) – 7 прикладів. На прямі запитання про улюблену їжу (*Then could it be a big plump hen?; Oh, lion dear, could I not make You happy with a lovely steak? Could I entice you from your lair With rabbit pie or roasted hare? – 3 питання*) Лев мовчить. І тільки в самому кінці вірша, після заспокоюючої посмішки і наближення впритул, він кидає неочікувану відповідь, яка лякає читача миттєвою уявною небезпекою (*‘The meat I am about to chew Is neither steak nor chops. IT’S YOU”*).

Таким чином, це теж лякалка, або смислова гра, згідно з якою дитина-читач учиться розрізнювати уявну і реальну небезпечні ситуації та долати внутрішні страхи. Абсурдним у вірші виглядає не тільки те, що Лев має намвр прямо зараз з’їсти дитину (1 приклад), а й те, що дитина-мовець пропонує Леву вишукані блюда людського м’ясного меню (11 прикладів). Також у вірші має місце смислова гра у жанр загадки, яка глибше занурює дітей в ситуацію та закріплює ознаки жанру загадки: питання, можливі невірні відповіді, неочікувана правильна відповідь. Смислова гра у загадку відрізняється від смислової гри в залякування тим, що у ній відсутній негативний момент. Це смислова гра з прямим запровадженням смислів, які автор хоче закріпити у свідомості читача (теж один приклад).

Структура вірша-лякалки «Скорпіон» складається з двох частин: 1) з опису небезпечних дій Скорпіона у відношенні людини, його відразливої і небезпечної зовнішності, з інструкції про дії дитини при зустрічі із Скорпіоном та 2) із жаху дитини, що Скорпіон у неї під ковдрою рухається по нозі до сідниці і зараз її укусить, хоча мама до останнього не вірить у це. Цей факт дозволяє, з одного боку, виявити смислову гру з прямим закріпленням в свідомості дитини інформації про скорпіонів: де живуть, як виглядають, що роблять, чим небезпечні (усього 7 прикладів), а з іншого боку, виявити смислову гру з абсурдними діями Скорпіона: він не може раптом з’явитися у ліжку дитини, що живе в Британії, лізти по нозі та вкусити дитину (5 прикладів):

The Scorpion

You ought to thank you lucky star
That here in England where you are
You`ll never find (or so it`s said)
A scorpion inside your bed.
The scorpion`s name is Stingaling,
A most repulsive ugly thing.
And I would never recommend
As you should treat him as a friend.
His scaly skin is black as black
With armour-plate upon his back.
Observe his scowling murderous face,
His wicked eyes, his lack of grace,
Note well his long and crinkly tail.
And when it starts to swish and flail,
Oh gosh! Watch out! Jump back, I say,
And run till you`re mile away.
The moment that his tail goes swish
He has but one determined wish,
He wants to make a sudden jump
And sting you hard upon your rump.
“What is the matter, darling child?
“Why do you look so tense and wild?”
“Oh mummy, underneath the sheet
“There`s something moving on my feet,
“Some horrid crippy crawly thing,
“D`you thing it could be Stingaling?”
“What nonsense, child, you`re teasing me.”
“I`m not! I`m not! It`s reached my knee!
It`s going … going up my thigh!
Oh mummy, catch it quickly! Try!
It`s on … it`s on my bottom now~
It`s … Ow! Ow-ow! Ow-ow! OW-OW!”

Мовними засобами вираження смислової гри в абсурд є використання етимології імені Скорпіона (*Stingaling – «той, що жалить»*) – 1 приклад; найвищого ступеню негативного епітета (*A most repulsive ugly thing*) – 2 приклада, речення

у наказовому способі (2), вигука страху (1) та окличних речень у якості інструкції про дії людини при зустрічі із Скорпіоном – 3 приклади (*You ought to thank you lucky star That here in England where you are You`ll never find (or so it`s said) A scorpion inside your bed; And I would never recommend As you should treat him as a friend;* ***Oh gosh! Watch out! Jump back, I say, And run till you`re mile away***), використання "залякуючих"епітетів (11) і деталей зовнішності (4) (*His* ***scaly*** *skin is black as black With armour-plate upon his back. Observe his* ***scowling murderous*** *face, His* ***wicked*** *eyes, his lack of grace, Note well his* ***long and crinkly*** *tail; Some* ***horrid crippy crawly*** *thing*), дієслів небезпечної дії (5) (*it starts to swish and flail; The moment that his tail goes swish He has but one determined wish, He wants to make a sudden jump And sting you hard upon your rump*); питальних речень мами про стан дитини (*"What is the matter, darling child? "Why do you look so tense and wild?"* – 2 приклади), перелічування частин тіла дитини (3), по яких Скорпіон рухається наверх, до сідниці, щоб вкусити дитину (*"I`m not! I`m not! It`s reached my knee! It`s going ... going up my thigh! Oh mummy, catch it quickly! Try! It`s on ... it`s on my bottom now*), використання повтору вигуків болю (*It`s ... Ow! Ow-ow! Ow-ow! OW-OW!"* – 7 повторів).

У вірші «Корова» немає смислової гри в залякування, але є декілька фантастичних моментів, метя яких – надихнути дитину бути творчою, вільною, легкою у своїх думках і уміти постояти за себе у суперечці з противником. Історія починається з розповіді про корівку Дейзі, яка раптом виявила ознаки деформації тіла, що пізніше перетрворилися на легкі крильця, які дали їй змогу літати. Це прославило Дейзі, і коли один афганець назвав її із-за цього божевільною, вона випустила на нього коров'ячий гній у якості бомб. Це теж смислова гра в абсурдні ситуації:

The Cow

Please listen while I tell you now
About a most fantastic cow
Miss Milky Daisy was her name,
And when, aged seven months, she came
To live with us, she did her best
To look the same as all the rest.
But Daisy, as we all could see
Had some kind of deformity,
A funny sort of bumpy lump
On either side, above the rump.
Now, not so very long ago,
These bumpy lumps began to grow.
And 'three or maybe four months later,
(I stood there, an enthralled spectator)
These bumpy lumps burst wide apart
And out there came (I cross my heart)
Of all the wondrous marvellous things,
A pair of gold and silver wings!
A cow with wings! A flying cow!
I'd never seen one up to now.
"Oh Daisy dear, can this be true?"
She flapped her wings and up she flew!
Most gracefully she climbed up high,
She fairly whizzed across the sky.
You should have seen her dive and swoop!
She even did a loop the loop!
Of course, almost immediately
Her picture was on live TV,
And millions came each day to stare
At Milky Daisy in the air.
They shouted "Jeepers Creepers! Wow!
"It really is a flying cow!"
They laughed and clapped and cheered and waved,
And all of them were well behaved
Except for one quite horrid man
Who'd travelled from Afganistan.
This fellow, standing in the crowd,
Raised up his voice and yelled alowed,
"That silly cow! Hey, listen Daisy!
"I think you're absolutely crazy!"
Unfortunately Daisy heard
Quite clearly every single word.
"By gosh," she cried, "what awful cheek!
"Who is this silly foreign freak?"
She dived, and using all her power
She got to sixty miles an hour.
"*Bombs gone!" she cried.*
"Take that!" she said,
And dropped a cowpad on his head.

Смислова гра у неможливість того, що у корови можуть вирости крильця, що вона може набирати швидкість у польоті і робити «мертві петлі», що вона може бомбити ображчика гноєм (18 прикладів), доповнюється комічністю ситуації, коли важка і незграбна корова починає ганяти по небу та може відповісти на образи соціально неприйнятним способом. Ці фантастичні деталі, з одного боку, впевнюють дитину у неможливості того, що відбувається, а з іншого боку, як раз допомагають зрозуміти на іншому, метафоричному плані, що легкість і креативність можуть бути притаманні будь-кому і що завжди можна скористатися своєю перевагою, якщо тебе ображають (теж 18 тих самих прикладів). Тут має місце амбівалентність смислів: в реальності цього не може бути, а в метафоричному плані – може.

Ця гра смислами виражається різними мовними засобами: 1) найвищим ступенем прикметника (*a most fantastic cow*), 2) негативною деталізацією зовнішності (*But Daisy, as we all could see Had some kind of deformity, A funny sort of bumpy lump On either side, above the rump*), 3) позитивним епітетом в описі реакції мовця на крильця корівки (*I stood there, an enthralled spectator; I cross my heart*), 4) епітетами позитивної оцінки в описі крилець (*Of all the wondrous marvellous things, A pair of gold and silver wings!*), 5) дієсловами незвичної поєднуваності (*She flapped her wings and up she flew! Most gracefully she climbed up high, She fairly whizzed across the sky. You should have seen her dive and swoop! She even did a loop the loop!*), 6) вигуками здивування (*They shouted "Jeepers Creepers! Wow! "It really is a flying cow!"*), 7) описом позитивних емоційних дій глядачів (*They laughed and clapped and cheered and waved, And all of them were well behaved*), 8) епітетом негативної оцінки афганцем Корови (*"That silly cow! Hey, listen Daisy! "I think you're absolutely crazy!"*), 9) епітетом негативної оцінки Коровою афганця), 10) описом соціально неприйнятних дій Корови проти ображчика (*"Bombs gone!" she cried. "Take that!" she said, And dropped a cowpad on his head*).

Висновки. У результаті проведеного дослідження ми прийшли до наступних висновків:

У чотирьох досліджених текстах виявлено 42 приклади смислової гри з описом абсурдних ситуацій та 26 прикладів смислової гри з прямим запровадженням смислу. Отже, в аналізованих текстах смислова гра в абсурдні ситуації домінує над прямим запровадженням смислів.

Ми проаналізували 78 прикладів мовної гри. Було встановлено, що мовна гра у багатох відношеннях перетинається з художніми засобами (тропами), тому що вони порушують звичайні правила використання слів, створюючи новий художній чи емоційний смисл. Різниця стосується, скоріше, їхніх функцій: для тропів це створення образності, для мовної гри це привернення уваги до чогось та створення гумору чи іронії. Не всі тропи перекручують мовні закони, але вони все ж таки порушують номінативний код.

Дослідження засобів мовної гри за видом тропів, які вони виражають, доводить, що в аналізованих текстах переважають епітети – 24 приклади. За ними йдуть такі засоби діалогізаціх спілкування, як питання і відповіді на них – 16 прикладів). На третьому місці за кількістю прикладів знаходиться мовна гра з дієсловом – 14 зразків. Наступними в цьому ряду є окличні речення з дієсловами в наказовому способі – 10 прикладів, вигуки – 7 зразків, мовна гра з іменником – 5 прикладів, порівняння – 1 зразок, етимологія слова – 1 приклад. Ми розуміємо, що епітети важливі в художньому тексті для дітей як засіб зацікавлення у змалюванні героїв та навколишнього їх середовища, питальні речення слугують погибленню діалогізації мовлення, а яскраві дієслова додають віршам динаміки та напруги, ослбливо у віршах-лякалках.

Вивчення засобів спілкування з дитиною у віршах для дітей за задіяними рівнями мови свідчить про те, що в аналізованих текстах домінують тропи лексичного рівня мови – 30 прикладів. За ними слідують синтаксичні тропи (16 зразків), синтаксично-морфологічні (11), семантико-морфологічні (9), морфологічні (7), лексико-граматичні (3), семантико-словотвірні (1). Серед лексичних тропів переважають епітети залякування (11), за ними йде порушення сполучуваності дієслів (9), епітетів (7); епітети негативної (2) і позитивн оцінки (1). Серед синтаксичних тропів – відповіді на запитання в діалозі (8), за чим слідують прямі запитання (5), риторичні питання (2) та питання-загадка у формі умовного речення (1). До синтаксично-морфологічних тропів відносяться окличні речення з дієсловами в наказовому способі.

Аналіз засобів мовної гри за характером оцінки висуває на перше місце 44 приклади тропів негативної оцінки, серед яких перші три позиції за кількістю прикладів займають "залякувальні" епітети (11): *His **scaly** skin is **black as black** With armour-plate upon his back. Observe his **scowling murderous** face, His **wicked** eyes, his lack of grace, Note well his **long and crinkly** tail; Some **horrid crippy crawly** thing;* окличні речення з дієсловами в наказовому способі (10): *Ssh! **Listen!** What is that I hear? Gallumphing softly up the stair? **Go** lock the door and **fetch** my gun! **Go on**, child, **hurry**! Quickly, **run**! No, **stop! Stand back!** He`s coming in!* (хоча самі по собі виділені слова не несуть негативної оцінки, але вставлені в контекст, пов'язаний з небезпекою від Скорпіона, вони наповнюються яскравою негативною оцінкою); та епітети з порушенною сполучуваністю або такі, що набувають негативного значення в контексті (7): ***juicy** children, boys are **hot** and girls are **sweet,** that **greasy greenish** skin! The **shining** teeth, the **greedy** smile*. За прикладами негативної оцінки йдуть 27 прикладів нейтрального оцінювання та 7 зразків позитивної оцінки. Негативна оцінка домінує у зв'язку з жанром більшості віршів (лякалки).

У віршах в цілому переважають приклади мовної гри (78 зразків) над смисловою грою (42 приклади), що свідчить про бажання автора якомога яскравіше змалювати події. Приклади мовної гри не є такими, що суттєво порушують мовні закони (руйнування одиниць). Їхня мета – зацікавити дитину образністю, а не викликати ефекти іронії або привертати увагу, як у рекламі.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с.
2. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 310 с.
3. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
4. Папуша О.М. Наратив дитячої літератури: специфіка художнього дискурсу. На правах рукопису : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Тернопіль, Тернопільський державний педагогі університет імені Володимира Гнатюка, 2003. 224 с.
5. Кузьомко К. С. Функції та принципи мовної гри в сучасній українській дитячій поезії (на матеріалі серії книг «Сучасна дитяча поезія») : кваліфікаційна робота магістра / К. С. Кузьомко ; наук. кер. Баган М.П. ; Київ. нац. лінгв. ун-т. К., 2020. 74 с.
6. Гнатюк Л. П. Мовна гра як вияв національної лінгвокреативності: на матеріалі галицьких паремій XIX ст. // Studia z Filologii Polskiej i Slowianskiej 57. Warszawa, 2022. 18 с.
7. Шевчук Д. Р. Художній і виховний потенціал поезії для дітей Івана Андрусяка // Кваліфікаційні магістерські роботи. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024. 59 с.
8. Кизилова В. В. Українська література для дітейта юнацтва: новітній дискурс: навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
9. Космеда Т.А., Халіман О.В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігрема (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.

Liapicheva O. Methods of communication with a child in poetry for children (based on Roald Dahl's poems "The Crocodile", "The Lion", "The Scorpion", "The Cow")

Summary. The article examines the means of notional and language game with a child in Roald Dahl's poems for children. This topic is at the intersection of communication theory, psycholinguistics and the theory of tropes. The author considers language game in a broad sense to be the use of language units with an artistic function (tropes) or a deliberate violation of language norms in order to create an artistic effect. By notional game we mean the creation of statements that consolidate the child's understanding of the logic of the unfolding of world processes or violate this logic, making it absurd. These types of game are associated with the child's assimilation of complex aspects of language (the ambiguity of words, the meaning of phraseological units, the structure of words, the ability to explain meanings for oneself). The author clarifies the difference between a language game and tropes, classifies the language means of expressing notional

and language game according to the criteria: the type of trope, the involvement of certain levels of language and the nature of the expressed assessment, and reveals their dominant types. As a result of the study, it is established that language game is often the use of tropes, but the latter differ in function, adding expressiveness, rather than destroying language laws; that in the analysed texts, the number of examples of language game prevails over the number of samples of notional game; that notional game with a description of absurd situations dominates over examples of notional game with the direct introduction of meaning; that in the studied texts, epithets dominate, followed by questions and answers to them, language play with a verb, exclamatory sentences with verbs in the imperative mood, interjection, language game with a noun, comparisons, etymology of the word; that in terms of the levels of language involved in the analysed texts, tropes of the lexical level of language dominate, followed by syntactic tropes, syntactic-morphological, semantic-morphological, morphological, lexical-grammatical, semantic-word-forming tropes. Among lexical tropes, epithets of intimidation; violation of verb conjugation, epithets, etc. prevail; that tropes of negative assessment dominate over neutral and positive ones due to the genre of most poems (horror genre).

Key words: notional game with descriptions of absurd situations, notional games with direct introduction of meanings, language games, tropes, horror genre.

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.161.2`282`373.42`374
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.13

Олексенко В. П.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики
Херсонського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-1358-6325

СИНОНІМІЧНИЙ РЯД ЛЕКСЕМИ *«ХУРТОВИНА»*: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ

Анотація. У статті *здійснено* комплексне дослідження синонімічного ряду лексеми ***«хуртовина»*** в українській мові. Увагу *акцентовано* на структурній організації, семантичних особливостях та лексикографічній репрезентації назв зимової негоди. *Актуальність* роботи зумовлена важливістю вивчення синонімічних зв'язків у лексичній системі української мови та необхідністю поглибленого аналізу назв природних явищ як складників української мовної картини світу. Попри значний інтерес мовознавців до проблем лексичної синонімії, синонімічний ряд лексеми «хуртовина» досі не був предметом окремого комплексного дослідження. *Метою* статті є аналіз структури, семантики та особливостей лексикографічної репрезентації синонімічного ряду лексеми «хуртовина». Для досягнення поставленої мети використано описовий, лексико-семантичний, класифікаційний та зіставний методи дослідження, а також елементи кількісного аналізу. *Матеріалом* дослідження стали назви хуртовини, дібрані методом суцільного вибирання з українських лексикографічних джерел різних типів. До аналізу залучено словники синонімів, цифрові лексикографічні системи української мови, а також тлумачні словники, використані для уточнення семантики окремих лексем. Загалом *опрацьовано* 132 словникові фіксації назв хуртовини. У результаті дослідження *встановлено,* що синонімічний ряд лексеми «хуртовина» характеризується складною внутрішньою організацією та охоплює загальновживані, периферійні й діалектні назви. *Визначено,* що ядро ряду формують лексеми, які регулярно фіксуються в більшості опрацьованих словників і мають широкий спектр уживання. Периферійна частина представлена назвами, що вирізняються меншою частотністю, вужчою сферою функціювання або специфічними семантичними відтінками. Окрему групу становлять діалектні та рідковживані одиниці, які відображають регіональне розмаїття української лексики. Порівняльний аналіз лексикографічних джерел засвідчив неоднаковий ступінь репрезентації назв хутровини. Особливу увагу привертає матеріал «Словника чужомовних слів і термінів» Павла Штепи, в якому виявлено 21 назву, не зафіксовану в інших опрацьованих друкованих джерелах. Це свідчить про важливу роль діалектної та рідковживаної лексики у формуванні відповідного лексико-семантичного поля й розширює уявлення про номінативні можливості української мови у сфері позначення зимових атмосферних явищ. Отримані результати поглиблюють знання про структурно-семантичну організацію української синонімії та можуть бути використані в подальших лексикологічних, лексикографічних та стилістичних дослідженнях.

Ключові слова: синонімія, синонімічний ряд, хуртовина, лексикографія, лексико-семантична група, діалектна лексика, українська мова.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми. Синонімія є одним із найважливіших явищ лексичної системи мови, оскільки забезпечує точність, різноманітність та виразність мовлення. Наявність розгалужених синонімічних рядів свідчить про багатство словникового складу мови та її здатність відображати найтонші смислові відтінки навколишньої дійсності. Особливий інтерес у цьому аспекті становлять назви природних явищ, що акумулюють результати багатовікового мовного досвіду народу та відображають особливості його світосприйняття. Одним із таких фрагментів української мовної картини світу є найменування зимової негоди. Лексема ***«хуртовина»*** позначає атмосферне явище, пов'язане з інтенсивним переміщенням снігових мас під дією вітру, та входить до розгалуженого синонімічного ряду. Поряд із загальновживаними назвами на позначення хуртовини в українській мові функціюють численні діалектні, рідковживані та стилістично марковані лексеми, що передають різні смислові й емоційно-експресивні відтінки цього природного явища. Значна кількість таких найменувань свідчить про багатство української лексики та високий номінативний потенціал мови у сфері позначення природних процесів.

Аналіз наявних досліджень і публікацій. Проблематика лексичної синонімії посідає важливе місце в сучасному мовознавстві. Теоретичні засади вивчення синонімічних відношень, структури синонімічних рядів та особливостей функціювання синонімів у мові висвітлили українські науковці А. Бевзенко, Г. Буткова, В. Ващенко, Г. Горох, П. Деркач, В. Діц, А. Коваль, І. Кочан, В. Красавіна, Л. Лисиченко, О. Нечитайло, І. Ощипко, Н. Пашковська, Л. Полюга, Л. Семак, Л. Терещенко, Л. Шевченко, А. Ярова й ін. Значний внесок у розвиток синонімії зробили зарубіжні лінгвісти. У працях Дж. Лайонза, С. Ульмана, Д. Круза, Е. Косеріу та інших учених розроблено основні підходи до «визначення сутності синонімії, класифікації синонімів і встановлення меж між повною та частковою синонімією». Особливого значення набули положення Дж. Лайонза та С. Ульмана про рідкісність абсолютної синонімії в природних мовах, а також концепція близькозначності Д. Круза, відповідно до якої більшість синонімів характеризується спільністю основного значення за наявності певних семантичних або стилістичних відмінностей. Теоретичним підґрунтям для дослідження синонімічних груп стали праці Дж. Лайонза *(«Semantics»)* С. Ульмана *(«Semantics: An Introduction to the Science of Meaning»)*, Д. Круза *(«Lexical Semantics»)*, у яких розкрито природу синонімічних відношень та особливості семантичної організації лексики (https://1library.net+2). У центрі уваги дослідників перебувають питання семантичної організації синонімічних

рядів, їхньої стилістичної диференціації, функціювання в різних типах дискурсу та відображення в лексикографічних джерелах. Л. Лисиченко висвітлила актуальні проблеми сучасної лексичної семантики: «визначила основні параметри вивчення слова як одиниці лексико-семантичної системи мови й основні наукові поняття семасіології» [1]. Дослідження Г. Буткової (зокрема праця «Структура синонімічного ряду і його семантичний простір» [2]) є вагомим внеском в українську лінгвістику, де синоніми розглядаються як «системна організація слів з однаковим значенням, але різними відтінками» [https://ena.lpnu.ua]. Наукові студії Н. Єфремової, О. Тараненка, С. Терещенко присвячені аналізові теоретичних аспектів синонімії [3; 4–5; 6]. Особливості лексичної синонімії простежили А. Бевзенко, О. Нечитайло, С. Терещенко, З. Франко [6; 7; 8; 9]. Типологічні особливості синонімів спостерегли Л. Лисиченко, В. Діц [1; 10]. Вагомий внесок у вивчення української синонімії зробили дослідники української лексикології та лексикографії, у працях яких розглянуто питання системної організації словникового складу мови, функціювання синонімів і принципів їх лексикографічного опису. Значний науковий інтерес становлять також словники синонімів української мови (А. Бурячок, Г. Гнатюк, С. Головащук [11–12], П. Деркач [13], С. Караванський [14], Л. Полюга [15], П. Штепа [16]), які не лише фіксують синонімічні зв'язки між лексемами, а й відображають особливості мовної картини світу українців. Оскільки синонімія є одним із важливих засобів збагачення мовлення та створення художньої виразності тексту, то використання синонімів дає змогу авторові точніше передавати думки, увиразнювати образи, відтворювати найтонші відтінки почуттів і настроїв. Саме тому проблема функціювання синонімічних одиниць у художньому мовленні привертає значну увагу дослідників. Праці Л. Бублик [17], Г. Горох [18], В. Діц [19], Л. Козловська [20], В. Красавіної [21], Н. Пашковської [22] присвячені вивченню синонімів у творах Григорія і Григора Тютюнників, Уласа Самчука, поетів-молодомузівців, І. Франка, М. Коцюбинського, Є. Гуцала, аналізові структури, семантики, стилістичних особливостей та ролі синонімів у формуванні індивідуально-авторського стилю. М. Шленьова проаналізувала особливості репрезентації мовного образу атмосферних явищ у поезії В. Голобородька [23]. Попри наявність численних праць, присвячених загальним проблемам синонімії, синонімічний ряд лексеми «хуртовина» досі не був предметом окремого комплексного дослідження. Недостатньо вивченими залишаються питання його внутрішньої структури, семантичної диференціації складників, ролі діалектної лексики у формуванні відповідного лексичного поля, а також особливостей репрезентації назв хуртовини в різних лексикографічних джерелах. Це й зумовлює **актуальність** обраної теми.

Мета статті полягає у дослідженні структури, семантики та особливостей лексикографічної репрезентації синонімічного ряду лексеми «хуртовина».

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:** зібрати й систематизувати синоніми до слова ***«хуртовина»,*** зафіксовані у лексикографічних джерелах; проаналізувати репрезентацію досліджуваного синонімічного ряду в різних словниках; визначити структуру синонімічного ряду лексеми «хуртовина»; схарактеризувати семантичні особливості його складників; виокремити загальновживані, периферійні та діалектні назви; з'ясувати роль унікальних лексем у формуванні синонімічного поля досліджуваної лексеми.

Об'єктом дослідження є синонімічний ряд лексеми «хуртовина» в українській мові; **предметом** виступають лексико-семантичні особливості синонімів до слова «хуртовина».

Матеріалом дослідження слугували одиниці-синоніми на позначення хуртовини, дібрані методом суцільного вибирання з «Практичного словника синонімів української мови» Святослава Караванського (2014 р.) [14], «Короткого словника синонімів української мови» П. Деркача (1993 р.) [13[, «Словника …» Павла Штепи (1977 р.) [16], «Словника синонімів української мови» (у 2-х т.) [11–12], а також цифрових лексикографічних систем української мови. Для уточнення значень окремих лексем і встановлення їхніх семантичних характеристик додатково використано «Словник української мови» (в 11-ти т., 1970-1980 рр.) [24], а також «Новий тлумачний словник української мови» (у 4-х т., 2001 р) [25]. Загалом опрацьовано 132 словникові фіксації, які стали джерельною базою для аналізу структури та лексико-семантичних особливостей синонімічного ряду лексеми «хуртовина».

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використано комплекс взаємодоповнювальних методів. ***Метод суцільного вибирання*** застосовано для підбирання лексичного матеріалу з лексикографічних джерел; ***описовий метод*** використано для систематизації та характеристики досліджуваних мовних одиниць; метод ***лексико-семантичного*** аналізу дав змогу встановити спільні й диференційні семантичні ознаки синонімів до слова «хуртовина». За допомогою ***класифікаційного методу*** лексеми було розподілено на окремі групи – загальновживані, периферійні та діалектні – відповідно до особливостей їхнього функціювання; ***зіставний метод*** використано з метою порівняння репрезентації синонімічного ряду в різних лексикографічних джерелах. Елементи ***кількісного аналізу*** застосовано для узагальнення результатів дослідження та встановлення співвідношення між словниковими фіксаціями й унікальними лексичними одиницями.

Виклад основного матеріалу. Репрезентація назв хуртовини в українських лексикографічних джерелах. Лексикографічні джерела є важливим засобом фіксації та систематизації мовних одиниць, тому аналіз словникової репрезентації синонімів дає змогу простежити особливості формування відповідних лексико-семантичних груп та визначити ступінь їхньої кодифікації в українській мові. У процесі дослідження було опрацьовано такі лексикографічні джерела: «Практичний словник синонімів української мови» Святослава Караванського [14], «Словник …» Павла Штепи [16], «Словник синонімів української мови» (у 2-х т.) [11–12] та цифрові лексикографічні системи української мови. Окрему групу становлять словники синонімів П. Деркача [13] та Л. Полюги [18], які засвідчили не лише відмінності в кількості зафіксованих назв хуртовини, а й різні підходи до організації синонімічного матеріалу. Основним джерелом фактичного матеріалу стали словники синонімів та цифрові лексикографічні ресурси, на основі яких здійснено добір назв хуртовини. Для уточнення семантики окремих лексем, встановлення їхніх значеннєвих відтінків і стилістичних характеристик було додатково залучено «Словник української мови» в 11-ти т. [24] та «Новий тлумачний словник української мови» в 4-х томах [25]. Звернення до тлумачних словників дало змогу зіставити словникові дефініції та уточнити місце окремих назв у структурі досліджуваного синонімічного ряду. Загалом зафіксовано 132 словникових фіксацій на позначення хуртовини. Кількість лексем, представ-

лених у кожному джерелі, виявилася неоднаковою. Так, у словнику Святослава Караванського зафіксовано 14 назв хуртовини, у двотомному «Словнику синонімів української мови» – 12, у словнику Павла Штепи – 48, тоді як цифрові лексикографічні системи української мови містять 36 відповідних одиниць. Така відмінність пояснюється передусім різними принципами укладання словників, обсягом залученого матеріалу та ступенем представленої діалектної лексики. Порівняльний аналіз словників засвідчив не лише відмінності в кількості зафіксованих назв хуртовини, а й різні підходи до опису української синонімії. Так, у «Короткому словнику синонімів української мови» П. Деркача (зафіксовано 11 лексем) лексема «хуртовина» входить до синонімічного ряду з опорним словом «метелиця», що свідчить про тісний семантичний зв'язок між цими назвами та відображає один із можливих підходів до визначення центру відповідного синонімічного поля. Натомість у словнику Л. Полюги лексема «хуртовина» виступає заголовною одиницею окремого синонімічного ряду, до складу якого входять 11 лексем на позначення зимової негоди. Водночас усі зафіксовані в цьому словнику лексеми засвідчені й в інших опрацьованих джерелах, що підтверджує стабільність ядра досліджуваного синонімічного ряду. Поряд із загальновживаними назвами, які регулярно фіксуються в кількох джерелах, існують лексеми, виявлені лише в одному словнику серед досліджених лексикографічних праць («Словник …» П. Штепи). Словник П. Штепи є найповнішим джерелом периферійної та діалектної лексики на позначення хуртовини серед опрацьованих друкованих лексикографічних праць. Такі лексеми репрезентують переважно периферійну частину синонімічного ряду та відображають регіональне й історичне розмаїття української лексики. До цієї групи належать, зокрема, ***бирсадив, борвій, віхолка, віхтялиця, завирюха, метіль, пурга, смерч, тайфун, торнадо, шаркан, завихіль, кура, курява, курявиця, кушпала, куртельоха, снігопад, хвирса, хурта, шурга*** тощо. Наявність таких унікальних одиниць засвідчує важливу роль словника П. Штепи у фіксації маловідомих, діалектних та рідковживаних назв зимової негоди. Водночас зіставлення джерел показало, що найбільший внесок у розширення периферії синонімічного ряду зробив «Словник …» П. Штепи, у якому зафіксовано 21 назву на позначення хуртовини, не представлені в інших опрацьованих друкованих словниках. Отже, зіставлення лексикографічних джерел засвідчує не лише багатство синонімічного ряду лексеми «хуртовина», а й різний ступінь його репрезентації залежно від типу словника та принципів відбору мовного матеріалу.

Загальновживані синоніми в структурі синонімічного ряду лексеми «хуртовина». Центральне місце в синонімічному ряді лексеми «хуртовина» посідають загальновживані назви, які характеризуються широкою сферою функціювання у сучасній українській мові та регулярно фіксуються лексикографічними джерелами. Саме вони формують основу відповідного лексико-семантичного поля та найповніше відображають поняття зимової негоди, пов'язаної з інтенсивним переміщенням снігу під дією вітру. До цієї групи належать лексеми ***хуртовина, віхола, завія, зав'юга, завірюха, замет, заметіль, сніговій, метелиця, хуга, хуговій та хурделиця.*** Спільною семантичною ознакою цих назв є позначення атмосферного явища, що супроводжується сильним вітром і перенесенням снігу. Водночас кожна з лексем актуалізує окремі смислові відтінки. Домінантою синонімічного ряду є лексема ***«хуртовина»,*** оскільки є стилістично нейтральною та найповніше передає загальне значення досліджуваного явища. **ХУРТОВИНА,** и, ж. 1. Сильний вітер зі снігом; заметіль: *«**Хуртовина,** як почалася того вечора, коли Рудіна було доставлено в «Сатурн», так і не переставала вже п'яту добу»* (В. Ардаматський, «Сатурна майже не видно»); *«…їм пощастило: **хуртовина** не вщухала два дні і швидко позамітала їхні сліди»* (В. Малик, «Чорний вершник»); 2. перен., *розм.* Те саме, що **завірюха – ЗАВІРЮХА,** и, ж. 1. Сильний вітер із снігом; заметіль [24, XI, с. 174]: *« – Темно, як у негра в пазусі, ще й **завірюха** – так очі снігом заліпляє»* (А. Дімаров, «На коні й під конем»), що найповніше передає значення сильного вітру зі снігом, який супроводжується переміщенням снігових мас у повітрі. **ЗАВІРЮХА,** и. ж. 1. Сильний вітер із снігом; *метелиця, хуртовина, віхола, буран, зав'юга, завія, кура, поземка, пороша, охиза, хуга, хвижа, хиза, хурдига, шквиря* [25, II, с. 48]. Інші синоніми зберігають спільне семантичне ядро, однак відрізняються окремими смисловими відтінками. Слова ***віхола, завія, заметіль, метелиця*** належать до найпоширеніших синонімів і широко функціюють як у художньому, так і в публіцистичному мовленні. Лексема ***метелиця*** акцентує увагу на круговерті снігу в повітрі, тоді як ***сніговій*** безпосередньо вказує на рух снігових мас під впливом вітру. Так, слова ***«віхола»*** **– ВІХОЛА,** и, ж. Те саме, що **завірюха,** *хуртовина, борвій, хвища, шуря-буря, завія, метелиця, заметіль, сніговій, сніговиця, хуга, хвижа, хурдига, хурделиця, хуртеча, шквиря, сквира* [25, I, с. 485]: *« – Така **віхола** крутить, що світку не видно»* (М. Коцюб.); ***«метелиця»*** **– МЕТЕЛИЦЯ,** і, ж. 1. Сильний вітер із снігом; *заметіль, хуртовина; сніговійниця, сніговиця, завірюха, віхола, завія, хуга* [25, 2, с. 615]: **–** *«Надворі було хуртеча Та **метелиця** мете…»* (Я. Щог.) часто набувають виразного художньо-образного забарвлення і широко використовуються в художній літературі та фольклорі. Лексема ***«завія»*** – **Завія,** ї, ж. 1. Сильний вітер із снігом; *хуга, завірюха*. 2. Завихрений вітром сніг і т. ін. [25, II, с. 48]: *«Буря вляглася, і тільки високі кучугури пухкого снігу свідчили, що недавно тут бушувала снігова **завія**»* (В. Малик, «Черлені щити») акцентує увагу на процесі занесення снігом, тоді як ***«сніговій»*** – **СНІГОВІЙ,** ю. ч. – Сильний вітер із снігом; *завірюха, метелиця* [25, IV, с. 287]. Напр.: *«Пізньої осені та з першими **сніговіями** з Харкова на Полтавщину плавом попливли голодуючі»* (О. Гончар) підкреслює активний рух снігових мас під впливом сильного вітру. Назви ***хуга*** та ***хурделиця*** підкреслюють інтенсивність природного явища. Слова ***«хуга»*** **– ХУГА,** и. ж., 1.Сильний вітер із снігом; *завірюха, хуртовина* [25, IV, с. 766]. Пор.: *– «… **Хуга** замітає снігом дорогу, мов пекло у полі – світа не видко!»* (М. Коцюб.); ***«хуговій»***; **– ХУГОВІЙ,** ю, ч. Те саме, що **хуга** [24, XI, с. 166]: *«…свистіли, як у трубу, вітри… гасали білі **хуговії**»* (О. Гончар), ***«хурделиця»*** – **ХУРДЕЛИЦЯ,** і, ж., *розм.* Те саме, що **хуртовина** [24, XI, с. 173]: «… *– Заблудився у **хурделиці**. Таке ж несусвітне віє кругом…»* (М. Стельмах) характеризуються підвищеною експресивністю та нерідко передають особливу силу й інтенсивність атмосферного явища, що здебільшого асоціюється з особливо сильною та тривалою сніговою бурею. **ЮГА,** и, ж., Снігова буря; завірюха, хурделиця [24, XI, с. 612]: «*А все як давнє спогадаю, То воскресає і воно: Та люта ніч, **юга** холодна…»* (Черн., Поезії); // Сніг, що переноситься низовим вітром. Напр.: *«Вітер шаленіє. Він люто здував з горбів суху,*

колючу ***югу****, болісно бив нею в обличчя, сипав під ноги»* (Бабляк, Вишн. сад). Особливої уваги заслуговує лексема «***пурга»*** – **ПУРГА,** и, ж., Сильний вітер із снігом; завірюха, хуртовина [25, ІІІ, с.847], яка також функціює як назва сильної снігової бурі. На відміну від основних загальновживаних синонімів *(хуртовина, віхола, завія, метелиця),* ця лексема характеризується певною стилістичною маркованістю та частіше трапляється в художньому мовленні. Використання слова ***пурга*** дає змогу увиразнити опис зимової негоди та створити експресивніший образ природного явища. Напр.: *«Не жаль вам тих, що сміло гинуть по дорозі Від* ***пург*** *і бур скажених і сліпих»* (О. Олесь). У художній літературі лексема ***пурга*** нерідко використовується для підсилення емоційності опису та відтворення суворих погодних умов.

Отже, загальновживані синоніми становлять центральну частину синонімічного ряду лексеми ***«хуртовина»*** та формують його семантичне ядро, забезпечуючи різноманітність номінації зимової негоди та відображаючи різні аспекти сприйняття цього природного явища. Вони характеризуються широкою сферою функціювання, високою частотністю вживання та регулярною фіксацією в лексикографічних джерелах. Спільність основного значення поєднується з наявністю окремих семантичних і стилістичних відтінків, що дає змогу більш точно відтворювати особливості зимової негоди в мовленні. Аналіз лексем цієї групи засвідчує, що саме загальновживані назви забезпечують стабільність і цілісність досліджуваного синонімічного ряду. Крім того, зіставлення словникових джерел показує, що більшість загальновживаних назв представлена в кількох лексикографічних працях, що свідчить про їхню стійкість у мовній системі та важливу роль у репрезентації поняття хуртовини.

Периферійні синоніми із семантичними відтінками. До периферії синонімічного ряду лексеми ***«хуртовина»*** належать слова, які, зберігаючи основне значення лексеми хуртовина, актуалізують окремі семантичні відтінки – інтенсивність явища, характер переміщення снігу або особливості його накопичення. До цієї групи належать лексеми ***буран, замет, заметка, хурделя, хуртеча, сніговиця, сніговійниця, снігокрутниця, хуговій, пороша, поземка.*** На відміну від ядерних синонімів, периферійні назви частіше акцентують увагу на певних характеристиках зимової негоди, вони пов'язані з процесом переміщення та нанесення снігу вітром, що підкреслює динамічний характер явища. Вони можуть позначати як початкову стадію заметілі, так і локальні снігові перемети. **БУРАН,** у, ч. Сніжна буря; *завірюха, метелиця в степу, заметіль, хуртовина, заметь, сніжниця, сніговійниця, фуга, хуга, завія, хуртеча, шквиря, віхало, віхола, хвижа, хвища* [25, І, с. 203]. Лексеми ***«хурделя»*** – **ХУРДЕЛЯ,** і, ж., *рідко*. Те саме, що **хуртовина 1**.[24, XI, с. 173]. – *«... На порозі в снігу, у* ***хурделі*** *– Це ж наш тато приїхав з війни*! (В. Бичко) та ***«хуртеча»*** – **ХУРТЕЧА,** і, ж., *розм.* Те саме, що **хуртовина 1.** [24, XI, с. 174]. – *«Крізь* ***хуртечу*** *зимових циклонів, крізь вирування снігів летіли й летіли ешелони»* (О. Гончар) характеризуються посиленою експресивністю та часто вживаються для підкреслення сили, інтенсивності й тривалості хуртовини. Вони можуть виступати стилістично маркованими варіантами загальнішої назви «хуртовина». Лексема ***«сніговиця» –*** *«Вночі* ***сніговиця*** *ущухла, й над містом завис ясний холодний місяць»* (Л. Кононович, «Феміністка»**)** акцентує увагу на самому снігопаді, який супроводжується вітром. Особливий інтерес становлять слова ***«пороша»*** і ***«поземка».*** Перше позначає дрібний сухий сніг або легке переміщення снігу вітром, тоді як друге характеризує замітання снігу на поверхні. **ПОРОША,** і. ж. Пухкий сніг, перев. перший або який щойно випав [25, ІІІ, с. 593]: Напр.: *«Старший староста і каже: – ...Раз, дома, у нашій землі, випала* ***пороша****...»* (Г. Кв.-Основ.). **ПОЗЕМКА,** и, ж. Низовий вітер узимку, а також сніг, який переноситься цим вітром [25, ІІІ, с. 512].

Отже, периферійні синоніми до слова ***«хуртовина»*** демонструють розширення семантичного поля за рахунок акцентування окремих ознак явища – динаміки, сили, тривалості та характеру випадання або переміщення снігу. На відміну від загальновживаних назв, вони характеризуються меншою частотністю вживання, обмеженішою сферою функціювання або виразнішою семантичною спеціалізацією. Такі лексеми конкретизують окремі ознаки атмосферного явища, акцентуючи увагу на силі вітру, характері руху снігу чи інтенсивності негоди. Наявність периферійних синонімів засвідчує багатство номінативних ресурсів української мови та її здатність до детальної мовної репрезентації природних явищ. Водночас аналіз словникових джерел показує, що периферійні назви репрезентовані нерівномірно, що зумовлено відмінностями у принципах добору та подання лексичного матеріалу в різних лексикографічних працях.

Діалектні та рідковживані назви лексеми «хуртовина». Окрему групу в синонімічному ряді до лексеми ***«хуртовина»*** становлять діалектні та рідковживані найменування, які відображають регіональне розмаїття української мови та особливості народного сприйняття природних явищ. До цієї групи належать лексеми ***віхало, завійниця, заметільниця, заметь, замета, сніжниця, сугорб, кура, кушпелА, метіль, хиза, охиза, хвирса, хвижа, хвища, хурдига, хурта, фуга, фурделиця, шаруга, шквиря.*** Більшість із наведених слів функціюють переважно в діалектному мовленні та обмежені певними територіями поширення, репрезентуючи народне осмислення зимових атмосферних явищ. Вони виникли внаслідок тривалого розвитку народної мови та прагнення мовців якомога точніше передати характер зимової негоди. Такі назви не лише позначають хуртовину як атмосферне явище, а й містять додаткові емоційно-оцінні відтінки – передають її інтенсивність, тривалість, напрям руху снігу або емоційне сприйняття негоди. Напр.: **ВІХАЛО,** а, с., *діал.* Завірюха, метелиця [25, І, с. 485]: *«Не стало видно ні неба, ні землі, – все то одно непроглядне* ***віхало*** *... аж страшно, аж сумно стало!* (Панас Мирний). **ЗАВІЙНИЦЯ,** і, ж. Те саме, що завірюха, віхола [25, ІІ, с. 48]. **ЗАМЕТЬ,** і, ж., *діал.* **1.** Замет. **2.** Заметіль, хуга, хуртовина, віхола, завія [25, ІІ, с. 78]; **ЗАМЕТА,** и, ж. *діал.* Заметіль, завірюха, хуртовина, віхола, завія, хуга [25, ІІ, с. 78]. **КУРА,** и, ж., *діал.* Завірюха у 1 значенні – Сильний вітер із снігом [25, IV, с. 424]; **КУШПЕЛА,** и, ж., *діал.* 2. Завірюха [15, ІІ, с. 435]: *«Була тоді* ***кушпела*** *велика, – сніг так зараз слід і замете»* (Сл. Гр.). **ХУРДИГА,** и. ж. Те саме, що хуртовина [25, IV, с. 768]. Напр.: *«****Хурдига*** *стояла страшенна, замело дороги, ніхто не міг добитися ні до Глинська, ні звідтіля...»* (В. Земляк, «Лебедина зграя»). **МЕТІЛЬ,** і, ж., *діал.* Метелиця (у 1 значенні): Сильний вітер із снігом; заметіль, хуртовина; сніговійниця, сніговиця, завірюха, віхола, завія, хуга [25, ІІ, с. 515: *[Старий:] Як страшно б'є* ***метіль*** *і завиває вітер!»* (Сам.) **ХИЗА,** и. ж., *діал.* **Охиза. ОХИЗА,** и. ж., *діал.* Завірюха з мокрим снігом [25, ІІІ, с. 169]: *Приходить*

вона [зима] в село страшною хуртовиною, приводить за собою своїх діток, – ***хизи*** *й* ***охизи*** *та тріскучі морози…»* (Панас Мирний). **ХВИЖА,** і, ж., *діал.* Завірюха, метелиця [24, XI, с. 36]. **ХВИЩА,** і, ж., *розм.* «Сильний холодний дощ або великий сніг з вітром; снігова буря» [25, IV, с. 724]: *«…Зимовий день короткий – отож і ніч застала їх у полі,* ***хвища*** *знялася»* (Ю. Збанацький, «Сеспель»). **ФУГА,** и, ж., *діал.* **Хуга** [15, IV, с. 705]. **ХУРА,** и, ж., *діал.* **Хуга** [24, XI, с.173]: *«Поїхав мій старий, – коли б не змерз, бо надворі* ***хура*** *піднялась»* (Сл. Гр.) **Хуга –** сильний вітер зі снігом; завірюха, хуртовина [24, XI, с.166]. **ШАРУГА,** и. ж., *діал.* Негода, непогода; // Завірюха [25, IV, с. 860]. // *І от в метіль та рик* ***шаруги*** *З обори тут один, там другий Помалу виїжджа мужик* (І. Франко)**. ШКВИРЯ,** і, ж., *діал.* Снігова буря; хуртовина [24, XI, с. 473]: *«У полі така* ***шквиря****, що й їхати не можна, не то йти»* (Сл. Гр.). Особливу увагу привертають номінації ***«сніговійниця», «снігокрутниця», «заметільниця», «завійниця».*** Напр.: **ЗАВІЙНИЦЯ,** і, ж. Те саме, що **завірюха, віхола;** *«заметільниця», «сніговійниця», «снігокрутниця»*. Завдяки суфіксу ***-ниц(я),*** ці лексеми набувають ознак персоніфікації. У народній мовній свідомості ***хуртовина*** постає як активна сила, здатна ***«крутити», «мести»*** або ***«замітати»*** сніг. Подібні словотвірні моделі свідчать про образність народного осмислення природних явищ українцями та високий словотвірний потенціал української мови.

Лексеми ***«хурдига», «хвища» та «хвижа»*** пов'язані зі словами, що позначають сильний вітер та інтенсивність снігової бурі. Їхня семантика акцентує увагу передусім на інтенсивності негоди та силі повітряних потоків. Натомість слова ***«охиза», «хиза», «фуга», «фурделиця»*** належать до маловживаних діалектних найменувань, що збереглися переважно в усному народному мовленні та регіональних говорах. Функціювання таких лексем засвідчує багатство української синонімії та свідчить про прагнення носіїв мови деталізувати різні прояви зимової негоди. Діалектні назви доповнюють загальномовний синонімічний ряд, розширюючи його семантичні та стилістичні можливості.

Отже, діалектні та рідковживані назви хуртовини становлять периферійну частину досліджуваного синонімічного ряду й відображають регіональне та культурне розмаїття української мовної традиції. Такі лексеми характеризуються обмеженою сферою функціювання, проте зберігають важливу інформацію про особливості народного сприйняття зимових атмосферних явищ. Значна частина цих назв вирізняється образністю, експресивністю та своєрідністю семантичних відтінків, що розширює номінативні можливості української мови. Аналіз діалектних і рідковживаних найменувань засвідчує, що вони є важливим джерелом поповнення та збагачення синонімічного ряду лексеми «хуртовина». Крім того, зіставлення лексикографічних джерел показало, що саме серед діалектних і рідковживаних назв найчастіше трапляються лексеми, зафіксовані лише в окремих словниках, що свідчить про нерівномірність їхньої кодифікації та важливу роль регіонального мовного матеріалу у формуванні синонімічного поля досліджуваної лексеми.

Лексико-семантичні особливості синонімічного ряду лексеми «хуртовина». Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що синонімічний ряд лексеми ***«хуртовина»*** характеризується значною кількістю номінацій та розгалуженою семантичною структурою. Усі досліджувані лексеми об'єднані спільним семантичним компонентом – ***позначенням зимової негоди, пов'язаної з інтенсивним рухом снігу під дією сильного вітру і переміщенням снігових мас вітру.*** Проте кожна з них актуалізує окремі смислові відтінки, формуючи семантичне ядро синонімічного ряду. Попри спільність основного лексичного значення, окремі лексеми відрізняються додатковими семантичними особливостями. Одні назви акцентують увагу на силі вітру та інтенсивності атмосферного явища ***(хуга, хуговій, хурделиця)***, інші – на процесі переміщення та закручування снігових мас ***(сніговій, завія)***, ще інші відображають наслідки негоди у вигляді снігових заметів, наносів і накопиченням снігу під дією вітру ***(заметіль, заметь, заметка)***, деякі лексеми ***(пороша, поземка)*** деталізують особливості переміщення снігових мас і характер снігового покриву. Така диференціація свідчить про прагнення мовців деталізувати різні аспекти одного природного явища. Важливою ознакою досліджуваного синонімічного ряду є стилістична неоднорідність – поєднання загальновживаної та діалектної лексики. Поряд із широко відомими нейтральними назвами функціюють лексеми з виразним емоційно-експресивним забарвленням, зокрема ***віхола, зав'юга, метелиця, хурделя, хугавиця***. Такі слова не лише називають природне явище, а й створюють образ зимової стихії, посилюючи емоційний вплив висловлювання. Ще однією характерною особливістю є наявність значної кількості регіональних назв, які відображають локальні мовні традиції та особливості народного світосприйняття. Саме завдяки діалектним найменуванням семантичне поле лексеми ***«хуртовина»*** набуває більшої повноти й різноманітності. Лексеми ***хвижа, хвища, хиза, фуга, охиза*** й інші репрезентують регіональні мовні традиції та засвідчують прагнення носіїв мови до максимально точного відображення різних проявів зимової негоди. Характерною рисою окремих лексем є також їхня експресивність. Значна частина назв не лише позначає атмосферне явище, а й передає емоційне ставлення мовців до нього. Це особливо помітно в діалектних та словотвірно ускладнених формах, які надають описові образності й виразності. Зіставлення матеріалів різних лексикографічних джерел дало змогу виявити особливості репрезентації синонімічного ряду лексеми «хуртовина». Аналіз засвідчив, що поряд із лексемами, які регулярно фіксуються в кількох словниках, існують назви, представлені лише в одному джерелі *(бирсадив, віхолка, віхтялиця, завирюха, завихіль, куртельоха, кушпала, хурта)*. Усього виявлено 21 неповторювану лексему, що свідчить про різні принципи добору матеріалу в словниках та важливу роль діалектної лексики у формуванні синонімічного поля досліджуваної лексеми. Отже, лексико-семантичні особливості синонімів до слова «хуртовина» виявляються в поєднанні спільного денотативного значення з різноманітними семантичними та стилістичними відтінками. Досліджувані лексеми відрізняються ступенем інтенсивності позначуваного явища, особливостями його сприйняття, сферою функціювання та рівнем експресивності. Така семантична диференціація забезпечує багатство засобів номінації зимової негоди та свідчить про розвиненість відповідного фрагмента української мовної картини світу. Зіставлення матеріалів різних лексикографічних джерел показало, що окремі семантичні відтінки досліджуваних назв репрезентовані неоднаково. Поряд із загальновживаними лексемами, які стабільно фіксуються в більшості словників, виявлено назви, представлені в окремих джерелах. Це свідчить про складність структури синонімічного ряду лексеми «хуртовина»

та підтверджує важливість комплексного використання лексикографічних праць для його всебічного опису.

Висновки. У статті досліджено структуру, семантику та особливості лексикографічної репрезентації синонімічного ряду лексеми ***«хуртовина»***. Аналіз матеріалу засвідчив, що назви зимової негоди формують розгалужену систему лексичних одиниць, об'єднаних спільним денотативним значенням, але диференційованих за семантичними, стилістичними та функційними ознаками. У процесі дослідження було опрацьовано матеріал лексикографічних джерел: «Практичного словника синонімів української мови» Святослава Караванського, «Словника …» Павла Штепи, «Словника синонімів української мови (у 2-х тт.), цифрових лексикографічних систем української мови. Загалом зафіксовано 132 словникових фіксацій на позначення хуртовини. Порівняльний аналіз словників П. Деркача та Л. Полюги засвідчив неоднаковий ступінь репрезентації досліджуваного синонімічного ряду в різних джерелах, що зумовлено відмінностями у принципах добору та систематизації лексичного матеріалу. Якщо в словнику П. Деркача лексема ***хуртовина*** входить до синонімічного ряду з опорним словом ***метелиця***, то в словнику Л. Полюги вона виступає заголовною одиницею окремої словникової статті. Це свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення домінанти відповідного синонімічного поля та підтверджує складність його внутрішньої організації. Важливим результатом дослідження стало виявлення 21 назви хуртовини, зафіксованої виключно у «Словнику …» П. Штепи. Ці лексеми істотно розширюють периферійну частину синонімічного ряду і свідчать про значний потенціал діалектної та рідковживаної лексики у сфері номінацій зимових атмосферних явищ.

У структурі синонімічного ряду виокремлено три основні групи: ***загальновживані, периферійні та діалектні (рідковживані) найменування***. ***Загальновживані*** лексеми становлять семантичне ядро ряду та характеризуються широкою сферою функціювання й стабільною фіксацією в словниках. ***Периферійні*** назви розширюють семантичний потенціал досліджуваного поля, конкретизуючи окремі назви природного явища. ***Діалектні та рідковживані*** назви репрезентують регіональні особливості української мовної традиції та розширюють семантичне поле досліджуваної лексеми, відображаючи регіональні особливості мовлення. Лексико-семантичний аналіз засвідчив, що синоніми до слова «хуртовина» відрізняються ступенем інтенсивності позначуваного явища, характером руху снігових мас, рівнем експресивності та сферою функціювання. Наявність значної кількості семантично близьких, але не тотожних назв свідчить про багатство номінативних ресурсів української мови та розвиненість відповідного фрагмента мовної картини світу. Зіставлення лексикографічних джерел дало змогу виявити низку лексем, зафіксованих лише в окремих словниках. Такі одиниці демонструють важливу роль діалектного матеріалу у формуванні синонімічного поля лексеми ***«хуртовина»*** та підтверджують доцільність комплексного використання різнотипних словників під час дослідження лексичної синонімії. Проведене дослідження засвідчило, що синонімічний ряд лексеми «хуртовина» є складною багаторівневою системою, у якій поєднуються загальномовні та регіональні елементи. **Перспективним** напрямом подальших студій може стати дослідження словотвірних особливостей лексем-назв хуртовини, мотиваційних ознак їхнього формування та функціювання в художньому дискурсі.

Література:

1. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 1997. 131 с. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/16890
2. Буткова Г. В. Структура синонімічного ряду і його семантичний простір. *Стилістика української мови* : збірник наукових праць. К., 1990. С. 46–53.
3. Єфремова Н. В. Актуальні питання теорії синонімії. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. Ч. 2. С. 111–114.
4. Тараненко О.О. Деякі аспекти теорії синонімії в плані створення синонімічного словника // Мовознавство, 1980. №3. С. 48–54.
5. Тараненко О. О. Синоніми. Українська мова : енциклопедія. Київ : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. С. 539–543.
6. Терещенко С. Синоніми та «псевдосиноніми». *Культура слова*. 2002. Вип. 60. С. 26–28.
7. Бевзенко А. Т. Лексична синоніміка художнього твору: тексти лекцій. Одеса, 1971. 63 с.
8. Нечитайло О. І. Синоніми як засіб розкриття значення слова. *Мовознавство*. 1980. № 6. С. 82–86.
9. Франко З. Т. Лексична синонімія. Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів. К., 1983. С. 131–139.
10. Діц В. О. Критерії виділення і класифікації синонімів. *Проблеми граматики і лексикології української мови* : збірник наукових праць. К., 2004. С. 136–140.
11. Словник синонімів української мови: [Текст]: в 2-х т. Т.1: А-Н / А. А. Бурячок; Г. М. Гнатюк; С. І. Головащук; Г. Н. Горюшина; Н. Є. Лозова; О. О. Тараненко; В. Б. Фридрак; Н. Ю. Мельник; О. І. Нечитайло; Л. О. Родніна. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови НАН України. К. : Наукова думка, 2001.1040 с. (Словники України). ISBN 966-00-0661-6
12. Словник синонімів української мови: у 2 т. / А. А. Бурячок; Г. М. Гнатюк; С. І. Головащук та ін. Київ : Наукова думка, 1999–2000. Т. 2. 960 с.
13. Деркач П. М. Короткий словник синонімів української мови / П. М. Деркач. Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1993. 209 с.
14. Караванський, С. Практичний словник синонімів української мови. 5-е вид., опрацьоване і доповн. Львів : БаК, 2014. 530 с.
15. Новий тлумачний словник української мови. [У 4-х т.] / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. К. : Вид-во «АКОНІТ», 2001. Вид. 2, випр. ISBN 966-7173-02-X
16. Штепа П. Словник чужомовних слів і термінів. Понад 16 000 слів. Монреаль. Канада, 1977. 452 с.
17. Бублик Л. Індивідуально-авторська синонімія у творах Григора та Григорія Тютюнників. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія*. Вип. XV–XVIII. Івано-Франківськ, 2007. С. 583–587.
18. Горох Г. В. Лексична синоніміка у творах Уласа Самчука (спроба семантико-функціонального аналізу) : дис. … канд. філол. наук : 10. 02. 01. Київ, 1995. 229 с.
19. Діц В. Естетика синонімічних рядів з позитивною конотацією у поетичних дискурсах молодомузівців. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія.* Вип. XV–XVIII. Івано-Франківськ, 2007. С. 563–566.
20. Козловська Л. Синонімічність як ознака наукової мови Івана Франка. *Культура слова.* 2015. Вип. 83, С. 106–112.
21. Красавіна В. В. Текстуальна синонімія як зображальновиражальний засіб художнього мовлення (на прикладі творів Михайла Коцюбинського). *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки».* № 13. С. 181–193. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1367/1/18.pdf. (дата звернення: 20. 06. 2026).
22. Пашковська Н. Лексична синоніміка в ідіостилі Є. Гуцала. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; Відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2010. Вип. 10. С. 26–29.

23. Шленьова М. Г. Мовний образ атмосферних явищ (дощ, хмари, райдуга) в поезії В. Голобородька. *Лінгвістика.* 2014. Вип. 1(31), С. 108–115.
24. Словник української мови: в 11 томах / [за ред. І. К. Білодіда]. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1970–1980. URL: https://sum.in.ua
25. Новий тлумачний словник української мови. [У 4-х т.] / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. К. : Вид-во «АКОНІТ», 2001. Вид. 2, випр. ISBN 966-7173-02-X
26. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів : Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1980. 184 с.
27. Пашковська Н. Ф. Синонімічний ряд як мовна мікросистема. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* 2008. Вип. 15. С. 158–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2008_15_22.
28. Терещенко С. Лексична синонімія: спроба аналізу лексичної тотожності. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 280–285.
29. Хуртовина // Горох : українські лінгвістичні словники. URL: https://goroh.pp.ua (дата звернення: 19. 06. 2026).
30. Wierzbicka E. Synonimia skladniowa konstrukcji przyczynowo-skutkowych we wspolczesnej polszczyznie. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1991. 162 s.

Oleksenko V. Synonymous series of lexemes *«khurtovyna» («blizzard»)*: structure, semantics and lexicographic representation

Summary. The article presents a comprehensive study of the synonymic set of the Ukrainian lexeme khurtovyna (‘snowstorm’, ‘blizzard’). The research focuses on the structural organisation, semantic features, and lexicographic representation of the names denoting winter snowstorms in the Ukrainian language. The relevance of the study is determined by the need for a detailed analysis of lexical synonymy as an important component of the Ukrainian linguistic worldview and by the insufficient investigation of the synonymic set of khurtovyna in contemporary linguistics. The aim of the article is to analyze the structure, semantics, and lexicographic representation of the synonymic set of the lexeme khurtovyna. The study employs descriptive, lexical-semantic, comparative, and classification methods, as well as elements of guantitative analysis. The research material was collected through a continuous sampling method from various Ukrainian lexicographic sources, including synonym dictionaries, digital lexicographic resources, and specialized lexicographic works. Explanatory dictionaries were additionally used to clarity the meanings and semantic nuances of individual lexical units. In total, 132 dictionary attestations of snowstorm names were analyzed. The findings demonstrate that the synonymic set of khurtovyna has a complex inter nal structure comprising common, peripheral, and dialectal nominations. The core of the set consists of widely used lexical units regularly resorded in most dictionaries, whereas its periphery is represented by less freguent and regionally marked names. Comparative analysis of the lexicographic sources revealed considerable differences in the representation of snowstorm names. Particular attention is drawn to Pavlo Shtepa`s dictionary, which contains 21 lexical units not attested in any other analyzed source. These data highlight the significant role of dialectal and low-freguency vocabulary in the formation of the corresponding lexical-semantic field. The results contribute to a deeper understanding of the structural and semantic organization of Ukrainian synonymy and may be used in further lexicological, lexicographic, and stylistic studies.

Key words: synonymy, synonymic set, khurtovyna, lexicography, lexical-semantic field, dialectal vocabulary, Ukrainian language.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.161.2'367.6'28:821.161.2-31
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.14

Ричагівська Ю. Є.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Рівненського державного гуманітарного університету
https://orcid.org/0000-0003-2663-8670

Волос Н. П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Рівненського державного гуманітарного університету
https://orcid.org/0000-0002-3433-1292

ДІАЛЕКТНІ ПРИЙМЕННИКИ В РОМАНІ МИРОСЛАВИ КИРИЛЬЧУК «МИКОЛЬЦЬОВЕ ЩАСТЯ»

Анотація. Стаття присвячена аналізу діалектних прийменників, зафіксованих у романі Мирослави Кирильчук «Микольцьове щастя», який став літературною подією та увійшов до короткого списку конкурсу «Книга року ВВС–2025». Актуальність об'єкта наукових студій обґрунтована високою оцінкою роману в читацьких і професійних колах, наявністю в ньому говіркових одиниць різних мовних рівнів, що відкриває значні перспективи для вивчення взаємодії літературної мови й діалектів. У роботі заявлене опертя на науковий доробок авторитетних діалектологів і дослідників територіальних діалектів у художній літературі Г. Аркушина, В. Ґрещука, В. Ґрещук, Г. Гримашевич, Ю. Громика та А. Яворського.

У межах основного викладу статті проаналізовано семантико-функційні параметри прийменників *межи, помежи, з-помежи, коло, запро, зачерез, наведлог* та ін. Встановлено відмінкові форми, з якими сполучаються діалектні прийменники для вираження різних типів відношень. Констатовано відображення в романі архаїчних граматичних форм (прийменниково-іменникова сполука *помежи люди*) та запозичень, які характерні для польсько-українського мовного суміжжя (прийменник *наведлог*). Зауважено, що регулятором насиченості твору діалектизмами є задекларований письменницею підхід – свідомо вводити елементи рідної говірки в мовлення персонажів і в авторську оповідь. Наголошено на відсутності повного заступлення прийменників сучасної літературної мови говірковими відповідниками, що оприявнює переплетення в ідіостилі письменниці двох тенденцій – тяжіння до кодифікованої мови та прагнення відобразити мовний простір свого регіону. Зазначено, що прийменники-діалектизми є вагомими компонентами колоритного мовного середовища, створеного авторкою завдяки цілеспрямованому залученню говіркових одиниць у полотно літературного твору.

Ключові слова: волинський говір південно-західного наріччя, граматичний діалектизм, літературна мова, «Микольцьове щастя», Мирослава Кирильчук, прийменник, українсько-польські мовні контакти.

Постановка проблеми. Діалектний компонент у сучасній літературі став доволі помітним явищем, хоча й у часи радянщини попри ідеологічний тиск і цензуру українські митці збагачували свої твори елементами говіркового мовлення, як-от: Володимир Дрозд, Григір Тютюнник, Іван Чендей та ін.

Тенденція до використання діалектизмів у письменницькій практиці актуалізувалася в умовах відновленої незалежності нашої держави та не згасає на тлі ключових історичних подій. Романи Юрія Винничука, Мирослава Дочинця, Володимира Лиса, Марії Матіос, поетичні твори Івана Малковича та інших авторів різною мірою увібрали в себе діалектні елементи, демонструючи їхні неабиякі виражальні можливості. Нові покоління митців (Софія Андрухович, Мирослава Кирильчук, Ніна Кур'ята, Олена Лотоцька, Юлія Сливка) продовжують черпати натхнення в народній мові.

Актуалізацію згаданої тенденції розглядаємо в широкому контексті зростання у суспільстві загального інтересу до своєї культури та діалектів, про що свідчить популярність не лише літературних творів, мова яких закорінена в український етнокультурний простір, а й художніх фільмів, музичних гуртів, інтернет-сайтів, блогів, каналів у соціальних мережах тощо, які просувають регіональний мовно-культурний компонент.

Об'єкт нашого дослідження – роман сучасної авторки Мирослави Кирильчук «Микольцьове щастя» [1], який став літературною подією 2025 року та увійшов до короткого списку конкурсу «Книга року ВВС». Твір може послугувати джерельною базою для студій у різних галузях мовознавства, проте передусім є прикладом майстерного уведення в художнє полотно діалектизмів, які підпорядковані чітким авторським настановам – передати місцевий мовний колорит, забезпечити переконливість у відображенні подій та регіональних особливостей культури й побуту, оприявнити світоглядні орієнтири персонажів тощо.

Доцільність наших студій визначена також новизною роману, його читацьким успіхом, високою оцінкою літературних критиків, які з-поміж іншого відзначили й мову твору. «Вона у романі приправлена місцевими діалектизмами і покликана відтворити справжнє мовлення місцевого населення…», – зауважив І. Рудійко, головний редактор ресурсу «Культ критики» [2]. А професор Я. Поліщук на сайті «Буквоїд» написав, що «авторка блискуче відтворює мову персонажів – з численними елементами галицького діалекту, з назвами предметів сільського побуту (тепер не кожен читач їх ідентифікує без коментаря), з вигадливою ідіоматикою фольклорного походження» [3].

Хоча письменниця не називає місця, де розгортаються сюжетні лінії роману, проте на численних зустрічах із читачами надала достатньо ідентифікаторів для локалізації простору. Зокрема, відомо, що в основу покладені події, які відбувалися з рідними авторки [4]. На Радехівщині, звідки походить Мирослава Кирильчук, побутує волинський говір південно-західного наріччя, тому закономірно, що саме цей діалект вплинув на формування її індивідуально-авторського стилю та представлений у романі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із теми. Науковий інтерес до проблеми взаємодії літературної мови й територіальних діалектів на сучасному етапі не згасає. Теоретико-методологічні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури викладені в статті А. Яворського, де дослідник, узагальнивши погляди вчених на діалектизм як стилістичну категорію та історично мінливе явище, осмислив різні варіанти літературно-діалектної взаємодії [5, с. 230–231]. Автори монографії «Діалектне слово в тексті та словнику» висвітлили «типологію зв'язків територіальних діалектів і мови художньої літератури, що ґрунтується на специфіці використання діалектних одиниць у белетристичному тексті». Науковці звернули увагу на різні аспекти проблеми введення в художній текст діалектних елементів, серед яких: ступінь насиченості діалектизмами окремо авторської мови і мови персонажів, стан розвитку літературної мови на час творення тексту, цілеспрямованість чи мимовільність уведення діалектних одиниць. За ступенем і характером використання діалектного матеріалу в мові художньої літератури дослідники описали чотири типи літературно-діалектної взаємодії: вкраплення діалектизмів у літературний текст, уведення стилізованого під певну говірку мовлення персонажів, максимальне наближення мови персонажів до певного діалекту, використання діалекту в ролі літературної мови [6, с. 3–30].

Сучасні прикладні студії розкривають особливості представлення говорів у художній практиці. Наприклад, поліські діалекти в літературі стали об'єктом дослідження А. Яворського та Ю. Громика [7], західнополіський говір – Г. Аркушина [8], середньополіський – Г. Гримашевич. Привертає увагу серія публікацій дослідниці, присвячена вивченню діалектизмів у збірці малої прози Олени Лотоцької «Ангели в намистах». Діалектологиня виявила й описала мовні риси середньополіського говору, зокрема, на фонетичному й морфологічному рівнях [9; 10]. Дослідники говіркових рис південно-західного наріччя у белетристиці Василь та Валентина Ґрещуки констатували, що в цій царині є серйозні напрацювання, зокрема й монографічні, а найбільше освоєним художньою літературою справедливо назвали гуцульський говір як найколоритніший [6, с. 7–8; 11, с. 6]. Примітно, що у своїх студіях основну увагу вчені сфокусували саме на цьому діалекті.

Визнаючи внесок сучасних мовознавців у розв'язання проблеми літературно-діалектної взаємодії, все ж зауважимо, що особливості функціювання в художній літературі діалектних рис волинського говору ще тільки належить встановити.

У цій статті дослідницький інтерес ми спрямували на вивчення говіркових прийменників у романі Мирослави Кирильчук «Микольцьове щастя», адже авторка як засоби відтворення мовної специфіки свого регіону використовує не лише повнозначні, а й службові слова.

Сучасна академічна наука відносить прийменник до окремого типу службових слів-морфем, проте в царині діалектології з огляду на специфіку студій його розглядають як службову частину мови.

Мета статті – окреслити діалектні особливості роману Мирослави Кирильчук «Микольцьове щастя» на рівні системи прийменників, встановити семантико-функційні параметри сполук із діалектними прийменниками, визначити їхню роль у творенні самобутнього мовного середовища та авторського ідіостилю.

Виклад основного матеріалу дослідження. За нашими спостереженнями, роман «Микольцьове щастя» насичений діалектизмами різних мовних рівнів, зокрема, фонетичними, лексико-семантичними, фразеологічними, граматичними. Це цілком відповідає задекларованому письменницею наміру – свідомо вводити елементи рідної говірки в мовлення персонажів і в авторську оповідь [4].

Серед прийменників, наділених говірковим колоритом, за частотністю використання у творі виділяється *помежи.* Його функційний відповідник *межи* представлений меншою мірою. Як свідчать зафіксовані контексти, ці діалектні одиниці переважно сполучаються з орудним, рідше – з родовим і знахідним відмінками та виражають об'єктні відношення, означально-обставинні, просторові відношення: *Через те, певно, і шлюбів* ***помежи панами та здрайцями*** *не толерували* [1, с. 19]; *Але щоб не ризикувати й не стратити моменту порозуміння* ***помежи ними****, Микольцьо заплющив очі* [1, с. 37]; *Як тричі вклонявся низенько аж до ніг, зітхала родина, що такий молодий, здоровий та вродливий парубок шлюбить Теклю, але кожен здогадувався, чого той шлюб* ***межи ними*** *стається* [1, с. 52]; *А ні, то поділиш* ***межи всіма,*** *там вистарчить* [1, с. 361]; *Нею тілько наїстися можна, а з грошима будеш і ситий, і вбраний, і шанований* ***помежи людьми*** [1, с. 5]; *Такою, як* ***помежи людьми*** *славилася стара Гаманиха, до неї навіть із сусідніх сіл приїздили грошовиті господарі ліжники й хідники замовляти* [1, с. 11]; *Ще пару таких усередині* ***помежи людьми*** *порозсідалися* [1, с. 307]; *Я* ***помежи вас*** *пхатися не буду!* [1, с. 322]; *Помежи прибулих було й двоє зі шпарками замість очей – таких у селі побачили вперше* [1, с. 78]; *Сапки блимали гострими блискучими лезами, а руки* ***помежи*** *тих* ***сапок*** *звинно та хутенько вихоплювали зілля* [1, с. 30].

Подекуди авторка використовує сполуку цього прийменника з іменниками-назвами істот у знахідному відмінку множини, які оформлені називним відмінком: *Так* ***помежи люди*** *не підеш, тим більше туди, куди намірився йти Микольцьо* [1, с. 303]; *То він нині мусить стояти й думати, у чому вийти* ***помежи люди*** [1, с. 304]. Поява цієї архаїчної граматичної форми у сучасному романі свідчить про її збереженість у живій мові носіїв говірки, яку «вводить» у літературу Мирослава Кирильчук. Зауважимо, що морфологічну особливість такого типу дослідники зафіксували й описали у творчості В. Стефаника як діалектну рису покутського говору [11, с. 239].

Усі наведені приклади підтверджують, що у мовній картині роману діалектні прийменники *межи, помежи* посідають вагоме місце, хоча вони повністю не заступають літературну форму, яка подекуди збережена в авторській оповіді: *А коли їхали натруджені ввечері додому, здавалося, що* ***між ними*** *панує такий лад і спокій, якого споконвіку не було* [1, с. 96].

Свідчення ретельної роботи письменниці над мовою твору з метою презентації елементів рідної говірки вбачаємо також у використанні прийменника *з-помежи.* У сполуці з родовим

відмінком він виступає як один із засобів реалізації видільної семантики, наприклад: *Його тільки що дорівняв до себе їден із намаєстатніших господарів у селі, признався, що вибрав його як найліпшого* ***з-помежи «добрих людей»****...*[1, с. 31].

За кількісними параметрами у творі виділяється також відіменниковий діалектний прийменник *коло.* У сполуці з формою родового відмінка він найчастіше передає просторову семантику (*Зрештою, вже й не дивувався ніхто – перешепталися спершу баби на вигоні та* ***коло колодязя*** *про майбутнє весілля, потім попереморгувалися під церквою…* [1, с. 28]; *Микольцьо переживав ще більше. Так, що аж боліло десь усередині й* ***коло серця*** *пекло* [1, с. 80]; *Сидів* ***коло купи*** *з картохлями, перебирав…*[1, с. 340]), дещо рідше – атрибутивну (*Хіба просити, аби віддав поле на загуменках* ***коло кризка****…* [1, с. 11]; *Мамі сподобався би персиковий сад* ***коло кризка****…* [1, с. 382]). Про поєднання в ідіостилі письменниці двох тенденцій – тяжіння до кодифікованої мови та послідовне відображенні у літературному творі рис рідної говірки – можуть свідчити приклади вживання в одному контексті прийменника в літературному й діалектному варіантах: *Навіть оте: «Зємля крєстьянам!» Микольця не тішило, бо* ***біля чужих*** *кінних крутилося чимало своїх піших, які робити лінувалися або ж до корчми вчащали справніше, ніж до церкви. І ніхто з них землі більше за клапоть* ***коло хати*** *не мав* [1, с. 78].

Мовну картину свого роману Мирослава Кирильчук доповнила вкрапленнями говіркових префіксованих прийменників *зачерез, запро*, які вживає як абсолютні синоніми до літературних *через* і *про*: *Тільки Маруся <…> вінець хусткою покрила – гонорово так, бо ж справдешній поляк* ***зачерез неї*** *дому свою покинув , як тут одовицею можна враз стати…* [1, с 20]; *Бо ж не обрізати дівці коси* ***зачерез*** *дурні* ***воші****?* [1, с. 23]; *Та* ***запро мене****, то хоч сама в той колодязь вскоч, але так, аби потім люди по селі не говорили, що то я винен* [1, с. 47]. Діалектний колорит цих засобів реалізовується завдяки структурній трансформації.

У системі прийменників роману «Микольцьове щастя» знайшли відображення також іншомовні впливи. Маючи намір презентувати мовне багатство та унікальність своєї говірки, письменниця використовує прийменник *наведлог* (*Їдна з них була ряба й побита віспою, друга зизоока, тож* ***наведлог них*** *Текля була, мов краля* [1, с. 53]), у якому вбачаємо структурну трансформацію прийменника według, що побутує у польській мові. Лексикографічні праці, присвячені наддністрянському говору, який є суміжним до волинського, засвідчують запозичення *ведлук* із семантикою ‘щодо; порівняно з чим-небудь’ [12, с. 68]. Серед запозичень на польсько-українському мовному суміжжі прийменник *ведлук* навів і В. Ґрещук [13, с. 8–10]. В одній зі своїх праць український мовознавець у Польщі М. Лесів окреслив історію полонізму *ведлуг* у діалектах нашої мови та, коментуючи його з позицій дотримання літературного стандарту, дав рекомендацію послуговуватися нормативними замінниками *за (за алфавітом, за моїми спостереженнями)* та *відповідно до* [14, с. 388]. Варіативність в оформленні та семантико-функційному навантаженні цього прийменника може свідчити про неоднорідність процесу його адаптації в різних діалектах південно-західного наріччя. Поодинока реалізація цього прийменника в аналізованому творі може свідчити про нечастотність його вживання у презентованій говірці.

Висновки та перспективи подальших пошуків. Роман Мирослави Кирильчук «Микольцьове щастя» дає багатий матеріал для діалектологічних студій. Передусім це твір, у полотні якого презентовані риси рідної авторці говірки, яка територіально належить до волинського говору південно-західного наріччя. Цілеспрямована робота письменниці над уведення у роман мовних рис рідної говірки відобразилася і на системі прийменників. Як маркери діалектного середовища і в мовленні персонажів, і в авторській оповіді виступають прийменники *межи, помежи, з-помежи, коло, запро, зачерез, наведлог*, які з різною частотою представлені у творі. За семантико-функційними параметрами вони переважно збігаються зі своїми літературними відповідниками. Як специфіку ми розглянули вживання прийменника у сполуці, де знахідний відмінок виражений формою називного (*помежи люди*), та використання прийменникових сполук із *межи, помежи* переважно для вираження об’єктних відношень. Попри послідовне використання окремих прийменників у романі, письменниця не вдається до повного заступлення ними літературних відповідників, що може слугувати підтвердженням збалансованого впливу на ідіостиль письменниці двох тенденцій – тяжіння до літературного стандарту і прагнення ввести в художнє полотно мовні риси рідної говірки. У прийменниковій системі твору проявилися також ознаки мовних контактів, які виникають на українсько-польському суміжжі.

Отож, прийменники-діалектизми є вагомими компонентами колоритного мовного середовища роману та елементами ідіостилю авторки.

Перспективи подальших студій ми передусім пов’язуємо з вивченням граматичних особливостей діалектного компонента роману «Микольцьове щастя».

Література:

1. Кирильчук Мирослава. Микольцьове щастя : роман. Львів : Видавництво Юлії Сливки, 2025. 388 с.
2. Рудійко І. «Микольцьове щастя»: табуни троянських коней на фронтирі. *Культ Критики* : вебсайт. URL: https://kultkrytyky.com/mikolczove-shhastya-tabuni-troyanskih-konej-na-frontiri/ (дата звернення: 05.08.2026).
3. Поліщук Я. Снити про щастя. *Буквоїд* : вебсайт. URL: https://bukvoid.com.ua/reviews/books/2025/08/06/143425.html (дата звернення: 05.08.2026).
4. Гордич В. «Микольцьове щастя» у довгому списку «Книга року BBC–2025»: як авторка з Рівного дізналася про це й що розповіла про роман. *Суспільне Рівне:* вебсайт. URL: https://suspilne.media/rivne/1123665-mikolcove-sasta-u-dovgomu-spisku-kniga-roku-bbc-2025-ak-avtorka-z-rivnogo-diznalasa-pro-ce-j-so-rozpovila-pro-roman/ (дата звернення: 05.08.2026).
5. Яворський А. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії.* 2015. Вип. 2. С. 230–236.
6. Ґрещук В., Ґрещук В. Діалектне слово в тексті та в словнику : монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. 372 с.
7. Громик Ю., Яворський А. Поліські діалекти в сучасній художній літературі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 304 с.
8. Аркушин Г. Л. Західнополіська лексика в художній літературі. *Народна лексика Західного Полісся* : монографія. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. 236 с. С. 129–189.
9. Гримашевич Г. І. Актуалізація фонетичних діалектних особливостей середньополіської говірки в збірці малої прози Олени

Лотоцької «Ангели в намистах»: консонантизм. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки.* Вип. 2 (103). С. 83–93. DOI: https://doi.org/10.35433/philology.2(103).2024.83-93

10. Гримашевич Г. Діалектні форми прийменників і сполучників у збірці малої прози Олени Лотоцької «Ангели в намистах». *Лінгвістика*. № 1 (53). 2026. С. 5–18. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2631-2026-1-53-5-18
11. Ґрещук В., Ґрещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові : нарис. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.
12. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с.
13. Ґрещук В. Чинники формування діалектної лексики. *Українська мова.* 2016. № 2. С. 3–13.
14. Лесюк М. Мої мовні поради. Статті і діялоги з читачами. Перемишль, 2015. 486 с.

Rychahivska Yu., Volos N. Dialectal prepositions in Myroslava Kyrylchuk's novel "Mykoltsya's Happiness"

Summary. This article analyzes dialectal prepositions found in Myroslava Kyrylchuk's novel "Mykoltsya's Happiness", which has become a literary landmark and was shortlisted for the BBC Book of the Year 2025 competition. The relevance of this research project is justified by the novel's high acclaim among readers and professionals, as well as its use of speakers of different linguistic levels, which opens significant prospects for studying the interaction between literary language and dialects. The work draws on the scholarly legacy of renowned dialectologists and researchers of regional dialects in fiction: H. Arkushyn, V. Greshchuk, V. Greshchuk, H. Hrymashevych, Yu. Hromyk, and A. Yavorsky.

The article's main presentation analyzes the semantic and functional parameters of the prepositions *"mezhy", "pomezhy", "z pomezhy", "kolo", "zapro", "cherez", "navedlog"* and others. Case forms are identified that combine dialectal prepositions to express various types of relationships. The novel is found to reflect the phenomenon of archaic grammatical form (the prepositional-noun conjunction *"mezhy lyudy"*) and borrowing characteristic of the Polish and Ukrainian linguistic definition (the preposition *«navedlog"*). It is noted that the author's declared approach, consciously introducing elements of her native dialect into the speech of her characters and into the author's narrative, regulates the richness of the work's dialecticisms. The absence of a complete replacement of modern literary prepositions with meaningful equivalents is noted, revealing the interweaving of two tendencies in the author's idiostyle: a gravitation toward a codified language and a desire to reflect the linguistic space of her region. It is concluded that dialectical prepositions are significant components of the colorful speech environment created by the author through the conscious inclusion of dialectical components in the fabric of a literary work.

Key words: Volynian dialect of the southwestern dialect, dialectism, literary language, "Mykoltsya's Happiness", Myroslava Kyrylchuk, preposition, Ukrainian-Polish language contacts, grammatical dialectism.

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 159.942:81'272'42
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.15

Сєдакова М. В.,
доктор філософії з філології, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету
https://orcid.org/0000-0002-9452-3763

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу впливу емоційного інтелекту на структуру та динаміку сучасної вербальної і невербальної комунікації. На сьогоднішній день в інформаційному суспільстві, де інтенсивність комунікативних взаємодій постійно зростає, ефективність мовленнєвого акту визначається не лише нормами та правилами спілкування чи логічною побудовою висловлювання, а й здатністю адресата й адресанта розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоційні стани й настрій усіх учасників комунікації. У статті досліджено феномен емоційного інтелекту як важливої когнітивно-поведінкової складової комунікативної компетенції особистості. Проаналізовано основні сфери та компетенції емоційного інтелекту, які визначають науковці, а саме самосвідомість (емоційне самосприйняття), самоконтроль (рівновага, адаптивність, позитивний світогляд та орієнтація на успіх), соціальна свідомість (емпатія, організаційна обізнаність), управління відносинами (лідерство, коучинг, командна робота, здатність впливати на інших та ефективно врегульовувати конфлікти). Особливу увагу приділено вибору мовних засобів під впливом високого рівня емоційного інтелекту. Розглянуто вербальні та невербальні маркери у мовленнєвій поведінці учасників танцювально-спортивного дискурсу. Доведено, що емоційний інтелект функціонує як ключовий механізм оптимізації мовленнєвого акту, оскільки саме він визначає спроможність адресанта й адресата коректно декодувати імпліцитні смисли висловлювань, зберігати емоційну рівновагу та коригувати власну комунікативну стратегію відповідно до контексту. Аналіз практичного матеріалу підтвердив, що всі сфери емоційного інтелекту (самосвідомість, самоконтроль, соціальна свідомість та управління відносинами) знаходять своє чітке вербальне та невербальне втілення в тому чи тому типі дискурсу. З'ясовано, що емоційний інтелект виступає системоутворювальним чинником успішної мовної взаємодії, який визначає якість індивідуального та корпоративного спілкування в умовах цифровизації та глобалізації.

Ключові слова: емоційний інтелект, мовна комунікація, дискурс, мовленнєвий акт, невербальна комунікація.

Постановка проблеми. Питання функціонування емоційного інтелекту в різноманітних сферах комунікації на сьогоднішній день набуває неабиякої популярності не тільки в психологічній науці, а й у сучасній лінгвістиці. Це зумовлено тим, що комунікація більше не розглядається як механічний обмін інформаційними кодами, а як складний процес міжособистісної та міжкультурної взаємодії. Активна трансформація у сфері особистого та професійного спілкування, зумовлена діджиталізацією, зростанням темпу життя та зміною соціокультурних парадигм, створює нові виклики для досягнення взаєморозуміння, емпатії та конструктивного розв'язання конфліктів. У цьому контексті здатність розпізнавати та усвідомлювати як власні емоції, так і емоційні стани інших учасників комунікації стає ключовим регулятором комунікативної компетенції. Проте, варто зазначити, що комунікація в різних сферах має свою специфіку як у межах певного соціального інституту, так і в межах конкретних комунікативних ситуацій. Це зумовлює варіативність комунікативних стратегій і тактик, які обирають адресанти та адресати залежно від ролей і цілей спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питання емоційного інтелекту, як ключової навички ефективного спілкування, присвячено переконливу кількість наукових праць (Басюк Н. [1], Ґоулман Д. [2], Забаровська С. [3], Іщенко О. [4], Майєр Дж. [5], Москаленко О. [6], Цюпенко Т. [7]). Проте, механізми функціонування емоційного інтелекту як безпосереднього базису та регулятора успішної мовної комунікації в її практичних проявах усе ще потребують системного лінгвістичного осмислення.

Метою статті є комплексний аналіз ролі емоційного інтелекту в структурі сучасної мовної комунікації, а також виявлення вербальних і невербальних засобів комунікації, що забезпечують взаємодію учасників того чи того типу дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Для мовознавства XXI ст. характерний зсув дослідницьких інтересів від системно-структурних характеристик мови до тих її функцій, які увідповіднені з соціальною діяльністю людства, зокрема увагу вчених зосереджено на використанні мови в структуруванні різних сфер знань і «соціальних інституційних практик, що з нею асоціюються» [8, с. 10]. Мовленнєва діяльність, мовна особистість і колективна свідомість становлять особливий інтерес для сучасного мовознавства, а коло цих досліджень охоплює й теорію дискурсу, яка вивчає мовлення в єдності з його соціальним, культурним та життєвим контекстом. [9, с.16].

Структура сучасної мовної комунікації передбачає наявність мовленнєвого акту як «цілеспрямованої мовленнєвої дії, що здійснюється відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у суспільстві» [10, с. 80]. При цьому варто зауважити, що передумовою для здійснення мовленнєвого акту є наявність адресата й адресанта повідомлення, які виконують певні соціальні ролі та мають чітко визначену комунікативну мету. На сьогоднішній день успішність їхньої взаємодії виходить за межі суто мовної компетенції та безпосередньо корелює з рівнем емоційного інтелекту мовців, який визначає здатність адресата та адресанта ефективно інтерпретувати емоційний тон висловлювання, коригувати власну мовленнєву поведінку та будувати конструктивний діалог.

Варто зауважити, що крім мовленнєвого акту, у своїх дослідженнях науковці оперують ще й такими поняттями, як комунікативний акт та дискурсивний акт. Комунікативний акт відносять до складних понять, адже він охоплює мовленнєвий акт адресанта, аудитивний акт адресата та комунікативну ситуацію. На відміну від комунікативного акту як обміну інформацією й досвідом, дискурсивний акт є мінімальною інтерактивною одиницею, яка використовується для опису живого спілкування та включає в себе характеристику дій, комунікативних тактик і стратегій [11, 12].

Дослідження питання емоційного інтелекту розпочалося у 1920 році, проте ґрунтовні дані були опубліковані лише у 1990 році американськими дослідниками Дж. Майером, Д.Р. Карузо та П. Саловейєм, які зазначили, що емоційний інтелект є групою ментальних здібностей, що сприяють розумінню як власних емоцій, так і емоцій інших учасників комунікації [5]. Крім того, дослідники визначили чотири напрямки емоційного інтелекту: оцінки та вираження емоцій, знання та уявлення про емоції, керування емоціями та прийняття рішень на основі впливу емоцій.

Вагомий внесок у дослідження особливостей емоційного інтелекту та його впливу на комунікацію в різних сферах діяльності зробив Д. Ґоулман. Науковець розподілив емоційний інтелект на чотири основні сфери та дванадцять компетенцій: самосвідомість (емоційне самосприйняття), самоконтроль (рівновага, адаптивність, позитивний світогляд та орієнтація на успіх), соціальну свідомість (емпатія й організаційна обізнаність), а також управління відносинами, (лідерство, коучинг, командна робота, здатність впливати на інших та ефективно врегульовувати конфлікти) [13]. Зазначимо, що синонімічно до поняття емоційний інтелект Д. Ґоулман використовував у своїх роботах і поняття емоційної компетентності. Він зазначив, що «емоційна компетентність показує, яку частину своїх можливостей людині вдалося опанувати на такому рівні, щоб розширити вміння, необхідні для виконання своєї роботи» [2, с. 18].

Проілюструємо специфіку виявлення емоційного інтелекту на прикладі танцювально-спортивного дискурсу, як особливого різновиду інституційного спілкування. Комунікація в танцювально-спортивній сфері характеризується наявністю інтердискурсивних зв'язків, які встановлюються зі спортивною, педагогічною, мистецькою, емоційною сферами. Саме тому рівень емоційного інтелекту впливає на якість спілкування та спортивні результати учасників. У танцювально-спортивному дискурсі емоційний інтелект кодується через невербальні засоби комунікації (міміку, жести, візуальний контакт, обійми тощо) та вербальні (пояснення тренера, коментарі суддів, інтерв'ю з відомими танцівниками). Отже, виступаючи сполучною ланкою між вербальними та невербальними вимірами танцювально-спортивної комунікації, емоційний інтелект формує цілісну систему, яку доцільно розглянути крізь призму чотирьох базових сфер моделі Д. Ґоулмана.

Першою сферою, описаною дослідником, є самосвідомість. Вона визначається як здатність розуміти власні почуття й те, як вони формують сприйняття тієї чи тієї ситуації, генерують думки та імпульс до дії. Самосвідомість допомагає не лише вчасно розпізнати конкретні почуття, але й зрозуміти причину власного стану та визначити як це впливає на прийняття рішень в різних сферах комунікації. Наведемо приклад вербалізації емоційної самосвідомості учасниці танцювально-спортивного дискурсу *("I can't express* ***how special it felt*** *to win the European Championships with my mom in the audience. Dancing in front of you, knowing I could make you proud, was a* ***moment I'll cherish forever****..."* [14]), яка у своєму дописі в соціальній мережі демонструє усвідомлення власних внутрішніх мотивів, а також виявляє здатність бачити зв'язок між особистими досягненнями та присутністю й емоційною підтримкою близької людини в момент тріумфу. У наведеному прикладі самосвідомість виявляється в момент найвищого емоційного напруження як здатність особистості ідентифікувати й фіксувати справжні життєві цінності у конкретній події, що експліковано через низку прагмалінгвістичних засобів, зокрема дієслів з високим ступенем емоційності (*feel, cherish*), лексичних маркерів часової фіксації та пам'яті (*moment I'll cherish forever*).

Наступною сферою є самоконтроль – здатність регулювати та контролювати власні емоції, думки та поведінку. Самоконтроль має чотири різні компоненти. Першим компонентом є емоційна рівновага – спроможність справлятися з неприємними емоціями, для того, щоб вони не заважали зосередитися в певній комунікативній ситуації. Другим компонентом є емоційне самокерування – зосередження на позитивних емоціях, бачення світлої сторони речей за будь-яких умов. Третім компонентом є адаптивність, яка визначає здатність та бажання легко коригувати, змінювати або модифікувати свою поведінку, ідеї чи методи відповідно до нових, мінливих або неочікуваних умов. Четвертим компонентом є орієнтація на досягнення – зосередження на своїх цілях, незважаючи на відволікаючі фактори [13]. Наведемо приклад вербалізації складників самоконтролю як компоненту емоційного інтелекту у танцювально-спортивному дискурсі (*"During these days in Assen there were* ***ups and downs in terms of emotions****...some people say* ***everything happens for a reason****. So* ***you need to deal with*** *any situation with dignity...****Honestly****, we are lucky to have such a huge support from all of you!"*[15]).

У наведеному фрагменті збереження емоційної рівноваги виявляється через метафоричне сполучення *"ups and downs"* яке об'єктивує мінливість внутрішнього стану, проте узагальнює негативні переживання, переводячи їх у площину звичного життєвого досвіду; інтродуктивну клішовану конструкцію *"some people say everything happens for a reason"*, що виконує функцію прагматичного раціоналізатора та пом'якшувача (hedging) для зняття емоційного напруження. У свою чергу, емоційне самокерування реалізується за допомогою імперативно-модальної конструкції з узагальнено-особовим значенням "*you need to deal…*", яка декларує норму поведінки та самодисципліни; епістемічного маркеру *"honestly"*, що сигналізує про перехід до відкритого вираження вдячності.

Наступною сферою емоційного інтелекту є соціальна свідомість – здатність розуміти емоції, потреби та занепокоєння інших людей, зчитувати невербальні сигнали й орієнтуватися в соціальних контекстах. Вона охоплює три ключові компетенції: емпатію, організаційну обізнаність та орієнтацію на допомогу. Ілюстрація цього поняття конкретними прикладами зі сфери танцювально-спортивної комунікації становить неабиякий виклик, оскільки соціальна свідомість є внутрішньою здатністю відчувати емоційний стан співрозмовника та вчасно помічати його невербальні реакції. У практичній комунікації соціальна свідомість проявляється у роботі тренера, наприклад, у влучному доборі слів для зняття напруги в танцювальному колективі

або у здатності лектора адаптувати виклад матеріалу, реагуючи на рівень сприйняття та зацікавленість учасників комунікації. Бути соціально свідомим учасником танцювально-спортивної комунікації означає вміти коректно інтерпретувати невербальні маркери інших учасників комунікації задля вчасно реагування на виклики та досягнення усіх комунікативних цілей.

Управління відносинами є останнім та найбільш дієвим елементом зазначеної моделі емоційного інтелекту Д. Ґоулмана, оскільки проявляється у здатності вести за собою команду людей через спільні цінності, емоційну залученість та особистий приклад. Саме тому тренери з високим рівнем емоційного інтелекту здатні показувати вищі результати роботи та частіше приводити танцівників до високих досягнень.

Варто зауважити, що в певних комунікативних ситуаціях різні сфери, описані вище, можуть органічно поєднуватися задля донесення важливої інформації учасникам того чи того типу дискурсу. Наведемо приклад вербалізації аксіологічної самосвідомості та внутрішньої мотивації учасників танцювально-спортивного дискурсу в умовах складного соціального контексту (“***The world doesn’t want to hear*** *about our pain anymore, but we, those who stayed in the country, know the value of* ***every training***, ***every time*** *we step on the dance floor,* ***every competition****! Acknowledging all of this, we are absolutely convinced that we must win and endure* ***this hell*** *that is happening on our land”* [16]). У наведеному висловлюванні зріла самосвідомість та соціальна обізнаність мовця експлікуються через системний комплекс прагмалінгвістичних засобів, зокрема: дихотомічну контрастивну конструкцію (*“the world doesn’t want… but we…”*), яка будує опозицію та формує межі групової ідентичності; синтаксичний анафоричний повтор *“every”* (*“every training, every time…, every competition”*), за допомогою якого відбувається аксіологічна актуалізація та раціоналізація повсякденної професійної діяльності як системи цінностей; метафоричний дескриптор з високим емотивно-оцінним потенціалом (*“this hell”*), що референційно відсилає до трагічного соціального контексту. Таким чином, емоційна та соціальна свідомість у досліджуваному фрагменті реалізується не лише через представлення переживань, а й через дискурсивні стратегії консолідації, ціннісного ствердження та раціоналізації власного вибору.

Висновки. Отже, у результаті наукової розвідки з’ясовано, що сучасна мовна комунікація виходить за межі звичайного інформаційного обміну, виступаючи складним процесом емоційно маркованої взаємодії. Визначено, що емоційний інтелект функціонує як ключовий механізм оптимізації мовленнєвого акту, оскільки саме він визначає спроможність адресанта й адресата коректно декодувати імпліцитні смисли висловлювань, зберігати емоційну рівновагу та коригувати власну комунікативну стратегію відповідно до контексту. Аналіз практичного матеріалу підтвердив, що всі сфери емоційного інтелекту (самосвідомість, самоконтроль, соціальна свідомість та управління відносинами) знаходять своє чітке вербальне та/або невербальне втілення в певному типі дискурсу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в системній типологізації та деталізованій класифікації вербальних і невербальних маркерів емоційного інтелекту в специфічних інституційних дискурсах (зокрема, у танцювально-спортивному, академічному та медійному), а також у розробці моделей запобігання комунікативним невдачам за допомогою високого рівня емоційної компетенції мовців.

Література:

1. Басюк Н.А. Емоційний інтелект і психічне здоров’я учасників освітнього процесу :навчальний посібник. Житомир, 2024. 140 с.
2. Ґоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Vivat, 2020. 512 с.
3. Забаровська С.М. Емоційна компетентність як чинник психологічного добробуту особистості : дис. ... доктора філософії : 053 / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2025. 232 с.
4. Іщенко О. В. Діалогічне мовлення як засіб розвитку емоційного інтелекту при вивченні іноземних мов у вищих навчальних закладах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія.* 2018. № 2 (70). С. 84–86. http:// doi.org/10.25264/2519-2558-2018-2(70)-84-86
5. Mayer J.D., Caruso D.R., Salovey P. The Ability Model of Emotional Intelligence: Principles and Updates. *Emotion Review*. 2016. Vol. 8 (4). P. 290–300.
6. Москаленко О. Роль емоційного інтелекту в підготовці майбутніх перекладачів художньої літератури. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Випуск 77, том 2, 2024. С. 256–261. https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-2-37
7. Цюпенко Т.А. Емоційний інтелект як засіб розвитку психологічної стійкості особистості в умовах сьогодення. *Наукові записки. Серія: Психологія.* Випуск 4 (6), 2024. С. 109 –115. https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-4-16
8. Загнітко А.П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. Донецьк: ДонНУ, 2008. 194с.
9. Сєдакова М.В. Реалізація англійськомовного танцювально-спортивного дискурсу: когнітивний та прагматичний аспекти : дис. ... доктора філос. : 035 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2023. 248 с.
10. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації. Київ : «Академія», 2010. 312 с.
11. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
12. van Dijk T.A. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension. *Cognitive Processes in Comprehension*. Hillsdale, 1977. P. 3−32.
13. Goleman D. Emotional intelligence. URL: =-qmLoJ7-A80&t=63s (access date 25.03.2026)
14. Koliada N. I can’t express how special it felt. URL: https://www.instagram.com/p/DRaZRjFjDLy/?img_index=1 (access date: 23.11.2025)
15. Savcuk M. During these days in Assen there were ups and downs. https://www.instagram.com/p/CzoTv6ToCNp/?img_index=1 (access date 25.03.2025)
16. Dikaya L. Our first summit, our first reflections after it. URL:https://www.instagram.com/p/C_3pLtlIEEx/?img_index=1 (access date: 13.07.2025)

Siedakova M. The role of emotional intelligence in the structure of modern communication

Summary. The article is devoted to a comprehensive analysis of the influence of emotional intelligence on the structure and dynamics of modern verbal and nonverbal communication. Today, in the information society, where the intensity of communicative interactions is constantly growing, the effectiveness of a speech act is determined not only by the norms and rules of communication or the logical construction of the statement, but also by the ability of communicators to recognize, understand and regulate their own emotional states and the mood of all participants in communication. The work explores the phenomenon of emotional intelligence as an important cognitive-behavioral component of the communicative competence of the individual.

The main areas and competencies of emotional intelligence, which are defined by scientists, are analyzed, namely self-awareness (emotional self-perception), self-control (balance, adaptability, positive outlook and success orientation), social consciousness (empathy, organizational awareness), relationship management (leadership, coaching, teamwork, ability to influence others and effectively resolve conflicts). Special attention is given to the choice of language tools under the influence of a high level of emotional intelligence. Verbal and nonverbal markers are analyzed using the example of participants in dancesport discourse communication. It is proven that emotional intelligence functions as a key mechanism for optimizing a speech act, since it determines the ability of the communicators to decode the implicit meanings of statements correctly, maintain emotional balance and adjust their own communicative strategy in accordance with the context. The analysis of practical material confirmed that all components of emotional intelligence (self-awareness, self-control, social awareness and relationship management) find their clear verbal and nonverbal embodiment in one or another type of discourse. It was concluded that emotional intelligence acts as a system-forming factor of successful linguistic interaction, which determines the quality of individual and corporate communication in the conditions of digitalization and globalization.

Key words: emotional intelligence, verbal communication, discourse, speech act, nonverbal communication.

Дата першого надходження статті до видання: 05.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.112.2'42:004.8
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.16

Слаба О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Київського національного лінгвістичного університету
https://orcid.org/0000-0001-5155-4554

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей концептуалізації штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі. Актуальність роботи зумовлена стрімким розвитком технологій штучного інтелекту, активним упровадженням їх у різні сфери суспільного життя та посиленням ролі медіа у формуванні суспільного осмислення новітніх цифрових технологій. Метою дослідження є виявлення особливостей концептуалізації штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі шляхом аналізу мовних засобів, лексико-семантичних груп і концептуальних моделей, за допомогою яких репрезентується цей концепт. Матеріалом дослідження слугували публікації провідних німецькомовних медіа, присвячені проблематиці штучного інтелекту. У роботі використано описовий, лексико-семантичний, когнітивний, концептуальний і дискурсивний аналіз. У результаті дослідження встановлено, що концептуалізація штучного інтелекту здійснюється через взаємодію кількох лексико-семантичних груп, які відображають технологічний, інноваційний, оцінний, соціально-економічний та етико-правовий аспекти його осмислення. З'ясовано, що в сучасному німецькомовному медіадискурсі домінують чотири концептуальні моделі: штучний інтелект як людина, помічник, загроза та рушій прогресу. Ці моделі демонструють, що штучний інтелект інтерпретується через проекцію ознак зі знайомих концептуальних областей, відповідно до когнітивної теорії концептуальної метафори. Доведено, що сучасний німецькомовний медіадискурс не лише інформує про розвиток штучного інтелекту, а й активно формує способи його суспільного осмислення, поєднуючи позитивні й критичні сценарії інтерпретації. Наукова новизна дослідження полягає в систематичному когнітивно-дискурсивному аналізі концептуалізації штучного інтелекту в німецькомовному медіадискурсі та визначенні його основних лексико-семантичних груп і концептуальних моделей. Результати можуть бути застосовані в подальших дослідженнях у медіалінгвістиці, когнітивній лінгвістиці, германістики та дискурсивному аналізі, а також в університетських курсах з німецької мови, медіакомунікації та когнітивної лінгвістики.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концептуалізація, концептуальні моделі, німецькомовний медіадискурс, штучний інтелект.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком технологій штучного інтелекту та їх активним упровадженням у різні сфери суспільного життя, що спричиняє появу нових мовних засобів осмислення цифрових технологій, активізацію процесів їх концептуалізації та формування нових комунікативних практик. Німецькомовний медіапростір оперативно реагує на ці зміни, відображаючи процеси осмислення, оцінювання та популяризації технологій штучного інтелекту. Засоби масової інформації не лише інформують про новітні технології, а й відіграють активну роль у процесі їх концептуалізації, формуючи суспільне уявлення про штучний інтелект за допомогою мовних засобів, концептуальних метафор, оцінних стратегій і дискурсивних моделей.

Попри значну кількість праць, присвячених цифровому дискурсу, медіалінгвістиці та когнітивним аспектам дослідження штучного інтелекту, особливості його концептуалізації в сучасному німецькомовному медіадискурсі ще не стали предметом комплексного лінгвістичного аналізу. Недостатньо з'ясованими залишаються когнітивні механізми, концептуальні моделі та мовні засоби, за допомогою яких у медіатекстах формується й інтерпретується образ штучного інтелекту.

У зв'язку з цим дослідження є своєчасним і актуальним, оскільки сприяє поглибленню уявлень про сучасні процеси розвитку німецької мови, когнітивні механізми концептуалізації штучного інтелекту та особливості функціонування медіадискурсу в умовах цифрової трансформації суспільства.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі концептуалізації штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі з позицій когнітивно-дискурсивного підходу. На відміну від попередніх досліджень, увагу зосереджено на виявленні взаємозв'язку між лексико-семантичними засобами, концептуальними моделями та когнітивно-дискурсивними механізмами, що забезпечують концептуалізацію штучного інтелекту в медіатекстах.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика медіадискурсу та концептуалізації сучасних суспільних явищ посідає важливе місце в сучасній лінгвістиці. Дослідження останніх десятиліть засвідчують посилення інтересу до взаємозв'язку мови, суспільства та цифрових технологій, що зумовило активний розвиток критичного й когнітивного дискурс-аналізу. Саме ці підходи є методологічною основою для дослідження того, як медіа концептуалізують нові технології, зокрема штучний інтелект, і формують відповідні моделі його суспільного осмислення.

Теоретичне підґрунтя таких досліджень становлять праці Н. Ферклафа [1], який розглядає медіадискурс як інструмент конструювання соціальної реальності та реалізації владних відносин. Т. ван Дейк [2] запропонував когнітивну модель дискурсу й обґрунтував механізми взаємодії мовних структур із суспільною свідомістю. Р. Водак [3] розробила дискурсивно-історичний підхід до аналізу суспільно значущих текстів. Сукупність цих концепцій створює методологічну основу для

аналізу сучасного медіадискурсу, у тому числі пов'язаного з розвитком технологій штучного інтелекту.

Важливе значення для дослідження концептуалізації штучного інтелекту мають положення когнітивної лінгвістики. Теорія концептуальної метафори, запропонована Дж. Лакоффом і М. Джонсон [4], пояснює, як за допомогою метафор людина осмислює нові явища через уже відомий досвід. Не менш вагомою є фреймова семантика Чарльза Філлмора [5], відповідно до якої значення мовних одиниць формується в межах певних когнітивних моделей або фреймів. Важливими для розуміння процесів концептуалізації є також положення когнітивної граматики Р. Ленекера [6], який розглядає мовне значення як результат когнітивної обробки досвіду та концептуалізації навколишньої дійсності.

Останніми роками штучний інтелект став предметом окремих досліджень у сфері медіалінгвістики. Особливу увагу науковців привертає питання того, як засоби масової інформації концептуалізують штучний інтелект і які мовні засоби беруть участь у формуванні його образу в медіадискурсі. Так, Д. Ламмар, М. Горст та Р. Мюллер [7], дослідивши корпус німецьких газет, встановили, що медіа репрезентують штучний інтелект у двох основних вимірах: як глобальну технологію майбутнього (*AI-in-general*) і як практичний інструмент для розв'язання конкретних професійних або побутових завдань (*AI-in-particular*). Подібні висновки доповнює дослідження Е. Гріттманн, Л. Брінк та П. Канна [8], присвячене аналізу тематичної структури й основних наративів про штучний інтелект у сучасному німецькому медіапросторі.

У сучасній українській германістиці сформовано вагому теоретичну базу для дослідження когнітивних і дискурсивних аспектів функціонування німецької мови. Праці Л. Р. Безуглої [9; 10] присвячені когнітивно-прагматичним особливостям німецькомовного дискурсу та методології дискурсивного аналізу.

Отже, аналіз наукової літератури засвідчує, що на сьогодні достатньо ґрунтовно розроблено теоретичні засади критичного й когнітивного дискурс-аналізу, концептуальної метафори, фреймової семантики та дослідження сучасного медіадискурсу [1–10]. Водночас концептуалізація штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі ще не стала предметом окремого комплексного лінгвістичного дослідження. Недостатньо з'ясованими залишаються когнітивно-дискурсивні механізми формування цього концепту, система концептуальних моделей і метафор, за допомогою яких медіа інтерпретують штучний інтелект, а також взаємозв'язок між мовними засобами його репрезентації та процесами суспільної концептуалізації цифрових технологій. Саме ці аспекти визначають актуальність і наукову новизну запропонованого дослідження.

У цьому дослідженні концептуалізацію розуміємо як когнітивний процес осмислення, категоризації та структурування нового явища за допомогою мовних засобів, концептуальних моделей і фреймів, через які формується його інтерпретація в суспільній свідомості. Таке трактування ґрунтується на положеннях когнітивної лінгвістики та когнітивної граматики [4–6].

Метою статті є виявлення особливостей концептуалізації штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі шляхом аналізу мовних засобів, концептуальних моделей і когнітивно-дискурсивних механізмів його репрезентації.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

1) охарактеризувати теоретичні засади дослідження концептуалізації в сучасній когнітивно-дискурсивній лінгвістиці;

2) визначити основні лексико-семантичні засоби репрезентації концепту «штучний інтелект» у сучасному німецькомовному медіадискурсі;

3) встановити концептуальні моделі, за допомогою яких здійснюється концептуалізація штучного інтелекту;

4) проаналізувати когнітивно-дискурсивні механізми формування концепту «штучний інтелект» у медіатекстах;

5) узагальнити особливості концептуалізації штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі.

Матеріалом дослідження стали публікації німецькомовних медіа Der Spiegel, Die Zeit, Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), Die WELT, опублікованих у 2024–2026 роках. До корпусу було включено тексти, присвячені штучному інтелекту, його застосуванню, суспільному сприйняттю та висвітленню в сучасному німецькомовному медіадискурсі.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів. Метод суцільної вибірки застосовано для формування корпусу медіатекстів. Описовий метод використано для систематизації та узагальнення мовного матеріалу. Лексико-семантичний аналіз дав змогу виявити особливості функціонування мовних одиниць, що беруть участь у концептуалізації штучного інтелекту. За допомогою когнітивного та концептуального аналізу визначено основні концептуальні моделі, які відображають специфіку осмислення штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі. Дискурсивний аналіз використано для встановлення когнітивно-дискурсивних механізмів, за допомогою яких формується концептуалізація штучного інтелекту в медіатекстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз досліджуваного корпусу медіатекстів засвідчив, що останніми роками концептуалізація штучного інтелекту стала одним із провідних напрямів сучасного німецькомовного медіадискурсу. Зростання кількості публікацій після появи генеративних моделей, зокрема *ChatGPT*, свідчить про переосмислення штучного інтелекту: із вузькоспеціалізованої технології він перетворюється на суспільно значущий концепт, який активно формується й інтерпретується в медіакомунікації.

Сучасні дослідження демонструють, що німецькі медіа конструюють два взаємодоповнювальні образи ШІ: *AI-in-general* (ШІ як глобальна технологія майбутнього) та *AI-in-particular* (ШІ як інструмент для конкретних сфер діяльності). [10]. Таке розмежування відображає різні когнітивні способи концептуалізації штучного інтелекту, коли один і той самий феномен осмислюється або як абстрактна технологічна категорія, або як конкретний інструмент практичної діяльності.

Такий підхід відповідає положенням критичного й когнітивного дискурс-аналізу (Н. Ферклаф, Т. ван Дейк, Р. Водак), відповідно до яких медіадискурс не лише конструює соціальну реальність, а й формує суспільні уявлення про нові технології та їхню роль у сучасному суспільстві.

У дослідженому корпусі текстів концепт штучного інтелекту реалізується через такі основні номінації: *Künstliche Intelligenz, KI, generative KI, ChatGPT, Sprachmodell, Algorithmus, Machine Learning, Deep Learning, KI-System, KI-Anwendung.* Найбільш

уживаною є абревіатура *KI,* що пояснюється прагненням журналістів до мовної економії.

На основі лексико-семантичного аналізу досліджуваного матеріалу було виокремлено 5 лексико-семантичних груп, сформованих за принципом спільності семантичних ознак лексичних одиниць та їхньої функції в медіадискурсі.

До **технологічної** групи віднесено лексеми *Algorithmus, Sprachmodell, Datensatz, neuronales Netzwerk, Machine Learning, Deep Learning,* які позначають технології, алгоритми, моделі та компоненти функціонування систем штучного інтелекту. Використання цієї термінології забезпечує точність викладу, надає повідомленням науково-технічного характеру та сприяє формуванню уявлення про штучний інтелект як складну технологічну систему. Домінування цієї групи свідчить, що базовим способом концептуалізації штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі залишається його осмислення як складної технологічної системи. Саме ця когнітивна модель створює основу для подальшого розширення концепту через соціальні, економічні та етичні характеристики.

Інноваційну групу становлять лексеми *Innovation, Digitalisierung, Automatisierung, Zukunftstechnologie, Transformation*, об'єднані семантикою розвитку, модернізації та цифрових змін. На відміну від технологічної лексики, вони акцентують не на технічних характеристиках штучного інтелекту, а на його ролі як чинника суспільного й економічного розвитку. Використання цих мовних одиниць сприяє формуванню позитивного медійного образу штучного інтелекту як рушія інновацій і цифрової трансформації.

Зокрема, у висловленнях *KI treibt die Digitalisierung voran* та *Generative KI eröffnet neue Möglichkeiten* дієслова *treibt voran* і *eröffnet* у поєднанні з лексемами *Digitalisierung* та *Möglichkeiten* актуалізують семантику прогресу, розвитку й нових перспектив, підсилюючи позитивну оцінку потенціалу штучного інтелекту. Таким чином, концептуалізація штучного інтелекту виходить за межі суто технічного розуміння та інтегрується до ширшого фрейму цифрової трансформації суспільства.

Оцінну групу утворюють лексеми *effizient, intelligent, innovativ, leistungsfähig, gefährlich, problematisch, riskant, unkontrollierbar,* які виражають аксіологічне ставлення до штучного інтелекту. Позитивно маркована лексика використовується для підкреслення переваг технології, тоді як негативно оцінні одиниці актуалізують потенційні ризики, пов'язані з її розвитком і використанням. Отже, медіа не лише інформують, а й формують оцінне ставлення аудиторії до штучного інтелекту. Аксіологічна диференціація мовних засобів демонструє, що концептуалізація штучного інтелекту є не нейтральною, а залежить від комунікативної позиції медіа та очікувань аудиторії.

Соціально-економічна група представлена лексемами *Arbeitsmarkt, Produktivität, Wirtschaft, Unternehmen, Fachkräftemangel, Wettbewerb, Arbeitsplatz*, які відображають вплив штучного інтелекту на економіку, ринок праці та підприємницьку діяльність. Через ці мовні одиниці медіа акцентують увагу на економічних перевагах цифрових технологій, а також на можливих змінах у сфері зайнятості.

Етико-правову групу складають лексеми *Datenschutz, Ethik, Verantwortung, Transparenz, Regulierung, Sicherheit, Desinformation, Urheberrecht,* що репрезентують суспільні дискусії щодо правових, етичних та безпекових аспектів використання штучного інтелекту. Використання цієї лексики демонструє прагнення медіа висвітлити не лише технологічний потенціал, а й можливі виклики, пов'язані із захистом персональних даних, відповідальністю за рішення, ухвалені системами штучного інтелекту, та необхідністю державного регулювання. Це свідчить про формування окремого етико-правового фрейму концептуалізації штучного інтелекту, у межах якого технологія інтерпретується через категорії відповідальності, контролю та безпеки.

Отже, проведений лексико-семантичний аналіз засвідчив, що концептуалізація штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі здійснюється через взаємодію кількох семантичних полів, кожне з яких актуалізує окремий аспект осмислення цього феномена. З позицій фреймової семантики Ч. Філлмора виявлені лексико-семантичні групи можна розглядати як складники взаємопов'язаних когнітивних фреймів, що структурують знання про штучний інтелект у медіадискурсі. Саме вони становлять мовну основу його концептуалізації та забезпечують актуалізацію концептуальних моделей, які відображають різні способи когнітивного осмислення цього технологічного й соціокультурного феномена.

Моделі концептуалізації штучного інтелекту. Когнітивний аналіз досліджуваного корпусу текстів дав змогу виокремити чотири домінантні моделі концептуалізації штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі. Вони відображають різні способи когнітивного осмислення цього технологічного феномена та інтерпретуються з позицій теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона, відповідно до якої нові явища пізнаються через перенесення структур уже відомих концептуальних сфер. У досліджуваному матеріалі такими сферами виступають концепти «людина», «помічник», «загроза» та «рушій прогресу», які слугують когнітивною основою концептуалізації штучного інтелекту.

1. Штучний інтелект як людина

Найпоширенішою когнітивною моделлю є антропоморфна модель «Штучний інтелект – це людина», у межах якої системам штучного інтелекту приписуються властиві людині когнітивні здібності та психічні процеси. Лінгвістично ця модель реалізується насамперед через предикати, які позначають інтелектуальну діяльність людини.

z. B.: KI denkt wie unser Gehirn. (Die WELT)

Programme wie Siri oder Alexa verstehen gesprochene Sprache. (Die WELT)

KI denkt nicht selbst. Sie lernt aus den Daten, mit denen wir sie füttern.... . (Die WELT)

У наведених конструкціях дієслова denken, verstehen, lernen позначають типові когнітивні процеси людини. Використання таких дієслів переносить людські властивості на технологічну систему, персоніфікуючи її та створюючи враження автономного суб'єкта діяльності. Така антропоморфізація штучного інтелекту є одним із провідних механізмів його концептуалізації, оскільки дає змогу осмислювати новий технологічний феномен через добре знайому людині концептуальну сферу. Водночас вона спрощує сприйняття складних цифрових технологій широкою аудиторією, хоча може формувати перебільшене уявлення про реальні можливості штучного інтелекту. Наведені приклади підтверджують, що ця модель відтворює концептуалізацію штучного інтелекту як автономного суб'єкта, наділеного властивими людині когнітивними характеристиками.

2. Штучний інтелект як помічник

Другою домінантною моделлю є «Штучний інтелект – це помічник», яка формує позитивний образ технології як інструмента, покликаного підвищувати ефективність людської діяльності. Основними мовними маркерами цієї моделі є дієслова із семантикою підтримки, сприяння та оптимізації.

z. B.: Wie künstliche Intelligenz im Kampf gegen die Klimakrise hilft? (Der Spiegel).

Sicherheit im Schwimmbad: KI unterstützt Bademeister. (Die Zeit)

KI erleichtert wiederum aufwendige Datenqualitätsmanageme ntaufgaben....(FAZ)

Семантика дієслів helfen, unterstützen, erleichtern актуалізує ідею співпраці між людиною та штучним інтелектом. У цій моделі штучний інтелект не протиставляється людині, а постає засобом підвищення продуктивності праці, оптимізації виробничих процесів і поліпшення якості медичних, освітніх та інших послуг. З позицій фреймової семантики така концептуалізація ґрунтується на фреймі співпраці людини й технології, що формує позитивне сприйняття штучного інтелекту як ефективного інструмента підтримки людської діяльності. Саме ця модель домінує у публікаціях, присвячених цифровій трансформації економіки, медицини та освіти. Аналіз показує, що ця модель відтворює концептуалізацію штучного інтелекту як ефективного помічника людини в різних сферах професійної та повсякденної діяльності.

3. Штучний інтелект як загроза

Поряд із позитивними сценаріями в медіадискурсі активно репрезентується модель «Штучний інтелект – це загроза», яка показує суспільні побоювання щодо можливих наслідків розвитку цифрових технологій. Вона реалізується через лексику із семантикою небезпеки, втрати контролю та негативного впливу.

z. B.: Deutsche Jobs in Europa am stärksten von KI bedroht. (FAZ)

OpenClaw: Wenn KI die Kontrolle übernimmt. (Die Zeit)

Er behauptete, Bilder einer Menschenmenge auf einer Kundgebung von Harris seien mithilfe von KI manipuliert worden. (FAZ)

Дієслова *bedrohen, übernehmen, manipulieren* актуалізують семантику ризику, домінування та втручання, формуючи образ штучного інтелекту як потенційного джерела соціальних, економічних та інформаційних загроз. Особливо часто така модель використовується у матеріалах, присвячених автоматизації ринку праці, поширенню дезінформації, етичним проблемам та необхідності державного регулювання технологій штучного інтелекту. Така модель реалізує стратегію проблематизації технологічного розвитку та активізує у свідомості адресата фрейми ризику, контролю й відповідальності. Отже, ця модель демонструє концептуалізацію штучного інтелекту як потенційного джерела соціальних, економічних та інформаційних ризиків.

4. Штучний інтелект як рушій прогресу

Ще однією важливою концептуальною моделлю є «Штучний інтелект – це рушій прогресу», яка репрезентує його як основний чинник цифрової трансформації сучасного суспільства. Її мовними індикаторами є дієслова руху, розвитку та прискорення змін.

z. B.: KI verändert die Geschichte der Menschheit. (FAZ)

KI treibt Innovationen voran. (FAZ)

KI ist Motor der Digitalisierung. (Die WELT)

У наведених прикладах особливе значення мають лексеми verändern, vorantreiben, Motor, які формують метафоричний образ штучного інтелекту як рушійної сили суспільних змін. Метафора Motor der Digitalisierung репрезентує його як ключовий чинник інновацій і цифрової трансформації. Така модель є характерною насамперед для економічного та технологічного медіадискурсу, де штучний інтелект постає важливою передумовою підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу й науки. У такий спосіб він інтегрується до концептуального поля інновацій і технологічного розвитку, формуючи позитивний образ майбутнього. Таким чином, ця модель ілюструє концептуалізацію штучного інтелекту як рушія інновацій, цифрової трансформації та технологічного розвитку в сучасному німецькомовному медіадискурсі.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що основними когнітивно-дискурсивними механізмами концептуалізації штучного інтелекту є антропоморфізація, метафоричне моделювання, фреймова організація знань та оцінна інтерпретація технології в медіадискурсі. Їх взаємодія забезпечує формування цілісного образу штучного інтелекту в суспільній свідомості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтвердило, що концептуалізація штучного інтелекту в сучасному німецькомовному медіадискурсі є складним когнітивно-дискурсивним процесом, у межах якого засоби масової інформації не лише інформують про новітні технології, а й формують способи їх суспільного осмислення. Аналіз сучасних німецькомовних медіатекстів засвідчив, що штучний інтелект постає не лише як технологічний феномен, а й як соціокультурний концепт, зміст якого визначається взаємодією мовних, когнітивних та дискурсивних чинників.

Лексико-семантичний аналіз досліджуваного матеріалу дав змогу виокремити технологічні, інноваційні, оцінні, соціально-економічні та етико-правові групи мовних одиниць. Їх взаємодія забезпечує багатовимірну концептуалізацію штучного інтелекту, актуалізуючи різні аспекти його осмислення в сучасному медіапросторі. Це свідчить, що мовне представлення штучного інтелекту виходить за межі спеціалізованої технічної термінології та охоплює широке коло суспільно значущих смислів, пов'язаних із технологічним розвитком, цифровою трансформацією, економікою, етикою й безпекою.

Когнітивний аналіз дозволив встановити, що концептуалізація штучного інтелекту здійснюється переважно через чотири концептуальні моделі: штучний інтелект як людина, помічник, загроза та рушій прогресу. Їх функціонування підтверджує положення теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона, відповідно до яких нові явища осмислюються через перенесення ознак уже відомих концептуальних сфер. Кожна із виявлених моделей характеризує окремий спосіб когнітивного осмислення штучного інтелекту та актуалізує певні оцінні й прагматичні смисли в сучасному медіадискурсі.

Результати дослідження свідчать, що концептуалізація штучного інтелекту формується не окремими мовними одиницями, а їх системною взаємодією в межах медіатексту. Поєднання лексичних засобів та концептуальних моделей забезпечує створення цілісного уявлення про штучний інтелект як явище, що одночасно відкриває нові можливості, сприяє інноваційному розвитку та породжує суспільні ризики й етичні виклики. Отже, сучасний німецькомовний медіадискурс

відображає багатовекторний характер осмислення штучного інтелекту, у якому поєднуються оптимістичні та критичні сценарії його розвитку.

Наукова новизна дослідження полягає в систематичному когнітивно-дискурсивному аналізі концептуалізації штучного інтелекту в німецькомовному медіадискурсі та визначенні його основних лексико-семантичних груп і концептуальних моделей.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні когнітивно-дискурсивного аналізу концептуалізації штучного інтелекту на матеріалі інших типів німецькомовного дискурсу, зокрема політичного, наукового, професійного та цифрового. Перспективним є зіставне вивчення особливостей концептуалізації штучного інтелекту в різних лінгвокультурах, насамперед у німецькомовному та українському медіадискурсах, що дасть змогу виявити універсальні й національно-специфічні моделі осмислення цього феномена. Подальшого дослідження потребує також динаміка концептуалізації штучного інтелекту в умовах стрімкого розвитку генеративних технологій, а також взаємозв'язок концептуальних моделей із комунікативними стратегіями медіа та їхнім впливом на формування суспільного сприйняття цифрових технологій.

Література:

1. Fairclough N. Media Discourse. London : Edward Arnold, 1995. 214 p.
2. van Dijk T. A. Discourse and Power. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.
3. Wodak R., Meyer M. (Eds.). Methods of Critical Discourse Analysis. 2nd ed. London : Sage, 2009. 204 p.
4. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
5. Fillmore Ch. J. Frame Semantics. Linguistics in the Morning Calm. Seoul : Hanshin Publishing. 1982. P. 111–137.
6. Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites. Stanford, CA : Stanford University Press, 1987. 516 p.
7. Lammar D., Horst M., & Müller R. AI in the German Media: Narratives of AI-in-Particular and AI-in-General in German Media Reporting About Artificial Intelligence. *Digital Journalism*. 2026. № 14 (2). P. 341–359. https://doi.org/10.1080/21670811.2025.2493759
8. Grittmann E., Brink L., Kann P. Künstliche Intelligenz im medialen Diskurs: Strukturen, Themen und Perspektiven der Berichterstattung. Frankfurt am Main : Otto Brenner Stiftung, 2024. 71 S.
9. Безугла Л. Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі : автореф. дис. … д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2009. 28 с.
10. Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia Philologica.* 2013. № 1. С. 95–100. https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/22

Slaba O. Conceptualization of Artificial Intelligence in Contemporary German Media Discourse

Summary. The article examines the conceptualization of artificial intelligence in contemporary German media discourse. The relevance of this research stems from the rapid development of artificial intelligence technologies, their growing impact on society, and the role of the media in shaping public perceptions of digital innovations. This paper aims to identify the specific features of artificial intelligence conceptualization through the analysis of linguistic tools, lexical-semantic groups, and conceptual models used to represent this concept. The research material consists of publications from leading German media. The study applies descriptive, lexical-semantic, cognitive, conceptual, and discourse analysis. The findings demonstrate that the conceptualization of artificial intelligence is based on the interaction of lexical-semantic groups reflecting its technological, innovative, evaluative, socio-economic, and ethical-legal dimensions. Four dominant conceptual models were identified: artificial intelligence as a human, an assistant, a threat, and a driver of progress. These models demonstrate that artificial intelligence is interpreted through the projection of features from familiar conceptual domains, in accordance with the cognitive theory of conceptual metaphor. The study also shows that German media discourse not only informs audiences about artificial intelligence but also shapes its social perception by combining positive and critical interpretations. The scientific novelty of the research lies in the systematic cognitive-discursive analysis of artificial intelligence conceptualization in German media discourse, as well as the identification of its main lexical-semantic groups and conceptual models. The results may be applied in further research in media linguistics, cognitive linguistics, German studies, and discourse analysis, as well as in university courses on the German language, media communication, and cognitive linguistics.

Key words: artificial intelligence, conceptualization, cognitive linguistics, conceptual models, German media discourse.

Дата першого надходження статті до видання: 05.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 821.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.17

Soldatova L. P.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language and Communication
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
https://orcid.org/0000-0002-0250-1007

THE ESSENCE OF THE CONCEPT "LANGUAGE" IN THE SOCIAL LIFE OF PEOPLE IN THE PERSONAL UNDERSTANDING OF KARL MARX AND FRIEDRICH ENGELS

Summary. The scientific research is devoted to the development of linguistic terminology in the life of people and society from a historical aspect.

The research presents a detailed informational analysis of the essence of the concept "language" in the social life of people from the personal understanding of Karl Marx and Friedrich Engels, whose scientific activities took place in the 4th period of the history of linguistics (the end of the 19th – the first third of the 20th century).

Despite the fact that in their scientific research they did not choose the concept "language" as a separate object of study, in their scientific researches one can find many considerations on this topic and subjective points of view.

They paid attention to the special place and important role of language in the life of human society.

In the proposed study, the essence of the concept "language" was chosen as the object of analysis in the scientific research of Karl Marx and Friedrich Engels.

The analysis of the concept "language" was made in a generalised form according to the *Explanatory formula of concept content (EFCC)* structure with a determined common element of essence based on the results of the analysis.

The results of the analysis made it possible to synthesise the understanding of K. Marx and F. Engels of the concept "language" in the form of a definition in which the concept "language" acts as "a means" of communication establishing interpersonal and intergroup communication; activity as expressing consciousness and thinking; reflecting objective and subjective reality; constructing and changing social relations; influencing the process of human communication; maintaining and confronting class differences and struggle; expression culture; a component and product of communication processes (thinking and transmission of information, linguistic, interlingual, and linguistic integration) for existence**;** influence (linguistic, interlingual, and "linguistic integration") for existence; a community product establishing the class struggle, hierarchy, social stratification, and ideological influence in the process of connections and communication within a group of people; the material reality reflecting the real life of society and individuals, sensory reality, and the reality of thought).

Key words: language, concept, essence, information, explanatory formula of concept content (EFCC).

The statement of the problem. This study is part of research into changes in approaches to understanding the essence of the concept "language" in the historical aspects, and it is dedicated to identifying the essence of the concept.

The aim of the research is to analyse and systematise the essence of the concept "language" in the social life of people on the base of scientific researches of German philosophers and socio-political theorists Karl Marx (1818-1883) and Friedrich Engels (1820-1895) whose scientific activities took place in the 4th period of the history of linguistics (the end of the 19th – the first third of the 20th century)., according to the structure of the explanatory formula of concept content (EFCC).

The main tasks of the research:

– the analytical analysis of the essence of the concept "language" as an element of scientific knowledge in the works of K. Marx and F. Engels;

– a generalisation of the received results of the analysis according to the essential and core meanings (essential groups);

– a synthesis of a generalised, complete and unambiguous definition of the concept "language" in the social life of people based on the results of scientific work.

The object of the research is the concept "language" in the processes of human life and development of society in the 4th period (the end of the 19th – the first third of the 20th century) of the periodisation of the history of linguistics.

The subject of the research is the analysis of the main distinctive understandings of the essence of the concept "language" in the social life of people in the studies of K. Marx and F. Engels, whose scientific activity took place within the framework of the 4th period of linguistics.

The scientific novelty of the study is clarifying the common and different specific features of the essence of the concept "language" in the social life of people; the generalisation and classification of definitions according to essential groups, and the formulation of a definition of the concept based on the explanatory formula of concept content (EFCC) [1].

An analysis of research and publications on this topic revealed that many scholars have expressed interest in studying various aspects of the concept "language" in the scientific works of K. Marx and F. Engels:

– the status of 'English' (or 'language' in general) as commodity [2];

– the connection between hegemony and language in Marxism [3];

– the development of thoughts about language and communication under the influence of Marx's views (in both critical and positive responses) [4];

– understanding how language operates not just as a neutral tool for communication, but as a system entangled with political and economic power [5].

The aims are the analysis of the essence of the concept "language" in the social life of people and synthesising a generalised and unambiguous definition based on the scientific works of K. Marx and F. Engels, which have remained without attention.

The results of these studies can be used in general linguistics, philosophy of language, and the theoretical unification of terminology (in linguistics, lexicography, sociology, psychology, cultural studies, etc.) to bring them into a uniform system or form.

The presentation of the main material. The structure represents the main elements of the explanatory formula of concept content (EFCC) of an acoustico-graphic code (word) (AGC), as its standardised norm of information in essence, which are the essential features and core meanings (essential groups) in the form of this AGC.

In our previous studies, we analysed and systematised the essence and functional essence of the concept "language" in 4 periods of linguistics (from the V–IV centuries BC to the first third of the XX century) and partly the 5th period (the 1930s to the present day), according to the EFCC.

Explanatory formula of concept content of "Language"

1. Description of the concept. The essence of the universal domain of being, a part and/or unit of which is the concept under study at the achieved level of knowledge:

1.1. Description of the existence of a concept, its essence, based on the results of the analysis of prior knowledge.

1 period (V–IV BC – XVI BC): Indian linguistic tradition in early antiquity [6]; the Greco-Latin linguistic tradition [7]; Classical Antiquity [8]; the Middle Ages [9];

2 period (XVII–XVIII AD): the Renaissance period [10]; the Enlightenment Period [11];

3 period (the end of the XVIII – the first half of the XIX century) [12];

4 period (the end of the XIX – the first third of the XX century) [13, 14, 15, 16];

5 period (the 30s of the 20th century to the present) [17, 18] and the essence of the concept "language" as "a means" in the understanding of Karl Marx and Friedrich Engels [19].

1.2. Description of the existence of the concept, the phenomenon of its essence in a generalised form, with a common element inside based on the results of the analysis of the period under study.

Elements of the characteristic structure according to the essential and core values (essential groups) of the content of the concept.

1. A means [19].

2. A component and a product of the communicative influence of different people on each other in the process of human life activity (linguistic, interlingual, linguistic) for existence of communication processes (impact, change of state, mutual transition, generation of each other)

2.1. A component and a product of the communicative influence of different people on each other in the process of human life activity (linguistic, interlingual, linguistic) for existence of thinking for the authentic transmission of information. The assertion of the unity of language and thought is one of the most essential principles of Marxist linguistics.

Thinking becomes possible thanks to language and through language. Thinking without language, as the fundamental component of thinking, and language without thought are both impossible: «The production of ideas, of conceptions, of consciousness, is at first directly interwoven with the material activity and the material intercourse of men, the language of real life" [20, p. 13].

K. Marx and F. Engels noted that only idealists can speak of thinking that is not connected with the "natural matter" of language, and they opposed the separation of language and thinking by idealist philosophers: "… just as philosophers detached "thinking" from human activity to create an independent world of pure ideas, they subsequently treated "language" as an independent, mystical realm rather than a practical, social tool rooted in material life" [21].

2.2. A component and a product of the communicative influence of different people on each other in the process of human life activity (linguistic, interlingual, linguistic) for existence.

Language communication presupposes and promotes cooperation caused by the needs of joint activity to reflect the social world and interact with it, and includes three processes: communication (exchange of information), interaction (exchange of actions), and social perception (perception and understanding of the partner).

2.2.1. Linguistic component and product. Languages are created in conjunction with human activity and social interaction out of the practical necessity of successful interpersonal and intergroup communication and cooperation [22] in the process of reflecting and interacting with the social world and coordinating labor. K. Marx and F. Engels underlined the ability of language to socialize human activity, in which "thoughts in the form of words have their own content" [21].

2.2.2. Interlingual component and product. K. Marx and F. Engels raised questions about the problems of exchanging information, thoughts, and ideas between people who speak different languages and belong to different linguistic cultures (interlingual communication): "the foreignness of language" [22]; "where relations between peoples are expressed in the movement of the masses, foreign languages should be learned by everyone in an easy form, depending on need" [23]: "linguistic integration" [24].

3. A community product dependent on time and space.

3.1. A Product of the Class Struggle of the Bourgeoisie. Language, like any sphere of social life, is a site of various forms of confrontation between conflicting interests (the struggle for language, about language, in language, and for language).

K. Marx and F. Engels concluded that language plays a role in defining and protecting the interests of social classes, that language is a product and instrument of material production and class struggle and the expression of class consciousness. By using varieties of the same language, depending on social stratification and hierarchy, prestige and power, groups or classes can change their understanding of the world around them and themselves: "the language of the politics, laws, morality, religion" [20, p.13].

3.2. A product of the bourgeois (hierarchy of prestige and power).

Bourgeoisie shapes language in several ways:

1) The Ruling Ideas (the bourgeoisie controls the language used to describe the world);

2) ***The*** "***Universal Language***" (the linguistic terms used in law, politics, and media are crafted to reinforce bourgeois ideology);

3) ***Creation of*** "***Bourgeois***" ***Concepts*** (vocabulary that promotes the ruling class values);

4) ***Normalization of Ideology*** (the embeds its bourgeoisie`s worldview into everyday language);

5) ***Legitimization of Institutions (***language is formalized, to keep the capitalist system functioning);

6) Commodification (linguistic expression become subjected to the logic of the market);

7) Commodification of Language (language is transformed into tools for maximising profit and manipulating the market).

3.3. Social stratification: "The workers speak other dialects, have other thoughts and ideals, other customs and moral principles, a different religion and other politics than those of the bourgeoisie" [25].

3.4. Ideological influence: "Revolutionary language", one very good reason for which was the fact that the Conservative party had been in power since 1841 [25].

3.5. Connections and communication within a group of people: "Language itself is the product of a community, just as it is in another respect itself the presence [Dasein] of the community, a presence which goes without saying" [22].

4. Reality.

4.1. Manifestation of the real life of society and individuals in communicative, intellectual and other actions of human and social activity: "The philosophers have only to dissolve their language into the ordinary language, from which it is abstracted, in order to recognise it, as the distorted language of the actual world, and to realise that neither thoughts nor language in themselves form a realm of their own, that they are only *manifestations* of actual life" (emphasis in original) [21].

4.2. Sensory Reality. According to Marx, language is a tangible, material medium that transforms our crude perception of the world into structured, social thinking.

K. Marx, in "Economic and Philosophic Manuscripts", laid the philosophical foundation of dialectical and historical materialism: "The element of thought itself, the element of the vital expression of thought – language – is sensuous nature" [26].

4.3. The material reality of thought. In "The German Ideology", K. Marx and F. Engels wrote about language as a material phenomenon that exists in reality, as opposed to illusions, fantasies, or something that exists only in the imagination: "*Language* is the immediate actuality of thought..." emphasis in original) [31], thinking (consciousness) is a product of the material reality that reflects it and "Ideas do not exist separately from language" [22].

Conclusions from the study.

The affirmation of the social nature of language is one of the main achievements of Marxism, since it marked the beginning of a materialistic view of language, rejecting various kinds of idealistic and religious concepts of language.

According to the results of the study, we concluded that K. Marx and F. Engels distinguished 4 main "core" meanings (essential groups) of the concept of "language" and understood it as a means of communication establishing interpersonal and intergroup communication; activity as expressing consciousness and thinking; reflecting objective and subjective reality; constructing and changing social relations; influencing the process of human communication; maintaining and confronting class differences and struggle; expression culture; a component and product of communication processes (thinking and transmission of information; linguistic, interlingual, and linguistic integration) for existence; a community product establishing the class struggle, hierarchy, social stratification, and ideological influence in the process of connections and communication within a group of people; the **material** reality reflecting the real life of society and individuals, sensory reality, and thoughts.

Perspectives and future research opportunities in this scientific direction for further research: the need to analyse and systematise the complete definition of the essence of the concept "language" in a generalised form in the understanding of K. Marx and F. Engels, according to the structure of the Explanatory formula of concept content (EFCC) based on the results of the analysis of our previous studies.

Bibliography:

1. Солдатова Л.П. Поняття «дискурс»: проблеми визначення. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. Випуск 46, ч. 4. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. С. 32–40., с. 32–40.
2. Holborow M. The politics of English: A Marxist view of language. London : Publication Inc., 1999. 216 p.
3. Циба В. М. Діалектичний зв'язок гегемонії та мови у марксизмі (Грамші, Волошинов, Пазоліні). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2021. Т. 7. С. 30–45.
4. Jones P. E. Karl Marx and the language sciences – critical encounters: introduction to the special issue. *Language Sciences* 70. 2018. P. 1–15.
5. Voloshinov V.N. Marxism and the Philosophy of Language. New York : Seminar Press. .1973. 205 p.
6. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття «мова» в індійській лінгвістичній традиції (часи ранньої античності VIII ст. до н.е. – II ст.н.е.). *Мова і культура*. 2014. Вип. 17. Т. 2. С. 302–309.
7. Солдатова Л.П. Історія розвитку змістового наповнення поняття «мова» в греко-латинській мовознавчий традиції (доба ранньої античності VIII ст. до н.е. – II ст. до н.е.). *Studia linguistica*. 2014. Вип. 8. С. 410–416.
8. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття «мова» (часи класичної античності I ст. до н.е. – II ст. н.е.). *Мова і культура* : науковий журнал. 2015. Вип. 18. Т. II. С. 16–22.
9. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття «мова» у період Середньовіччя (V ст. н.е. – XV ст. н.е.). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Філологія».* 2015. № 14. С. 110–112.
10. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття «мова» в часи Відродження. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Філологія»*. 2016. № 24. С. 156–159.
11. Солдатова Л.П. Сутність та історія розвитку змістового наповнення поняття «мова» в епоху Просвітництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Філологія»*. 2017. № 29. Т. 1. С. 137–140.
12. Солдатова Л.П. Історичний розвиток поняття «мова» (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Філологія».* 2018. № 32. Т. 1. С. 209–213.
13. Солдатова Л.П. Сутність та історизм розвитку змістового наповнення поняття «мова» у період кінця XIX ст. – першої третини XX ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2018. Вип. 37. Т. 3. С. 20–22.
14. Солдатова Л.П. Сутність поняття «мова» у дослідженнях Едварда Сепіра. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2019. Вип. 40. Ч. 2. С. 125–129.
15. Soldatova L.P. The concept "Language" evolution in American linguistic tradition. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Філологія».* 2017. № 28. С.160–163.
16. Soldatova L.P. The essence of the concept "language" in the research of German scientists. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Філологія».* 2023. № 62. Т. 1. С. 127–131.
17. Солдатова Л.П. Поняття «мова» у дослідженнях представників Празької школи функціональної лінгвістики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. *Серія «Філологія».* Вип. 31. 2020. С. 33–45.

18. Soldatova L.P. The essence of the concept «Language» in Michael Alexander Kirkwood Halliday's research. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* Вип. 58. 2023. С. 156–160.
19. Soldatova L. P. The essence of the concept "language" as "a means" in the understanding of Karl Marx and Friedrich Engels. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2026. № 77. p. 161–165.
20. Karl Marx, Frederick Engels. The German Ideology. Foreign Languages Press Collection. Paris, 2022. 178 p.
21. Karl Marx. The German Ideology. URL: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch01b.htm
22. Karl Marx. German Ideology, Chapter 3: Saint Max. 2. Apologetical Commentary. URL: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch03p.htm
23. Karl Marx. Grundrisse. Foundations of the Critique of Political Economy (Rough Draft). Penguin Books in association with New Left Review, 1973. 889 p.
24. Friedrich Engels. Anti-Dühring (Original title Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft). 2017. 508 p.
25. Frederick Engels. The role of force in history a study of Bismarck's policy of blood and iron. LAWRENCE & WISHART LONDON. 1968. 109 p.
26. Friedrich Engels. Condition of the Working Class in England. 2010. 206 p.

Солдатова Л. Сутність поняття «мова» в суспільному житті людей в особистому розумінні Карла Маркса та Фрідріха Енгельса

Анотація. Наукове дослідження присвячене розвитку лінгвістичної термінології в життєдіяльності людей та соціуму в історичному аспекті.

Дослідження представляє детальний інформаційний аналіз сутності поняття «мова» в суспільному житті людей з точки зору особистого розуміння Карла Маркса та Фрідріха Енгельса, наукова діяльність яких відбувалася в 4-й період історії лінгвістики (кінець 19 – перша третина 20 століття).

Незважаючи на те, що в своїх наукових дослідженнях вони не обирали окремим об'єктом дослідження поняття "мова", в їхніх наукових дослідженнях можна знайти чимало міркувань на цю тему та суб'єктивних точок зору.

Вони звертали увагу на особливе місце і важливу роль мови в житті людського соціуму.

У пропонованому дослідженні об'єктом аналізу наукових досліджень Карла Маркса та Фрідріха Енгельса було обрано сутність поняття «мова».

Аналіз поняття "мова" було проведено в узагальненому вигляді відповідно до структури Тлумачної формули змісту поняття (ТФЗП) з визначеним спільним елементом сутності на основі результатів аналізу.

Результати проведеного аналізу дозволили синтезувати розуміння К. Маркса та Ф. Енгельса поняття "мова" у вигляді дефініції, в якій поняття "мова" виступає як засіб комунікації, що встановлює міжособистісну та міжгрупову комунікацію; діяльність як вираження свідомості та мислення; відображення об'єктивної та суб'єктивної реальності; побудова та зміна соціальних відносин; вплив на процес людського спілкування; підтримка та протистояння класовим відмінностям і боротьбі; культура самовираження; компонент і продукт комунікаційних процесів (мислення та передача інформації, лінгвістична, міжмовна та лінгвістична інтеграція) для існування; вплив (лінгвістична, міжмовна та «лінгвістична інтеграція») для існування; комунікативний продукт, що встановлює класову боротьбу, ієрархію, соціальну стратифікацію та ідеологічний вплив у процесі зв'язків та спілкування всередині групи людей; матеріальна реальність, що відображає реальне життя суспільства та окремих осіб, чуттєва реальність та реальність мислення).

Ключові слова: мова, поняття, сутність, інформація, тлумачна формула змісту поняття (ТФЗП). мова, поняття,

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.161.2'373.7:821.161.2-1
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.18

Трифонов Р. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
https://orcid.org/0009-0005-3288-9363

ВІД ФОРМУЛИ ДО ПРЕДМЕТНОСТІ: ФРАЗЕОЛОГІЯ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ ІРИНИ ШУВАЛОВОЇ «АЗ»

Анотація. У статті на матеріалі поетичної книги Ірини Шувалової «Аз» (Київ, 2014) досліджено фразеологію як складник ідіостилю. Актуальність зумовлена лакуною в українській лінгвостилістиці: фразеологію класиків та мову медіа описано докладно, тоді як фразеологічний рівень поезії генерації, що дебютувала на початку XXI століття, залишається майже неопрацьованим, а спеціальних досліджень ідіостилю І. Шувалової не виявлено взагалі. Методом суцільної вибірки зафіксовано 126 фразеологічно релевантних контекстів. За походженням переважають питомі українські ідіоми; крім них, засвідчено десять біблеїзмів, вісім міфологем та алюзій античного походження, чотири чужомовні кальки й латинізми; близько третини корпусу становлять сполуки з соматичним компонентом. Установлено, що 85 контекстів (67%) реалізують одиницю в словниковій формі і лише 34 (27%) містять формальну трансформацію (решта 7 одиниць – авторські афоризми). Доведено, що відсоток авторського переосмислення фразеології суттєво зростає, якщо перенести увагу з форми одиниці на її суб'єкт: у 27 контекстах (21% вибірки) антропоцентричну за внутрішньою формою ідіому віднесено до неантропного суб'єкта. У 20 з цих контекстів фразеологізм зберігає словникову форму, а деавтоматизація відбувається в позиції підмета, тобто поза межами самої сполуки. Цей механізм запропоновано кваліфікувати як заміну суб'єкта фразеологічної дії й визнано провідним прийомом збірки, хоча наявні класифікації трансформацій його не передбачають. Описано також формальні механізми деавтоматизації: лексичну субституцію (12 контекстів), розширення компонентного складу (7), деструкцію внутрішньої форми та усталеного епітета (4), а також поодинокі прийоми – буквалізацію, еліпсис та ін. Окремо схарактеризовано 7 авторських формул, побудованих за моделлю прислів'я, які, вслід за В. Калашником, кваліфіковано як поетичні афоризми. Спільною ознакою описаних механізмів визнано напрям перетворення – від формули до предметності.

Ключові слова: фразеологізм, трансформація фразеологізму, афоризм, біблеїзм, соматизм, українська поезія початку XXI ст.

Постановка проблеми. Фразеологія художнього тексту вже не перше десятиліття перебуває у фокусі уваги української лінгвостилістики (Л. Скрипник, Л. Авксентьєв, В. Калашник, В. Ужченко, О. Селіванова, Ж. Колоїз, Ю. Кохан, О. Тєлєжкіна та ін.). Проте поезію генерації, що дебютувала на початку XXI століття, аналізують здебільшого в літературознавчих категоріях – образ, мотив, інтертекст, – а також у вимірах традиційної лінгвостилістики та лексикології; фразеологічний рівень у ній описано фрагментарно; навіть стосовно творчості провідного автора покоління Сергія Жадана фразеологію досліджено лише в поодиноких студіях, здійснених на матеріалі книги «Месопотамія» [1; 2]. Творчість Ірини Шувалової (нар. 1986 р.) – показовий випадок такої дослідницької лакуни. Літературна критика послідовно фіксує саме ті риси її письма, які мали б зробити її вірші першочерговим об'єктом лінгвостилістичного аналізу. В огляді журі рейтингу «ЛітАкцент року – 2014», куди ввійшла збірка «Аз», поетку названо чи не найкращим версифікатором з-поміж авторів свого покоління [3]; у рецензійному тексті Я. Опалєвої стверджується, що її вірші у попередніх книжках, до яких належить і «Аз», примушували слова і речі до постійного, безперервного самоцільного перетворення, а сполучення релігійних і фольклорних форм схарактеризовано як сталу властивість цього письма [4]; в оглядах пізніших років три перші книги авторки узагальнено як збірки медитативних та наскрізь інтертекстуальних віршів [5]. Отже, критика вказує на словоперетворення як метод, залучення традиційних форм вислову та інтертекстуальну щільність – тобто ознаки, що прямо передбачають роботу з фразеологічним фондом. Проте спеціальних мовознавчих досліджень ідіостилю І. Шувалової, тим більше досліджень її фразеології, наразі не виявлено.

У книзі «Аз» (2014) авторка звертається до силабо-тоніки й рими, що зауважив у передмові В. Герасим'юк, назвавши це «нагадуванням про ази» [6, с. 8]. Також – і це предмет нашої розвідки – вона звертається і до фразеологічного фонду мови, але не лише по готові формули, а й по матеріал. Формулювання передмовника є вельми точним. Слово *аз* поза лінгвістичною термінологією функціонує в сучасній українській мові майже виключно як компонент стійких сполук: *ази науки, від аза до іжиці, ні аза не знати*. Вилучаючи його зі складу цих формул, виносячи в назву й повертаючи йому первісні самостійні значення (займенник *я*; перша літера старослов'янської абетки), авторка виконує ту саму операцію, яку, ми спробуємо показати, здійснює й над іншими усталеними сполуками. Назва книги, отже, є не лише семантичною, а й фразеологічною програмою, і саме тому фразеологічний аналіз тут не є периферійним щодо аналізу поетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою статті є праці, в яких поетичне фразотворення, антропоцентризм фраземіки та сучасні тенденції розвитку української фразеології описано як взаємопов'язані явища.

Ключовою для нашої розвідки є концепція поетичного фразотворення В. Калашника. Дослідник розглядає поетичний фразеологізм як структурний елемент словесно-образної системи твору й наголошує, що загальномовні сполуки

в умовах поетичного контексту здебільшого змінюються, набуваючи нових значень чи їх відтінків [7, с. 101–106]. Вчений прямо вказує, що перед дослідниками стоять такі завдання: «з'ясування образної основи відповідних мовних одиниць, окреслення кола означуваних певним образом реалій і понять, а також аналіз способів словесного вираження художнього змісту» [7, с. 101]. Саме ці завдання ми й виконуємо на матеріалі взятої до аналізу книги.

Не менш важлива для нас застосована В. Калашником на матеріалі ідіостилю М. Вінграновського типологія авторських перетворень стійких сполук: заміна компонента, переважно синонімічна [7, с. 218], поширення складу атрибутивним компонентом, вклинювання образних елементів, авторське розгортання образності сталої сполуки та ін. [7, с. 219]. Ця типологія слугує в статті класифікаційною сіткою. Окремо спираємося на розроблене дослідником поняття поетичного афоризму. В. Калашник наголошує, що фразеологічні утворення авторського стилю здатні вживатися поза образною системою, до якої належать генетично, і що ця тенденція до автономного використання найпомітніша саме на рівні афористики [7, с. 123]. Поетичний афоризм кваліфіковано як особливий естетичний знак: порівняно з повчальними народними афоризмами, тобто прислів'ями, він подає узагальнену думку з підкресленішою художньою маркованістю й відчутнішою спрямованістю на індивідуалізацію образу [7, с. 313]. Утворення, які будуються за пареміологічною моделлю, але мають авторське походження, дослідник означує як поетичні узагальнення за моделлю прислів'я [7, с. 127].

Другу опору становить монографія Н. Венжинович, у якій фраземіку описано в когнітивному та лінгвокультурологічному вимірах. Для нашого аналізу принципове положення про високу антропоцентричність фразеологічної системи як основну ознаку, що відрізняє її від інших мовних підсистем [8, с. 163]. Услід за В. Ужченком дослідниця трактує фразеологізми як знаки культури й знаки-мікроконтексти, що репрезентують різні коди культури [8, с. 164]. Антропоцентричну репрезентацію фраземіки розгорнуто в окремому розділі, де послідовно описано вияви буття людини – її риси та вчинки, зовнішній вигляд, мисленнєву й мовленнєву діяльність, фізичний та емоційний стан. Це положення, узвичаєне в описовій фразеології, у застосуванні до поетичного тексту дає аналітичний інструмент, оскільки дозволяє виміряти, наскільки послідовно авторка порушує саме антропоцентричність одиниці, залишаючи недоторканою її форму. Показово й те, що концепти, яким Н. Венжинович присвячує окремі підрозділи (ВОДА, ПРОСТІР і ЧАС, СЕРЦЕ, ОКО/ОЧІ [8, с. 327–361]), збігаються з тими сферами, що, як буде показано, домінують в «Азі» і як суб'єкти фразеологічної дії, і як соматичні компоненти. У монографії описано також фразеологічні одиниці античного походження [8, с. 253–256] та біблійну фраземіку [8, с. 307–316], що дає зіставний фон для відповідних груп нашої вибірки.

Третю опору становить огляд сучасного стану української фразеології, здійснений Н. Писарською. Дослідниця констатує, що під час вивчення сталих висловів переважають антропоцентричний і когнітивний підходи, за яких фразеологічні одиниці розглядають як когнітивні структури, що відображають світоглядні концепти через увагу до тілесного, побутового чи соціального [9, с. 78]. Водночас вона фіксує лакуну: проблема системного опису новітніх фразеологічних утворень, їхньої нормативності та лексикографічної фіксації залишається недостатньо опрацьованою [9, с. 77]. Описуючи механізми змін, Н. Писарська зосереджується на медійному та цифровому дискурсі, де трансформація стійкої сполуки підпорядкована емоційному впливові й привертанню уваги адресата.

Ширший контекст дослідження становлять праці, у яких фраземіку розглянуто в психокогнітивному та етнокультурному аспектах [10; 11]. У західній фразеології близький напрям репрезентують дослідження оказіонального стилістичного вживання одиниць у дискурсі [12] та класична теорія, що описує ідіому як згорнуту когнітивну (концептуальну) метафору [13].

Традиційні класифікації трансформацій (субституція, розширення, скорочення, контамінація, буквалізація, дефразеологізація) застосовні щодо книжки Ірини Шувалової і будуть використані в цій статті. Крім того, варто розглянути не тільки випадки, коли авторка переставляє, замінює або усуває компонент, але й ті, коли одиницю відтворено бездоганно точно, але маємо деавтоматизацію сприйняття, спричинену чинником, розташованим поза межами фраземи, передусім заміною суб'єкта дії. Оскільки такі вживання формально нормативні, суцільна вибірка кваліфікує їх як нетрансформовані, і найпродуктивніший прийом ідіостилю випадає з опису. Саме цю методологічну прогалину й покликана окреслити розвідка.

Отже, **мета статті** – виявити склад, механізми введення в контекст і функції фразеології в поетичній книзі І. Шувалової «Аз». Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: 1) здійснити суцільну інвентаризацію фразеологічних одиниць у тексті книги; 2) установити кількісне співвідношення нормативних і трансформованих уживань; 3) описати механізми деавтоматизації й визначити найпродуктивніші з них; 4) схарактеризувати авторські афористичні формули та обґрунтувати їхній термінологічний статус; 5) визначити функції фразеології в межах цілого видання.

Об'єкт дослідження – поетична мова книги І. Шувалової «Аз» (2014) [14]. Предмет – фразеологічні одиниці в широкому розумінні та механізми їх контекстної деавтоматизації. Джерелом нормативних форм і словникових тлумачень слугував «Словник фразеологізмів української мови» [15]; для одиниць біблійного походження додатково залучено працю А. Коваль [16]. Використано методи суцільної вибірки, описовий, компонентного аналізу, контекстуально-інтерпретаційний, а також елементи кількісного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Склад і кількісні характеристики вибірки. Суцільна вибірка дала 126 фразеологічно релевантних контекстів. З походженням переважають питомі українські ідіоми; крім них, зафіксовано десять біблеїзмів, вісім міфологем та алюзій античного походження, чотири чужомовні кальки й латинізми. Однак найпоказовіша характеристика вибірки – не походження, а компонентний склад: близько третини одиниць становлять сполуки з соматизмом (*голова, груди, п'яти, язик, горло, долоня, пальці, око, зуби, хвіст*). Розподіл контекстів за домінантним механізмом реалізації подано в таблиці 1.

Отримане співвідношення, на перший погляд, засвідчує перевагу відтворюваних сполук у словниковій формі й підважує гіпотезу про деавтоматизацію: формальна трансформація наявна лише в 34 контекстах (27%), а 85 фразеоживань (67%) реалізують одиницю в словниковій формі. Проте, як буде показано далі, ключем до опису ідіостилю Шувалової є інше явище:

Таблиця 1

Механізми реалізації фразеологічних одиниць у книзі І. Шувалової «Аз»

Механізм	К-ть контекстів
Нормативна (словникова) форма	65
Зміна образного плану без зміни форми	20
Лексична субституція	12
Розширення компонентного складу	7
Авторські афоризми	7
Деструкція внутрішньої форми та усталеного епітета	4
Інші прийоми (буквалізація, еліпсис, інверсія, фонетична гра)	11
Разом	126

фразеологічна активність зосереджена не в межах одиниці, а поза ними.

2. Заміна суб'єкта фразеологічної дії як провідний прийом. Внутрішня форма переважної більшості українських ідіом антропоцентрична: *дивитися вовком, хапати за барки, знати напам'ять, витріщити очі, наступати на п'яти, посипати голову попелом, прясти куделю* описують дії людини. Шувалова систематично зберігає такі одиниці недоторканими й водночас віддає позицію суб'єкта неантропній сутності. Фіксуємо 27 контекстів (21% вибірки), у яких суб'єктом ідіоми виступають стихія, ландшафт, час або артефакт; у 20 з них (16% вибірки) одиницю збережено в словниковій формі: ***море*** *дивиться вовком* [14, с. 28], ***море*** *руки кусало тим що ласки просили* [14, с. 28]; ***гори*** *стоять старіють на повен зріст* [14, с. 32]; ***земля*** *їх тримає за поли* [14, с. 36]; *доки не витріщить* ***спека*** *своїх очей* [14, с. 48]; ***ріка*** */ та що напам'ять знає всі власні камені* [14, с. 48], ***вічність*** *розплющує око своє* [14, с. 51]; ***повітря*** *[...] хапає мене за барки* [14, с. 52]; *вперто прядуть куделю сирі* ***вітри*** [14, с. 58]; ***небо*** *це чаша радості повна вщерть* [14, с. 63]; *так* ***чума*** *ходила прозорим містом / наступаючи човнярам на п'яти* [14, с. 75]; ***місяць*** *майже заплющений отже це око за око* [14, с. 79]; ***сонце*** *сходить – і під ребро заганяє шило* [14, с. 80]; ***час*** *посипає голови нам піском* [14, с. 90] і подібне.

Механізм цей потребує окремої кваліфікації, оскільки жодна з наявних класифікацій його не передбачає. Формально трансформації немає: сполуки *дивитися вовком, знати напам'ять, прясти куделю* та інші відтворено точно, і в суцільній вибірці вони закономірно потрапляють до нормативних. Деавтоматизація відбувається на межі одиниці та її оточення – у позиції підмета. Наслідком є не нове переносне значення ідіоми (як у публіцистичній трансформації), а перебудова картини світу через додаткову антропоморфізацію. Антропоцентричність внутрішньої форми, яку визнано основною ознакою фразеологічної системи, переноситься на новий носій, і стихія отримує тіло.

Показово, що майже чверть таких контекстів припадає на воду в різних іпостасях (море, ріка, потоп, припливи) і приблизно стільки ж – на час та його вияви (вічність, осінь). Тобто заміна суб'єкта не є випадковим стилістичним жестом: вона обслуговує два наскрізні образи книги. У світлі цього поновому прочитується й характеристика, яку дала письму Шувалової критика, – примушувати слова і речі до постійного, безперервного перетворення [4].

3. Лексична субституція. Найпродуктивніший із власне формальних механізмів (12 контекстів). Заміна компонента відбувається майже завжди в межах того самого семантичного поля, тобто ідіома не руйнується, а переналаштовується. Типовий приклад: *хтось мене голу з пожежі в багаття виніс* [14, с. 71]: узвичаєне *з вогню та в полум'я* подано з двома синонімічними замінами. Наслідків тут два. По-перше, це значний семантичний зсув: ідіома, що позначає перехід від однієї біди до іншої, застосовується в значенні переходу від одного моменту пристрасті й чуттєвості до іншого (усувається негативне оцінне маркування, встановлюється концептуальний зв'язок з усталеною метафорою пристрасті як вогню). По-друге, змінюється аспект дії: словникова форма безсуб'єктна (*потрапити з вогню та в полум'я*), а в Шувалової з'являється агенс – *хтось*, що заповнює семантичний слот пристрасті як поєднання двох людей.

Субституція слугує увиразненню і в низці інших контекстів: *серце калатає → твоя кров калатає мідно* [14, с. 27]; *черв сумніву точить → точать черви одчаю* [14, с. 28]; *не вкладається в голові → не вкладається в записник* [14, с. 45], де заміна вмістилища (свідомість → нотатник) перетворює ідіому про межі розуміння на ідіому про межі запису, тобто про літературну (не)спроможність; *ніж під ребро → сонце сходить – і під ребро заганяє шило* [14, с. 80]; *перехоплює дух → їй перехоплює горло від голосів* [14, с. 95]; *спів сирен → п'яних сирен прокурені голоси* [14, с. 87].

4. Розширення компонентного складу. Механізм, що перетворює одиницю на модель (7 контекстів). Найпоказовіший випадок – вірш *«час посипає голови нам піском»*, де за першим рядком іде каталог: *попелом скіпками мушлями і соломою* [14, с. 90], а через сторінку той самий рядок отримує нове продовження: *сіллю і цвіллю і облетілим цвітом* [14, с. 91]. Тут важлива черговість: *попіл* – єдиний нормативний компонент джерельного біблеїзму – з'являється не першим, а другим, тобто узвичаєна форма подана як один із можливих варіантів заповнення позиції, а не як норма. Ідіома зберігає синтаксичний каркас, але втрачає монополію на власний зміст. Фактично це прийом розчинення одиниці в переліку, і його ефект полягає у ствердженні різноманітності життя на противагу однозначності вихідного сценарію.

Маємо також інші розширення: *стояти на своєму → навчи стояти на порожньому на своєму* [14, с. 23] (1); *ні краплі → не залишай на потім ні краплі поту* [14, с. 49] (2); *писати на піску → так пишуться книги чудес на піску під ногами* [14, с. 39] (3); *всі дороги ведуть у Рим → всі дороги ведуть і навіть котрась у рим* [14, с. 80] (4). Вартих уваги параметрів у цих розширень щонайменше три. По-перше, новий компонент вводиться всередину сполуки, а не приєднується до неї ззовні (крім (2)), тому усталені елементи втрачають контактне розташування, а впізнання одиниці відкладається до останнього компонента. По-друге, введений елемент частіше конкретно-предметний або локативний (крім (4), де якраз працює знеконкретнення), тоді як джерельна сполука абстрактна; розширення, отже, працює як механізм оприявнення – воно надає формулі речовинного або просторового наповнення. По-третє, у випадках (1, 2) розширення супроводжується зміною модальності: констатацію замінено на спонукання (*навчи, не залишай*), внаслідок чого узагальненість джерельної одиниці перетворюється на звернення до конкретного адресата. Показово, що жодне з розширень не руйнує ані ритму, ані синтаксичної схеми джерельної одиниці: перетворення відбувається в межах упізнаваного

каркаса, і саме контраст між збереженою моделлю та новим наповненням створює стилістичний ефект; навіть явна граматична й орфографічна деконструкція *всі дороги ведуть і навіть котрась у рим* ритмічно така ж струнка, як канонічна одиниця.

5. Деструкція внутрішньої форми та усталеного епітета. Найтонший з описуваних прийомів – словотвірна регенерація усталеної сполуки. Показовий приклад: *час невблаганний лиш доки його не вблагано* [14, с. 63]. Кліше *невблаганний час* розкладено на морфемний склад, і прикметникові повернуто дієслівну валентність, якої узус його давно позбавив. Формально це гра слів; фактично – повернення епітетові статусу твердження, яке можна оскаржити.

Етнографічний приклад *цей шовковий ряст нам солом'яним не топтати* [14, с. 74] є дескриптивним і експресивним водночас. У народній фразеології *топтати ряст* означає 'жити', а *не топтати рясту* – 'померти'; одиниця пов'язана з обрядовою формулою весняного топтання рясту [17, с. 518]. Шувалова вживає її в описі мальованої трави під ногами святих у венеціанському храмі. Через два узгоджені епітети – *шовковий* (мальований, святий, вічний) і *солом'яний* (сухий, смертний, земний) – виникає антитеза двох станів. Заперечення *не топтати* при цьому зберігає всю силу народного вислову: у мальованій вічності нам не жити.

6. Афоризми. Поряд із перетворенням наявних одиниць у книзі послідовно простежується конструювання власних афористичних формул. Фіксуємо сім таких висловів: *цілість розбитих глеків не відновити* [14, с. 30]; *босому довго в золоті не простояти* [14, с. 50]; *камінню не боляче* [14, с. 55]; *де павучок пропав там і пташка втоне* [14, с. 76]; *чути і бачити це непроста наука* [14, с. 82]; *дерево своє листя не оборонить* [14, с. 90]; *кожен маленький біль нас навча зникати* [14, с. 92]. Усі вони побудовані за паремійною моделлю, реалізуючи кілька з переліку таких ознак: узагальнений або неозначений суб'єкт, гномічний теперішній / майбутній час або інфінітивна конструкція, заперечність, чітка й лаконічна ритмічна будова. Генетично ж це авторські новотвори – тобто саме той випадок, що його описує В. Калашник: поетичний афоризм подає узагальнену думку з підкресленою художньою маркованістю і спрямований на індивідуалізацію образу [7, с. 313]. Це прийом, обернений до трансформації: якщо трансформація робить колективну формулу індивідуалізованою, то поетична афористика дає індивідуальному вислову шанс на колективність.

7. Одиниці чужомовного та інтертекстового походження. Ця група невелика кількісно, але композиційно навантажена. Так, тріаду *veni, vidi, vici* розгорнуто в елегію про минущість, у якій третій член замінено українським паронімом: *veні в венецію vidi але не вічні / ці мадонни леви човни і патина* [14, с. 73]. Тріумфальна формула, збудована на дієсловах завершеної дії, перетворюється на констатацію незавершеності, причому заміна *vici → вічні* відбувається виключно на фонетичній підставі. Інший латинізм: *de profundis: що тобі голос мій de profundis вулиці* [14, с. 83]. Тут латинізм не зазнає формальної зміни, але цікавий своїм граматичним статусом. Вилучений із псалмової формули *de profundis clamavi ad te Domine*, він приєднує український іменник у родовому відмінку й починає функціонувати як прийменникова сполука зі значенням 'з глибин чогось'. Чужомовний вислів, отже, не цитується, а вбудовується в граматику мови-реципієнта, асимілюється. Семантичний наслідок: вертикаль молитовного звертання (з глибин – до Бога) замінюється горизонталлю міського простору, а глибина з метафори душевного стану перетворюється на характеристику вулиці. Питальна конструкція *що тобі голос мій* зберігає адресатну структуру псалма.

Інша латинська формула зазнає перекладу: *genius loci → я вкорінилась я тепер геній місця* [14, с. 60], де статус є результатом фізичного перетворення; аналогічно французьке *la petite mort → сон і зима і дотик маленька смерть* [14, с. 63], де еротичний евфемізм вміщено в цикл пір року й тим повернено до буквального, аграрного значення тимчасової смерті перед новим народженням.

Міфологічні та історико-культурні одиниці зазнають трансформацій різного типу: *нитка Аріадни → від клубка моїх відстаней нитка в руках лишилася* [14, с. 80] і *знов нам ниток не настачили аріадни* [14, с. 90] (усічення в першому випадку, множина й розмовне *не настачили* в другому – все працює на повсякденне зниження міфологеми); *золоте руно → носить своє руно золота вівця* [14, с. 58] (метонімічне перенесення означення). Окремо відзначимо трансформацію назви офорта Ф. Ґойї: *сон розуму породжує монстрів → це тривале мовчання породжує магів і монстрів* [14, с. 79], де заміна двох компонентів (*сон розуму → мовчання; монстри → маги й монстри*) обертає просвітницьке застереження на характеристику психологічного стану.

8. Біблійна фразеологія. Зафіксовано десять біблеїзмів, зокрема: *розверзлися небеса → наче раптово розверзлись розтвори небесні* [14, с. 34]; *неопалима купина → місто що горить і не згоряє* [14, с. 43]; *як полова на вітрі → вічність пил полова пил полова* [14, с. 43]; *манна небесна → і ріжуть птахи нам ріжуть / кавалками сіль і манну* [14, с. 52]; *вкласти пальці в рани → і вкласти в них теплі пальці* [14, с. 52], де рани належать морю; *плоть і кров* [14, с. 62]; *пожинати плоди* [14, с. 96]. Принципово, що жоден біблеїзм у книзі не виконує моралізаторської функції. Вони увиразнено-дескриптивні. Навіть у разі наявності оцінки вона також трансформується. Так, формула *з пороху взятий, у порох повернешся* за традицією *memento mori* має спонукати до смирення; у Шувалової ж вона стоїть у вірші про весняний сад і завершується переліком, що її скасовує: *взяті із пороху ляжем у порох знов / горді щасливі закохані / непереможні* [14, с. 63]. Буквалізовано формулу *око за око*: у контексті *місяць майже заплющений отже це око за око* [14, с. 79] закон відплати перетворено на астрономічне спостереження, в якому *око* справді протистоїть *оку*. Біблійну фразеологію тут переведено в режим природного циклу, у якому смерть є фазою, а не вироком, – і це узгоджується з загальною спрямованістю всіх описаних вище механізмів: від переносного значення до буквального, від морального припису до предметності.

Висновки з дослідження та перспективи. Провідним фразеологічним прийомом збірки є не перетворення форми стійкої сполуки, а заміна її суб'єкта, внаслідок чого антропоцентрична за походженням одиниця приписується неантропній сутності, і фразеологічний фонд стає інструментом наділення світу тілом. Спільним вектором зафіксованих прийомів є рух від формули до предметності: колективне значення поступається місцем речовинному образу. Цей механізм не передбачений наявними класифікаціями трансформацій і потребує окремого термінологічного статусу.

Серед власне формальних механізмів найпродуктивніші – лексична субституція і розширення компонентного складу. Виокремлено авторські афористичні формули, для яких характерне поєднання формальних ознак паремії (гномічного часу, ритміки, узагальненого суб'єкта та ін.) з індивідуальним поетичним висловом. Вони вкладаються в українську традицію дослідження поетичної афористики.

Міфологічні, біблійні та інші історико-культурні вислови зазнають і формальних змін, і суттєвих семантико-прагматичних переосмислень. Авторка адаптує їх під ситуативне зображення подій або психологічних станів, додаючи описам глибини й експресії.

Перспективи пошуків пов'язані з такими напрямами: 1) перевірка описаного механізму заміни суб'єкта фразеологічної дії на матеріалі інших збірок, що дало б змогу відмежувати ідіостильову / поколінневу рису від загальномовного явища; 2) перекладознавчий аспект – способи відтворення трансформованих одиниць в іншомовних версіях текстів; 3) корпусне дослідження фразеології української поезії 2000–2020-х років, яке дало б змогу з'ясувати ознаки стилістики покоління на фразеологічному рівні; 4) лексикографічний вимір – укладання словника авторських фразеологічних новотворів сучасної української поезії, де поетична афористика Шувалової має бути репрезентована оригінальними формулами.

Література:

1. Глуховцева І. Я. Фразеологізми у творі Сергія Жадана «Месопотамія». *Лінгвістика* : зб. наук. пр. / за ред. К. Д. Глуховцевої. Старобільськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2016. № 2 (35). С. 152–161.
2. Глуховцева І. Я. Оказіональна фразеологія твору Сергія Жадана «Месопотамія». *Мова і міжкультурна комунікація.* 2017. Вип. 1. С. 167–177.
3. «Поезія»: відгуки журі «ЛітАкценту року – 2014». *ЛітАкцент*. 21.01.2015. URL: http://litakcent.com/2015/01/21/poezija-vidhuky-zhuri-litakcentu-roku-2014/ (дата звернення: 06.08.2026).
4. Опалєва Я. Поезія по той бік безсмертя: рецензія на поетичну збірку «Кінечні пісні» Ірини Шувалової. *Сенсор*. 22.11.2024. URL: https://sensormedia.com.ua/books/poeziya-po-toj-bik-bezsmertya-reczenziya-na-poetychnu-zbirku-kinechni-pisni-iryny-shuvalovoyi/ (дата звернення: 06.08.2026).
5. «ЛітАкцент року – 2020»: відгуки журі. Номінація «Поезія». *ЛітАкцент*. 27.01.2021. URL: http://litakcent.com/2021/01/27/litaktsent-roku-2020-vidguki-zhuri-nominatsiya-poeziya/ (дата звернення: 07.08.2026).
6. Герасим'юк В. Силабо-тоніка Ірини Шувалової. *Шувалова І. Аз : поезії*. К. : Електрокнига, 2014. С. 8–14.
7. Калашник В. С. Людина та образ у світі мови : вибрані статті. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 368 с.
8. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології : монографія. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2018. 463 с.
9. Писарська Н. В. Фразеологія сучасної української мови: стан, розвиток, тенденції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2026. Т. 37 (76). № 1. Ч. 1. С. 77–82. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.1.1/13
10. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія. К. ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
11. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія : навч. посіб. К. : Вища шк., 2008. 327 с.
12. Naciscione A. Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2010. 292 p. DOI: https://doi.org/10.1075/z.159
13. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : Univ. of Chicago Press, 1980. 242 p.
14. Шувалова І. Аз : поезії. К. : Електрокнига, 2014. 114 с.
15. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук та ін. К. : Наук. думка, 2003. 1104 с.
16. Коваль А. П. Спочатку було Слово: крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К. : Либідь, 2001. 312 с.
17. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К. : Довіра, 2006. 703 с.

Tryfonov R. From formula to materiality: phraseology of Iryna Shuvalova's poetry collection *Az*

Summary. The article examines phraseology as a component of individual style using the material of Iryna Shuvalova's poetry book *Az* (Kyiv, 2014). The relevance of the study is determined by a gap in Ukrainian linguostylistics: while the phraseology of the classics and the language of the media have been described in detail, the phraseological level of the poetry written by the generation that made its debut at the beginning of the 21st century remains almost unexplored, and no dedicated studies of I. Shuvalova's individual style have been identified. The method of continuous sampling has yielded 126 phraseologically relevant contexts. In terms of origin, native Ukrainian idioms prevail; in addition, ten biblical expressions, eight mythologemes and allusions of classical origin, and four foreign calques and Latinisms have been recorded; approximately one third of the corpus consists of units containing a somatic component. It has been established that 85 contexts (67%) reproduce the unit in its dictionary form and only 34 (27%) contain a formal transformation (the remaining 7 units are the author's aphorisms). It is demonstrated that the proportion of the author's reinterpretation of phraseology increases considerably once attention is shifted from the form of the unit to its subject: in 27 contexts (21% of the sample) an idiom that is anthropocentric in its inner form is ascribed to a non-human subject. In 20 of these contexts the phraseological unit retains its dictionary form, whereas deautomatisation takes place in the position of the grammatical subject, that is, outside the unit itself. It is proposed to qualify this mechanism as the substitution of the subject of the phraseological action and to recognise it as the leading device of the collection, although the existing classifications of transformations do not account for it. The formal mechanisms of deautomatisation are described as well: lexical substitution (12 contexts), extension of the component structure (7), destruction of the inner form and of the fixed epithet (4), along with isolated devices – literalisation, ellipsis and others. Seven authorial formulas built on the proverb model are characterised separately and, following V. Kalashnyk, qualified as poetic aphorisms. The common feature of the mechanisms described is the direction of transformation – from the formula to materiality.

Key words: phraseological unit, transformation of a phraseological unit, aphorism, biblical expression, somatism, Ukrainian poetry of the early 21st century.

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.581'367.4:[81'42:32]
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.19

Цимбал С. В.,
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри китайської мови і перекладу
факультету східних мов
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0000-0002-7367-5354

Ільницька М. Б.,
старший викладач кафедри китайської мови і перекладу
Факультету східних мов
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
http://orcid.org/0000-0002-4882-4557

Огінська Т. Д.,
студентка IV курсу
Факультету східних мов
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
https://orcid.org/0009-0007-8249-919X

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено комплексному дослідженню словосполучень сучасної китайської мови, їх структурно-семантичної класифікації та особливостей функціонування в сучасному політичному дискурсі Китайської Народної Республіки. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації сучасних підходів до класифікації словосполучень у китайській мові, а також зростанням інтересу до вивчення мовних механізмів функціонування офіційно-політичного мовлення. У статті розглянуто сучасні підходи до класифікації словосполучень, представлені в китайській та зарубіжній лінгвістиці. Проаналізовано структурну класифікацію словосполучень, функціональні типи, а також принципи їх поділу за кількістю компонентів і ступенем семантичної злитості. Особливу увагу приділено зіставленню різних типологічних моделей, запропонованих китайськими мовознавцями, що дозволило виявити їхні спільні та відмінні ознаки й окреслити найбільш продуктивні критерії класифікації. Встановлено, що сучасна система словосполучень китайської мови є багаторівневою та ґрунтується на комплексному врахуванні структурних, граматичних, семантичних і функціональних характеристик. Практична частина дослідження базується на контекстуальному аналізі сучасних китайськомовних політичних текстів, опублікованих у провідних офіційних інформаційних виданнях КНР. У роботі встановлено, що в політичних текстах найактивніше функціонують атрибутивні, дієслівно-об'єктні, обставинні та складні іменникові словосполучення. Вони виконують номінативну, інформаційну, оцінну, аргументативну та мобілізаційну функції, сприяють концептуалізації політичних процесів, структуруванню складних державних стратегій і формуванню цілісної картини сучасної політичної комунікації Китаю. Значну роль відіграють багатокомпонентні словосполучення, що дозволяють компактно репрезентувати складні соціально-політичні, економічні та культурні концепти, характерні для офіційного стилю китайської мови. Комплексний підхід до їх класифікації дає можливість глибше зрозуміти закономірності функціонування китайського синтаксису, особливості організації офіційно-політичних текстів та механізми формування їхнього смислового простору. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях із сучасної китайської граматики, синтаксису, політичної лінгвістики, дискурс-аналізу, перекладознавства, а також у практиці викладання китайської мови у закладах вищої освіти.

Ключові слова: класифікація словосполучень, синтаксичні моделі, злиті словосполучення, складне словосполучення, практична граматика, сучасна китайська мова, політичний дискурс.

Постановка проблеми. Зважаючи на аналітичний характер китайської мови та провідну роль словосполучень у побудові синтаксичних конструкцій, їх дослідження є важливим як для теоретичної лінгвістики, так і для практики викладання китайської мови, перекладознавства та дискурсології. Матеріалом дослідження стали тексти, присвячені питанням державного стратегічного планування, економічного розвитку, екологічної політики та культурної модернізації. Аналіз мовного матеріалу засвідчив, що словосполучення є одним із ключових засобів організації політичного дискурсу, забезпечуючи точність передавання інформації, логічність викладу, ідеологічну аргументацію та реалізацію прагматичних завдань комунікації. Результати дослідження підтверджують, що словосполучення є не лише базовою синтаксичною одиницею сучасної китайської мови, а й важливим інструментом реалізації комунікативної стратегії політичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи словосполучення сучасної китайської мови, передусім варто звернути увагу на те, що вони формуються за певними структурними моделями на основі підрядного зв'язку між компонентами, серед яких виділяють головний (центральний) і залежний елементи.

Структурна класифікація словосполучень передбачає їх розподіл відповідно до граматичної будови компонентів, що входять до складу конструкції. Згідно з цим підходом, словосполучення китайської мови можна поділити на 16 структурних типів [1].

Найуживанішими є дві базові структурні моделі. Перша модель – 名（代）+ 动（形）(míng (dài) + dòng (xíng)), тобто поєднання іменника (або займенника) з дієсловом чи прикметником. Між компонентами такого словосполучення встановлюється предикативний зв'язок, у якому один елемент виконує роль суб'єкта, а інший – предиката. Інакше кажучи, предикат відповідає на питання «що це?» або «який/як?» щодо суб'єкта (词组, n.d.). Наприклад:

天气很好 (tiānqì hěn hǎo) – «погода хороша» (іменник + прикметник);

父母帮助 (fùmǔ bāngzhù) – «батьки допомагають» (іменник + дієслово);

树美丽 (shù měilì) – «дерево красиве» (іменник + прикметник).

Друга модель – 动 + 名（代） (dòng + míng (dài)), тобто поєднання дієслова з іменником або займенником. У цьому випадку між компонентами встановлюється об'єктний (керівний) зв'язок: дієслово виступає домінуючим елементом, а іменник – залежним, відповідаючи на питання «кого?» або «що?» (词组, n.d.). Наприклад:

喂她 (wèi tā) – «годувати її» (дієслово + займенник);

发现黄金 (fāxiàn huángjīn) – «знайти золото» (дієслово + іменник).

Окрім структурної класифікації, у китайській мові виділяють також функціональні типи словосполучень, які визначаються їх синтаксичною роллю в реченні.

Перший тип – іменникові словосполучення, у яких головним компонентом виступає іменник, а вся конструкція функціонує як іменник (词组, n.d.). Наприклад:

老师和学生 (lǎoshī hé xuéshēng) – «вчителі та студенти»;

上海和北京 (Shànghǎi hé Běijīng) – «Шанхай і Пекін».

Другий тип – дієслівні словосполучення, у яких ядром є дієслово, а вся конструкція виконує дієслівну функцію [2]. Наприклад:

认真学习 (rènzhēn xuéxí) – «старанно навчатися»;

生产加工 (shēngchǎn jiāgōng) – «виробляти та обробляти».

Третій тип – прикметникові словосполучення, де головним компонентом є прикметник, а конструкція загалом виконує атрибутивну або предикативну функцію [2]. Наприклад:

非常漂亮 (fēicháng piàoliang) – «дуже гарний»;

又大又小 (yòu dà yòu xiǎo) – «і великий, і малий».

Моделі словосполучень у китайській мові часто збігаються з моделями словотворення складних слів, що зумовлює їхню формальну подібність. Наприклад, 东西 (dōng xī) у значенні «схід і захід» є словосполученням, тоді як 东西 (dōngxi) у значенні «річ» – складним словом.

Розмежування словосполучення і складного слова здійснюється за кількома критеріями. По-перше, фонетичним: у словосполученні наголос розподіляється рівномірно між компонентами (*напр.,* 大小 dà xiǎo – «великий і малий»), тоді як у складному слові наголос зміщується, а другий склад може редукуватися (大小 dàxiǎo – «розмір»).

По-друге, семантичним: компоненти словосполучення зберігають самостійне значення, тоді як у складному слові воно може частково або повністю втрачатися.

По-третє, синтаксичним: словосполучення допускає вставку інших елементів між компонентами, тоді як складне слово є неподільною одиницею [3; 4].

Водночас у сучасній китайській мові нерідко виникають випадки, коли межа між словосполученням і складним словом є розмитою. Це зумовлено ізолюючим характером мови та відсутністю чітких морфологічних показників зв'язку. Наприклад, 上海大学 (Shànghǎi dàxué) «Шанхайський університет» беззаперечно є словосполученням, однак його скорочена форма 上大 (Shàngdà) може функціонувати як окреме слово.

Окрему групу становлять складні слова, утворені за синтаксичними моделями, у яких між компонентами встановлюються відношення, подібні до зв'язків між членами речення. Хоча такі одиниці формально нагадують словосполучення, вони є неподільними та не допускають вставки інших елементів. Наприклад, 缩短 (suōduǎn) «скорочувати» утворене за моделлю дієслово + додаток, однак функціонує як єдине слово [3; 4].

Крім цього, класифікація словосполучень у сучасній китайській мові зокрема ґрунтується на їхніх кількісних і семантичних характеристиках, що відображають як формальну організацію мовних одиниць, так і особливості їх функціонування в мовленні. З огляду на складність і багатовимірність цього явища, доцільно застосовувати комплексний підхід, який передбачає поєднання кількох критеріїв класифікації. Словосполучення аналізуються за їхньою структурною будовою – тобто за кількістю компонентів, а також за семантичними параметрами – ступенем смислової злитості компонентів і характером центрального елемента. Такий підхід дає змогу більш повно охарактеризувати словосполучення як синтаксичну одиницю. Насамперед варто розглянути класифікацію за кількістю компонентів, яка є однією з базових у сучасній лінгвістиці.

Залежно від кількості повнозначних слів словосполучення поділяються на прості та складні. Простими вважаються словосполучення, що складаються з двох повнозначних компонентів, між якими встановлюється один синтаксичний зв'язок. Вони становлять найелементарніший тип синтаксичних конструкцій і водночас виконують важливу номінативну функцію, оскільки позначають предмети, їхні ознаки, дії або процеси. Завдяки своїй структурній простоті такі словосполучення є базовими одиницями синтаксису та виступають мінімальними одиницями членування мовлення [5, с. 322]. Наприклад, у словосполученнях 金戒指 (jīn jièzhǐ) «золоте кільце», 买纸 (mǎi zhǐ) «купити папір», 告诉新闻 (gàosù xīnwén) «повідомити новини», 妈妈的包 (māmā de bāo) «мамина сумка» чітко простежується наявність двох компонентів, пов'язаних єдиним синтаксичним зв'язком.

На відміну від простих, складні словосполучення характеризуються більш розгалуженою структурою, оскільки складаються з трьох і більше повнозначних слів. Вони також виконують номінативну функцію, проте відзначаються більшою семантичною деталізацією та структурною складністю. Утворення таких словосполучень відбувається шляхом поширення простих конструкцій або поєднання кількох простих словоспо-

лучень у межах єдиної синтаксичної структури. У результаті між компонентами виникає кілька синтаксичних зв'язків, що формують складну ієрархію залежностей [6, с. 162]. Це можна простежити на прикладах 探索新材料 (tànsuǒ xīn cáiliào) «досліджувати новий матеріал», 著名的蒙娜丽莎肖像 (zhùmíng de Méngnàlìshā xiàoxiàng) «відомий портрет Мони Лізи», 头顶宁静的天空 (tóudǐng níngjìng de tiānkōng) «спокійне небо над головою», де кожен наступний компонент уточнює або розширює значення попереднього.

Особливу підгрупу серед складних словосполучень становлять конструкції, у яких залежний компонент представлений розгорнутим словосполученням – зокрема субстантивно-квантитативним або субстантивно-кваліфікативним. Такі структури є характерними для китайської мови і зазвичай оформлюються за допомогою службової частки 的 de, яка виконує функцію зв'язку між означувальним і означуваним компонентами. Вони дають змогу виразити кількісні або якісні характеристики предмета більш детально та точно [7, с. 224–225]. Наприклад, у словосполученнях 五岁的狗 (wǔ suì de gǒu) «п'ятирічний собака» та 人口稠密的村庄 (rénkǒu chóumì de cūnzhuāng) «густонаселене село» залежний компонент містить додаткову інформацію про вік або характеристику об'єкта, що розширює зміст усього словосполучення.

Переходячи до семантичного аспекту класифікації, слід зазначити, що важливим критерієм є ступінь смислової злитості компонентів. За цим параметром словосполучення поділяються на вільні (членимі) та злиті (нечленимі). Вільні словосполучення характеризуються відносною самостійністю своїх компонентів: кожен із них зберігає власне лексичне значення та може функціонувати як окремий член речення. Такі конструкції відзначаються гнучкістю та здатністю виражати різноманітні семантичні відношення, зокрема відношення належності, локалізації чи атрибутивності. Наприклад, у словосполученні 上海的名胜古迹 (Shànghǎi de míngshèng gǔjì) «визначні пам'ятки Шанхаю» кожен компонент має чітке самостійне значення, а вся конструкція легко піддається синтаксичному членуванню.

Натомість злиті словосполучення характеризуються високим ступенем семантичної єдності. Їхні компоненти настільки тісно пов'язані між собою, що функціонують як єдине ціле і зазвичай виступають одним членом речення. У таких конструкціях окремі елементи частково втрачають свою самостійність, а їх значення інтегрується в загальне значення словосполучення. Це спостерігається, зокрема, у словосполученнях 新闻之一 (xīnwén zhī yī) «одна з новин» або 最好的之一 (zuì hǎo de zhī yī) «одна з найкращих», де поєднання компонентів створює неподільну смислову єдність.

До злитих словосполучень належать також конструкції, що виражають кількісні та якісні характеристики предметів. Наприклад, субстантивно-квантитативні словосполучення передають кількість об'єктів або міру речовини, як-от 两个父母 (liǎng gè fùmǔ) «двоє батьків» чи 一条腿 (yī tiáo tuǐ) «одна нога». У свою чергу, субстантивно-кваліфікативні словосполучення виражають певну ознаку або характеристику предмета, наприклад 不可思议的女士 (bùkěsīyì de nǚshì) «неймовірна жінка» або 一个不高的女孩 (yí gè bù gāo de nǚhái) «невисока дівчина». У таких випадках залежний компонент зазвичай має злитий характер і виконує функцію уточнення або конкретизації властивостей об'єкта [8].

Зазначені підходи до класифікації словосполучень отримали подальший розвиток у сучасній китайській лінгвістиці, де пропонуються більш деталізовані типології. Зокрема, Фан Юй 房玉 (2006) виокремлює одинадцять основних структур, які дозволяють систематизувати словосполучення за характером взаємозв'язків між їхніми компонентами. Серед них можна назвати афіксальну структуру 附加结构 (fùjiā jiégòu), яка передбачає приєднання афіксів до базових слів; атрибутивну структуру 偏正结构 (piānzhèng jiégòu), де один компонент підпорядкований іншому; нумеральну структуру 数量结构 (shùliàng jiégòu), що утворюється за схемою числівник + класифікатор; а також структуру редуплікації 重叠结构 (chóngdié jiégòu), яка характеризується повторенням лексичних одиниць для вираження значення інтенсивності, кількості або тривалості. До цього переліку входять також еквівалентна структура 同位结构 (tóngwèi jiégòu), дієслівно-об'єктна 动宾结构 (dòngbīn jiégòu), дієслівно-результативна 述补结构 (shù bǔ jiégòu), дводієслівна 连动结构 (liándòng jiégòu), копулятивна 联合结构 (liánhé jiégòu), конструкція додаток-підмет 兼语结构 (jiān yǔ jiégòu) і суб'єкт-предикативна 主谓谓语句 (zhǔ wèi wèi yǔjù). Кожна з цих структур відображає специфічні синтаксичні та семантичні взаємозв'язки компонентів словосполучень і слугує ключем до розуміння механізмів їхнього функціонування у сучасній китайській мові.

Іншим відомим підходом до класифікації словосполучень є система, запропонована Цзя Яньхуаем 贾演准 (1998), яка також включає одинадцять типів. Автор виокремлює копулятивні словосполучення 联合词组 (liánhé cízǔ), суб'єктно-предикативні 主谓词组 (zhǔ wèicí zǔ), дієслівно-об'єктні 动宾词组 (dòng bīn cízǔ), атрибутивні 偏正词组 (piān zhèng cízǔ), нумеральні 数量词组 (shùliàng cízǔ), додаткові 补充词组 (bǔchōng cízǔ), післяйменникові 方位词组 (fāngwèi cízǔ), еквівалентні 同位词组 (tóngwèi cízǔ), стійкі 固定词组 (gùdìng cízǔ), прийменникові 介词结构 (jiècí jiégòu) та конструкції з часткою "的" 的字结构 ("de" zì jiégòu). Кожен із цих типів відображає специфічні синтаксичні та семантичні зв'язки компонентів словосполучень, що дозволяє детально описати їхню структуру та функціонування у сучасній китайській мові [9].

У навчальній літературі, зокрема в підручнику «Практична граматика китайської мови для іноземців», класифікація словосполучень подається з урахуванням частиномовної належності їхніх компонентів. Такий підхід дає змогу не лише систематизувати словосполучення за типом граматичних зв'язків між словами, а й виділити окремі функціональні групи, які відображають різні способи поєднання компонентів у реченні. Зокрема, автори підручника виокремлюють сурядні словосполучення, у яких компоненти рівноправні й належать до однієї частини мови, підметово-присудкові конструкції, що виражають відношення підмет–присудок, та дієслівно-об'єктні словосполучення, де дієслово поєднується з прямим об'єктом. Окремо виділяються атрибутивні словосполучення, у яких модифікатор уточнює або обмежує значення іменника, числівникові конструкції, що поєднують числівник із рахівним словом, а також комплементарні словосполучення, де другий компонент уточнює або доповнює дію дієслова. Локативні та апозитивні словосполучення відображають просторові та описові зв'язки між словами, тоді як стійкі й прийменникові конструкції характеризуються фіксованою структурою або включенням службових слів, що задають синтаксичні

та семантичні рамки. Особливу групу становлять словосполучення з часткою “的”, які забезпечують зв’язок між означенням і означуваним, формуючи підрядні відношення всередині словосполучення. Така класифікація дозволяє комплексно аналізувати словосполучення в китайській мові, поєднуючи їхню граматичну структуру та семантичні функції [7].

Отже, класифікація словосполучень у сучасній китайській мові є багаторівневою та комплексною, оскільки враховує як структурні, так і семантичні параметри. Поєднання різних підходів дає змогу більш повно розкрити природу словосполучення як ключової синтаксичної одиниці китайської мови та зрозуміти закономірності його функціонування в мовленні.

Для проведення комплексного аналізу словосполучень сучасної китайської мови нами було обрано політичний дискурс КНР як сферу дослідження. Політичний дискурс характеризується високою щільністю комунікативних і семантичних одиниць, серед яких словосполучення виконують ключову роль у передаванні складних ідей, ідеологічних меседжів та стратегічних цілей держави. Саме через словосполучення політичний текст може одночасно реалізовувати інформаційну, мотиваційну, регулятивну та оцінну функції, формуючи у читача розуміння як конкретних подій, так і широких соціально-політичних процесів.

Для дослідження були обрані статті: «推动新质生产力和文化软实力相互赋能共同发展» [10], «习近平在参加首都义务植树活动时强调 为山川大地增添锦绣» [11] та «“十五五”规划纲要编制记» [12]. На наше переконання, кожна з них відображає різні жанри китайськомовного політичного дискурсу та дозволяє охопити широкий спектр функцій словосполучень. Перша стаття фокусується на стратегічних економічних та культурних завданнях, демонструючи, як словосполучення використовуються для висвітлення взаємозв’язку між новою якістю виробництва та культурною потужністю, що підкреслює координацію технологічного та культурного розвитку. Друга стаття є прикладом публічного виступу та ритуального заходу, де словосполучення передають емоційне та ціннісне навантаження, формуючи позитивний образ політичного лідера та символізуючи державні пріоритети. Стаття «“十五五”规划纲要编制记» належить до жанру аналітико-репортажного тексту, у якому словосполучення забезпечують точність опису процесів планування та реалізації державних стратегій, структурують інформацію та передають комплексні політичні та організаційні смисли.

Така комбінація матеріалів дає можливість охопити різні функціональні аспекти словосполучень: у стратегічному контексті вони передають взаємозв’язок цілей, завдань і результатів; у символічно-ритуальному – формують уявлення про політичний авторитет, моральні цінності та державну легітимність; у нормативно-адміністративному – конкретизують процедурні та організаційні дії, структурують інформацію та забезпечують точність комунікації. Аналіз цих текстів дає змогу виявити закономірності в практичному вживанні словосполучень, їхню семантичну гнучкість, стилістичні засоби та стратегічні функції у формуванні політичного дискурсу, що є важливим для розуміння сучасної китайської мови у контексті комунікацій високого рівня.

Крім того, обрані статті датовані однією і тією ж тематичною та хронологічною рамкою – березень 2026 року – що дозволяє дослідити сучасні мовні тенденції, актуальні політичні конструкції та інноваційні словосполучення, які активно впроваджуються у китайську офіційну риторику. Вони дають змогу простежити не тільки лексичні особливості, але й контекстуальні зв’язки, коли словосполучення набувають додаткового смислового та функціонального навантаження залежно від комунікативної ситуації, жанру тексту та цільової аудиторії. Таким чином, аналіз цих джерел забезпечує комплексне розуміння функціонування словосполучень у сучасних китайськомовних політичних текстах, поєднуючи семантичний, стилістичний та прагматичний підходи.

Стаття «推动新质生产力和文化软实力相互赋能共同发展», опублікована на сайті 人民日报 30 березня 2026 року, є яскравим прикладом сучасного китайськомовного політичного дискурсу та дозволяє провести глибокий контекстуальний аналіз функціонування словосполучень у таких текстах. У цьому матеріалі широко представлені різні типи словосполучень, які одночасно виконують граматичну та комунікативну функції, формуючи особливу стилістику офіційно-політичного мовлення.

У статті активно використовуються атрибутивні словосполучення, такі як 新质生产力 (xīn zhí shēngchǎnlì) «нова якісна продуктивність», 文化软实力 (wénhuà ruǎn shílì) «культурна м’яка сила», 高水平科技自立自强 (gāo shuǐpíng kējì zìlì zìqiáng) «високий рівень науково-технічної самостійності». Ці конструкції слугують для конкретизації та уточнення понять, формуючи науково-офіційний стиль, характерний для політичних публікацій. Водночас текст багатий на предикативно-об’єктні словосполучення, наприклад, 推动高质量发展 (tuīdòng gāo zhìliàng fāzhǎn) «сприяти високоякісному розвитку», 增强经济竞争力 (zēngqiáng jīngjì jìngzhēng lì) «посилювати економічну конкурентоспроможність» або 提供坚实的物质基础 (tígōng jiānshí de wùzhí jīchǔ) «забезпечувати міцну матеріальну основу», які передають дії держави або керівництва, підкреслюючи активну роль суб’єкта в реалізації стратегічних цілей.

Особливу роль у тексті відіграють обставинні словосполучення, наприклад, 在百年变局加速演进的历史进程中 (zài bǎinián biànjú jiāsù yǎnjìn de lìshǐ jìnchéng zhōng) «в історичному процесі прискореної еволюції змін, що відбуваються раз на століття» чи 以数字技术、信息技术为引领 (yǐ shùzì jìshù, xìnxī jìshù wèi yǐnlǐng) «під проводом цифрових та інформаційних технологій», які встановлюють часові, причинно-наслідкові та умовні рамки для дій, створюючи широку історико-політичну перспективу. Тобто словосполучення не лише уточнюють зміст, але й формують контекст, у якому розкриваються стратегічні цілі та ідеологічні орієнтири.

Окремо варто відзначити використання складних іменних словосполучень, таких як 新质生产力和文化软实力统一于以高质量发展全面推进中国式现代化的伟大实践 (xīn zhí shēngchǎnlì hé wénhuà ruǎn shílì tǒngyī yú yǐ gāo zhìliàng fāzhǎn quánmiàn tuījìn zhōngguó shì xiàndàihuà de wěidà shíjiàn) «продуктивні сили нового типу та культурна м’яка сила об’єднані у великій практиці всебічного просування модернізації за китайським зразком шляхом високоякісного розвитку» або 以人民为中心的发展思想 (yǐ rénmín wéi zhōngxīn de fā zhǎn sīxiǎng) «філософія розвитку, орієнтована на людину». Вони дозволяють компактно передати складні політичні та економічні концепції, формуючи семантичні блоки, які зручно використовувати для побудови логічної структури аргументації.

Контекстуальна функція словосполучень у цьому тексті особливо помітна в аспектах взаємозв'язку економічного та культурного розвитку. Наприклад, словосполучення 新质生产力和文化软实力相互赋能 (xīn zhí shēngchǎnlì hé wénhuà ruǎn shílì xiānghù fù néng) демонструє інтеграційний підхід, коли технологічний розвиток і культура сприймаються як взаємопов'язані складові національної стратегії. Використання дієслівних словосполучень на кшталт 推动, 增强, 提供 (tuīdòng, zēngqiáng, tígōng) створює активну імперативну тональність, що характерна для офіційних повідомлень про політику та стратегію держави. Також численні обставинні словосполучення підкреслюють масштабність і стратегічну значущість явищ, які описуються, а поєднання атрибутивних та складних іменних конструкцій формує цілісний наратив, що органічно поєднує ідеологічні, економічні та культурні аспекти.

Стаття «习近平在参加首都义务植树活动时强调　为山川大地增添锦绣　让中国式现代化底色更加亮丽», опублікована на сайті 新华网 30 березня 2026 року, є прикладом сучасного китайськомовного політичного та соціально-екологічного дискурсу. Текст має насичену офіційно-політичну стилістику, в якій словосполучення виконують одночасно семантичну, комунікативну та експресивну функції, забезпечуючи точність і водночас емоційну виразність повідомлення.

У тексті широко застосовуються іменникові та атрибутивні словосполучення, які уточнюють конкретні дії та концепції, наприклад, 首都义务植树活动 (shǒudū yìwù zhíshù huódòng) «добровільна акція з посадки дерев у столиці», 中国式现代化底色 (zhōngguó shì xiàndàihuà dǐ sè) «основні характеристики модернізації в китайському стилі», 森林可持续经营 (sēnlín kě chíxù jīngyíng) «стале лісове господарство» або 生态产品价值转化 (shēngtài chǎnpǐn jiàzhí zhuǎnhuà) «трансформація цінності екологічного продукту». Ці словосполучення створюють науково-офіційний та стратегічний тон, який характерний для політичних повідомлень, підкреслюючи серйозність і значущість заходів. Вони також слугують для введення складних понять у компактній і зрозумілій формі, що дозволяє читачеві легко орієнтуватися у політичних і соціально-екологічних ініціативах.

Дієслівні словосполучення в тексті, такі як 参加义务植树 (cānjiā yìwù zhíshù) «брати участь в обов'язковій посадці дерев», 增添锦绣 (zēngtiān jǐnxiù) «додавати красу природі», 强化管护 (qiánghuà guǎn hù) «посилювати управління та охорону», підкреслюють активну участь держави, органів влади та населення у реалізації програми. Вони створюють динаміку тексту, роблять його не лише повідомлювальним, але й імперативним, що характерно для офіційного мовлення, де підкреслюється важливість колективних дій для досягнення стратегічних цілей.

Особливу роль відіграють обставинні словосполучення, які задають просторові, часові та умовні рамки подій, наприклад, 在京中共中央政治局委员、中央书记处书记、国务委员等参加植树活动 (zàijīng zhōnggòng zhōngyāng zhèngzhì jú wěiyuán, zhōngyāng shūjì chù shūjì, guówù wěiyuán děng cānjiā zhíshù huódòng) «члени Політбюро Центрального Комітету КПК, члени Секретаріату Центрального Комітету КПК та члени Державної ради в Пекіні, які взяли участь у посадці дерев», 以地定绿、以水定绿 (yǐ de dìng lǜ, yǐ shuǐ dìng lǜ) «зелені насадження визначаються землекористуванням та доступністю води» або 因地制宜做好增绿文章 (yīndìzhìyí zuò hǎo zēng lǜ wénzhāng) «здійснюйте озеленення відповідно до місцевих умов». Такі конструкції допомагають структурувати інформацію, показують логіку дій та формують наративний контекст, який робить політичні ініціативи більш зрозумілими та переконливими.

У тексті також активно використовуються метафоричні та експресивні словосполучення, наприклад, 为山川大地增添锦绣 (wèi shānchuān dàdì zēngtiān jǐnxiù) «додавати краси/пишноти горам і рікам» або 让中国式现代化底色更加亮丽 (ràng zhōngguóshì xiàndàihuà dǐsè gèngjiā liànglì) «зробіть фундамент модернізації в китайському стилі ще яскравішим». Вони створюють емоційний ефект, підкреслюють національну гордість, цінність природного середовища та стратегічний характер дій. Ці вирази поєднують поетичну образність і офіційну лексику, що властиво сучасному китайському політичному дискурсу, де прагнення до гармонії з природою та соціальною відповідальністю передається через лексичні засоби.

Складні іменні словосполучення, такі як 森林可持续经营, 草原保护修复 (sēnlín kě chíxù jīngyíng, cǎoyuán bǎohù xiūfù) або 生态与产业共促 (shēngtài yǔ chǎnyè gòngcù), виконують функцію семантичних блоків, в яких поєднуються економічні, екологічні та соціальні аспекти. Вони дозволяють компактно передати багатовимірну інформацію, формуючи чітку ієрархію понять, що сприяє логічному сприйняттю тексту та підкреслює комплексність підходу держави до розвитку модернізації та охорони природи.

Контекстуально словосполучення в цій статті функціонують як інструмент зв'язку між діями, їх результатами та ціннісними орієнтирами. Наприклад, 统筹利用绿化空间 (tǒngchóu lìyòng lǜhuà kōngjiān) «використовуйте зелені насадження повсюдно» або 实现种与管共抓、生态与产业共促 (shíxiàn zhǒng yǔ guǎn gòng zhuā, shēngtài yǔ chǎnyè gòngcù) «досягти інтегрованого управління та контролю, а також сприяти як екологічному, так і промисловому розвитку» показують, як лексичні конструкції формують комплексне бачення розвитку та задають цільові орієнтири для різних соціальних груп.

Стаття «"十五五"规划纲要编制记», опублікована на сайті 新华网 30 березня 2026 року, є прикладом сучасного китайськомовного політичного та економічно-стратегічного дискурсу, який висвітлює процес розробки та ухвалення ключового п'ятирічного плану Китаю, його стратегічне значення для модернізації країни та забезпечення високоякісного соціально-економічного розвитку.

Текст демонструє поєднання нормативно-адміністративної лексики, ідеологічно оцінних та метафоричних словосполучень, що забезпечує передачу як формальної точності, так і патетичної ваги державних дій. Словосполучення в статті виконують різні функції, одночасно фіксуючи організаційні структури і процедури, підкреслюючи значущість і масштаб плану та мотивуючи суспільну активність.

Зокрема, політико-адміністративні конструкції, як-от «国务院组建"十五五"规划《纲要草案》编制工作领导小组» (guówùyuàn zǔjiàn "shíwǔwǔ" guīhuà "gāngyào cǎo'àn" biānzhì gōngzuò lǐngdǎo xiǎozǔ) або «十四届全国人大四次会议表决通过» (shísì jiè quánguó réndà sì cì huìyì biǎojué tōngguò), слугують для точного опису процедур і повноважень, відображаючи ієрархічну організацію планування. Водночас ідеологічно оцінні словосполучення, такі як «一张蓝图绘到底，必将为基本实现社会主义现代化奠定更加坚实的基础» (yī zhāng lántú huì dàodǐ, bì jiāng wèi jīběn shíxiàn shèhuì zhǔyì xiàndàihuà diàndìng gēng jiā jiānshí de jīchǔ) або «亿万人民万众一心、踔厉奋发» (yìwàn rénmín wànzhòngyīxīn, chuōlì

fènfā), створюють образ масштабного народного залучення та підкреслюють єдність влади та суспільства. Техніко-економічні та стратегічні словосполучення, як-от «20项主要指标、16个方面重大战略任务、109项重大工程项目» (20 xiàng zhǔyào zhǐbiāo, 16 gè fāngmiàn zhòngdà zhànlüè rènwù, 109 xiàng zhòngdà gōngchéng xiàngmù) або «培育壮大高质量发展新动能» (péiyù zhuàngdà gāo zhìliàng fāzhǎn xīn dòngnéng), забезпечують прозорість планування і конкретність поставлених завдань, а конструкції, що описують процес залучення громадськості, такі як «充分听取灵活就业人员、青年、农民工、残疾人等重点群体以及企业意见建议» (chōngfèn tīngqǔ línghuó jiùyè rényuán, qīngnián, nóngmín gōng, cánjí rén děng zhòngdiǎn qúntǐ yǐjí qǐyè yìjiàn jiànyì), акцентують демократичну участь та консенсус у прийнятті рішень.

Стилістично стаття відзначається використанням довгих субстантивних словосполучень із каскадом уточнень, які є типовими для офіційного китайського стилю і дозволяють передати формальну точність та вагомість. Дієслівно-субстантивні конструкції активно спрямовані на мобілізацію дії і формування стратегічних настанов, а метафоричні словосполучення на кшталт «巨笔如椽» (jù bǐ rú chuán) та «蓝图绘到底» (lántú huì dàodǐ) створюють образний простір, підсилюючи патос та легітимізуючи дії держави. Повторювані та паралельні конструкції, наприклад, «坚持…、坚持…、坚持…» (jiānchí…, jiānchí…, jiānchí…) або «抓教育，抓移风易俗，抓文化建设» (zhuā jiàoyù, zhuā yífēngyìsú, zhuā wénhuà jiànshè), формують ідеологічну цілісність тексту, забезпечують впливовий комунікативний потенціал, підкреслюють принциповість державної політики, допомагають зробити текст більш виразним, ритмічним і переконливим, тоді як словосполучення з високою інформативністю через числові дані, дати та назви організацій забезпечують ефект достовірності та конкретності [13, с. 68–69].

Контекстуальна функція словосполучень у статті полягає у взаємодії з читачем, переданні ідеологічного меседжу та демонстрації стратегічної орієнтації. Через активні дієслівні конструкції та імперативні поєднання текст мотивує суспільну участь, через словосполучення, що повторюють концепти «соціалістичної модернізації», «народного єднання» та «партійного лідерства», підкріплює ідеологічну лінію, а через техніко-економічні та стратегічні словосполучення окреслює конкретні завдання, терміни та механізми реалізації плану. Таким чином, словосполучення формують у тексті багаторівневу систему значень, що поєднує інформаційну, оцінну та мобілізаційну функції.

Висновки. Проведений контекстуальний аналіз сучасних китайськомовних політичних текстів підтвердив, що словосполучення є визначальним елементом організації офіційно-політичного дискурсу. Виявлено, що словосполучення в таких текстах виконують ключові функції: вони передають стратегічні цілі держави, формують образ лідера, забезпечують легітимацію політичних рішень та структурують інформацію. Аналіз показав, що у різних жанрах політичного дискурсу словосполучення набувають специфічних смислових та комунікативних відтінків: у стратегічних текстах вони акцентують завдання та цілі, у ритуально-символічних – моральні цінності та авторитет, у нормативно-адміністративних – організовують процедури та плани. Використання як матеріалу дослідження публікацій, присвячених державному розвитку, економічній політиці та виступам керівництва КНР, дало змогу виявити особливості функціонування структурно складних словосполучень, насичених спеціальною термінологією та абстрактною лексикою. З'ясовано, що словосполучення забезпечують не лише синтаксичну організацію тексту, а й практично реалізують когнітивну та комунікативно-прагматичну функції, сприяючи логічній структуризації інформації, репрезентації ключових концептів державної політики, посиленню аргументативності та ефективності мовленнєвого впливу. Отже, словосполучення в сучасному китайському політичному дискурсі є гнучким і потужним інструментом комунікації, що забезпечує точність, переконливість і цілісність тексту.

Література:

1. 新中国成立70年:中国语言学研究进入最繁荣时期. 2019. URL: https://baijiahao.baidu.com/s?id=1643067743944914798&wfr=spider&for=pc (дата звернення: 20.02.2026).
2. 短语的功能类型. 2021. URL: https://baijiahao.baidu.com/s?id=1720087846942977131&wfr=spider&for=pc. (дата звернення: 20.02.2026).
3. 朱德熙. 语法讲义. 北京 : 商务印书馆, 1982. 226 页.
4. 现代汉语八百词. 吕叔湘主编。– 增订本。– 北京：商务印书馆，1999. 765 页.
5. Jerome, L. P. Chinese psycholinguistics. The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language. C. Sin-Wai, J. Minett & F. Li Wing Yee, ред. Routledge, 2016. 85 p.
6. 丁声. 现代汉语语法讲话. 商务印书馆. 1999. 241 页.
7. Dejin L., Cheng L. A Practical Chinese Grammar for Foreigners (Revised Edition). Beijing : Beijing Language and Culture University Press, 2008. 664 p.
8. Flogado Á., Cárdenas M. La sintaxis estructural del idioma chino (mandarín estándar): Un manual.Habana: Universidad de La Habana. 1985. 66 p.
9. 贾演准. 外国人实用汉话语法. 北京 : 华语致学出版社, 1998. 230 页.
10. 张东刚. 推动新质生产力和文化软实力相互赋能共同发展. 张东刚. 人民日报. 2026. URL: https://www.xinhuanet.com/politics/20260330/bfb0999c00344ce3bcf16ccf10787671/c.html (дата звернення: 30.03.2026).
11. 新华社. 习近平在参加首都义务植树活动时强调为山川大地增添锦绣，让中国式现代化底色更加亮丽. 新华网. 2026. URL: https://www.xinhuanet.com/politics/leaders/20260330/91c4f33463934db49d00435de95f1d52/c.html (дата звернення: 30.03.2026).
12. 新华社. 为2035年基本实现社会主义现代化奠定更加坚实的基础—“十五五”规划纲要编制记. 新华网. 2026. URL: https://app.xinhuanet.com/news/article.html?articleId=20260330e12276a404664a58b0889797bc54cca3 (дата звернення: 30.03.2026).
13. Іщик Т. О., Цимбал С. В., Кравченко О. О. Граматичний паралелізм у сучасному китайськомовному політичному дискурсі (на матеріалі звітів усенаціональних з’їздів КПК XXI століття). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2025. № 74, т. 1. С. 68–72. DOI: 10.32782/2409-1154.2025.74.1.16.

Tsymbal S., Ilnytska M., Oginska T. Structural-semantic classification of word phrase compounds and their functioning in modern Chinese political discourse

Summary. The article is devoted to a comprehensive study of word combinations in modern Chinese, their structural and semantic classification and features of functioning in the modern political discourse of the People's Republic of China. The relevance of the study is due to the need to systematize modern approaches to the classification of word combinations in the Chinese language, as well as the growing

interest in studying the linguistic mechanisms of the functioning of official political speech. The article considers modern approaches to the classification of word combinations presented in Chinese and foreign linguistics. The structural classification of word combinations, functional types, as well as the principles of their division by the number of components and the degree of semantic fusion are analyzed. Particular attention is paid to the comparison of various typological models proposed by Chinese linguists, which made it possible to identify their common and distinctive features and outline the most productive classification criteria. It was established that the modern system of word combinations of the Chinese language is multi-level and is based on a comprehensive consideration of structural, grammatical, semantic and functional characteristics. The practical part of the study is based on the contextual analysis of modern Chinese-language political texts published in the leading official information publications of the PRC. The work establishes that attributive, verb-object, circumstantial and complex noun phrases function most actively in political texts. They perform nominative, informational, evaluative, argumentative and mobilization functions, contribute to the conceptualization of political processes, the structuring of complex state strategies and the formation of a holistic picture of modern political communication in China. Multi-component phrases play a significant role, allowing for the compact representation of complex socio-political, economic and cultural concepts characteristic of the official style of the Chinese language. A comprehensive approach to their classification makes it possible to more deeply understand the patterns of functioning of Chinese syntax, the peculiarities of the organization of official-political texts and the mechanisms of formation of their semantic space. The results obtained can be used in further research on modern Chinese grammar, syntax, political linguistics, discourse analysis, translation studies, as well as in the practice of teaching Chinese in higher education institutions.

Key words: classification of word combinations, syntactic models, fused word combinations, complex word combination, practical grammar, modern Chinese, political discourse.

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 821.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.20

Шумінська О. Б.,
старший викладач кафедри гуманітарної освіти і туризму,
факультет економіки і туризму
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»
https://orcid.org/0000-0002-9620-8863

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: МОВНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано своєрідність культурних засад українського офіційно-ділового мовлення в умовах поглиблення інтеграційних зв'язків України з Європейським Союзом. Обґрунтовано, що набуття державою статусу кандидата на членство в ЄС актуалізує потребу узгодження вітчизняних комунікативних стандартів із європейськими правовими та ціннісно-етичними приписами, а мовленнєва культура фахівця перетворюється на стратегічний ресурс продуктивної міждержавної взаємодії. З'ясовано значення мовно-комунікаційної компетентності для сфери публічного адміністрування та підприємницького середовища, де рівень володіння словом безпосередньо позначається на дієвості управлінських рішень і результативності ділових перемовин. Схарактеризовано мовленнєвий етикет як органічний складник фахової комунікаційної діяльності та показник стану мовної культури суспільства, простежено зв'язок сучасних етикетних формул із традиційними українськими моделями ввічливості. На основі чинного законодавства про державну мову й новітніх наукових студій визначено центральні проблеми дотримання мовних норм в офіційно-діловій комунікації. Запропоновано систематику типових відхилень від мовних приписів на лексичному, граматичному, стилістичному, правописному та пунктуаційному рівнях, окрему увагу приділено подоланню калькування з російської мови. Розкрито специфіку цифрового етикету в середовищі інтернет-опосередкованого спілкування, а також морально-ціннісний вимір офіційного мовлення у запобіганні мовним маніпуляціям і токсичній комунікації. Наголошено на концепції зрозумілої мови (plain language) як загальноєвропейському орієнтирі та її поступовому впровадженні у вітчизняну адміністративну практику. Окреслено шляхи гармонізації національних стандартів ділового дискурсу з європейськими комунікативними моделями за умови збереження національної мовно-культурної ідентичності та пріоритетності української мови як державної. Зроблено висновок про необхідність системного підвищення мовної та комунікативної компетентності фахівців як передумови ефективної професійної взаємодії.

Ключові слова: ділове мовлення, офіційно-діловий стиль, мовна культура, європейська інтеграція, мовний етикет, професійна комунікація, мовна політика, мовнокомунікативна компетентність.

Нинішня фаза суспільних змін в Україні характеризується кардинальними зрушеннями в сфері мовного регулювання, що прямо визначають рівень фахового спілкування й загальну культуру офіційного мовлення. Отримання Україною кандидатського статусу для вступу до ЄС загострило необхідність узгодження вітчизняних комунікативних стандартів із європейськими приписами та усталеними практиками, які поширюються і на правову, і на ціннісно-етичну сфери мовної взаємодії у фаховому просторі. Мовленнєва культура спеціаліста виходить за межі суто лінгвістичного явища та перетворюється на стратегічний ресурс продуктивного співробітництва в обставинах міждержавної взаємодії й інтеграційного поступу.

Нормативно-правовим фундаментом закріплення державної мови у фаховому спілкуванні виступив Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) [1], що встановив обов'язковість застосування офіційної мови в публічній площині й сформував інституційний апарат для гарантування мовних прав. Разом із тим впровадження мовної стратегії на шляху до ЄС нерозривно пов'язане з дотриманням європейських вимог стосовно мовних прав етнічних спільнот, що породжує своєрідну суперечність, яку Б. М. Ажнюк окреслює як проблему пошуку рівноваги між зміцненням позицій офіційної мови та гарантуванням багатомовного середовища [2].

Проблематика культурних засад офіційного мовлення вивчалася у працях Г. І. Гамової [3], О. М. Назаренко [4], Т. О. Ліштаби [5], Т. О. Огарєнко [6], Н. Мордовцевої [7] та низки інших науковців. Мовленнєвий етикет у площині фахової комунікаційної діяльності розглядали О. В. Грищенко [8], А. В. Тараненко [9], Л. П. Гнатюк [10]. Однак цілісне вивчення кореляції між мовними приписами офіційного спілкування та вимогами євроінтеграційного курсу зберігає свою актуальність і вимагає детальнішого опрацювання.

Мета роботи полягає у з'ясуванні характерних рис культурних засад українського офіційного мовлення під впливом євроінтеграційних зрушень, в упорядкуванні поширених відступів від мовних приписів у фаховій комунікації та у визначенні шляхів зближення національних стандартів ділового дискурсу з європейськими комунікативними моделями.

Мовно-комунікаційна підготовленість виступає засадничою умовою продуктивної фахової діяльності, передусім у сегменті публічного адміністрування, де рівень мовлення прямо позначається на дієвості управлінських ухвал. Г. І. Гамова, вивчаючи засади й передумови втілення мовно-комунікацій-

них умінь посадовця публічної служби, доводить, що офіційне мовлення в адміністративному середовищі реалізує не тільки інформативне, а й координаційне та репрезентативне завдання, забезпечуючи достатній ступінь довіри між учасниками комунікаційного процесу [3]. Поміж провідних засад авторка виріз-няє чіткість висловлювань, узгодженість мовленнєвих дій із ситуативними обставинами, а також виконання морально-етичних правил взаємодії.

Фаховий дискурс у його теперішньому тлумаченні охоплює розгалужений діапазон комунікаційних ситуацій – від формалізованого обігу документації до неофіційного ділового листування через месенджери. О. М. Назаренко, аналізуючи характерні риси фахового дискурсу, акцентує увагу на тому, що нинішнє наукове й офіційне спілкування потребує від комуніканта не тільки граматичної коректності, а й здатності пристосовувати мовлення до розмаїтих жанрових моделей, не втрачаючи при цьому нормативної та стилістичної відповідності [4]. Загалом, саме така позиція стає особливо вагомою на етапі євроінтеграції, коли вітчизняні спеціалісти щодалі інтенсивніше взаємодіють із закордонними колегами й зобов'язані засвідчувати високу мовленнєву майстерність навіть у рамках спілкування рідною мовою. У Таблиці 1 упорядковано основні складові мовнокомунікативної компетентності у професійному середовищі.

Мовленнєвий етикет є органічним складником фахової комунікаційної діяльності та слугує одним із індикаторів стану мовної культури суспільства загалом. О. В. Грищенко, К. Г. Якушко та О. А. Гончарова вказують, що мовленнєвий етикет репрезентує сукупність усталених мовних кліше, які застосовуються задля налагодження зв'язку між учасниками спілкування, збереження обраної тональності й належного завершення розмови [8].

Продуктивним є порівняння теперішніх етикетних приписів офіційного мовлення з давніми формулами ввічливості. Л. П. Гнатюк, розглядаючи архаїчні етикетні конструкції в українській мові, переконливо демонструє, що вони відбивають своєрідність мовної моделі світу українців, зокрема шанобливе ставлення до адресата, яке проявляється завдяки розвиненій системі форм звертання та побажальних зворотів [10]. Зазначена традиція, попри певну модифікацію, зберігає свою дієвість у нинішньому офіційному мовленні у формі звертань «Шановний/Шановна», «Вельмишановний», «З повагою» та подібних, що належать до неодмінних атрибутів службової кореспонденції.

А. В. Тараненко, Т. І. Ярошовець та О. О. Кон у своїй студії підкреслюють, що фахова комунікаційна поведінка реалізується засобами мовленнєвого етикету не тільки через окремі формули, а й через комунікаційні стратегії, які задають загальний тон і вектор офіційного спілкування [9]. Виконання правил мовленнєвого етикету в офіційній площині є маркером інституційної культури й відображає рівень фаховості учасників спілкування.

Окремої уваги заслуговують мовленнєві стратегії як знаряддя результативного спілкування. Т. О. Ліштаба підкреслює, що обрання мовленнєвої стратегії в офіційній взаємодії зумовлюється не тільки метою спілкування, а й суспільно-культурним контекстом, у якому відбувається комунікація [5]. В умовах інтеграції до ЄС це свідчить про те, що вітчизняні спеціалісти повинні засвоювати комунікаційні стратегії, прийнятні для європейського фахового простору, зокрема стратегії аргументування, пошуку компромісу, покрокового відстоювання позиції тощо.

Як ілюструють відомості Таблиці 2, відступи від мовних нормативів офіційного мовлення мають комплексний характер і поширюються на всі яруси мовної структури. Найбільш укоріненими лишаються лексичні огріхи, зумовлені калькуванням із російської[11].

Культурні засади офіційного мовлення не обмежуються виконанням мовних приписів і включають також морально-етичний вимір комунікаційного процесу, що стає дедалі вагомішим на шляху зближення з європейською нормативною системою. Т. О. Огарєнко, вивчаючи етичну складову мовлення у підприємницькому середовищі, акцентує увагу на проблемі запобігання мовним маніпуляціям та деструктивному спілкуванню, актуальній і для внутрішньоорганізаційної, і для зовнішньої ділової взаємодії. Авторка констатує, що етичне спілкування базується на засадах достовірності, шанобливого ставлення до адресата й відповідальності за зміст повідомлення – цінностях, що є фундаментальними для європейської ділової культури.

Оцифровування суспільного буття, інтенсифіковане пандемією COVID-19 та умовами воєнного часу, докорінно змінило царину фахового спілкування. Вагома частка офіційних комунікацій здійснюється сьогодні в електронному просторі – через електронну пошту, мессенджери, платформи для відеозустрі-

Таблиця 1

Структурні складові мовнокомунікативної компетентності фахівця

Складова компетентності	Характеристика	Значення у діловому мовленні
Мовна (лінгвістична)	Опанування фонетичних, лексичних, граматичних і орфографічних правил	Гарантування відповідності усного та писемного мовлення нормам
Комунікативна	Здатність конструювати висловлення згідно з метою й обставинами	Забезпечення продуктивності у переговорному процесі та офіційному листуванні
Термінологічна	Опанування спеціалізованої лексики й коректне її використання	Чіткість та недвозначність формулювань в офіційних текстах
Етикетна	Виконання етикетних мовних формул та правил мовленнєвої поведінки	Формування позитивного образу організації та спеціаліста
Стилістична	Уміння диференціювати функціональні різновиди мовлення та їхні підстилі	Запобігання стилістичним відхиленням у офіційно-діловому різновиді
Цифрова	Уміння взаємодіяти в цифровому комунікаційному просторі	Виконання правил цифрового етикету в онлайн-діловій кореспонденції
Етична	Засвоєння принципів достовірності, шанобливості, підзвітності	Запобігання маніпулятивному впливу та деструктивному спілкуванню

Джерело: систематизовано автором за (Назаренко, Кабанцева, 2023, с. 152; Назаренко, 2025, с. 147; Костусяк та ін., 2025, с. 4782; Грищенко та ін., 2026, с. 506; Занько, Назаренко, 2023, с. 30; Пискун та ін., 2023, с. 39; Огарєнко, 2024, с. 82)

Таблиця 2

Класифікація типових порушень мовних стандартів у діловому мовленні

Мовний рівень	Тип порушення	Приклад помилки	Нормативний варіант
Лексичний	Русизми (кальки)	міроприємство, виписка, слідуючий, рахувати (вважати)	захід, витяг, наступний, вважати
Лексичний	Плеоназм, тавтологія	вільна вакансія, перспективи на майбутнє, у місяці травні	вакансія, перспективи, у травні
Лексичний	Невмотивовані запозичення	мінімізувати ризики, пролонгація, аутсорсинг	зменшити ризики, продовження, зовнішнє виконання
Граматичний	Ненормативне керування	згідно наказу, дякую Вас, по результатам	згідно з наказом, дякую Вам, за результатами
Граматичний	Калькований пасив	було прийнято рішення, було розглянуто	ухвалено рішення, розглянули
Граматичний	Порушення роду/числа	адрес (замість адреса), ступінь (замість ступінь ж.р.)	адреса, ступінь (ж. р.)
Стилістичний	Канцеляризми	на даний момент часу, має місце, у зв'язку з вищевикладеним	нині, відбувається, зважаючи на викладене
Стилістичний	Мовні штампи	у найкоротші строки, зі свого боку, на належному рівні	невідкладно, зі свого боку (доречність!), належно
Правописний	Іншомовні слова	діректор, проэкт, прес-конференція	директор, проєкт, пресконференція
Правописний	Велика / мала літера	рада національної безпеки, верховна рада	Рада національної безпеки, Верховна Рада
Пунктуаційний	Зайві розділові знаки	Прошу, надати інформацію. Повідомляю, що...	Прошу надати інформацію. Повідомляю, що…

Джерело: систематизовано автором за (Назаренко, Кабанцева, 2023, с. 152)

Таблиця 3

Етичні принципи ділової комунікації: українські реалії та європейські орієнтири

Принцип	Зміст	Стан реалізації в Україні	Нормативне підґрунтя
Правдивість	Правдивість відомостей у офіційному повідомленні	Унормовано законодавчо; потребує посилення моніторингу	Закон «Про інформацію» (1992)
Повага до адресата	Спрямованість на запити та інтереси адресата	Реалізується шляхом упровадження концепції зрозумілої мови	Рекомендації НКЗДМ
Неманіпулятивність	Уникнення латентного впливу за допомогою мовних інструментів	Вимагає цілісного запровадження	Етичні кодекси установ
Інклюзивність	Уникнення формулювань дискримінаційного характеру	Перебуває на етапі формування (фемінітиви)	Правопис 2019 р.
Конфіденційність	Охорона персональних відомостей у офіційній кореспонденції	Регулюється законодавством	Закон «Про захист персональних даних» (2010)
Прозорість	Прозорість та доступність офіційних текстів для громадян	Поступово впроваджується	Концепція Plain Language ЄС
Толерантність	Шанобливе ставлення до мовних і культурних розбіжностей	На етапі формування	Рамкова конвенція Ради Європи

Джерело: систематизовано автором за (Огарєнко, 2024, с. 82).

чей. О. Пискун, Г. Джевага та Н. Носовець, аналізуючи правила взаємодії в обставинах онлайн-навчання, вказують, що цифровий етикет виступає новою площиною мовної культури, яка потребує напрацювання спеціальних стандартів і методичних рекомендацій [12]. Дослідники констатують характерні порушення цифрового етикету: ігнорування пунктуаційних та орфографічних правил в електронних повідомленнях, зловживання скороченнями та абревіатурами, нехтування етикетними формулами в мессенджерах.

Орієнтація України на євроінтеграцію актуалізує необхідність переосмислення комунікаційних стратегій, які застосовуються в офіційному мовленні. Як підкреслює Т. О. Ліштаба, мовленнєва стратегія являє собою свідомий план мовної поведінки, орієнтований на досягнення визначеної комунікаційної мети [5]. У фаховому просторі обрання стратегії детермінується сукупністю чинників: статусними позиціями комунікантів, специфікою ділових взаємин, культурним оточенням, каналом комунікації.

Проведений аналіз дає змогу констатувати, що культурні засади українського офіційного мовлення перебувають у фазі динамічних трансформацій, спричинених сукупністю внутрішніх і зовнішніх факторів. Законодавче унормування статусу державної мови [1], деколонізаційні процеси у мовній царині [11], оцифровування фахової комунікації [12] утворюють нове середовище для розгортання офіційно-ділового дискурсу.

Перспективним вектором наступних розвідок є напрацювання методичного інструментарію для оцінювання рівня мовно-комунікаційної підготовленості спеціалістів в умовах євроінтеграційного курсу, а також дослідження впливу технологій штучного інтелекту й автоматизованих перекладацьких систем на якість офіційного мовлення.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/170777.html (дата звернення: 05.07.2026).
2. Ажнюк Б. М. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство.* 2019. Вип. 49. С. 8–39. URL: https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/uk/article/view/338 (дата звернення: 05.07.2026).

3. Гамова Г. І. Принципи, категорії, умови реалізації мовнокомунікативної компетентності публічного управлінця в діловому дискурсі. *Державне будівництво.* 2021. № 1. С. 1–18. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/download/19246/17587 (дата звернення: 05.07.2026).
4. Назаренко О. М. Особливості професійного дискурсу в сучасній науковій та діловій комунікації. *Причорноморські філологічні студії*. 2025. Вип. 9. С. 144–150. DOI: https://doi.org/10.32782/bsps-2025.9.19 (дата звернення: 05.07.2026).
5. Ліштаба Т. О. Мовні стратегії як інструмент ефективної комунікації. *Причорноморські філологічні студії*. 2026. Вип. 10. С. 40–45. DOI: https://doi.org/10.32782/bsps-2026.10.6 (дата звернення: 05.07.2026).
6. Огарєнко Т. О. Етичність мовлення в бізнес-середовищі: протидія мовним маніпуляціям і токсичній комунікації. *Причорноморські філологічні студії*. 2024. Вип. 7. С. 80–86. URL: https://journals.onmu.in.ua/index.php/philology/article/view/571/690 (дата звернення: 05.07.2026).
7. Mordovtseva N., Slobodian O., Hryhorieva I., Uzhchenko I., Tsalapova O., Makarenko I. Communication Culture as a Key Professional Skill. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2023. Vol. 15, № 3. Pp. 55–71. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/15.3/753 (дата звернення: 05.07.2026).
8. Грищенко О. В., Якушко К. Г., Гончарова О. А. Мовний етикет як складова професійної комунікативної поведінки. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 1(43). С. 502–517. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-502-517 (дата звернення: 05.07.2026).
9. Тараненко А. В., Ярошовець Т. І., Кон О. О. Професійна комунікативна поведінка крізь призму мовного етикету. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2026. Вип. 217. С. 285–290. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/1177 (дата звернення: 05.07.2026).
10. Гнатюк Л. П. Архаїчні етикетні формули як відображення специфіки мовної картини світу українців. *Українське мовознавство*. 2022. Вип. 52. С. 5–18. DOI: https://doi.org/10.17721/um/52(2022).5-18 (дата звернення: 05.07.2026).
11. Karakale F. Language Impasse in Bilingual Societies: The Case of Ukraine and Russia-Ukraine War. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi.* 2022. Vol. 5, № 10. Pp. 482–501. DOI: https://doi.org/10.35235/uicd.1177819 (дата звернення: 05.07.2026).
12. Пискун О., Джевага Г., Носовець Н. Діджитал-етикет: правила комунікації в умовах онлайн-навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Т. 178. № 22. С. 37–45. DOI: https://doi.org/10.58407/232207 (дата звернення: 05.07.2026).
13. Занько О. В., Назаренко О. М. Формування української літературної мови. *Причорноморські філологічні студії*. 2023. Вип. 3. С. 28–33. URL: https://www.researchgate.net/publication/374131595_FORMUVANNA_UKRAINSKOI_LITERATURNOI_MOVI (дата звернення: 05.07.2026).
14. Назаренко О. М., Кабанцева Н. В. Мовна компетенція студентів як основа культури мови: особливості та порушення норми. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ, 2023. Вип. 74 (2). С. 148–160. URL: https://mova.knu.ua/uk/article/view/4452/3782 (дата звернення: 05.07.2026).
15. Kostusiak N., Hromyk L., Hrytsevych Y., Kryskiv M., Sydorenko O., Shumenko O. Culture of Ukrainian Scientific Language: Oral and Written Forms of Professional Communication. *Journal of Cultural Analysis and Social Change.* 2025. Vol. 10, № 2. Pp. 4779–4788. DOI: https://doi.org/10.64753/jcasc.v10i2.2339 (дата звернення: 05.07.2026).

Shuminska O. The Culture of Ukrainian Business Communication in the Context of European Integration: Language Standards for Professional Communication

Summary. The article analyzes the specific features of the cultural foundations of Ukrainian official and business communication in the context of strengthening Ukraine's integration ties with the European Union. It is substantiated that the country's acquisition of candidate status for EU membership highlights the need to harmonize national communication standards with European legal, ethical, and value-based requirements, while the speech culture of professionals becomes a strategic resource for productive interstate interaction. The significance of linguistic and communicative competence for public administration and the business environment is clarified, as the level of proficiency in professional communication directly affects the effectiveness of managerial decisions and the outcomes of business negotiations. Speech etiquette is characterized as an integral component of professional communicative activity and an indicator of the state of linguistic culture in society; the relationship between contemporary etiquette formulas and traditional Ukrainian models of politeness is also examined. Based on current legislation on the state language and recent academic studies, the key problems of compliance with linguistic norms in official and business communication are identified. A systematization of typical deviations from linguistic prescriptions at the lexical, grammatical, stylistic, orthographic, and punctuation levels is proposed, with particular attention paid to overcoming calques from the Russian language. The article examines the specific features of digital etiquette in Internet-mediated communication, as well as the moral and value dimension of official communication in preventing linguistic manipulation and toxic communication. Particular emphasis is placed on the concept of plain language as a European-wide benchmark and its gradual implementation in Ukrainian administrative practice. The study outlines ways to harmonize national standards of business discourse with European communication models while preserving national linguistic and cultural identity and maintaining the priority of Ukrainian as the state language. The article concludes that systematic improvement of professionals' linguistic and communicative competence is an important prerequisite for effective professional interaction.

Key words: official and business communication, language culture, professional communication, speech etiquette, digital etiquette, European integration, plain language, linguistic norms, business discourse.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 821.111(73)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.21

Banias N. Yu.,
PhD, Associate Professor,
Department of Philology,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
https://orcid.org/0000-0002-6974-0790

Banias V. V.,
PHD, Associate Professor
Department of Philology
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
http://orcid.org/0000-0001-6880-8805

Lizak K. M.,
Associate Professor,
Department of Philology,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
https://orcid.org/0000-0002-7873-0535

NARRATIVE TRANSLATION AND CINEMATIC INTERPRETATION: CHARLES MATTHAU'S ADAPTATION OF TRUMAN CAPOTE'S LYRICAL-PHILOSOPHICAL NOVEL *THE GRASS HARP*

Summary. The article examines the relationship between Truman Capote's novel *The Grass Harp* and Charles Matthau's 1995 film adaptation through the lens of adaptation studies, narratology, and intermedial analysis. While Capote's novel is distinguished by its lyrical prose, introspective narration, and subtle exploration of memory, individuality, and human relationships, Matthau's film translates these literary qualities into a visual medium by employing cinematic narrative techniques, performance, music, and symbolic imagery. The study investigates how the adaptation negotiates the transition from verbal to audiovisual storytelling, identifying both the preservation and transformation of the novel's thematic and aesthetic features.

Particular attention is devoted to the representation of the American South as a cultural and symbolic space that shapes the characters' identities and moral choices. The article explores the ways in which the film reconstructs Capote's portrayal of Southern values, family relationships, social conventions, and personal freedom while responding to the expectations of a contemporary cinematic audience. The analysis demonstrates that the adaptation does not merely reproduce the literary source but offers an independent artistic interpretation that expands certain narrative elements, restructures episodes, and modifies characterization in accordance with the expressive possibilities of film.

The comparative analysis reveals that although the film preserves the central philosophical ideas of Capote's novel, that is compassion, friendship, tolerance, self-discovery, and resistance to social conformity, it inevitably reduces the psychological depth achieved through the narrator's reflective voice. Conversely, the cinematic version compensates for this loss through visual symbolism, expressive acting, carefully composed settings, and an emotionally resonant soundtrack that communicate meanings unavailable in the literary medium. The article argues that Matthau's adaptation exemplifies the creative nature of literary adaptation, demonstrating how cinema reinterprets rather than replicates a literary text. Ultimately, the study contributes to adaptation theory by illustrating the dynamic interaction between literature and film and highlighting the continuing cultural relevance of *The Grass Harp* across different artistic media.

Key words: Truman Capote, *The Grass Harp*, film adaptation, adaptation studies, intermediality, narratology.

Problem statement. The growing scholarly interest in literary adaptations reflects the need to understand how literary texts are transformed when transferred to the cinematic medium. Although Truman Capote's *The Grass Harp* has attracted considerable attention from literary critics, Charles Matthau's 1995 film adaptation remains comparatively underexplored, particularly from the perspective of comparative literary and film analysis. Existing studies primarily focus on the novel's autobiographical dimensions, Southern Gothic aesthetics, and philosophical themes, while insufficient attention has been paid to the adaptation strategies through which the film reconstructs Capote's narrative structure, characterization, symbolism, and thematic system.

The problem addressed in this article lies in identifying the mechanisms through which the film adaptation preserves, modifies, or reinterprets the artistic features of the original work. Particular emphasis is placed on the transformation of narrative perspective, characterization, symbolic imagery, and the representation of Southern cultural identity in the process of adaptation. By examining the similarities and differences between the literary and cinematic texts, the study seeks to determine how the expressive resources of film influence the interpretation of Capote's ideas and whether the adaptation should be regarded as a faithful

reproduction or as an independent artistic work. Addressing this problem contributes to a broader understanding of adaptation as an intermedial dialogue between literature and cinema.

Theoretical background. The analysis adopts a comparative close-reading methodology grounded in Linda Hutcheon's *A Theory of Adaptation* [1]. Hutcheon reframes adaptations not as inferior derivatives evaluated primarily through strict fidelity but as "palimpsestuous" works–layered texts that both repeat and transform their sources. She emphasizes three primary modes of engagement: "telling" (literature's reliance on symbolic, imaginative signs that excel in internalized consciousness, metaphorical density, temporal flexibility, and ambiguity), "showing" (film and theater's concrete presentation of embodied people, places, actions, and performances through cinematography, editing, mise-en-scène, sound design, and actor embodiment), "interacting". Robert Stam [2] challenges fidelity-based criticism and emphasizes the intertextual nature of film adaptations.

Aim. The aim of the article is to conduct an in-depth comparative analysis of Truman Capote's semi-autobiographical 1951 novella *The Grass Harp* and its 1995 cinematic adaptation directed by Charles Matthau. Drawing primarily on Linda Hutcheon's *A Theory of Adaptation*, the study investigates how the transition from literary *"telling"* [1] to cinematic *"showing"*[1] reshapes narrative perspective, characterization, central symbols (the grass harp and intertwined China trees), and key themes including isolation versus chosen community, freedom versus conformity, loneliness, and redemptive renewal through relation to others.

Presentation of the main material. Truman Capote's *The Grass Harp*, first published in 1951 by Random House, occupies a significant position in the author's early oeuvre as a semi-autobiographical work infused with memories of his Alabama childhood, feelings of otherness, and encounters with eccentric relatives. *The Grass Harp* has a narrative frame that begins and ends in the present, with the story placed in between" [3]. "*The Grass Harp* is an exquisitely rendered screen version of Truman Capote's 1950 autobiographical novella set in the south during the 1940s" [4]. Set in a small Southern town evocative of Monroeville during the late 1930s or early 1940s, the novella centers on young Collin Fenwick, who is orphaned after his parents' deaths and comes to live with his two maiden aunts in their Queen Anne-style mansion.

The gentle, childlike Dolly Talbo crafts a homemade dropsy cure from herbs gathered in a field of tall Indian grass, a folk remedy she shares freely with townsfolk. Her domineering sister Verena, a shrewd businesswoman who owns much of the local economy, enlists the slick outsider Morris Ritz to commercialize the remedy for profit. When Dolly refuses to cooperate, she, Collin, and the outspoken housekeeper Catherine Creek (who proudly claims Indian rather than Black heritage) flee to a treehouse built in a massive double-trunked China tree overlooking the grass field. There, they form an unlikely chosen family with other societal misfits, including the widowed Judge Charlie Cool and the rebellious teenager Riley Henderson. The treehouse becomes a liminal sanctuary for philosophical conversations, shared meals, budding romances, laughter, and quiet defiance against materialism, conformity, and rigid *"common sense."*

Capote frames the entire narrative through Collin's retrospective first-person voice as an adult looking back on these formative events. This technique infuses the story with *"tender laughter," "charming human warmth,"* and a *"special poetry"* found in lives untouched by overly rigid rationality.

Key recurring motifs include: the "grass harp" (the wind-strummed Indian grass that sings "human music" and knows the stories of all who have lived) and the intertwined China trees symbolizing sanctuary, interconnected lives, and imaginative freedom.

The work explores Capote's recurring concerns with loneliness, nonconformity, alienation, and the search for authentic connection and identity, marking a shift from the intense isolation depicted in *Other Voices, Other Rooms* (1948) toward discovery of self through relationships with others. Critics have noted occasional plot contrivances, such as Morris Ritz's theft or slapstick confrontations with the sheriff, and a delicate balance between whimsy and pathos, yet many praise its celebration of freedom, imagination, nature's bounty, and the redemptive power of eccentricity. Capote himself reportedly viewed it fondly as one of his more personal and balanced early pieces.

Charles Matthau's 1995 film adaptation, released by Fine Line Features with a runtime of approximately 107 minutes, features a screenplay by Stirling Silliphant (his final credited work) and Kirk Ellis. As a passion project directed by the son of one of its leads, the film assembles a luminous ensemble cast: Piper Laurie as the fragile yet resilient Dolly Talbo, Sissy Spacek as the stern and pragmatic Verena Talbo, Edward Furlong as the young Collin Fenwick, Walter Matthau as the courtly Judge Charlie Cool, Nell Carter as Catherine Creek, and supporting performances by Jack Lemmon (Morris Ritz), Mary Steenburgen (Sister Ida and her evangelist troupe), Roddy McDowall, Charles Durning, and others. The production faithfully retains the 1940s Southern setting, core plot arc, much of the dialogue, and the novella's gentle tone while capitalizing on cinema's visual poetry, spatial embodiment, ensemble chemistry, and musical score (by Patrick Williams).

Contemporary critical reception was largely positive, describing the film as a "jewel," "beguiling," "exquisitely rendered," and a "sensitive screenplay adaptation" that evokes Capote's wistful reminiscences without lapsing into mawkishness. "Helmer Charles Matthau combines a sensitive screenplay adaptation of Truman Capote's autobiographical novel *The Grass Harp* with a wonderful ensemble cast to create a jewel of a film... A Fine Line Features release of a Charles Matthau-Jerry Tokofsky-John Davis production. Produced by James T. Davis. Executive producers, John Winfield, Solomon LeFlore, Michael Mendelsohn. Co-producers, Kirk Ellis, Stirling Silliphant. Directed by Charles Matthau. Screenplay, Stirling Silliphant, Kirk Ellis, based on the novel by Truman Capote" [5]. Reviewers highlighted the warm ensemble performances, sensitive handling of rebirth and renewal within a "tough-minded view of life," and the film's ability to celebrate spiritual virtues of freedom, love, individuality, and storytelling. Some critiques noted its "old-fashioned" pacing, occasional broad comedy or laborious exposition via voice-over narration, and the inherent challenge of translating Capote's glittering prose lyricism into images that sometimes spell out emotional beats too plainly or broaden eccentricities. Despite modest box office returns the film earned praise for its atmospheric sense of time and place and uniformly expert performances.

This expanded paper argues that Matthau's adaptation achieves strong narrative, thematic, and affective fidelity while undergoing inevitable transformations dictated by medium specificity. The novella's introspective literary "telling" gives way to cinema's concrete "showing," enhancing accessibility and communal emotional engagement at the partial expense of poetic ambiguity

and internalized reflection. Such shifts illuminate broader questions in adaptation theory: the pleasures of repetition with variation, the palimpsestuous layering of interpretations, and how different modes of engagement reshape audience experience.

Plot fidelity and structural adaptations

The film demonstrates notable plot fidelity, closely following the novella's major events, such as:

– Collin's orphaning and relocation to the aunts' home;

– Verena's commercialization scheme involving Morris Ritz;

– Dolly's principled refusal leading to the flight with Collin and Catherine to the treehouse in the double-trunked China tree;

– the gradual arrival of allies like Riley Henderson and Judge Cool;

– life in the sanctuary with shared stories, meals, and budding connections; external intervention by the sheriff and townsfolk;

– comic confrontations during the siege (including ropes and nooses);

– the eventual reconciliation marked by Verena's recognition of her deeper isolation.

Subplots, such as the evangelist Sister Ida's troupe, receive condensation to fit cinematic pacing, while visual humor in the siege amplifies the novella's occasional contrivances into more performative slapstick.

Voice-over narration by the older Collin attempts to recapture the retrospective frame, yet functions primarily as expository linkage rather than the pervasive, wistful introspective filter of Capote's prose. Reviewers observe that the film's images often convey narrative beats more plainly, with emotional moments "laboriously spelt out" through performance and visuals, trading literary density for immediate accessibility.Variety

Characterization and ensemble performance

The star-studded casting enriches interpersonal dynamics while shifting emphasis from internal nuance to external embodiment. Piper Laurie delivers a luminous performance as Dolly, capturing the *"shy-lady fern"* fragility, poetic soul, and quiet inner strength described in the book–her gentle philosophizing and love of nature feel authentic and radiant. Sissy Spacek, cast against type as Verena, externalizes the character's cold pragmatism and business-like control through stern posture, clipped delivery, icy glances, and a gradual revelation of vulnerability in key reconciliation scenes, heightening the heart-versus-head contrast between the sisters (imagination and freedom versus rationality and materialism). Edward Furlong's Collin serves as a sensitive, observant youth whose growth from detached spy to active participant gains visual clarity in treehouse interactions, though the objective camera reduces some of the novella's internalized adolescent detachment. Walter Matthau brings paternal warmth, courtly wisdom, and tender physicality to Judge Cool, particularly in his late-life courtship of Dolly, while Nell Carter's adds vibrant energy and more overt dramatization of cultural outsider themes. Supporting eccentrics benefit from charismatic turns (Lemmon's comedic-sinister Ritz, Steenburgen's energetic Sister Ida), though some performances broaden quirks into mildly comic or "irritating" beats, softening the novella's underlying melancholy pathos. Overall, the ensemble chemistry creates a warm, ingratiating sense of chosen community that reviewers praise as uniformly expert and sharp.

Symbolism and visual translation

The grass harp undergoes the most profound medium-driven transformation. In Capote's prose, it functions as a central poetic motif framing the narrative: *"below the hill grows a field of high Indian grass that changes color with the seasons... the autumn winds strum on its dry leaves sighing human music, a harp of voices... that is the grass harp, always telling a story–it knows the stories of all the people on the hill, of all the people who ever lived, and when we are dead it will tell ours too"* [6, p. 5]. This evokes transience, memory, nature's storytelling power, and the contrast between imaginative freedom (the living, singing field) and rigidity/death (the adjacent cemetery). The descriptions invite readerly imagination and metaphorical resonance. The film literalizes and visualizes this through sweeping aerial shots of swaying grass, dappled sunlight, changing seasonal colors, and a gentle harp-like musical score, turning the symbol into a recurring cinematic leitmotif that heightens emotional immediacy and visual poetry while risking a reduction of elusive ambiguity to tangible spectacle.Goodreads

Similarly, the double-trunked China tree and its treehouse gain concrete spatiality – creaking planks as a *"raft floating in the sea of leaves,"* [6, p. 14] filtered sunlight through intertwined branches, communal gatherings under the canopy–making the themes of sanctuary, chosen family, and interconnected lives vividly embodied and sensorially accessible. The film's color palette reinforces thematic contrasts: cooler, more rigid tones in Verena's controlled interiors versus warm, golden, dappled light in the treehouse and grass field scenes, externalizing the novella's internalized oppositions between restriction and freedom.Sheilaomalley

Thematic continuities and medium-driven shifts

Both texts meditate deeply on isolation versus community, freedom versus societal restriction, alienation, and the renewal of nonconforming innocents who briefly find their place. The novella traces Collin's evolution from detached observer to participant in relational identity, culminating in quiet acceptance of life's frailties and Verena's epiphany that she is the more profoundly lonely figure despite her material control. It celebrates the "spiritual virtues of freedom, love, and storytelling" while maintaining a delicate ambiguity and tough-minded humanism. The film amplifies ensemble bonds, redemptive arcs (Dolly's gentle awakening, reconciliations, and moments of rebirth), and the poetry of ordinary eccentric lives, fostering empathetic spectatorship through performance and visuals. However, star-driven charisma and cinematic clarity occasionally tilt toward broader comedy or sentiment where the prose sustains wistful subtlety. In Hutcheon's framework, these changes represent productive transpositions: losses in introspective lyricism and metaphorical density are offset by gains in performative vitality, spatial embodiment, and broader emotional accessibility, allowing Capote's Southern fable to resonate with viewers less attuned to dense literary style.

Critical reception underscores these dynamics, with praise for the film's heart and avoidance of fairy-tale excess alongside acknowledgments that it sometimes lacks the full glitter of Capote's prose or richly drawn internal descriptions.

Conclusion. Charles Matthau's 1995 adaptation of *The Grass Harp* exemplifies a largely successful and respectful creative transposition that honors the novella's core spirit of gentle humanism while fully embracing cinema's distinctive strengths in visualization, ensemble performance, and sensory immediacy. By transforming the grass harp into a visually and sonically evocative leitmotif and animating its community of eccentrics through luminous casting and warm chemistry, the film amplifies themes of chosen family, renewal amid loss, the redemptive power of nature and non-

conformity, and the search for authentic connection in a conformist world. The inevitable medium-specific trade-offs, lyrical introspection and poetic ambiguity yielding to concrete embodiment and accessible emotion, highlight adaptation as a palimpsestuous process of layering new interpretations rather than mere replication.

This comparison vividly illuminates the impact of medium specificity on narrative voice, symbolism, audience engagement, and thematic resonance: Capote's novella invites private, reflective contemplation of transience and relational identity; the film fosters shared spectatorship, empathy, and communal warmth. Both versions ultimately affirm that stories, much like the wind moving through the grass, persist, evolve, and gain new voices through retelling, each iteration adding resonance to Capote's enduring fable of freedom, love, individuality, and the poetry found in ordinary, unconventional lives.

The novella employs a lyrical, retrospective first-person narration by the adult Collin Fenwick, creating an introspective, wistful tone that blends whimsy with underlying melancholy and invites solitary reflection on transience and identity formation. The film preserves high plot and dialogic fidelity while utilizing an all-star ensemble, visual cinematography, spatial dynamics, and a gentle score to externalize these elements, yielding greater emotional immediacy, accessibility, and communal spectatorship.

However, this comes at the cost of some prose subtlety, metaphorical ambiguity, and internalized psychological depth. Results demonstrate that the adaptation functions as a productive "creative transposition" and "palimpsestuous" work that amplifies Capote's gentle humanism and celebration of nonconforming eccentrics for a broader audience, even as it occasionally broadens quirks into comedic or sentimental registers. The conclusion underscores medium-specific trade-offs and affirms the enduring power of Capote's fable in exploring the search for authentic connection amid societal pressures.

Bibliography:

1. Hutcheon L. A Theory of Adaptation. Routledge, 2006. 126 p. URL: https://filmadapter.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/10/linda_hutcheon_a_theory_of_adaptationbookfi-org1.pdf (Last accessed: 22.07.2026)
2. Stam R. Film Theory : An introduction. Malden, Mass : Blackwell. Internet Archive, 2000. 396 p. URL: https://archive.org/details/filmtheoryintrod0000stam (Last accessed: 12.07.2026)
3. Mambrol N. Analysis of Truman Capote's Novels. WPS Office, 2018. URL: https://literariness.org/2018/05/15/analysis-of-truman-capotes-novels/ (Last accessed : 21.07.2026)
4. Brussat F., Brussat M.A. The Grass Harp. Spirituality and Practice. URL: https://www.spiritualityandpractice.com/films/reviews/view/4841/the-grass-harp (Last accessed : 22.07.2026)
5. Variety Staff. The Grass Harp. Variety, 1995. URL : https://variety.com/1995/film/reviews/the-grass-harp-1200442807/ (Last accessed: 20.07.2026)
6. Capote T. The Grass Harp. Internet Archive, 1951. 207 p. URL : https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.547733/page/n13/mode/2up (Last accessed : 24.07.2026)

Баняс Н., Баняс В., Лізак К., Оповідь та кінематографічна інтерпретація: адаптація Чарльзом Меттау лірико-філософського роману Трумена Капоте «Трав'яна арфа»

Анотація. Статтю присвячено порівняльному аналізу роману Трумена Капоте «Трав'яна арфа» та його екранізації, здійсненої Чарльзом Меттоу у 1995 році. Дослідження ґрунтується на засадах адаптаційних студій, наратології та інтермедіального аналізу й має на меті з'ясувати особливості трансформації художнього твору під час його перенесення з літературного до кінематографічного медіуму. Особливу увагу приділено способам відтворення авторського стилю Капоте, ліричної оповіді, символічної системи, психологізму та філософської проблематики роману засобами кіномови.

У статті проаналізовано зміни у композиції, сюжетній організації, характеристиці персонажів, наративній перспективі та художній образності, що виникають у процесі адаптації. Доведено, що фільм не є буквальним відтворенням першоджерела, а постає самостійною мистецькою інтерпретацією, яка зберігає провідні гуманістичні ідеї роману, водночас трансформуючи окремі сюжетні лінії та психологічні акценти відповідно до специфіки аудіовізуального мистецтва. Значну увагу приділено дослідженню образу американського Півдня як культурного простору, що визначає світогляд персонажів, їхні моральні цінності та міжособистісні взаємини.

Порівняльний аналіз засвідчує, що втрата внутрішньої авторської оповіді у фільмі компенсується виразними візуальними образами, акторською грою, музичним супроводом, символікою простору та кінематографічними засобами створення емоційної атмосфери. Зроблено висновок, що екранізація Чарльза Меттоу репрезентує творчу модель адаптації, у якій літературний текст не копіюється, а переосмислюється відповідно до законів кіномистецтва. Отримані результати поглиблюють розуміння міжмедійної взаємодії літератури й кіно та демонструють актуальність творчої спадщини Трумена Капоте в сучасному гуманітарному дискурсі.

Ключові слова: Трумен Капоте, *Трав'яна арфа*, екранізація, інтермедіальність, наратологія.

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК [821.162.1 + 821.161.2]-1.09”18”:7.04-055.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.22

Серкова Ю. І.,
старший викладач кафедри слов’янської філології
Хмельницького національного університету
https://orcid.org/0000-0002-8346-2096

Папушина В. А.,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету
https://orcid.org/0000-0003-4833-9049
Researcher ID: IQV-0921-2023

Олійник Л. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету
https://orcid.org/0000-0003-4965-0816
Researcher ID: HJH-8175-2023

ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ЛІРИЧНИХ ТВОРАХ А. МІЦКЕВИЧА І УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ-РОМАНТИКІВ

Анотація. Вивчення взаємовпливів польської і української літератури доби романтизму є однією з актуальних проблем польсько-українського культурного діалогу. Її теоретичне значення полягає в тому, що на основі всебічно вивчених фактів зближення, зокрема типологічних сходжень літературних героїв, розкривається історична зумовленість культурних зв’язків між країнами, характер їхнього розвитку в загальному процесі взаємодії.

У статті розглянуто типологію жіночих образів у ліричних творах А.Міцкевича і українських поетів-романтиків. З’ясовано, що образ жінки в польському і українському романтизмі здебільшого поставав ідеалізованим, що відповідало романтичному світогляду. У творчості українських поетів П.Гулака-Артемовського, Є.Гребінки, В.Забіли, Л.Боровиковського та польського поета А.Міцкевича жінка часто була символом натхнення, об’єктом поклоніння та втіленням чуттєвості, але при цьому могла бути і трагічною постаттю. Типологія жіночих образів складалася із урахуванням складних соціальних умов першої половини XIX ст., коли була унормована дискримінація жінки. Проте польський романтизм відзначався чутливістю до сучасних йому західноєвропейських тенденцій, що, зокрема позначилось на розумінні А.Міцкевичем суспільної ролі жінки.

Шляхом аналізу творів поетів-романтиків ми зосередили увагу на таких спільних типах жіночих образів: жінка-символ ідеального кохання, дівчина-спокусниця, дівчина – борчиня за особисте щастя, жінка-сварлива дружина, жінка – втілення протилежностей. У творах знакових постатей романтизму А.Міцкевича та Т.Шевченка, які надали цьому літературному напрямку особливої дієвості, жінка виступає уособленням долі всього народу. Т.Шевченко вперше розробляє сюжет про жінку-покритку, поєднуючи соціальний конфлікт із національним. Руйнучи стереотипи доби романтизму щодо суспільної ролі жінки, А.Міцкевич створює образ жінки-борчині за свободу рідного краю.

Ключові слова: романтизм, українські поети-романтики, А.Міцкевич, типологія жіночих образів, спільні типи жіночих образів.

Постановка проблеми. Нині одним із важливих складників польсько-українського культурного діалогу є вивчення взаємовпливів польської і української літератури. Як відомо, становлення романтизму в багатьох країнах відбувалося у часи розвитку буржуазного суспільства, де панували розрахунок і влада грошей. Не знаходячи в реальному житті жаданої гармонії та краси, романтики створили новий художній світ. Із метою втечі від недосконалої дійсності вони занурювалися в ідеалізоване минуле чи в омріяне майбутнє. В їхніх творах присутні фантастичні елементи, перевага ірраціонального над логічним. Основу романтизму склали філософські питання: сенс буття людини, кохання, свобода, таємниці природи. Для літературних творів визначальними стали культ почуттів, народність, зацікавлення фольклором.

Романтизм сприяв виробленню нових літературних жанрів. Найбільш популярними серед українських і польських поетів-романтиків були балада, лірична пісня, а також романсова лірика, де образу жінки приділялась особлива увага. Для поетів «жінка часто є символом натхнення, об’єктом поклоніння та втіленням чуттєвості, але при цьому може бути як ідеалізованою, так і трагічною постаттю. Її образ поєднує в собі протиріччя: з одного боку – цнотливість та ідеалізація, з іншого – екзальтованість, сильні пристрасті та навіть фатальність» [1, с. 147].

Історичні та суспільні паралелі між Україною та Польщею зумовили виникнення подібних типів жіночих образів в обох романтичних традиціях. Дослідження типології жіночих образів у ліричних творах А.Міцкевича і українських поетів-романтиків дозволить увиразнити історичну обумовленість культурної взаємодії між країнами та простежити етапи її еволюції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню типології жіночих образів в художній літературі присвячено розвідки Р.Гром'яка [2], Т.Данилюк-Терещук [3], Л.Демської-Будзуляк [4], Н.Зборовської [1], І.Зелененької [5] та ін. Розмірковуючи про поняття «тип» у мистецтві, Р.Гром'як звертає увагу на прагнення письменників створювати літературних персонажів на основі образів реально існуючих людей за допомогою «творчої уяви, перевтілення, асоціативного мислення» [2, с. 670]. Науковець зазначає, що «законом створення типових образів-персонажів (типів), закономірністю художньої типізації є єдність загального та індивідуального» [2, с. 670].

Типологія жіночих образів, як правило, складалася з урахуванням приналежності героїні до того чи іншого історичного часу та її соціальної ролі, статусу у своїй родині чи в суспільстві, а також її стосунків з іншими людьми. Як підкреслює Л.Демська-Будзуляк, в основі художніх типів жіночих образів лежать традиції національного характеру, а також специфічні риси, що сформувалися під впливом історичних реалій. «Характер жінки дуже своєрідно співвідноситься з культурою епохи. ... Жінка з її напруженою емоційністю, живо та безпосередньо всотує особливості свого часу, значною мірою обганяючи його. У цьому сенсі характер жінки можна назвати одним із найчутливіших барометрів суспільного життя» [4, с. 46].

Досліджуючи українську культуру першої половини XIX ст., Т.Данилюк-Терещук підкреслює, що тогочасні складні соціокультурні обставини безпосередньо вплинули на специфіку художнього зображення жінки. У цей період обмеження прав жіноцтва було нормою, через що жінки залишалися ізольованими від будь-яких суспільних процесів.

Мета статті – шляхом аналізу творів українських поетів-романтиків і польського поета А.Міцкевича конкретизувати типологію жіночих образів доби романтизму та проаналізувати внесок поетів у розширення меж романтичних світоглядних позицій щодо соціальних питань, зокрема найбільш вразливої проблеми становища жінки в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У творах українських поетів-романтиків (П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, Л. Боровиковського, В. Забіли, М. Петренка та ін.) образи жінок змальовувалися переважно через їхній емоційний стан і внутрішні переживання. Орієнтуючись на фольклорні мотиви, автори розкривали теми розлуки та ніжних почуттів, оминаючи гострі соціальні проблеми. Абсолютно нове, реалістичне, висвітлення жіночої долі запропонував Тарас Шевченко. Завдяки власному гіркому досвіду кріпака, він яскраво показав усю жорстокість тогочасної суспільної системи. Твори митця відображали народні прагнення щодо волі, одночасно спонукаючи до активної боротьби. Важливе місце в доробку митця займають жіночі образи, які стали уособленням загальнонародного горя. Т. Шевченко першим серед вітчизняних літераторів порушив проблему жінки-покритки. Цей мотив надалі став провідним як у поетичних, так і в прозових творах українського поета («Слепая», «Відьма», «Наймичка», «Марія»).

Аналіз романтичної поезії в Україні та Польщі вказує на існування спільних художніх моделей при створенні жіночих характерів, що стало наслідком схожого історичного досвіду двох народів. Український романтизм репрезентує низку жіночих типів, які мають прямі паралелі з поетичним світом А. Міцкевича. Це виявляється через втілення образів коханої жінки, яка ідеалізується, жінки-спокусниці, жінки-борчині за особисте щастя, сварливої дружини, жінки як втілення боротьби світлих і темних сил.

Специфіка польського романтизму зумовлена двома головними чинниками: втратою державою незалежності та творчістю його ключової постаті – Адама Міцкевича. У XIX столітті Польща перебувала у вкрай важких політичних обставинах. «Внаслідок третього поділу 1795 року Польща втратила державну автономію та була розділена між Російською, Австрійською та Прусською імперіями. Страх перед соціальними бунтами змушував аристократію йти на компроміси з окупаційними режимами. Водночас простий народ потерпав від подвійного гніту: як з боку іноземної адміністрації, так і місцевих землевласників. Ці трагічні обставини зумовили те, що провідним мотивом у тогочасній польській літературі стала боротьба за відродження нації та відновлення незалежності» [5, с. 36]. А. Міцкевич бачив своє призначення у поширенні, першою чергою, визвольних ідей, перетворивши свою літературну спадщину на потужний інструмент консолідації та морального відродження поляків.

Тогочасний польський романтизм активно переймав західноєвропейські ідеї, зокрема долучився до дискусії про переосмислення місця жінки у соціумі. Руйнуючи традиційні романтичні стереотипи, А.Міцкевич у своїх творах на перший план вивів образ жінки-патріотки, яка бере активну участь у визвольних змаганнях.

Натомість в українському культурному просторі питання жіночої емансипації актуалізувалося значно пізніше – лише за кілька десятиліть, коли трансформація суспільних поглядів тісно переплелася з гострими соціальними та політичними викликами.

Романтичний світогляд перетворює буденність звичайної жінки на містичний процес, відшукуючи глибоку цінність у її душевній організації та таємничі смисли у побуті. Даючи характеристику літературній творчості романтиків, відомий український науковець Д. Чижевський зазначає: «Людське єство існує на межі двох вимірів, зазнаючи впливу абсолютно різних чинників. Наша психіка тісно пов'язана з фізіологією, проте водночас вона спроможна сягати духовних, трансцендентних висот. Внутрішній світ індивіда приховує в собі не менше загадок, ніж усе довкілля. Те, що раціональне мислення класифікує як позасвідоме – зокрема психічні відхилення, сновидіння, стани трансу, творче піднесення чи інтуїція – демонструє вихід поза межі повсякденності. Ці прояви «тіньової» сторони психіки дозволяють людині доторкнутися до інших, вищих рівнів буття, тому вони мають виняткове значення» [6, с. 357]. Головними ознаками романтичної літератури стають непідвладність розуму та хибність раціонального сприйняття. Своєрідним сакральним маніфестом стала збірка Адама Міцкевича «Балади і романси» (початок 1820-х років), де автор переконує читача пізнавати навколишній світ виключно серцем та внутрішнім зором «miej serce i patrzaj serce!».

Становлення романтичної поезії тісно пов'язане з активним зверненням митців до усної народної творчості, у якій поети того часу вбачали глибоку естетичну цінність. У цьому контексті особливе місце посів жанр балади. Завдяки своїй містичності, присутності потойбічних сил, драматизму, балада дозволяла гармонійно поєднувати народні легенди з тогочасними соціальними реаліями. За взірці в цьому жанрі для українських та польських романтиків виступали німецькі класики Й.-В.Гете та Ф.Шиллер.

Витоки українського літературного романтизму, зокрема в аспекті репрезентації жіночих образів, науковці пов'язують із 1827 роком. Саме тоді у виданні «Вісник Європи» було опубліковано баладу «Рибалка» П. Гулака-Артемовського. Створюючи цей переспів однойменної балади Ґете, митець керувався особливими міркуваннями щодо потенціалу та розвитку рідного слова: «Хотів спробувати, чи не можна малоросійською мовою висловити почуття ніжні, благородні, піднесені, не змушуючи читача чи слухача сміятися, як від «Енеїди» Котляревського і від інших, з тією ж метою написаних віршів?» [7, с. 5].

Тема кохання, образ жінки як його уособлення є наскрізними для польських та українських поетів-романтиків. У баладі «Рибалка» П. Гулака-Артемовського дівчина перетворюється на міфічну спокусницю. Піддавшись її чарам, ліричний герой обирає підводне життя поруч із русалкою. Автор майстерно поєднує фольклор із реальністю: рибалка уособлює простого селянського хлопця, а фантастична русалка має риси звичайної дівчини-залицяльниці. Поезія будується на антитезі двох світів – реального та ірреального, жіночого та чоловічого. При цьому саме жіночий елемент прагне реконструювати життя за ідеальним зразком:

Ти ж бачив сам, – не скажеш: ні, –
Як сонечко і місяць червоненький
Хлюпощуться у нас в воді на дні
І із води на світ виходять веселенькі! [7, с. 21]

Романс Є.Гребінки «Очі чорнії» змальовує кохання як нездоланну, майже містичну силу. Поет присвятив ці рядки своїй обраниці Марії Ростенберг, яка невдовзі стала його дружиною. Створений у 1843 році російською мовою та вперше надрукований у «Літературній газеті», твір згодом отримав музичний супровід і здобув всесвітнє визнання. Поетичний переклад цього шедевра українською мовою у 1998 році створив Юрій Тараненко.

Очі чорнії, аж палаючі,
Очі пристрасні та жадаючі!
Як люблю я вас! Як боюсь я вас!
Певно, стрів я вас у недобрий час…

Та жену журбу і печаль свою
На мою судьбу я не ремствую:
Найдорожче все, що Господь дав нам,
Я пожертвував огняним очам [8, с. 67].

Дослідники зазначають, що творчості А.Міцкевича не притаманна так звана «чиста» лірика. Його героїні часто невіддільні від суспільства, виявляючи свою громадянську позицію. У вірші «Do Matki Polki!» образ матері, жінки уособлює саму вітчизну, її внутрішню силу та красу:

O matko Polko! gdy u syna twego
W źrenicach błyszczy genijuszu świetność…

O matko Polko! źle się twój syn bawi!
Klęknij przed Matki Boleśnej obrazem… [9, с. 39]

Романс А.Міцкевича «Do Laury» змальовує жінку як об'єкт духовного, платонічного захоплення. Поезія відображає особисту драму поета: його кохана, Мариля Верещак, за наполяганням родини вийшла заміж за графа Путткамера. Проте саме це нещасливе кохання пробудило творчий геній Міцкевича, надихнувши його на поему «Dziady» та збірку «Ballady i romanse».

Ledwiem ciebie zobaczył, jużem się zapłonił,
W nieznanym oku dawnej znajomości pytał;
I z twych jagód wzajemny rumieniec wykwitał,
Jak z róży, której piersi zaranek odsłonił…

O luba! niech twe oczy przyznać się nie boją,
Jeśli cię mym spojrzeniem, jeśli głosem wzruszę;
Nie dbam, że los i ludzie przeciwko nam stoją,.. [9, с. 67]

А. Міцкевич змальовує щиру й піднесену любов, підкреслюючи потужну ментальну близькість із коханою художніми паралелізмами та вишуканими висловами. Світла туга, ніжні почуття та трепетне очікування гармонійно поєднуються з пейзажними замальовками, що формує цілісну романтичну атмосферу твору.

Трагічна доля жінки – одна з центральних тем творчості поетів-романтиків. Зокрема, у відомому вірші Є. Гребінки «Українська мелодія», що переріс у народну пісню, постає образ дівчини, яка відстоює своє право на щасливе особисте життя. В основі твору лежить конфлікт між матір'ю, яка через хвилювання за долю доньки хоче якнайшвидше видати її заміж, та самою дівчиною, котра протестує проти шлюбу без кохання. Цей мотив завершується трагічно: головна героїня обирає смерть, оскільки життя із нелюбом для неї є нестерпним:

Ген там, на могилі, хрест божий стоїть,
Під ним рано й вечір матуся квилить:
«О боже мій милий! Що я наробила!
Дочку, як схотіла, із світу згубила!» [8, с. 87]

Творчість Є. Гребінки слугує переконливим доказом невичерпних виражальних можливостей українського слова. Письменникові вдається передати щонайменші порухи людських почуттів, сумний настрій, тугу за нереалізованим щастям і розчарування через розбиті мрії.

У контексті тогочасного зацікавлення усною народною творчістю польські та українські романтики, окрім традиційних балад і казок, активно зверталися до демонологічних оповідань, які «вабили своєю екзотичністю, давали можливість вразити, зацікавити, пострашити й захопити читача та водночас мали завдання практичної моральної науки» [3, с. 32]. Яскравим прикладом є вірш А. Міцкевича «Pani Twardowska», де інтерпретовано слов'янський міф про угоду з дияволом та виведено комічний образ сварливої жінки. За умовами контракту, пан Твардовський може врятуватися, якщо біс виконає три його бажання. Легко вправившись із першими двома, нечистий зазнає поразки на третьому – витримати рік спільного життя з дружиною головного героя:

Diabeł do niego pół ucha,
Pół oka zwrócił do samki,
Niby patrzy, niby słucha,
Tymczasem już blisko klamki.

Gdy mu Twardowski dokucza,
Od drzwi, od okien odpycha,
Czmychnąwszy dziurką od klucza,
Dotąd jak czmycha, tak czmycha [9, с. 129]

У 1825 році П.Гулак-Артемовський створив україномовну баладу «Твардовський», взявши за основу однойменний твір А. Міцкевича. Проте український автор суттєво змінив художню концепцію оригіналу: у версії Гулака-Артемовського

на першому плані елементи бурлеску, травестії та пародії, що надає твору яскравого комічного забарвлення:

Жінко люба, годі плакать, –
Твардовський озвався, –
Хотів з чортом вас посватать, –
Та й чорт одцурався.
Мабуть, всі чорти – бурлаки,
Та ще й розум мають,
Знають, де зимують раки, –
Од жінок втікають [7, с. 63]

Проблема протистояння добра і зла в романтичній літературі (зокрема у спадщині А. Міцкевича та українських поетів-романтиків) часто реалізується через жіночі образи. У баладі «Маруся» Л. Боровиковського цей дуалізм набуває містичного відтінку завдяки залученню народної міфології. Описуючи новорічні розваги селянок та ворожіння на воску, поет занурює читача в атмосферу таємничості. Трансформація ворожби у видіння про загибель судженого є кульмінацією поезії, проте автор обирає щасливу розв'язку. Лірична героїня отримує винагороду за свої страждання, тривале очікування та вірність:

Коні через мерзлий сніг
Санки мчать; з-під кінських ніг
Дим піднявся білий;
Їдуть, їдуть до воріт,
В санках парубок сидить –
Хто? – Марусин милий! [10, с. 28]

Сюжет балади Л. Боровиковського «Чарівниця» розгортається навколо фатальної помилки закоханої дівчини, яка шукає допомоги у надприродних сил. Автор демонструє, що використання чорної магії для виклику взаємних почуттів неминуче веде до нещастя.

Коли б була Марусенька
Циганки не знала…

То ти б була, Марусенько,
Гриця не згубила, –
То ти б була, Марусенько,
Й сама була жива [10, с. 66]

Внутрішній світ головної героїні відомої балади А.Міцкевича «Лілії» повністю підкорюється темним силам. Цей твір справедливо вважається перлиною романтичної спадщини польського поета. Сюжет тексту переносить у часи військового походу Болеслава Сміливого на Київ. Через довгу розлуку з чоловіками чимало жінок наважувалися на зраду. Намагаючись приховати гріх, лірична героїня позбавляє життя свого чоловіка-лицаря відразу після його повернення. Вона потайки ховає тіло, а на могилі висаджує білі лілії. Проте квіти згодом викривають страшну правду. Коли жінка збирається вдруге вийти заміж за одного з рідних братів убитого, посеред весілля з'являється озброєний привид покійного чоловіка, щоб здійснити справедливу помсту. Традиційно лілія уособлює непорочність і душевну чистоту, тому її поява на могилі жертви була виявом крайнього цинізму. Сили природи у творі польського автора стоять на сторожі моральності людини: вони відмовляються приховувати людські гріхи й карають вбивцю: руйнують церкву разом із грішниками, відновлюючи вищу справедливість.

Wstrzęsła się cerkwi posada,
Z zrębu wysuwa się zrąb,
Sklep trzeszczy, w głąb zapada,
Cerkiew zapada w głąb.
Ziemia ją z wiérzchu kryje,
Na niéj rosną lilije… [9, с. 46]

У баладі «Лілея» Т. Шевченко майстерно переосмислює народну легенду про дівчину-квітку, перетворюючи сили природи на голос вищої справедливості. Конфлікт твору виходить за межі особистої моралі людини та стає соціальним вироком: пан руйнує життя своєї доньки, як колись згубив її матір. Розлючені селяни знищують пана-розпусника, але цькування людей убиває й саму дівчину. Проростаючи весною прекрасною лілеєю та потрапляючи до панських світлиць, вона промовляє слова, які уособлюють трагічну долю селянки-кріпачки:

За що мене, як росла я,
Люде не любили?
За що мене, як виросла,
Молодую вбили? [11, с. 338]

У творі образ лілеї набуває глибокого узагальнення, виступаючи метафорою чистої душі, яка стає жертвою жорстокості та суспільної несправедливості.

У романтичній лірицi, зокрема у творах А. Міцкевича та українських поетів-романтиків туга за волею часто втілюється через жіночі персонажі з важкою долею. Трагічний фінал і суїцид постають тут як специфічна форма протистояння злу. У поетичній спадщині В. Забіли, якого традиційно вважають «співцем нещасливого кохання», такий сюжет розгортається у поезії «Маруся». Дівчина втрачає надію на щасливе заміжжя, адже її нареченого Грицька віддають у рекрути:

Дуже мучилась Маруся,
Бо вірно любила,
Прийняла, сердешну, скоро
Сирая могила.
Чи вже квітка, як одірвать,
Довго цвісти буде?
Або серце, як розлучить,
То воно й забуде? [12, с. 306]

У баладі «Рибка» А.Міцкевича трагічна доля зрадженої паном Катрусі завершується її смертю та містичним перетворенням на рибку, яка припливає до берега, аби нагодувати своє немовля. Поет акцентує увагу на неймовірній духовній красі та великодушності дівчини. Попри жорстоку зраду, Катря не прагне помсти для кривдника та його нової дружини. Вона лише благає їх оминати річкову долину. Проте нехтування цим проханням призводить до того, що розплату чинять самі сили природи, обертаючи пана й паню на холодні скелі.

Przebóg! cudy, czy moc piekła?
Uderza go widok nowy:
Gdzie pierwej rzeczułka ciekła,
Tam suchy piasek i rowy…

Tylko z zatoki połową
Sterczał wielki głazu kawał,
I dziwną kształtu budową,
Dwa ludzkie ciała udawał [9, с. 30]

Ідейними центрами балади виступають нерозривний метафізичний взаємозв'язок людини й довкілля та концепція неминучої відплати за гріхи й кривду.

Спільні романтичні сюжети про занапащену дівчину та її трансформацію у міфічну водну істоту єднають баладу «Rybka» А. Міцкевича та «Русалку» Т. Шевченка. У Шевченковому тексті акцент зміщено на гріх дітовбивства, скоєний знедоленою матір'ю через пана. Загибла дитина приєднується до інших русалок Дніпра, які згодом здійснюють правосуддя: наздоганяють зрадливу матір під час нічної прогулянки і, несамовито лоскочучи, гублять її у воді:

І незчулась, як зуспіли
Дніпрові дівчата –
Та до неї, ухопили
Та й ну з нею гратись,
Радісінькі, що піймали.
Грались, лоскотали,
Поки в вершу не запхали..
Та й зареготались [11, с. 218]

Завдяки залученню фольклорних мотивів балади А. Міцкевича та Т. Шевченка набувають особливої психологічної глибини та гострого соціального звучання. Автори спонукають до серйозних філософських роздумів про моральний вибір, фатальні помилки та відповідальність за скоєне.

У поемі «Катерина» Тарас Шевченко глибоко аналізує тогочасні соціальні проблеми. Цей твір він присвятив Василю Жуковському на знак вдячності за свій викуп із кріпацтва, який відбувся 22 квітня 1838 року. Сюжетна лінія розгортається навколо трагічної загибелі молодої селянки, яку ошукав і покинув офіцер-дворянин. На порушення цієї теми Кобзаря наштовхнув важкий життєвий досвід: передчасна втрата батьків та сирітське дитинство, гірка доля матері, постійні злидні та виснажливе наймитування рідних сестер. Особисті переживання спонукали поета відкрито заговорити про незавидне становище жінки-матері. Найбільше автора обурює те, як суспільство через жорстокі стереотипи, упередження та осуд залишає матір-одиначку без жодної допомоги. Трагедію головної героїні посилює повна ізоляція: від неї відвернулися навіть найближчі люди – власні батьки:

Будь щаслива в чужих людях,
До нас не вертайся!
Не вертайся, дитя моє,
З далекого краю... [11, с. 96]

У цьому творі Т. Шевченко першим в українській літературі звернувся до теми жінки-покритки, майстерно поєднавши особисту трагедію героїні з глибоким соціальним та національним підтекстом. Поема розпочинається пересторогою для українських дівчат:

Кохайтеся, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі – чужі люде,
Роблять лихо з вами [11, с. 93]

У центрі поетичного світу поеми А. Міцкевича «Гражина» та балади «Світязь» перебуває мотив служіння Батьківщині. Письменник майстерно змальовує героїчний образ жінки, чия загибель стає символом незламності та вищої справедливості. Легендарна основа «Світязя» оповідає про стародавнє місто, що занурилося у безодню на прохання самих мешканців. За переказами, під час ворожої навали місцеве населення шукало захисту в князівни, яка у щирій молитві звернулася до Бога про порятунок від сорому й полону:

Jeśli nie możem ujść nieprzyjaciela,
O śmierć błagamy u Ciebie,
Niechaj nas lepiej Twój piorun wystrzela,
Lub żywych ziemia pogrzebie! [9, с. 26]

Позбавлена імені лірична героїня-княжна стає символом нескореності всього народу.

Новаторство А. Міцкевича в поемі «Гражина» полягає у створенні сильного жіночого характеру, здатного на рішучу боротьбу за свободу. Автор переносить читача у Литву початку XV століття, де розгортається міжусобний конфлікт. Через місто Ліду, що мало стати посагом Гражини, князь Литавор зважується на альянс із хрестоносцями проти правителя Вітольда. Проте поема концентрується не на чоловічих амбіціях, а на високих патріотичних почуттях головної героїні. Її самовідданість, любов до рідного краю та боротьба проти іноземних ворогів перетворюють Гражину на символ незламності, що викликає глибоку повагу та гордість за її подвиг.

Że bohaterską Litawora postać
Wzrostem wysmukłej dorówna kibici…

Książęca para, kiedy ją okoli
Służebne grono, jak w poziomym lesie
Sąsiednia para dorodnych topoli,
Nad wszystkich głowę wystrzeloną niesie…

Acz innym rzecz ta nie była świadoma:
Bo księżna, wyższa nad żon prostych rzędy,
Które zbyt rade, że panują doma,
Chciałyby z tym się popisywać wszędy,
Owszem, cudzemu pilnie kryła oku,
Z jaką potęgą w sercu męża władnie [13, с. 16].

Почувши від слуги про змову Литавора з німцями, Гражина спершу приголомшена, але швидко опановує себе і намагається відмовити чоловіка від фатального союзу. Коли князь не слухає її застережень, відважна жінка вирішує діяти самостійно і, поки чоловік спить, одягає його бойові обладунки, щоб самотужки стати на захист рідної землі.

Książę strudzony zasnął na oboje ucho.
Stanęła podle łoża, lecz nie śmiała budzić,
Czy nie chcąc darmo prosić, czy sennego trudzić;
Ale wrychle na obrót rzuciła się nowy:
Bierze szablę, książęciu leżącą u głowy,
Pancerz kładzie, mężowski płaszcz na piersiach zwiesza
i lekko drzwi przemknąwszy, na ganek pośpiesza.
Mnie srogo zakazuje o niczym nie gadać [13, с. 23].

Образ головної героїні, яка діє нарівні з чоловіками, став новаторським для романтичної літератури. А.Міцкевич заперечує тогочасні гендерні стереотипи, адже сюжет твору чітко доводить вирішальний внесок Гражини у боротьбі за рідну землю.

Висновки. Аналіз творів А. Міцкевича, Т. Шевченка та українських поетів-романтиків П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, В. Забіли, Л. Боровиковського виявляє типологічну схожість жіночих персонажів. Це зумовлено спорідненістю історичних умов і соціальних викликів, перед якими стояли обидва суспільства. У центрі уваги А. Міцкевича і Т. Шевченка – пошуки нового місця жінки в суспільстві. Для них жіноча доля тісно поєднується із долею Батьківщини. Польський поет руйнує тогочасні стереотипи, виводячи на перший план образ жінки-борчині, яка мужньо відстоює свободу свого краю.

Література:

1. Зборовська Н. Фемінний характер української ментальності (За допомогою літературного дзеркала). *Сучасність.* 2001. № 7-8. С. 146–150.
2. *Літературознавчий словник-довідник* / за ред. Р. Гром'яка. Київ : Академвидав, 1997. 752 с.
3. Данилюк-Терещук Т. Народна міфологія в естетиці українського романтизму. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Літературознавство.* 2016. № 8 (333). С. 32–38.
4. Демська-Будзуляк Л. Ґендерна інтерпретація жіночих та чоловічих образів в українській літературі XIX – початку XX ст. *Слово і час.* 2005. № 4. С. 10–17.
5. Зелененька І. *Українсько-польські літературні взаємини: навчально-методичний посібник.* Вінниця, 2023. 182 с.
6. Чижевський Д. Шевченко і релігія. *Філософські твори*: у 4-х т. Т. 2. Київ : Смолоскип, 2005. С.193-205.
7. Гулак-Артемовський П. *Байки. Казки. Балади: вибрані твори*. Київ : Андронум, 2021. 77 с.
8. Гребінка Є.П. *Твори.* Донецьк : Донбас, 1986. 182 с.
9. Mickewycz A. Wybrane: Poetyczni twory, Kyjiw, 1984.238 s.
10. Боровиковський Л. *Балади, пісні, думи. Байки й прибаютки. Твори та переклади*, 1980. Київ : Дніпро. 135 с.
11. Шевченко Т. *Зібрання творів:* у 6 т. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. 784 с.
12. *Українські поети-романтики: поетичні твори*. Київ : Наук. думка, 1987. 588 с.
13. Mickiewicz A. Grażyna. Poznań : Oficyna Wydawnicza GMP. 1997. 61 s.

Serkova Iu., Pahushyna V., Oliynyk L. Typology of female images in the lyric works of A. Mickevych and Ukrainian romantic poets

Summary. The study of the mutual influences of Polish and Ukrainian literature of the Romantic era is one of the current problems of Polish-Ukrainian cultural dialogue. Its theoretical significance lies in the fact that, on the basis of comprehensively studied facts of rapprochement, in typological similarity of literary heroes, the historical conditions of cultural bounds between the countries and the nature of their development in the general process of interaction are revealed.

The article examines the typology of female images in the lyrical works of A. Mickiewicz and Ukrainian romantic poets. The image of a woman in Polish and Ukrainian romanticism was mostly idealized, which corresponded to the romantic worldview. In the works of Ukrainian poets P. Hulak-Artemovsky, E. Hrebinka, V. Zabyla, L. Borovikovsky and the Polish poet A. Mickiewicz, a woman was often a symbol of inspiration, an object of worship and the embodiment of sensuality, but at the same time she could also be a tragic figure. The typology of female images was formed taking into account the difficult social conditions of the first half of the 19th century, when discrimination against women was normalized. However, Polish romanticism was distinguished by its sensitivity to contemporary Western European trends, which, in particular, affected A. Mickiewicz's understanding of the social role of women.

Analyzing works of romantic poets, we focused on the common types of female images: a woman-symbol of ideal love, a girl-seductress, a girl-fighter for personal happiness, a woman-nagging wife, a woman-embodiment of opposites. In the works of the iconic figures of romanticism A. Mickiewicz and T. Shevchenko, who gave this literary direction special effectiveness, a woman acts as the personification of the fate of all nation. T. Shevchenko first develops the plot about a woman-cover, combining social conflict with a national one. Destroying the stereotypes of the romantic era regarding the social role of women, A. Mickiewicz creates the image of a woman-fighter for the freedom of her homeland.

Key words: romanticism, Ukrainian romantic poets, A. Mickiewicz, typology of female images, common types of female images.

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 811.111'373.73 [34:061.1EU]
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.23

Кабанова С. В.,
здобувач,
асистент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
https://orcid.org/0000-0001-6985-9209

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОНВЕРГЕНЦІЯ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА КАТЕГОРІЯ

(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АКТІВ ПРАВА ЄС)

Анотація. У статті обґрунтовано статус термінологічної конвергенції як перекладознавчої категорії на матеріалі англійсько-українського перекладу актів права ЄС. Конвергенцію визначено як динамічний процес і водночас вимірюваний результат зближення української правничої терміносистеми з терміносистемою права ЄС, що реалізується через переклад і виявляється у стабілізації англійсько-українських відповідників, зменшенні невмотивованої варіантності та узгодженні понятєвого змісту термінів між мовними версіями. Запропонована категорія спирається на міжнародну дискусію про конвергентні й дивергентні процеси в багатомовних терміносистемах та на вітчизняний прецедент термінологізації поняття конвергенції у градації ступенів інтерферентності, від якої запропоноване розуміння відрізняється перенесенням поняття з рівня мовлення на рівень систем. Показано, що конвергенція розгортається у двох взаємопов'язаних площинах, міжмовній і внутрішньомовній, та відмежована від суміжних понять: від еквівалентності за ознакою динамічності, від термінологічної послідовності за масштабом, від інтерференції за ознакою керованості. Запропоновано розглядати гармонізацію, уніфікацію і стандартизацію не як рівнопорядкові процеси, а як три механізми конвергенції з різними рівнями дії, відповідно, понятєвим, термінологічним і нормативним. На прикладах з галузей фінансових послуг та захисту прав споживачів продемонстровано двовекторність конвергенції українського євролекту, за якої вертикальний вектор орієнтує відповідник на автономне поняття права ЄС, а горизонтальний забезпечує сумісність із національною терміносистемою. Виявлено змінність ступеня конвергенції українського євролекту за галузями, що зумовлює потребу в корпусному вимірюванні. Аргументовано, що формальна конвергенція не гарантує понятєвої, а отже, її аналіз має поєднувати кількісні та якісні методи. Перспективу подальших наукових розвідок становить емпіричне вимірювання ступеня конвергенції на матеріалі галузевих терміносистем і виявлення зон стійкої понятєвої дивергенції.

Ключові слова: термінологічна конвергенція, переклад актів права ЄС, євролект, гармонізація, уніфікація, стандартизація, термінологічна варіантність, понятєва дивергенція.

Постановка проблеми. Набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу і пов'язане з ним зобов'язання перекласти значний масив acquis ЄС поставили перед українським перекладознавством завдання, яке досі не діставало цілісного теоретичного осмислення, а саме завдання впорядкованого зближення української правничої терміносистеми з терміносистемою права ЄС. У перекладацькій практиці таке зближення відбувається переважно стихійно, через тисячі окремих рішень щодо відтворення англомовних термінів, і його результат коливається від послідовної стабілізації відповідників до співіснування кількох конкурентних форм одного поняття. Бракує родового поняття, яке дало б змогу описати це зближення як єдиний процес, відмежувати його від суміжних явищ і виміряти його ступінь. Таким поняттям, на нашу думку, є термінологічна конвергенція. Обґрунтування її статусу як перекладознавчої категорії і становить проблему, розв'язанню якої присвячено цю статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття конвергенції має тривалу історію в мовознавстві, де воно традиційно позначає зближення мов або мовних варіантів унаслідок контактів. Засади контактологічного розуміння конвергенції закладено в класичній праці У. Вайнрайха, де показано, що тривала взаємодія мовних систем спричиняє їх взаємне пристосування на всіх рівнях [1]. Суміжним джерелом є соціолінгвістика діалектного контакту, у якій тривала взаємодія носіїв різних варіантів закономірно веде до вирівнювання відмінностей [2]. Термінознавчим містком до перекладознавчого розуміння конвергенції слугує поняття вторинного термінотворення: оскільки українські відповідники термінів права ЄС створюються для вже наявних понять унаслідок перекладу, їхнє формування є масовим вторинним термінотворенням, і саме впорядкованість або стихійність цього процесу визначає, чи набуває він конвергентного характеру [3].

Останнє десятиліття позначене виразним поворотом термінознавчої думки до осмислення конвергентних і дивергентних процесів у багатомовних терміносистемах, насамперед на матеріалі права ЄС. Класична традиція розглядала однозначну відповідність терміна і поняття як норму, а варіантність як вади; сучасне термінознавство визнає термінологічну варіантність природною властивістю фахової комунікації, що в багатомовному праві ЄС набуває додаткового, міжмовного виміру [4]. М. Байчич, розмежовуючи термінологічну варіантність і понятєву дивергенцію, доводить, що навіть за збереження термінологічної конвергенції понятєва дивергенція може виявлятися в розбіжних тлумаченнях понять ЄС на рівні держав-членів [5]. Х. Муньйос Мартін і М. Вальдівієсо Бланко описують розвиток термінологічної роботи в інституціях ЄС як рух від фрагментації до конвергенції, від розрізнених відомчих баз до консолідованої міжінституційної бази IATE [6], а Ф. Прієто Рамос

розглядає багатомовну гармонізацію правничої термінології як подолання міжсистемної поняттєвої невідповідності [7]. У діахронному вимірі конвергенція постає як емпірично вимірюваний наслідок інституціоналізації перекладу: дослідження польського євролекту після вступу засвідчує зближення перекладної мови з національним узусом і зменшення варіантності, причому авторка прямо формулює перспективу перевірки цієї тенденції на матеріалі молодших євролектів [8–10].

В українському перекладознавстві та термінознавстві поняття термінологічної конвергенції як цілісної категорії дотепер не діставало системного опрацювання. Водночас сам термін «конвергенція» в українській науці про переклад уже термінологізовано: С. Скрильник у дослідженні ступенів інтерферентності вибудував градацію «інтерференція, трансференція, конвергенція», у якій інтерференція постає несвідомим порушенням норм та узусу цільового тексту під впливом вихідної мови, а конвергенція позначає найвищий, контрольований ступінь міжмовної взаємодії [11]. Інші розвідки українських науковців зосереджувалися на окремих аспектах, які з позицій нашого підходу можна ретроспективно витлумачити як вияви або механізми конвергенції: лексичній гармонізації законодавчих актів ЄС [12], уніфікації та стандартизації галузевої термінології [13], характерних рисах євролекту як фахової мови [14], відтворенні термінологізованої лексики правового євролекту на матеріалі Угоди про асоціацію [15] та специфіці української мови і євролекту як мовної пари в перекладі [16]. Відсутність родового поняття, яке об'єднало б ці розрізнені спостереження, є прогалиною теоретичного характеру, що й зумовлює доцільність уведення категорії термінологічної конвергенції до українського перекладознавчого обігу.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні термінологічної конвергенції як перекладознавчої категорії на матеріалі англійсько-українського перекладу актів права ЄС. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: запропонувати робоче визначення конвергенції та описати дві площини її розгортання; розмежувати конвергенцію зі суміжними поняттями еквівалентності, термінологічної послідовності та інтерференції; розкрити співвідношення гармонізації, уніфікації і стандартизації як механізмів конвергенції; проілюструвати двовекторність конвергенції українського євролекту на прикладах.

Виклад основного матеріалу. Робоче визначення і дві площини конвергенції. Спираючись на викладене, пропонуємо таке робоче визначення. Термінологічна конвергенція в англійсько-українському перекладі актів права ЄС – це динамічний процес і водночас вимірюваний результат зближення української правничої терміносистеми з терміносистемою права ЄС, який реалізується через переклад і виявляється у стабілізації англійсько-українських термінологічних відповідників, зменшенні невмотивованої варіантності та узгодженні поняттєвого змісту термінів між мовними версіями. Із цього визначення випливає, що конвергенція розгортається у двох взаємопов'язаних площинах. Перша площина міжмовна: це встановлення і закріплення стабільних відповідників між англомовними термінами актів права ЄС та їхніми українськими еквівалентами, унаслідок чого пара термін-відповідник відтворюється послідовно в усьому масиві перекладів. Друга площина внутрішньомовна: це зменшення варіантності всередині українського євролекту, тобто усунення ситуацій, коли той самий англомовний термін відтворюється в різних актах або навіть у межах одного акта різними українськими відповідниками. Обидві площини пов'язані відношенням взаємозумовленості: міжмовна стабілізація неможлива без внутрішньомовного впорядкування, а внутрішньомовне впорядкування позбавлене сенсу без орієнтації на вихідну терміносистему права ЄС.

Розмежування зі суміжними поняттями. Принципово важливим є відмежування термінологічної конвергенції від споріднених, але не тотожних їй понять. Від еквівалентності конвергенція відрізняється динамічним характером: еквівалентність є відношенням між конкретним терміном вихідної мови і його відповідником у конкретному акті перекладу, тоді як конвергенція охоплює терміносистеми в цілому і розгортається в часі. Від термінологічної послідовності конвергенція відрізняється масштабом: послідовність характеризує дотримання обраного відповідника в межах тексту або групи текстів, тоді як конвергенція передбачає зближення систем, включно з поняттєвим рівнем. Найретельнішого розмежування потребує співвідношення конвергенції з інтерференцією. У градації С. Скрильника обидва поняття належать до єдиної шкали інтерферентності, де конвергенція є свідомим і контрольованим ступенем зближення цільового мовлення з вихідним [11]. Ми приймаємо закладене в цій градації протиставлення за ознакою свідомості й керованості, проте переносимо його з рівня мовлення на рівень системи: якщо у С. Скрильника конвергенція характеризує відношення між вихідним і цільовим текстом у конкретному акті перекладу, то термінологічна конвергенція в нашому розумінні характеризує відношення між терміносистемами і виявляється лише на масиві перекладів. За такого підходу інтерференція і конвергенція співвідносяться як стихійний та керований чинники того самого процесу зближення: інтерференція може і сприяти конвергенції через мотивовані запозичення й кальки, і шкодити їй через буквалізми, що порушують норми цільової мови та породжують варіантність.

Формальний і поняттєвий плани. Застереження М. Байчич про можливість поняттєвої дивергенції за збереження термінологічної конвергенції має для нашого підходу методологічну вагу [5]. Конвергенція форми, тобто стабільний відповідник термін у термін, не гарантує конвергенції змісту, тобто тотожного розуміння поняття, оскільки правовий термін зберігає системну зв'язаність зі своїм правопорядком, а повна еквівалентність понять різних правопорядків є радше винятком, ніж правилом [17]. Звідси випливає, що аналіз конвергенції має охоплювати і план вираження, і план змісту: кількісне вимірювання стабільності відповідників доповнюється якісним зіставним дефініційним аналізом, здатним виявити приховану поняттєву дивергенцію за умов формальної конвергенції.

Гармонізація, уніфікація і стандартизація як механізми конвергенції. Запропоноване розуміння конвергенції як родового поняття дозволяє несуперечливо впорядкувати гармонізацію, уніфікацію, стандартизацію, які в науковій літературі нерідко вживають недиференційовано. У межах нашої концепції ці три поняття позначають не паралельні й рівнопорядкові процеси, а три механізми, через які реалізується конвергенція, причому кожен механізм діє на власному рівні. Гармонізація діє на поняттєвому рівні: вона полягає в узгодженні обсягу і змісту понять, які стоять за термінами різних терміносистем, і не вимагає формальної тотожності термінів; її методологічні засади кодифіковано в стандарті ISO 860 [18], а в українському

перекладознавстві опрацьовано на матеріалі лексичної гармонізації актів права ЄС [12]. Уніфікація діє на рівні відношення «поняття – термін»: вона полягає у виборі єдиного відповідника з-поміж наявних варіантів та усуненні невмотивованої синонімії, що в правовій сфері має не стилістичну, а змістову вагу, адже розбіжність відповідників означає потенційну розбіжність правових наслідків [17]. Стандартизація діє на нормативному рівні: вона полягає в офіційному закріпленні гармонізованих і уніфікованих рішень у документах, обов'язкових або рекомендованих до застосування. На наднаціональному рівні інструментами стандартизації слугують інституційні довідники, які вимагають послідовності термінології як у межах акта, так і між актом та чинним законодавством [19], а також термінологічна база IATE; на національному рівні стандартизаційну функцію виконує Порядок, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 451 [20]. Послідовність «гармонізація понятт'євого змісту, уніфікація термінологічної форми, стандартизація як нормативне закріплення» відбиває і логічну, і здебільшого хронологічну структуру конвергентного процесу, який, проте, діє не лінійно, а циклічно, оскільки розвиток права ЄС постійно розширює термінологічне поле і повертає вже стандартизовані ділянки на повторне опрацювання. Взаємодію механізмів узагальнено в таблиці 1.

Двовекторність конвергенції українського євролекту. Безпосереднім об'єктом конвергентних процесів у нашому дослідженні є український євролект, європеїзований різновид української юридичної та адміністративної мови, що формується у процесі перекладу acquis. За періодизацією Л. Бєль, він перебуває на передвступній фазі розвитку, коли переклади виконуються поза інституціями ЄС і координуються національним урядом, а ухвалені нині термінологічні рішення через принцип послідовності закріплюватимуться в наступних версіях і в національному законодавстві [21]. Особливість конвергенції українського євролекту полягає в її двовекторності. Вертикальний вектор спрямований на терміносистему права ЄС: український відповідник має позначати саме автономне поняття права ЄС, яке, за усталеною позицією Суду ЄС, не обов'язково збігається за змістом з однойменним поняттям національного права [22]. Горизонтальний вектор спрямований на національну правничу терміносистему: відповідник має бути сумісним із чинним українським законодавством та українською термінознавчою традицією. Між векторами існує **продуктивна напруга**, відома в дослідженнях перекладу права ЄС як вибір між очуженням і одомашненням, а оптимум, на наш погляд, визначається функціонально: відповідник має забезпечувати однакове тлумачення понять ЄС, не порушуючи системності української мови.

Дію цих векторів унаочнює галузевий матеріал. У сфері фінансових послуг англомовний термін *deposit guarantee scheme* в офіційному українському перекладі Директиви 2014/49/ЄС відтворено як «схема гарантування депозитів» [23], тоді як чинний національний Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» послуговується відповідником «система гарантування вкладів» [24]. Розбіжність пролягає одразу за двома осями, «схема» проти «системи» і «депозит» проти «вкладу», і наочно демонструє конкуренцію векторів: переклад акта тяжіє до форми, зорієнтованої на вихідний термін, тоді як національне законодавство відтворює усталену національну законодавчу традицію. Така ситуація є типовим виявом недостатньої конвергенції на внутрішньомовній площині, коли той самий концепт має два паралельні термінологічні втілення, вибір між якими потребує не стилістичного, а системного рішення.

Протилежне ілюструє матеріал галузі захисту прав споживачів. Англомовний термін *right of withdrawal* в офіційному перекладі Директиви 2011/83/ЄС послідовно відтворено стабільним відповідником «право на відмову» [25], що засвідчує досягнуту конвергенцію на міжмовній площині: для автономного поняття права ЄС вироблено окрему термінологічну форму, відмежовану від суміжних національних конструкцій на кшталт «розірвання договору». Зіставлення двох прикладів показує, що ступінь конвергенції відрізняється від галузі до галузі й від терміна до терміна, а отже, має досліджуватися не абстрактно, а на конкретному корпусному матеріалі. Саме тому категорію конвергенції доцільно операціоналізувати через індикатори, що піддаються вимірюванню: коефіцієнт варіантності відтворення термінів, узгодженість відповідників із зафіксованими в термінологічних ресурсах рішеннями, міжгалузеву узгодженість та діахронну стабільність відповідника. Перші два індикатори характеризують переважно уніфікаційний механізм, третій і четвертий дозволяють судити про системність процесу, а поняттєвий складник, який кількісному вимірюванню піддається обмежено, досліджується якісними методами [5].

Щоб показати, що конвергенція не є рівномірною ані за галузями, ані за типами термінів, зведемо вибірку відповідників у таблицю 2. Кожен рядок ілюструє окремий тип співвідношення між вертикальним і горизонтальним векторами, а сам набір засвідчує: той самий перекладацький принцип послідовності дає різні результати залежно від того, наскільки далеко національна терміносистема просунулася в гармонізації з правом ЄС.

Перша група прикладів демонструє повну конвергенцію, за якої відповідник є водночас стабільним у перекладах актів ЄС і узгодженим із національною терміносистемою. Структурні терміни права ЄС «держава-член» (Member State) і «регламент» (regulation) відтворюються однаково в усьому масиві перекладів і не мають конкурентних форм: тут конвергенція фактично завершена, а відповідник набув статусу стандарту. До цієї ж групи належить «податок на додану вартість» (value added tax) з Директиви 2006/112/ЄС, що збігається з усталеним

Таблиця 1

Гармонізація, уніфікація і стандартизація як механізми термінологічної конвергенції

Механізм	Рівень дії	Зміст операції	Основні інструменти
Гармонізація	понятт'євий	узгодження обсягу і змісту понять різних терміносистем	ISO 860, зіставний дефініційний аналіз, правова апроксимація
Уніфікація	термінологічний	вибір єдиного відповідника, усунення невмотивованої варіантності	глосарії, термінологічні бази, редакційний контроль
Стандартизація	нормативний	офіційне закріплення узгоджених рішень	IATE, інституційні довідники, ДСТУ, Постанова КМУ № 451

Таблиця 2

Приклади відповідників і типи співвідношення векторів конвергенції

№	Англомовний термін	Український відповідник (джерело)	Тип співвідношення векторів
1	Member State	держава-член (Дир. 2014/49/ЄС та acquis загалом)	повна конвергенція, структурний термін
2	regulation (тип акта)	регламент (Регл. 223/2009; Регл. 2017/2394)	стандартизована конвергенція
3	recast	нова редакція (Дир. 2014/49/ЄС, заголовок)	одомашнення, відхід від форми оригіналу
4	value added tax (VAT)	податок на додану вартість, ПДВ (Дир. 2006/112/ЄС)	повна конвергенція, збіг із національним
5	statistical confidentiality	статистична конфіденційність (Регл. 223/2009 → Закон № 2524-IX)	повна конвергенція з міграцією в національний закон
6	European Statistical System	Європейська статистична система, ЄСС (Регл. 223/2009)	конвергенція, інституційний термін
7	trader	торговець (Дир. 2005/29/ЄС, ст. 2; Регл. 2017/2394)	конвергенція, уніфікований родовий термін
8	institutional protection scheme	схема інституційного захисту, СІЗ (Дир. 2014/49/ЄС)	калькування scheme → схема, конфлікт із національним «система»
9	taxable person	оподатковувана особа (Дир. 2006/112/ЄС, ст. 9)	дивергенція з національним «платник податку»
10	unfair commercial practices	недобросовісні комерційні практики (Дир. 2005/29/ЄС)	двовісна дивергенція з національним «нечесна підприємницька практика» (Закон № 1023-XII)

національним «ПДВ», унаслідок чого вертикальний і горизонтальний вектори діють співнапрямлено.

Найпереконливішим доказом того, що конвергенція є реальним процесом, а не лише аналітичною побудовою, слугує термін «статистична конфіденційність» (statistical confidentiality). Запроваджений перекладом Регламенту (ЄС) № 223/2009, він згодом дослівно ввійшов до національного Закону «Про офіційну статистику» 2022 року як легально визначений термін. Це показовий випадок завершеної міжсистемної конвергенції: відповідник, що виник у перекладі акта ЄС, мігрував у національне законодавство і став його органічною частиною. Поряд із ним стабілізувалася ціла родина статистичних термінів, зокрема «Європейська статистична система» (European Statistical System). Висловимо тезу, що саме статистика, а не значно старші галузі на кшталт банківського права, є нині зоною найвищої конвергенції, і причина цього не лінгвістична, а інституційна, адже національне статистичне законодавство було наново ухвалене вже з прямою орієнтацією на acquis.

Друга група прикладів виявляє розрив між векторами. Термін «оподатковувана особа» (taxable person), яким послуговується переклад Директиви 2006/112/ЄС, точно відтворює автономне поняття права ЄС, проте національне податкове законодавство оперує іншим терміном, «платник податку». Ще виразнішу картину дає галузь захисту прав споживачів: англомовний термін unfair commercial practices в офіційному перекладі Директиви 2005/29/ЄС постає як «недобросовісні комерційні практики», тоді як профільний національний Закон «Про захист прав споживачів» закріплює форму «нечесна підприємницька практика». Розбіжність тут пролягає за двома осями водночас, «недобросовісна» проти «нечесної» і «комерційна» проти «підприємницької», і повторює модель, описану вище на прикладі гарантування вкладів. Ми свідомо не кваліфікуємо такі випадки як вільну варіантність. За кожним вибором стоїть поняттєве рішення: «недобросовісна» апелює до антоніма добросовісності й до цивілістичної доктрини добросовісності, тоді як «нечесна» зміщує акцент у площину чесних звичаїв ділового обороту. Поки ці форми співіснують, конвергенцію в цьому сегменті не можна вважати досягнутою, а завдання перекладача полягає не в тому, щоб обрати «гарнішу» форму, а в тому, щоб зробити поняттєвий вибір прозорим і обґрунтованим.

Окремої уваги потребує механізм калькування, що наочно постає в межах однієї галузі й навіть одного акта. У перекладі Директиви 2014/49/ЄС англійське «scheme» послідовно відтворюється відповідником «схема»: маємо «схему гарантування депозитів» (deposit guarantee scheme) і «схему інституційного захисту» (institutional protection scheme). Така послідовність є внутрішньою перевагою перекладу акта, однак вона ж загострює конфлікт із горизонтальним вектором, адже національне законодавство в цій самій сфері послуговується словом «система». Парадокс полягає в тому, що бездоганна вертикальна послідовність, за якої scheme завжди стає «схемою», безпосередньо породжує горизонтальну дивергенцію «схема» проти «системи». Це, на нашу думку, спростовує і так спрощене ототожнення послідовності з конвергенцією: послідовність на одному векторі здатна поглиблювати розрив на іншому.

Нарешті, окремий тип становить одомашнення, за якого відповідник свідомо відходить від форми вихідного терміна задля прозорості. Технічну позначку «recast» у заголовку Директиви 2014/49/ЄС відтворено не транслітерацією і не калькою, а функційним відповідником «нова редакція», що повністю вписується в національну законодавчу традицію. Цей приклад показує, що конвергенція не вимагає формального уподібнення до вихідної мови: подеколи саме відхід від форми оригіналу краще забезпечує сумісність із цільовою терміносистемою.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє кваліфікувати термінологічну конвергенцію як повноцінну перекладознавчу категорію. Її визначено як динамічний процес і вимірюваний результат зближення української правничої терміносистеми з терміносистемою права ЄС, що реалізується через переклад і виявляється у стабілізації відповідників, зменшенні невмотивованої варіантності та узгодженні поняттєвого змісту термінів між мовними версіями. Категорія спирається на міжнародну дискусію про конвергентні й дивергентні процеси в багатомовних терміносистемах та на вітчизняний прецедент термінологізації поняття конвергенції у градації ступенів інтерферентності,

від якої запропоноване розуміння відрізняється перенесенням поняття з рівня мовлення на рівень систем.

Конвергенція розгортається у двох площинах, міжмовній і внутрішньомовній, та відмежована від еквівалентності за ознакою динамічності, від термінологічної послідовності за масштабом, від інтерференції за ознакою керованості. Гармонізацію, уніфікацію і стандартизацію витлумачено не як рівнопорядкові процеси, а як три механізми конвергенції з різними рівнями дії. Аналіз прикладів з галузей фінансових послуг та захисту прав споживачів засвідчує двовекторність конвергенції українського євролекту і змінність її ступеня за галузями, а отже, потребу в корпусному вимірюванні. Оскільки формальна конвергенція не гарантує поняттєвої, її дослідження має поєднувати кількісні та якісні методи. Перспективу подальших розвідок становить емпіричне вимірювання ступеня конвергенції на матеріалі галузевих терміносистем і виявлення зон стійкої поняттєвої дивергенції.

Література:

1. Weinreich U. Languages in Contact: Findings and Problems. New York : Linguistic Circle of New York, 1953. 148 p.
2. Trudgill P. Dialects in Contact. Oxford : Blackwell, 1986. 174 p.
3. Sager J. C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam : John Benjamins, 1990. 254 p.
4. Biel Ł. Variation of legal terms in monolingual and multilingual contexts: Types, distribution, attitudes and causes. *Handbook of Terminology. Volume 3. Legal Terminology.* Amsterdam : John Benjamins, 2023b. P. 90–123.
5. Bajčić M. Terminological variation and conceptual divergence in EU law. *Handbook of Terminology. Volume 3. Legal Terminology* / eds. Ł. Biel, H. J. Kockaert. Amsterdam : John Benjamins, 2023. P. 271–288.
6. Muñoz Martín J., Valdivieso Blanco M. La terminología en las instituciones de la UE: de la fragmentación a la convergencia. *Entreculturas*. 2009. № 1. P. 365–383.
7. Prieto Ramos F. Translating legal terminology and phraseology: between inter-systemic incongruity and multilingual harmonization. *Perspectives*. 2021. Vol. 29, no. 2. P. 175–183.
8. Biel Ł. Lost in the Eurofog: The Textual Fit of Translated Law. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2014. 347 p.
9. Biel Ł. From national to supranational institutionalisation: a micro-diachronic study of the post-accession evolution of the Polish Eurolect. *Perspectives*. 2023a. Vol. 31, no. 4. P. 672-689.
10. Mori L. (ed.). Observing Eurolects. Corpus Analysis of Linguistic Variation in EU Law. Amsterdam : John Benjamins, 2018. 395 p.
11. Скрильник С. В. Ступені інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладі : дис. … канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2012. 220 с.
12. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Одеса, 2011. 259 с.
13. Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації : монографія. Кременчук : Видавець Щербатих О. В., 2018. 301 с.
14. Гідора-Шишковська А. Л. Характерні риси євролекту як фахової мови. Одеський лінгвістичний вісник. 2015. Т. 5. С. 25–28.
15. Чеботарьова А. А. Переклад термінологізованої лексики в англомовному правовому євролекті (на матеріалі Угоди про асоціацію України з ЄС). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація».* 2018. Т. 4. С. 100–108.
16. Карабан В. І., Славова Л. Л. Українська мова та євролект як мовна пара в перекладі. Посібник з перекладу актів права ЄС українською мовою. Частина Б. 2024. С. 8–43.
17. Šarčević S. New Approach to Legal Translation. The Hague : Kluwer Law International, 1997. 308 p.
18. ISO 860:2007. Terminology work. Harmonization of concepts and terms. Geneva : International Organization for Standardization, 2007.
19. Joint practical guide of the European Parliament, the Council and the Commission for persons involved in the drafting of European Union legislation. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. 74 p.
20. Про затвердження Порядку здійснення перекладу на українську мову актів права Європейського Союзу (acquis ЄС) ... : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.05.2023 № 451. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/451-2023-п
21. Бєль Л. Переклад офіційних документів ЄС: основи теорії та практики. Посібник з перекладу актів права ЄС українською мовою. Частина А. 2024. С. 59–81.
22. Case 283/81 Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health. Judgment of the Court of 6 October 1982. European Court Reports. 1982. P. 3415.
23. Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/49/ЄС від 16 квітня 2014 року про схеми гарантування депозитів. OJ L 173. 12.06.2014. P. 149–178. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_050-14
24. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17
25. Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року про права споживачів. OJ L 304. 22.11.2011. P. 64–88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11
26. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12
27. Про офіційну статистику : Закон України від 16.08.2022 № 2524-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20
28. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року стосовно недобросовісних комерційних практик бізнесу щодо споживачів на внутрішньому ринку. OJ L 149. 11.06.2005. P. 22–39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b43
29. Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість. OJ L 347. 11.12.2006. P. 1–118. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928
30. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 223/2009 від 11 березня 2009 року про європейську статистику. OJ L 87. 31.03.2009. P. 164–173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-09
31. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/2394 від 12 грудня 2017 року про співпрацю між національними органами, відповідальними за виконання законів про захист прав споживачів. OJ L 345. 27.12.2017. P. 1–26. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_035-17

Kabanova S. Terminological convergence as a category of translation studies (based on the English-Ukrainian translation of EU legal acts)

Summary. The article substantiates the status of terminological convergence as a category of translation studies, drawing on the material of the English-Ukrainian translation of EU legal acts. Convergence is defined as a dynamic process and, at the same time, a measurable result of the rapprochement between the Ukrainian legal terminology system and the terminology system of EU law, which is effected through translation and manifests itself in the stabilisation of English-Ukrainian equivalents, the reduction of unmotivated variation and the alignment of the conceptual

content of terms across language versions. The proposed category draws on the international discussion of convergent and divergent processes in multilingual terminology systems and on the domestic precedent of the terminologisation of the notion of convergence within the gradation of degrees of interference, from which the understanding put forward here differs in that it transfers the notion from the level of speech to the level of systems. It is shown that convergence unfolds on two interrelated planes, the interlingual and the intralingual, and it is delimited from adjacent notions: from equivalence by the feature of dynamism, from terminological consistency by scale, and from interference by the feature of controllability. It is proposed that harmonisation, unification and standardisation be regarded not as processes of the same order but as three mechanisms of convergence operating at different levels: conceptual, terminological and normative respectively. Drawing on examples from the fields of financial services and consumer protection, the paper demonstrates the two-vector nature of convergence in the Ukrainian Eurolect, in which the vertical vector orients the equivalent towards the autonomous concept of EU law, while the horizontal vector ensures compatibility with the national terminology system. The degree of convergence of the Ukrainian Eurolect is found to vary across fields, which calls for corpus-based measurement. It is argued that formal convergence does not guarantee conceptual convergence, and that its analysis must therefore combine quantitative and qualitative methods.

Key words: terminological convergence, translation of EU legal acts, Eurolect, harmonisation, unification, standardisation, terminological variation, conceptual divergence

Дата першого надходження статті до видання: 07.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 81'252.2:622(038)]:81'36/'37
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.24

Мізін К. І.,
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
https://orcid.org/0000-0002-5216-6032

Петров О. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології, перекладу та зарубіжної літератури
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
https://orcid.org/0000-0003-4641-3559

Петрова А. І.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
https://orcid.org/0000-0003-4323-3018

АНГЛІЙСЬКА *NOSTALGIA* ТА ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЇЇ ВИЯВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКІ ПАРАЛЕЛІ

Анотація. Стаття присвячена спробі розв'язання перекладацької проблеми, яка зумовлена вимогою сучасного культурооріентованого перекладознавства щодо необхідності «одомашнення» в цільовому тексті емоційного тла вихідного тексту. З цією метою встановлено ступінь еквівалентності англійського терміна *nostalgia* з такими «ностальгійними» словами української мови, як *ностальгія*, *сум*, *туга*, *смуток*, *печаль*, *журба* та *щем*. Об'єктивність результатів дослідження забезпечив верифікаційно надійний обсяг вибірки: остання містить 900 найбільш показових контекстних слововживань ключових слів, відібраних із відповідних конкордансів обсягом 107 412 конкордансних ліній у корпусі BNC британського варіанта англійської мови, в українськомовному корпусі ГРАК (версія ГРАК-19) та в англійсько-українському паралельному корпусі ParaRook. Зважаючи на те, що ця розвідка виконана в руслі культурооріентованого підходу, ступінь еквівалентності визначався не лише на рівні мови (терміни на позначення відтінків ностальгії), але й на рівні культури (відповідні емоційні концепти (ЕК)). Шляхом залучення процедур дефініційного (словники) й контекстного (дані корпусів) аналізів установлено, що: (1) ЕК укр. НОСТАЛЬГІЯ і брит. NOSTALGIA не є повними крос-культурними відповідниками: їхні смислові структури помітно відрізняються, а запозичений в українську культуру ЕК НОСТАЛЬГІЯ містить більше негативних смислів. Це означає, що в цілій низці ситуацій британський NOSTALGIA більш коректно передавати не українським НОСТАЛЬГІЯ, а його автентичними українськими смисловими корелятами, найближчими серед яких є ЕК СУМ, ТУГА, СМУТОК, ПЕЧАЛЬ, ЖУРБА та ЩЕМ; (2) ЕК СУМ, СМУТОК і ПЕЧАЛЬ, які містять у своєму змісті деякі елементи ностальгії, мають значно більший смисловий обсяг за ЕК NOSTALGIA, тому вони можуть бути крос-культурними відповідниками останнього виключно в певних ситуаціях; (3) найбільше смислових збігів ЕК NOSTALGIA виявляє з українськими ЕК ТУГА та ЩЕМ. Саме останні можуть створити елементи автентичності в цільовій – українській – культурі при відтворенні ностальгійної ситуації у вихідній – британській – культурі. Особливою мірою це стосується ЕК ЩЕМ, оскільки лише він містить смисли, у яких спогади про минуле є не просто сумними, але й дорогими та зігрітими любов'ю. Ці смисли найбільшою мірою уподібнюють його до ЕК NOSTALGIA на тлі ЕК ТУГА, СУМ, СМУТОК і ПЕЧАЛЬ.

Ключові слова: ностальгія, дефініція, термін, термінологія, українсько-англійські паралелі, перекладознавство.

Порушувана проблематика. Однією з актуальних проблем у наукових студіях, спрямованих на пошук міжмовної еквівалентності у галузі термінології емоцій, є встановлення того, наскільки міжмовні відповідники, запропоновані словниками, є еквівалентними за значеннями, та які існують підходи для вимірювання їхньої схожості/несхожості [1; 2; 3; 4]. Раніше при розв'язані цієї проблеми мовознавці відштовхувалися, як правило, від двох класичних точок зору на значення: (1) частина науковців визнавала, що значення охоплює денотацію і конотацію [див., напр.: 5], уважаючи відповідно, що міжмовні перекладні еквіваленти не лише вказують на ті ж або дуже схожі емоційні переживання, але й збігаються в оціночних судженнях, пов'язаних з осмисленням цих емоційних переживань; (2) інша частина дослідників визначала значення як триєдине поєднання референтного, афективного та соціального [див., напр.: 6], тому вони схилялися до думки, що взаємно перекладні слова, які позначають емоції, використовуються в тих же соціальних контекстах.

Прикметно, що ці точки зору можуть бути валідними виключно для царини термінологічного перекладознавства, стрижнем якого є ідея однозначності термінів. Згідно з цією ідеєю терміни, які мають словникові відповідники, виявляють, як правило, максимальну міжмовну еквівалентність саме через свою однозначність. Утім, така однозначність насправді є досить умовною навіть для термінологічного перекладознавства, не говорячи вже про інші галузі перекладу, де багатозначність слів створює найбільше проблем. До того ж тут слід ураховувати також те, що жодне слово не має точно такого ж значення у двох різних висловленнях [7], тому навіть у межах однієї мови не існує повних синонімів. Це узгоджується з фундаментальним припущенням у більшості семантичних аналізів щодо відсутності точних відповідників між словами в різних мовах [8].

Зважаючи на це, еквівалентність будь-яких двох слів на позначення емоцій у двох різних мовах завжди є лише питанням встановлення ступеня такої еквівалентності. Переклад термінів емоцій ускладнюють також відмінності, які існують між мовами щодо кількості емоцій, омовлених у них. Така міжмовна асиметрія є досить суттєвою, наприклад, у голландській мові каталогізовано 1501 термін, у тайванській мандаринській – 750, у чеській – 404, в індонезійській – 421, у турецькій – 330, у тагальській (філіппінській) – 256, у малайській – 230 [див. детальніше: 3]. Ще менші словникові запаси назв емоцій зафіксовані у мовах Тихоокеанського регіону, Малайзії та Африки.

Тут потрібно відмітити, що в українській мові, на жаль, досі не існує повного списку термінів на позначення емоцій. Є підстави вважати, що їх набагато більше, ніж 104, як, наприклад, подано у словнику емоцій [9]. Якщо звернути увагу на те, що в англійській мові дослідники визначають 738 іменникових термінів емоцій [10], то в українсько-англійських паралелях простежується значна асиметрія, яка, власне, і створює труднощі щодо перекладу цих термінів. При відтворенні останніх необхідно також ураховувати той факт, що частина українських термінів є запозиченою з інших мов. Утім, якщо у вихідній мові існує термін, який має транслітерований або транскрибований відповідник у цільовій мові, це зовсім не означає, що ці міжмовні відповідники виявляють максимально повний змістовий збіг [11; 12]. Яскравим прикладом тут слугує термін *nostalgia* в англійській мові та його український відповідник *ностальгія*. Проблема тут виникає вже через те, що навіть у найавторитетнішому словнику української мови цей термін має дуже неповне визначення, що може збити з пантелику перекладачів, пор.: *ностальгія* – «болісна туга за батьківщиною» [13, т. 5, с. 447]. Авторитетний англійсько-український кембриджський словник містить також обмежену інформацію, подаючи для *nostalgia* український відповідник *ностальгія* та визначаючи цю емоцію як «туга за минулими часами» [14].

У зв'язку з цим слід зазначити, що українські перекладачі не прикладають особливих зусиль на пошуки українського відповідника до англійського *nostalgia*, уважаючи, очевидно, прямим відповідником запозичений термін *ностальгія*. Цю думку підтверджують приклади в незначному за обсягом (усього 5 позицій) конкордансі у паралельному англійсько-українському корпусі ParaRook [15], напр.:

(1) *It was a wild, impossible notion, to be abandoned as soon as thought of; but the room had awakened in him a sort of* ***nostalgia****, a sort of ancestral memory // Це була дика, абсурдна ідея, яку він, ще навіть як слід не усвідомивши, відразу ж відкинув, але кімната пробудила в ньому щось подібне до* ***ностальгії****, щось схоже на пам'ять предків*;

(2) *Though I had left the island eight years before, my memories of prison were still fresh and untinged by* ***nostalgia*** *// Хоча я покинув острів вісім років тому, мої спогади про в'язницю були ще свіжі й без ноток* ***ностальгії***.

Навіть англійське слово *homesickness* перекладачі передають як *ностальгія за батьківщиною*, ігноруючи автентичне словосполучення *туга* (або *щем*) *за батьківщиною*, напр.:

(3) *And it came to Tristran then, in a wave of something that resembled* ***homesickness*** *// Раптом на Трістрана накотилася хвиля якогось сильного почуття – чогось схожого на* ***ностальгію за батьківщиною***.

Однак такий підхід є некоректним для тих випадків, коли виникає необхідність при відтворенні ностальгійної атмосфери вихідного тексту надати цій атмосфері специфічних українських емоційних «ноток» у цільовому тексті. У зв'язку з цим виникає питання, чи завжди *nostalgia* має перекладатися як *ностальгія*, оскільки в українській мові є низка власних «ностальгійних» термінів? Пошук відповіді на це питання спонукав авторів пропонованої статті до встановлення ступеня еквівалентності терміна *nostalgia* з низкою «ностальгійних» лексем в українській мові.

Мета та методика дослідження, мовні корпуси. Методологічно важливою для пропонованого дослідження є ідея, що шляхом розв'язання проблем відтворення назв емоцій можна отримати перспективні для міжкультурної комунікації результати, оскільки на рівні культури такі назви об'єктивують складні когнітивні конструкти – емоційні концепти (ЕК). Якщо відштовхуватися від того, що слова на позначення певної емоції вихідної мови не завжди відповідають словам, які називають цю ж емоцію, в цільовій мові, то можна припустити, що труднощі, зокрема втрати, при відтворенні ЕК виникають передусім через те, що перекладацькі еквіваленти не завжди є крос-культурними еквівалентами, тобто міжмовні еквіваленти не охоплюють усіх смислових відтінків ЕК, які вони позначають [16]. Тому ті слова, які визначаються як перекладацькі еквіваленти, не гарантують еквівалентності як такої, а лише вказують на наявність у цільовій мові мовних позначень, що є семантично близькими до відповідних назв емоцій вихідної мови.

У випадку, коли є сумніви щодо еквівалентності у цільовій мові того слова, яке зафіксоване двомовними словниками як лексичний відповідник імені певного ЕК вихідної лінгвокультури, перекладач може уточнити еквівалентність лексем за допомогою зіставно-перекладацького вивчення останніх. Утім, це вимагає значних часових та інтелектуальних ресурсів, чого не можуть собі дозволити перекладачі-практики. Виходом з цієї ситуації може бути аналіз даних мовних корпусів, до більшості з яких перекладачі мають нині вільний доступ, оскільки методологія корпусної лінгвістики є досить об'єктивною у плані вивчення ЕК.

Швидкий поступ корпуснобазованого підходу можна пояснити постійним удосконаленням у корпусах цифрового й методологічного опрацювання мовного матеріалу [17; 18], що сприяє зростанню об'єктивності показників частотності окурентних форм та створює підстави для припущення, що інтерпретація даних репрезентативних корпусів може замінити деякою мірою дефініційний, контекстний і асоціативний аналізи мовних одиниць. Передусім це стосується тих випадків, коли

встановлюються відмінності близьких лексем, оскільки для цього потрібно, по-перше, виявити всі змістові характеристики цих лексем (дефініційний і контекстний аналізи), а по-друге, визначити найближчі асоціації, що виникають у носіїв культури у зв'язку з тими концептами, які позначають ці лексеми (асоціативні словники, вільний асоціативний експеримент тощо).

Корпусні дані дали змогу серед визначених на основі тлумачних словників української мови [19] восьми лексем, які мають в українській мові чітко виражену «ностальгійну» семантику, установити найчастотніші, тобто найбільш уживані в українській спільноті: *сум* – 43049; *туга* – 20134; *смуток* – 18005; *печаль* – 8595; *журба* – 8062; *ностальгія* – 6791; *щем* – 1539; *зажура* – 762. Найменш уживаним серед цих слів є *зажура*, що пояснюється, імовірно, стилістичною обмеженістю його функціонування в поетичних текстах. Низька частотність і стилістична обмеженість стали критеріями його «відсіювання», оскільки переклад *nostalgia* як *зажура* є у принципі можливим, але виключно в окремих контекстах. До того ж дефініційний аналіз виявив [19], що в перекладах замість *зажури* доречніше вживати лексему *журба*, яка є близькою до першої за змістом, позначаючи стан смутку, печалі та пригніченості. На відміну від *зажури*, *журба* є нейтральнішим словом, хоча й має поетичний відтінок (вона може бути як глибокою, так і помірною). При цьому *зажура* є більшою мірою зануренням у журбу, тобто станом замисленого й тихого смутку. Це слово є більш поетичним, народнопісенним і архаїчним, часто передаючи не стільки сам смуток, скільки настрій задумливості, коли людина ніби заглиблюється у свої переживання. На шкалі *смуток → журба → зажура* остання є більш внутрішньою, споглядальною та ліричною; вона менше схожа на гострий біль і більше – на тихий, задумливий сум, а дієслово *зажуритися* вказує на процес входження в такий стан, коли людина не просто сумує, а ніби занурюється в роздуми й печаль.

Викладене вище визначило мету пропонованої статті, яка полягає у встановленні ступеня еквівалентності англійського терміна *nostalgia* з такими «ностальгійними» словами української мови, як *ностальгія*, *сум*, *туга*, *смуток*, *печаль*, *журба* та *щем*.

З огляду на зазначену мету цієї праці методика дослідження спирається передусім на процедури (1) дефініційного та (2) контекстного (зміст конкордансів англійськомовного й українськомовного корпусів) аналізів.

Для реалізації мети пропонованої розвідки залучено дані репрезентативних і водночас досить співвідносних корпусів англійської та української мов:

1) Британський національний корпус [20]. Обсяг цього корпусу складає 100 мільйонів слів. Він містить зразки письмової і розмовної британської англійської мови з широкого кола джерел, охоплюючи британську англійську кінця XX століття. Цей корпус представлений широкою різноманітністю жанрів;

2) ГРАК-19 (Генеральний регіонально анотований корпус української мови) [21]. Корпус містить тексти обсягом 2 млрд токенів, які доступні через складний інтерфейс. За допомогою цього інтерфейсу користувачі можуть шукати слова, граматичні форми та їх поєднання. Використовуючи підкорпуси, можна звузити пошук до певних періодів, регістрів, типів тексту, регіонів тощо. Користувачі мають змогу сортувати результати пошукового запиту, створювати репрезентативні вибірки й отримувати різну статистичну інформацію;

3) ParaRook, версія EN→UK [15]. Цей репрезентативний англо-український паралельний корпус обсягом 2 453 810 слів створений на основі ГРАКу, являючи собою важливий мовний ресурс, який надає паралельні тексти для мовознавчих і перекладацьких досліджень. Він зібраний і перевірений вручну, має детальну мета-анотацію і морфосинтаксичну анотацію, а також уможливлює пошук в Інтернеті.

Вибірка дослідження становить 900 найбільш показових контекстних слововживань ключових слів, відібраних із відповідних конкордансів обсягом 107 412 конкордансних ліній.

Виклад основного матеріалу. Частота вживаності назв емоцій (див. вище) безпосередньо корелює з релевантністю відповідних ЕК для представників зіставлюваних культур. Так, очевидним є те, що «чужий» ЕК НОСТАЛЬГІЯ є досить непоширеним в українськомовній спільноті. На перший погляд здається, що нерелевантність цього ЕК пов'язана саме з тим, що він є «чужим» для української культури. Проте це можна пояснити також тенденцією, яка простежується у британській культурі, де з часом трансформувалися не лише емоційні характеристики ностальгії, але й сама ця емоція стала менш актуальною, ніж декілька століть тому, що чітко засвідчує частотність леми *nostalgia* у BNC, яка становить всього 475 слововживань.

Як форма сильної туги за батьківщиною, ностальгія виникла у період розширення імперій і значних географічних переміщень у XVII ст. Така туга була настільки інтенсивною, що асоціювалася навіть із хворобами, а то й смертю. Протягом наступних століть фізичні вияви ностальгії стали менш інтенсивними, тому вона почала більшою мірою асоціюватися з романтизованим минулим, ніж із тугою за певною локацією [22]. Утім, «первинні» смисли туги за рідною локацією (домівкою, селом (містом), країною, природним ландшафтом тощо) актуальні ще й досі і для брит. ЕК NOSTALGIA, і для укр. НОСТАЛЬГІЯ (тут і далі приклади за 20; 21; переклад наш – *К.М., О.П., А.П.*):

(4) *Одні місця викликають у нас радість і захоплення, інші провокують страх і тривогу, треті – сум і ностальгію*;

(5) *Most agreed that they had moments of nostalgia and longing to be back on the island* [Більшість погодилися, що у них були моменти ностальгії та туги за поверненням на острів];

(6) *With the demise of the traditional industrial landscapes nostalgia for them has grown* [Зі зникненням традиційних промислових пейзажів ностальгія за ними лише посилилася].

Ці смисли доповнилися згодом ідеалізацією минулого в цілому, яка включає тугу за дитинством, родиною або навіть утраченим світом, напр.:

(7) *Ви, дорогенькі, давно покинули рідні пенати і зараз гріємте себе ностальгією*;

(8) *Що стосується ностальгії літніх людей, то ця ностальгія не за радянською владою, а за своєю молодістю*;

(9) *This is an hour-long conducted tour in an old tram car, nostalgia every inch of the way* [Це годинна екскурсія з екскурсоводом на старовинному трамваї, яка дарує ностальгію на кожному кроці].

Ностальгійні спогади про минуле та щемлива туга за рідним викликають як негативні, так і позитивні асоціації, що свідчить про амбівалентність ностальгії в обох зіставлюваних культурах, напр.:

(10) *Навіть уві сні я відчувала увесь тягар її туги, безпросвітність ностальгії*;

(11) *Хтось відчуває ностальгію і поринає у світлі спогади*;

(12) *The weaknesses are of exaggeration, and in Illich's case a romantic and utopian nostalgia for a past that never existed* [Слабкі сторони полягають у перебільшенні, а у випадку Ілліча – у романтичній та утопічній ностальгії за минулим, якого ніколи не існувало];

(13) *And it is photography which Messager uses to divert our attention from the sweet nostalgia of an imagined past* [І саме за допомогою фотографії Меседжер відволікає нашу увагу від солодкої ностальгії за уявним минулим].

В українців амбівалентність ностальгії пов'язана передусім з тим, що однією з головних рис цієї емоції є сьогодні поєднання радості від пам'яті й болю від втрати, напр.:

(14) *Солодка отрута ностальгії*;

(15) *З плачем прийшла до нього ласкава ностальгія*;

(16) *«Перекотиполе» – новий трек, який пронизаний теплою ностальгією*.

Якісний і кількісний аналіз прикладів у конкордансах виявив, що, на відміну від укр. ЕК НОСТАЛЬГІЯ, брит. ЕК NOSTALGIA містить здебільшого позитивні смисли, пов'язані зі змішаним відчуттям тепла, прихильності та легкого смутку, напр.:

(17) *This national event aroused such emotions and nostalgia that people everywhere responded with magnificent donations* [Ця загальнонаціональна подія викликала такі сильні емоції та ностальгію, що люди з усіх куточків країни відгукнулися щедрими пожертвами];

(18) *I do not have a romantic nostalgia for the past but a binding love for the environment, producing an emotive link* [У мене немає романтичної ностальгії за минулим, але є глибока любов до навколишнього середовища, яка породжує емоційний зв'язок];

(19) *But a journey by steam train evokes more nostalgia and romance than any other way of travelling* [Але подорож на паровозі викликає більше ностальгії та романтики, ніж будь-який інший спосіб подорожі].

Специфічним для ЕК НОСТАЛЬГІЯ в українській культурі є не лише його більший негатив, але й (1) релевантність для нього «політичного» або «пропагандистського» змісту та (2) зростаюча актуалізація смислів, пов'язаних із мирним (довоєнним) життям, тобто до початку російсько-української війни, напр.:

(20) *Ностальгія душить до сліз*;

(21) *Ностальгія як сум, як журба, як гостра нестача того, що у тебе було, а скоріше за все – сум за тим, чого ти ніколи і не мав*;

(22) *Є така хвороба – ностальгія*;

(23) *Колаборантів озброїли б ідеями панславізму, євразійства та пост-радянської ностальгії*;

(24) *Пропагандисти знають, що ностальгія – найдорожча емоція*;

(25) *Для українців у час війни ностальгія набуває особливого значення*.

У цілому ж, аналіз матеріалу пропонованої розвідки дав змогу встановити, що укр. ЕК НОСТАЛЬГІЯ і брит. ЕК NOSTALGIA не є повними крос-культурними відповідниками, оскільки їхні смислові структури помітно відрізняються. Досить помітним є те, що запозичений, тому дещо «чужий» в українській культурі, ЕК НОСТАЛЬГІЯ містить більше негативних смислів. Цей момент перекладачі мають ураховувати при відтворенні ЕК NOSTALGIA в українській культурі, і навпаки. Це означає, що в цілій низці ситуацій британський NOSTALGIA більш коректно передавати не українським НОСТАЛЬГІЯ, а його автентичними українськими смисловими корелятами. Найближчими серед таких корелятів до ЕК NOSTALGIA є українські ЕК СУМ, ТУГА, СМУТОК, ПЕЧАЛЬ, ЖУРБА та ЩЕМ, що засвідчив передусім аналіз дефініцій (дані тлумачних словників сучасної української мови) і контекстного вживання (вивчення змісту відповідних конкордансів) їхніх імен (Табл. 1).

Дані, представлені у Таблиці 1, дають змогу (1) «відсіяти» лексеми *сум*, *смуток* і *печаль* як такі, що мають значну ширшу семантику за англійську *nostalgia*, та (2) розмежувати близькі за значенням українські лексеми *туга* і *журба* та *журба* і *щем* з метою визначення тих із них, які є змістовно найближчими до *nostalgia*.

1. Туга vs. журба.

Туга – це передусім глибоке й сильне переживання втрати, розлуки або недосяжності чогось важливого. Тому часто вона має виразний об'єкт: туга за людиною, домом, дитинством, батьківщиною. На відміну туги, яка може відчуватися як внутрішній біль, томління, прагнення повернути втрачене, журба є спокійнішим, більш задумливим і тривалим смутком; вона не обов'язково пов'язана з конкретною втратою чи бажанням повернути щось, часто передаючи стан пригніченості, замисленості або печалі. Зважаючи на це, туга є (1) інтенсивнішою, (2) часто має конкретний предмет («за кимось», «за

Таблиця 1

Українські терміни із семантикою ностальгії

Термін	Семантичний зв'язок із ностальгією
сум	українська лексема *сум* має значно ширшу семантику, ніж англійська *nostalgia*. Вона називає загальний стан смутку, пригніченості або душевного болю незалежно від причини. Проте в певних контекстах сум набуває ностальгійної семантики, коли його джерелом є спогади про рідний дім, дитинство, молодість, близьких людей чи батьківщину. У таких випадках лексема *сум* може функціонувати як контекстний відповідник до *nostalgia*
туга	разом із *ностальгією* це, очевидно, найближчий український відповідник до англійського слова *nostalgia*, оскільки цей термін передає сум за тим, що втрачено або далеко: рідним краєм, людьми, минулим життям. Проте туга може бути глибшою і болючішою за ностальгію та не обов'язково пов'язаною зі спогадами. Дуже близькими до первинного значення *nostalgia* є словосполучення *туга за рідним краєм* або *туга за домівкою*
журба	сумовитий, задумливий стан, часто пов'язаний зі спогадами. При цьому журба менш гостра, ніж туга, і може нагадувати меланхолійний бік ностальгії
смуток	цей термін позначає загальніше поняття, але в контексті спогадів про минуле також може передавати ностальгійне переживання
щем	щем є специфічним відчуттям в українській культурі, яке виражається легким болем у душі від спогадів про щось дороге й минуле. Тому залежно від контексту слово *щем* може точно передавати той змішаний стан тепла і смутку, який сучасна психологія називає ностальгією
печаль	смуток, журба, скорбота через втрату, розчарування чи інші життєві обставини. Це поняття є ширшим за ностальгію, хоча також може містити «ностальгійні» елементи, пор. *ностальгійна печаль*

чимось») та (3) містить елемент прагнення або нестачі, натомість журба є (1) м'якшою, (2) може бути без чіткої причини та (3) містить елемент сумної задумливості. Відповідно, туга є ближчою до ностальгії, а журба – до меланхолії, оскільки туга «тягне» до того, чого бракує, а журба «занурює» у сумні роздуми, тому людина може *журитися* через життєві обставини, але *тужити* за коханою людиною. Тісний зв'язок ностальгії та туги в українській культурі підтверджує також матеріал дослідження, напр.:

(26) *Отже, ностальгія – це туга*;

(27) *Тугу за батьківщиною називають ностальгією*.

2. Журба vs. щем.

Журба і щем належать до різних типів переживань, хоча можуть виникати одночасно. Як зазначалося вище, терміном *журба* позначають емоційний стан смутку, печалі та пригніченості, який може тривати довго. Водночас *щем* – це не стільки окрема емоція, скільки особливе відчуття, а саме болісно-зворушливий відгук у душі. Таке відчуття є, як правило, коротшим і тоншим за журбу; часто воно поєднує смуток із теплом, любов'ю, ніжністю або спогадами. З огляду на це журба є емоційним станом, пов'язаним із печалю та смутком, який може тривати довго. Такий стан не обов'язково містить теплі почуття. Натомість щем є миттєвим або хвилеподібним відчуттям болісної зворушеності, яке часто поєднує біль і тепло. Тому журба – це коли сум живе в душі, а щем – це коли щось торкається душі й викликає водночас легкий біль і ніжність, тому людина може відчувати щем від дитячих спогадів, навіть якщо загалом не перебуваєте в журбі. Зважаючи на це, слово *щем* можна вважати одним із найточніших українських слів для передачі того аспекту англійського *nostalgia*, де спогади про минуле є не просто сумними, але й дорогими та зігрітими любов'ю, напр.:

(28) *Пошли мені ще раз хвилину солодкого щему, благослови мовити слово до друзів моїх затратованих*;

(29) *Серце пружно стискалося, мабуть, від палкої віри, що вперше так безборонне загорілася в ньому, і від солодкого щему спалахнуло лице, заяскріли очі*;

(30) *З глибоким щемом у душі і неймовірною теплотою озивалася вона про дорогу серцю людину*.

Прикметно, що семантика любові (кохання), яку передає лексема *щем*, є не завжди позитивною, оскільки любов, а ще більшою мірою кохання, може асоціюватися зі зрадами, розлукою тощо, напр.:

(31) *Любов – це той щем, без якого нас немає*;

(32) *Мені вдалося багато в чому розібратися, але щем ревнощів палить мій стравохід*;

(33) *Позначені вони і радощами перемог, і гіркотою втрат, і щемом розлук*.

Помітним є також зв'язок щему з тривогою, напр.:

(34) *Над мирними водами хмари, як тавра, за щемом тривоги нуртується гнів*;

(35) *Останній дзвоник запам'ятався мені щемом у серці і тривогою: що ж чекає мене попереду – у самостійному житті?*

Це означає, що залежно від контексту термін *ностальгія* слушно заміняти при перекладі англійської *nostalgia* українськими автентичними термінами *туга* або *щем*, «одомашнюючи» певною мірою в такий спосіб емоційну атмосферу вихідного тексту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У пропонованій статті здійснена спроба розв'язання перекладацької проблеми, яка зумовлена вимогою сучасного культурооріентованого перекладознавства щодо необхідності «одомашнення» в цільовому тексті емоційного тла вихідного тексту. З цією метою встановлено ступінь еквівалентності англійського терміна *nostalgia* з такими «ностальгійними» словами української мови, як *ностальгія*, *сум*, *туга*, *смуток*, *печаль*, *журба* та *щем*. Об'єктивність результатів дослідження забезпечив верифікаційно надійний обсяг вибірки: остання містить 900 найбільш показових контекстних слововживань ключових слів, відібраних із відповідних конкордансів обсягом 107 412 конкордансних ліній у корпусі BNC британського варіанта англійської мови, в українськомовному корпусі ГРАК (версія ГРАК-19) та в англійсько-українському паралельному корпусі ParaRook. Зважаючи на те, що ця розвідка виконана в руслі культурооріентованого підходу, ступінь еквівалентності визначався не лише на рівні мови (терміни на позначення відтінків ностальгії), але й на рівні культури (відповідні ЕК).

Залучення процедур дефініційного (словники) й контекстного (дані корпусів) аналізів дало змогу виявити, що:

1) ЕК укр. НОСТАЛЬГІЯ і брит. NOSTALGIA не є повними крос-культурними відповідниками: їхні смислові структури помітно відрізняються, а запозичений в українську культуру ЕК НОСТАЛЬГІЯ містить більше негативних смислів. Це означає, що в цілій низці ситуацій британський NOSTALGIA більш коректно передавати не українським НОСТАЛЬГІЯ, а його автентичними українськими смисловими корелятами, найближчими серед яких є ЕК СУМ, ТУГА, СМУТОК, ПЕЧАЛЬ, ЖУРБА та ЩЕМ;

2) ЕК СУМ, СМУТОК і ПЕЧАЛЬ, які містять у своєму змісті деякі елементи ностальгії, мають значно більший смисловий обсяг за ЕК NOSTALGIA, тому вони можуть бути крос-культурними відповідниками останнього виключно в певних ситуаціях;

3) найбільше смислових збігів ЕК NOSTALGIA виявляє з українськими ЕК ТУГА та ЩЕМ. Саме останні можуть створити елементи автентичності в цільовій – українській – культурі при відтворенні ностальгійної ситуації у вихідній – британській – культурі. Особливою мірою це стосується ЕК ЩЕМ, оскільки лише він містить смисли, у яких спогади про минуле є не просто сумними, але й дорогими та зігрітими любов'ю. Ці смисли найбільшою мірою уподібнюють його до ЕК NOSTALGIA на тлі ЕК ТУГА, СУМ, СМУТОК і ПЕЧАЛЬ.

Перспектива цього дослідження може полягати в уточненні крос-культурної еквівалентності ЕК укр. nostalgia і брит. щем шляхом вивчення їхньої метафоричної репрезентації.

Література:

1. Dewaele J.-M. Research into multilingualism and emotions. *Language and Emotion: An International Handbook* (Handbooks of Linguistics and Communication Science. Vol. 46, Iss.1). Berlin; Germany : Mouton De Gruyter, 2022.
2. Mizin K., Letiucha L. The Linguo-Cultural Concept TORSCHLUSSPANIK as the Representative of Ethno-Specific Psycho-Emotional State of Germans. *Психолінгвістика. Психолінгвистика. Psycholinguistics*. 2019. Vol. 25, № 2. P. 234–249.
3. Ogarkova A. Cross-lingual translatability of emotion terms: A review. *Emotion measurement*. Elsevier, 2021. P. 909–935.
4. Soriano C., Ogarkova A. The meaning of 'frustration' across languages. *Language and Cognition*. 2025. Vol. 17, Iss. e16. P. 1–21.

5. Besnier N. Language and affect. *Annual Review of Anthropology*. 1990. Vol. 19, Iss. 1. P. 419–451.
6. Lyons J. *Semantics* (Vol. 1). Cambridge: Cambridge University Press, 1977. 897 p.
7. Ariel M. Introduction. *Journal of Pragmatics*. 2002. Vol. 34, Iss. 4. P. 345–348.
8. Nida E. Analysis of Meaning and Dictionary Making. *International Journal of American Linguistics*. 1958. 24, №4. P. 279–292.
9. Словник емоцій. URL: https://eq-ap.com/dictionary-of-emotions-ua/ (дата звернення: 14.07.2026).
10. Bąk H., Altarriba J. Similar, not universal: the cognitive dimensions of conceptual prototypes of basic emotions in English and in Polish. *Cognition and Emotion*. 2025. Vol. 39, Iss. 2. P. 261–281.
11. Мізін К. *Англо-український словник компаративної фразеології*. Кременчук: Щербатих О.В., 2010. 120 с.
12. Mizin K., Petrov O. Metaphorical modelling of cognitive structure of the concept STINGINESS in British, German, Ukrainian and Russian linguocultures. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. 2017. Vol. VIII, Iss. 1. P. 219–226.
13. Словник української мови. Київ: Наукова думка, 1974. Т. 5. 840 с.
14. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org (дата звернення: 29.07.2026).
15. ParaRook (EN-UK). URL: https://pararook.uacorpus.org/#parconcordance (дата звернення: 14.07.2026).
16. Мізін К.І., Летюча Л.П., Кононенко В.В. «Lost in translation»: труднощі відтворення німецьких специфічних емоційних концептів в україномовних перекладах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Серія Філологія*. 2024. № 68. С. 215–219.
17. Kapranov O. Corpus analysis of discourse markers in corporate reports involving climate change. *EPiC Series in Language and Linguistics*. 2016. Vol. 1. P. 216–227.
18. Kapranov O. A diachronic corpusassisted study of climate change discourse in annual reports by British Petroleum. *Discourse Studies – Ways and Crossroads. Insights into Cultural, Diachronic and Genre Issues in the Discipline*. Frankfurt/Main: Peter Lang, 2017. P. 191–205.
19. Тлумачні словники сучасної української мови. URL: https://www.uaredactor.com.ua/tlumachni-slovnyky-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movy/ (дата звернення: 18.07.2026).
20. British National Corpus. URL: https://www.english-corpora.org/BNC/ (date of access: 19.07.2026).
21. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (версія ГРАК-19). URL: https://sketch.uacorpus.org/#concordance?corpname=grac19a (дата звернення: 20.07.2026).
22. Dodman T. *What nostalgia was: War, empire, and the time of a deadly emotion*. Chicago University Press, 2018. 304 p.

Mizin K., Petrov O., Petrova A. The English term *ностальгія* and terms used to describe its manifestations in the Ukrainian language: Ukrainian–English parallels

Summary. This article attempts to resolve a translation problem arising from the requirement of contemporary culture-oriented translation studies regarding the need to 'domesticate' the emotional context of the source text in the target text. To this end, the degree of equivalence between the English term *nostalgia* and such 'nostalgic' words in the Ukrainian language as *ностальгія*, *сум*, *туга*, *смуток*, *печаль*, *журба* and *щем* has been established. The objectivity of the study's results was ensured by a statistically reliable sample size: the sample comprises 900 of the most representative contextual occurrences of the keywords, selected from the relevant concordances comprising 107,412 concordance lines in British National Corpus (BNC) of British English, in the Ukrainian-language GRAK corpus (version 19) and in the English–Ukrainian parallel corpus ParaRook. Given that this study was conducted within the framework of a culture-oriented approach, the degree of equivalence was determined not only at the linguistic level (terms denoting shades of nostalgia) but also at the cultural level (corresponding emotional concepts (EC)). By employing methods of definitional (dictionaries) and contextual (corpus data) analysis, it has been established that: (1) The Ukrainian EC НОСТАЛЬГІЯ and the British NOSTALGIA are not complete cross-cultural equivalents: their semantic structures differ markedly, and the EC НОСТАЛЬГІЯ, borrowed into Ukrainian culture, carries more negative meanings. This means that in a whole range of situations, the British EC NOSTALGIA is more accurately rendered not by the Ukrainian EC НОСТАЛЬГІЯ, but by its authentic Ukrainian meaning correlates, the closest of which are the ECs СУМ, ТУГА, СМУТОК, ПЕЧАЛЬ, ЖУРБА and ЩЕМ; (2) The ECs СУМ, СМУТОК and ПЕЧАЛЬ, which contain certain elements of nostalgia, have a significantly broader meaning scope than the EC NOSTALGIA; therefore, they can serve as cross-cultural equivalents of the latter only in specific situations; (3) The EC NOSTALGIA shows the greatest semantic overlap with the Ukrainian ECs ТУГА and ЩЕМ. It is precisely the latter that can create elements of authenticity within the target (Ukrainian) culture when recreating a nostalgic situation in the source (British) culture. This applies particularly to the EC ЩЕМ, as it alone contains meanings in which memories of the past are not merely sad, but also cherished and imbued with love. It is these meanings that most closely liken it to the EC NOSTALGIA, as compared with the ECs ТУГА, СУМ, СМУТОК and ПЕЧАЛЬ.

Key words: nostalgia, definition, term, terminology, Ukrainian–English parallels, translation studies.

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Байло Ю. В.
ЛЕКСИКО-ПРАГМАТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ МОВЛЕННІ..... 4

Borysovych O. V., Bilas L. M., Pavlichenko L. V.
LEXICAL AND PRAGMATIC FEATURES OF FAN COMMUNICATION ON THE SOCIAL MEDIA PLATFORM X..... 8

Бортун К. О.
ТАКТИКИ СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ: ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ПЕРСУАЗИВНИЙ ВИМІРИ..... 12

Величко М. П., Кулликова Д. Т.
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В СУЧАСНОМУ АРАБСЬКОМОВНОМУ МЕДІАКОНТЕКСТІ. КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ..... 17

Husar M. V.
AN INTEGRATIVE METHODOLOGY FOR DETECTING IMPLICIT PROPAGANDA IN POLITICAL MEDIA DISCOURSE..... 22

Давиденко А. О.
КОНЦЕПТ *SECURITY/БЕЗПЕКА* В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПЕРСПЕКТИВА..... 27

Дячук О. В.
ПОРІВНЯЛЬНА ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ІЗОМОРФНІ ТА АЛОМОРФНІ РИСИ МОРФОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ..... 30

Заболотська О. О.
ТРИГЕРИ АКТУАЛІЗАЦІЇ УЯВНОГО СВІТУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КІНОТЕКСТІ *FREE GUY*..... 34

Кечеджі О. В.
ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ІНТЕРФЕЙСАХ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ЛАКОНІЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КОРИСТУВАЧА..... 38

Коротич К. В.
ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ В ПОЛЬСЬКІЙ ВІДЕОРЕКЛАМІ..... 42

Круть О. В.
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФУНКЦІОНАЛЬНОГО НАПРЯМУ В МОВОЗНАВСТВІ..... 46

Ляпічева О. Л.
ПРИЙОМИ КОМУНІКАЦІЇ З ДИТИНОЮ В ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШІВ РОАЛДА ДАЛА «КРОКОДИЛ», «ЛЕВ», «СКОРПІОН», «КОРОВА»)..... 50

Олексенко В. П.
СИНОНІМІЧНИЙ РЯД ЛЕКСЕМИ *«ХУРТОВИНА»*: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ..... 56

Ричагівська Ю. Є., Волос Н. П.
ДІАЛЕКТНІ ПРИЙМЕННИКИ В РОМАНІ МИРОСЛАВИ КИРИЛЬЧУК «МИКОЛЬЦЬОВЕ ЩАСТЯ»..... 63

Сєдакова М. В.
РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ..... 67

Слаба О. В.
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ..... 71

Soldatova L. P.
THE ESSENCE OF THE CONCEPT “LANGUAGE” IN THE SOCIAL LIFE OF PEOPLE IN THE PERSONAL UNDERSTANDING OF KARL MARX AND FRIEDRICH ENGELS..... 76

Трифонов Р. А.
ВІД ФОРМУЛИ ДО ПРЕДМЕТНОСТІ: ФРАЗЕОЛОГІЯ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ ІРИНИ ШУВАЛОВОЇ «АЗ»..... **80**

Цимбал С. В., Ільницька М. Б., Огінська Т. Д.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ..... **85**

Шумінська О. Б.
КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: МОВНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ..... **92**

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Banias N. Yu., Banias V. V., Lizak K. M.
NARRATIVE TRANSLATION AND CINEMATIC INTERPRETATION: CHARLES MATTHAU'S ADAPTATION OF TRUMAN CAPOTE'S LYRICAL-PHILOSOPHICAL NOVEL *THE GRASS HARP*..... **98**

Серкова Ю. І., Папушина В. А., Олійник Л. В.
ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ЛІРИЧНИХ ТВОРАХ А. МІЦКЕВИЧА І УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ-РОМАНТИКІВ.... **102**

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Кабанова С. В.
ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОНВЕРГЕНЦІЯ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА КАТЕГОРІЯ (на матеріалі англійсько-українського перекладу актів права ЄС)..... **110**

Мізін К. І., Петров О. О., Петрова А. І.
АНГЛІЙСЬКА *NOSTALGIA* ТА ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЇЇ ВИЯВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКІ ПАРАЛЕЛІ..... **116**

CONTENTS

LINGUISTICS

Bailo Iu.
LEXICO-PRAGMATIC REPRESENTATION OF GENDER IDENTITY IN CONTEMPORARY ENGLISH DISCOURSE……4

Borysovych O. V., Bilas L. M., Pavlichenko L. V.
LEXICAL AND PRAGMATIC FEATURES OF FAN COMMUNICATION ON THE SOCIAL MEDIA PLATFORM X……8

Bortun K.
TACTICS OF SELF-PRESENTATION STRATEGIES: THE PRAGMATIC AND PERSUASIVE DIMENSIONS……12

Velychko M., Kullykova D.
THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE CONTEMPORARY ARABIC-LANGUAGE MEDIA CONTEXT: A CORPUS STUDY……17

Husar M. V.
AN INTEGRATIVE METHODOLOGY FOR DETECTING IMPLICIT PROPAGANDA IN POLITICAL MEDIA DISCOURSE……22

Davydenko A.
THE CONCEPT OF SECURITY IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE: A LINGUOCOGNITIVE PERSPECTIVE……27

Diachuk O.
COMPARATIVE GRAMMAR OF UKRAINIAN AND ENGLISH: ISOMORPHIC AND ALLOMORPHIC FEATURES OF MORPHOLOGICAL SYSTEMS……30

Zabolotska O.
TRIGGERS FOR ACTUALIZATION OF THE IMAGINARY WORLD IN ENGLISH-LANGUAGE FILM TEXT FREE GUY……34

Kechedzhi O.
FUNCTIONING OF THE ENGLISH LANGUAGE IN MOBILE APPLICATION INTERFACES: LINGUISTYLISTIC ASPECT OF LACONISM AND ITS IMPACT ON THE USER……38

Korotych K.
PHONOSTYLISTIC MEANS OF INFLUENCE IN POLISH VIDEO ADVERTISING……42

Krut O.
THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE FUNCTIONAL APPROACH IN LINGUISTICS……46

Liapicheva O.
METHODS OF COMMUNICATION WITH A CHILD IN POETRY FOR CHILDREN (BASED ON ROALD DAHL'S POEMS "THE CROCODILE", "THE LION", "THE SCORPION", "THE COW")……50

Oleksenko V.
SYNONYMOUS SERIES OF LEXEMES *«KHURTOVYNA» («BLIZZARD»)*: STRUCTURE, SEMANTICS AND LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION……56

Rychahivska Yu., Volos N.
DIALECTAL PREPOSITIONS IN MYROSLAVA KYRYLCHUK'S NOVEL "MYKOLTSYA'S HAPPINESS"……63

Siedakova M.
THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE STRUCTURE OF MODERN COMMUNICATION……67

Slaba O.
CONCEPTUALIZATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CONTEMPORARY GERMAN MEDIA DISCOURSE……71

Soldatova L. P.
THE ESSENCE OF THE CONCEPT "LANGUAGE" IN THE SOCIAL LIFE OF PEOPLE IN THE PERSONAL UNDERSTANDING OF KARL MARX AND FRIEDRICH ENGELS……76

Tryfonov R.
FROM FORMULA TO MATERIALITY: PHRASEOLOGY OF IRYNA SHUVALOVA'S POETRY COLLECTION *AZ* **80**

Tsymbal S., Ilnytska M., Oginska T.
STRUCTURAL-SEMANTIC CLASSIFICATION OF WORD PHRASE COMPOUNDS AND THEIR FUNCTIONING IN MODERN CHINESE POLITICAL DISCOURSE **85**

Shuminska O.
THE CULTURE OF UKRAINIAN BUSINESS COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION: LANGUAGE STANDARDS FOR PROFESSIONAL COMMUNICATION **92**

LITERATURE STUDIES

Banias N. Yu., Banias V. V., Lizak K. M.
NARRATIVE TRANSLATION AND CINEMATIC INTERPRETATION: CHARLES MATTHAU'S ADAPTATION OF TRUMAN CAPOTE'S LYRICAL-PHILOSOPHICAL NOVEL *THE GRASS HARP* **98**

Serkova Iu., Pahushyna V., Oliynyk L.
TYPOLOGY OF FEMALE IMAGES IN THE LYRIC WORKS OF A. MICKEVYCH AND UKRAINIAN ROMANTIC POETS **102**

TRANSLATION AND INTERPRETATION STUDIES

Kabanova S.
TERMINOLOGICAL CONVERGENCE AS A CATEGORY OF TRANSLATION STUDIES (BASED ON THE ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF EU LEGAL ACTS) **110**

Mizin K., Petrov O., Petrova A.
THE ENGLISH TERM *НОСТАЛЬГІЯ* AND TERMS USED TO DESCRIBE ITS MANIFESTATIONS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE: UKRAINIAN–ENGLISH PARALLELS **116**

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 80, 2026

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Калабухова С. Ю.

Дата розміщення онлайн – 05.11.2026 р. Дата друку – 12.11.2026 р.
Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 16,80, ум. друк. арк. 14,64.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 1026/839.

Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua